

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ)
ANA BİLİM DALI

TÜRKÇENİN SADELEŞME TARİHİNDE ANAYASALARIN DİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Hakan ÖZDEMİR

ANKARA - 2003

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ)
ANA BİLİM DALI

TÜRKÇENİN SADELEŞME TARİHİNDE ANAYASALARIN DİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Hakan ÖZDEMİR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR

ANKARA - 2003

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I	
KISALTMALAR	III	
GİRİŞ	1	
I. İMLÂ ve SES ÖZELLİKLERİ	8	
I. 1. ARAP HARFLİ ANAYASA METİNLERİNDE İMLÂ		
SORUNLARI	9	
I. 1. a) Ünlülerde Görülen İmlâ Farklılıkları		10
Geniş Zaman Ekindeki Bağlama Ünlüsü	10	
<i>kendi ve karşı</i> Kelimelerinin Son Hecelerindeki Ünlüler	11	
<i>vergi</i> Kelimesinin Son Hecesindeki Ünlünün İmlâsında (vav)		
“ج” harfinin korunması	12	
“-en” Sıfat Fiil Ekinin İmlâsı	12	
I. 1. b) Ünsüzlerde Görülen İmlâ Farklılıkları		13
<i>türlü, doğru ve dolayı</i> Kelimeleri.....	13	
Eski Bir Şekil: <i>hangi</i> Kelimesi.....	14	
I. 1. c) <i>Vuku’ Bulmak</i> Birleşik Fiilinin İmlâsı		15
I. 1. ç) Batı Kökenli Kelimelerde İmlâ Sorunları		15
I. 2. LÂTİN HARFLİ ANAYASA METİNLERİNDE		
İMLÂ SORUNLARI	16	
I. 2. a) Düzeltme İşareti Kullanılan Kelimeler		16
Metinler Arasındaki İmlâ Tutarsızlıkları	21	
1945 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	22	
1952 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	23	
1961 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	23	
1982 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	24	
I. 2. b) Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler		24
Metinler Arasındaki İmlâ Tutarsızlıkları	29	
1945 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	30	

1952 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	30
1961 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	31
1982 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	31

I.2. c) Ünlü Daralmaları Açısından Anayasalar

Arasındaki İmlâ Farklılığı	32
-----------------------------------	----

Metinlerde Görülen İmlâ Tutarsızlıkları	34
1945 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	34
1952 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	34
1961 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	34
1982 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	35

I.2. ç) Eklerdeki Ünlü Uyumsuzluklarından

Kaynaklanan Tutarsızlıklar	35
-----------------------------------	----

Metinler Arasındaki İmlâ Tutarsızlıkları	36
1945 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	36
1952 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	37
1961 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	37
1982 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	37

I. 2. d) Hemzeli ve Ayınlı Kelimeler

a) Hemzeli Kelimeler	38
-----------------------------	----

1945 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	39
1952 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	39
1961 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	40
1982 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	40

b) Ayınlı Kelimeler	40
----------------------------	----

Metinler Arasında Görülen İmlâ Tutarsızlıkları	43
1945 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	43
1952 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	44
1961 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	44
1982 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi	44

II. KELİME GRUPLARI

Kelime Grubu Teriminin Değerlendirilmesi	46
--	----

II. 1. Tekrarlar	57
-------------------------	----

II. 2. Bağlama Grubu	58
-----------------------------	----

II. 3. Sıfat Tamlaması	59
-------------------------------	----

II. 4. İyelik Grubu ve İsim Tamlaması	60
II. 5. Aitlik Grubu	61
II.6. Birleşik İsim	62
II.7. Birleşik Fiil	62
II. 8. Unvan Grubu	63
II. 9. Ünlem Grubu	64
II. 10. Sayı Grubu	64
II. 11. Edat Grubu	65
II. 12. İsnat Grubu	66
II. 13. Genitif Grubu	67
II. 14. Datif Grubu	67
II. 15. Lokatif Grubu	68
II. 16. Ablatif Grubu	69
II. 17. Fiil Grubu	70
II. 18. Partisif Grubu	72
II. 19. Gerindium Grubu	73
II. 20. Kısaltma Grubu	74
III. GRAFİKLER ve TABLOLAR	75
Konu Hakkında Birkaç Söz	76
III. 1. Grafikler	76
III. 2. TÜRK ANAYASALARININ SÖZ VARLIĞINA GEÇEN MADDE BAŞLARINA AİT SIKLIK (FREKANS) ÇALIŞMASI.....	83
Konu Hakkında Birkaç Söz	83
III. 2.a. Sayısal Verilere Göre	84
III. 2.b. Alfabetik Sıraya Göre	90

III. 3. TÜRKÇELEŞTİRME YOLUNDA ANAYASA	
METİNLERİNDEKİ DEĞİŞİKLİKLER	96
Konu Hakkında Birkaç Söz	96
IV. TÜRK ANAYASALARININ SÖZ VARLIĞI	103
Konu Hakkında Birkaç Söz	104
SONUÇ	192
KAYNAKLAR	195
EK: (ANAYASA METİNLERİ)	198
Kânûn-ı Esâsî	199
Teşkilât-ı Esâsiye Kanûnu	206
Teşkilât-ı Esâsiye Kânûnu	208
Anayasa	213
20 Nisan 1340 tarihli ve 491 sayılı Teşkilât-ı Esasiye Kanunu	218
Türkiye Cumhuriyeti Anayasası	223
7 Kasım 1982 tarihinde Halkoyu ile Kabul Edilen Türkiye	
Cumhuriyeti Anayasası	243
TEZİN ÖZETİ	275
SUMMARY	276

ÖN SÖZ

Türk dilinin sadeleştirilmesi, Türkçe kelimelerin öne çıkarılması yeni Türkçe kelimelerin önerilmesi, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluş tarihi ile beraber yürür. Aslında dilde Türkçeleştirme çabaları yüzyıllar öncesine kadar götürülebilir. Fakat bu çalışmalar ne yazık ki günümüze belirgin izler bırakamamıştır. Gerçek anlamda sadeleşme çalışmaları Ulu Önder Atatürk'ün yaptığı inkılâplar sonucunda ortaya çıkmış ve Atatürk'ün bizzat önderliğinde kurumlaşarak belirli bir hıza ulaşmıştır.

Bu gelişme evresinde Türkiye Cumhuriyetinin temelini teşkil oluşturan üç unsurdan biri olan *yasama*'nın görevleri arasında yer alan anayasa çalışmaları veya anayasa değişiklikleri daima bir yönüyle Türkçeyi etkilemiş ve anayasa dili kanunlara kılavuzluk yapmıştır. Anayasa dilinde yapılan en köklü değişiklik, 1945 yılında gerçekleşmiş ve o günden bu güne kadar da her zaman tartışma konusu olmuştur. Kimi zaman üniversitelerin kimi zaman kurumların kimi zaman da konuyla ilgili kişilerin görüşlerine başvurulmuş ve oluşturulan anayasa hazırlık komisyonlarında işin hukukî boyutu kadar dili de çalışma konusu yapılmıştır.

Yeniden şekillendirilen anayasa metinlerinde dilin bu denli ön plana çıkması şaşılacak bir durum değildir. Çünkü yeni Türkçe terimlerin yüz yıllardır kullanılan Osmanlıca terimleri tam olarak karşılayabilmeleri ve anlayış farklılıklarına yol açmamaları gerekmektedir. Bu durum hukukî boyutu da çok yakından ilgilendirmektedir. Hazırlanan anayasa metinleri topluma mal edilmeden önce çeşitli üniversitelerden, kurumlardan ve ilgili kişilerden defalarca teklif ve görüş alınmıştır ve ancak titiz çalışmalardan sonra bir sonuca varılmıştır. Buna rağmen gerek 1945 gerekse 1960 anayasalarından sonra çeşitli toplum kesimlerinden olumlu veya olumsuz farklı eleştiriler yine de gelmiştir.

Dildeki gelişme ve değişme anayasa metinlerine yansıdığı için her dönemin dil özelliği bu metinler aracılığı ile izlenebilmiştir. Buradan hareketle bu metinler incelendiğinde

yüz yılı aşkın sürede dilde ne tür gelişme ve değişimin olduğu da ortaya konabilir. Her dönemin tanıkları arasında bulunan metinler bir nevi dildeki değişme ve gelişimin köşe taşları durumundadırlar.

Türk Dil Kurumunun birkaç kez anayasa sözlüğü yayınlaması, söz konusu sözlükleri kaynak göstermesi bunun açık bir kanıtıdır. Böyle bir durum söz konusu olmasaydı herhalde bu çalışmalar yapılarak tarihe iz düşülmezdi. Nitekim 1982 Anayasa'nın dili de dönemin hükümetince esas alınmış ve 26.9.1984 tarihli genelge ile ilgili kurumlara gönderilmiştir. Burada bir zorunluluk söz konusu olsa da anayasada kullanılan dilin, yaşanan dönem içindeki belirleyiciliğini ortaya koyması açısından dikkate değerdir.

Biz bu çalışmada 1876 tarihli Anayasa metninden başlayarak bugüne kadar çıkmış olan anayasaları dildeki gelişmeleri göstermeleri açısından tek tek ele aldık. Yaptığımız bu çalışmada yedi anayasa metnini özenle incelemeye çalıştık. Metinleri ses, imlâ, yapı ve söz varlığı bakımından değerlendirdik ve çeşitli tablo ve grafiklerle gelişmeler gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmayı yönlendiren ve başından sonuna kadar her türlü zorlukta desteğini ve yardımını gördüğüm Hocam Prof. Dr. Hamza Zülfikar'a teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

(-i)	nesne alan fiil
1876	1876 Yılı Anayasası
1921	1921 Yılı Anayasası
1924	1924 Yılı Anayasası
1945	1945 Yılı Anayasası
1952	1952 Yılı Anayasası
1961	1961 Yılı Anayasası
1982	1982 Yılı Anayasası
A.g.e	Adı geçen eser
Ar	Arapça
AS	Anayasa Sözlüğü
ask.	askerî
bk.	bakınız
e.	edat
Far	Farsça
Fr	Fransızca
G	Geçici madde
HS	Hukuk Sözlüğü
İng	İngilizce
is.	isim
İt	İtalyanca
KT	Kâmûs-ı Türkî
LN	Lûgat-ı Naci
m.	madde
mec.	mecaz
nsz.	nesne almayan fiil
OTAL	Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat
Rus	Rusça
s.	sıfat
sos	sosyoloji
T	Türkçe
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK	Türk Dil Kurumu
THL	Türk Hukuk Lûgatı
TS	Türkçe Sözlük
Yun	Yunanca
zf.	zarf

GİRİŞ

GİRİŞ

Tarih boyunca önceleri doğu daha sonra batı dillerinin etkisinde kalan Türkçenin Tanzimat hareketinden bu yana kendi yapısını ve özelliklerini öne çıkarmak için yapılan çalışmalar, Cumhuriyet Döneminde belli bir hıza ulaşmış ve kurumlaşarak kendi rayına oturmaya başlamıştır.

Türkçenin bilinçli olarak özüne dönmesi ve gösterdiği gelişme bugüne kadar çeşitli eserlerde, makalelerde dile getirilmiş, ancak takım istatistik bilgilere dayanan somut sonuçlar ortaya konamamıştır.¹ Birtakım somut sonuçlar ortaya koyabilmek için dönemler içinde belirli metinlerdeki gelişmeyi takip etmek, ve buna göre hüküm vermek bugüne kadar pek yapılmamıştır.

Çalışmamızda da ise Türkçedeki gelişme Anayasa metinlerine dayandırılarak yapılmış ve 1876'dan 1982'ye kadar olan değişme metinlere dayalı olarak işlenmiş bütün ses, imlâ, yapı ve söz varlığı göz önüne alınarak farklı başlıklar altında değişiklikler ve gelişmeler tablolara, grafiklere dayandırılarak işlenmiştir.

Ortaya çıkan sonuçlar hukuk dili açısından bir kesiti gösterir. Hukuk dilinin ne kadar ağır olduğu² çalışmamızda sebepleriyle ortaya konmuştur. Bu kadar ağır bir dili oluşturan Arapça terimlerin hukuk dilinden bir türlü atılamamasının altında yatan en önemli sebep bu terimlerin yerine konacak karşılıkların farklı anlamalara ve değerlendirmelere yol açacağı

¹ Bu konu ile ilgili yayımlanmış eserlerden bazıları: Agah Sırrı Levent, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1949, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, *Atatürk ve Türk Dili Belgeleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Atatürk dizisi sayı: 574, Ankara, 1992, TDK, *Atatürk ve Türk Dili 2*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay: 662 Gramer Bilim ve Uygulama Kolu Yay: 23, Ankara 1997. Vecihe Hatipoğlu, *Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi: Cumhuriyetin Ellinci Yılında*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 377, Türk Dil Kurumu Dil Konuları Dizisi: 23, Ankara, 1973 ve Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay: 606, Gramer Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları: 13.

² Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *1961 Anayasasının Dili*, Türk Dil Kurumu Yay. Ankara 1972.

kaygısıdır. Bu kaygı yüzünden XX. yüzyılın ortalarına kadar bu terimlerin kullanımı sürmüştür.

1940'lı yıllara gelindiğinde *yasama*, *yürütme* ve *yargı* gibi Türkçe köklere dayalı şekiller dile mal olmaya başlamıştır. Şimdi 1940'lı yıllarda hukuk dilimize kazandırılan bu kelimeler ışığında yaşanan bu sürece bir göz atalım. Birinci grupta eski terimi, ikinci grupta da önerilen Türkçe karşılığını verelim. Söz konusu eski terimlerin alındığı kaynakların bazıları eski harflerle bazıları da yeni harflerle yazılmıştır. Biz söz konusu terimleri imlâ bahsinde değerlendireceğiz. Bu sebeple birlik oluşturmak bakımından birinci grupta yer alan terimleri bitişik veya ayrı yazma açısından günümüz imlâ tutumuna uyduk.

I. Grup (Eski Terim)	II. Grup (Yeni Terim)	I. Grup (Eski Terim)	II. Grup (Yeni Terim)
<i>adedi müretteb</i>	<i>tamsayı</i>	<i>mahkemeitemyiz</i>	<i>yargıtay</i>
<i>ademidevam</i>	<i>devamsızlık</i>	<i>makar</i>	<i>başkent</i>
<i>aza</i>	<i>üye</i>	<i>masuniyetiteşriye</i>	<i>milletvekilliği</i>
<i>başmüddei umumi</i>	<i>başsavcı</i>		<i>dokunulmazlığı</i>
<i>başvekil</i>	<i>başbakan</i>	<i>mazur</i>	<i>özürlü</i>
<i>cürmümeşhut</i>	<i>suçüstü</i>	<i>mebus</i>	<i>milletvekili</i>
<i>divanı âli</i>	<i>yüce divan</i>	<i>meccani</i>	<i>parasız</i>
<i>divanımuhasebat</i>	<i>sayıştay</i>	<i>mesul</i>	<i>sorumlu</i>
<i>ekseriyetiara</i>	<i>oyçokluğu</i>	<i>muhaberat</i>	<i>haberleşme</i>
<i>esbabımucibe</i>	<i>gerekçe</i>	<i>murakabe</i>	<i>denetleme</i>
<i>evsaf</i>	<i>nitelik</i>	<i>müddeiumumilik</i>	<i>savcılık</i>
<i>hazar</i>	<i>barış</i>	<i>mürürızaman</i>	<i>zaman aşımı</i>
<i>hesabikat'î</i>	<i>kesin hesap</i>	<i>müsadere</i>	<i>zoralm</i>
<i>icra</i>	<i>yürütme</i>	<i>müsavi</i>	<i>eşit</i>
<i>içtima</i>	<i>toplama</i>	<i>müttehem</i>	<i>sanık</i>
<i>idareiörfiye</i>	<i>sıkı yönetim</i>	<i>nezaret</i>	<i>gözetim</i>
<i>ikmal</i>	<i>tamamlamak</i>	<i>reisicumhur</i>	<i>cumhurbaşkanı</i>
<i>intihap</i>	<i>seçim</i>	<i>salahiyet</i>	<i>yetki</i>
<i>istihkak</i>	<i>hak ediş</i>	<i>sinnirüşt</i>	<i>erginlik yaşı</i>
<i>itimat</i>	<i>güven</i>	<i>şurâyıdevlet</i>	<i>danıştay</i>
<i>layiha</i>	<i>tasarı</i>	<i>tasdik</i>	<i>onama</i>

I. Grup (Eski Terim)	II. Grup (Yeni Terim)
<i>şeyhuhet</i>	<i>kocama</i>
<i>tediyat</i>	<i>ödeme</i>
<i>tefrikivezaif</i>	<i>görev ayrımı</i>
<i>tespit</i>	<i>belirtmek</i>

I. Grup (Eski Terim)	II. Grup (Yeni Terim)
<i>teşri</i>	<i>yasama</i>
<i>tevsiimezuniyet</i>	<i>yetki genişliği</i>
<i>vekâlet</i>	<i>bakanlık</i>
<i>idare</i>	<i>yönetim</i>

1940'lı ve 1950'li yıllarda tartışma konusu olmuş bu iki gruptan, dile artık yerleşmiş ve dilde tutunmuş grup, hiç şüphe yok ki ikincisidir. Bunun sebeplerine geçmeden önce birinci gruptaki kelimelerin artık ya hiç kullanılmadıklarını, yahut kullanılırsa bile terim anlamlarını yitirdiklerini veyahut eskimiş ancak yenilenmemiş bazı kanun maddeleri arasında kaldığını söylememiz gerekir. Meselâ artık kimse yeni kurulan hükûmet için *talebiitimat* terimini kullanmıyor. Bunun yerine kullanılan *güven istemi* terimi dile çoktan yerleşmiştir.

Yukarıdaki tabloda bu anlayıştan hareketle seçilmiş kelimeler veya terimler yer almıştır. Fakat bu tabloda yer alan terimlerde olduğu gibi, ortaya çıkan değiştirme veya Türkçeleştirme hareketi, bütün kelimeleri yahut terimleri kapsayamamıştır. Buna verilebilecek örneklerden biri *infaz* terimidir. Bu terim dilimizde yaşadığı gibi hukuk dilinde de *infaz yasası*³ şeklinde halâ varlığını sürdürmektedir. Fakat yine de yukarıda ifade ettiğimiz gibi bu terimler artık yerlerini Türkçe köklerden kurulmuş terimlere bırakmaktalar, aralarında da bunun gibi nadir örneklere rastlanmaktadır.

Şimdi bu durum tespitini yaptıktan sonra bu değişimin sebeplerine kısaca değinelim. Yabancılaşmayı sebeplerden ilki olarak gösterebiliriz. Arapça ve Farsça derslerinin müfredattan çıkarılmasından sonra birinci gruptaki Osmanlıca kelimeler, yeni eğitim sistemiyle yetişen kuşaklar için yabancı unsurlar hâline gelmiştir. Bu sebeple Osmanlıca eğitimini almamış kuşaklar için herhangi bir çağrışım yapmayan bu gruptaki kelimeler zamanla anlaşılabilir hâle gelmiştir.

Diğer bir sebep olarak da ikinci gruptaki kelimelerin Türkçe köklerden türetilmiş olmaları sebebiyle kolay anlaşılır olmaları ve dile hızlı bir şekilde mal olmalarını gösterebiliriz. Öyle ki bu terimlerden herhangi birini duyan bir kişi kelimenin anlamı hakkında az çok fikir yürütebilir. Örneğin; *icra* karşılığı kullanılan *yürütme* kelimesini duyan kişi çağrışımlar yoluyla kelimenin anlamını az çok çıkarabilmektedir. Çünkü kelimenin kökü Türkçe bir kök olup *yürümek* fiiline dayanmaktadır. Bu kelimeyi *yürümek* fiili ile ilişkilendirebilir, ve buradan kelimenin anlamını çıkarabilir. Bu durum *icra* kelimesinde

³ Burada şunu da belirtelim: *Yasa* kelimesi anayasa metinlerinde geçmemektedir. Buna karşılık *kanun* kelimesi anayasa metinlerinde 363 defa geçmektedir. *Yasa* kelimesi yukarıda olduğu gibi sadece bazı özel kullanımlarda geçmektedir.

gözlemlenemez. *icra* kelimesinin böyle bir çağrışımı yapabilmesi için özel bir eğitime ihtiyaç vardır.

Bu kelimelerin sayısı yukarıdaki tabloda olduğu gibi artırılabilir. Örnek olarak, *hakimiyet* karşılığı kullanılan *egemenlik*; *başvekil* karşılığı kullanılan *başbakan*; *cürüm* karşılığı kullanılan *suç*; *ecnebî* karşılığı kullanılan *yabancı*; *evvel* karşılığı kullanılan *önce*; *fesih* karşılığı kullanılan *bozmak*; *haiz* karşılığı kullanılan *sahip yaşı*; *heyet* karşılığı kullanılan *kurul*; *iştihat* karşılığı kullanılan *inanç*; *imtiyaz* karşılığı kullanılan *ayrıcalık*; *kaza* karşılığı kullanılan *ilçe*; *kur'a* karşılığı kullanılan *ad çekmek*; *lüzumlu* karşılığı kullanılan *gerekli*; *maznunen* karşılığı kullanılan *sanık olarak*; *mebus* karşılığı kullanılan *milletvekili*; *mezun* karşılığı kullanılan *izinli*; *mukavele* karşılığı kullanılan *sözleşme*; *müçtemi* karşılığı kullanılan *toplunum*; *müteallik* karşılığı kullanılan *ilişkin*; *neşir* karşılığı kullanılan *yayın*; *nizam* karşılığı kullanılan *tüzükler*; *noktai nazar* karşılığı kullanılan *bakımından*; *reis* karşılığı kullanılan *başkan*; *saadet* karşılığı kullanılan *mutluluk*; *riyaset* karşılığı kullanılan *başkanlık* bu türden örneklerdir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi birinci gruptaki kelimelerin çağrışımı olmazken veya çok azken ikinci gruptaki kelimelerin çağrışımı oldukça yüksektir. Çünkü bu kelimeler Türkçe köklere dayanmakta ve anlamları hakkında bir bilgi sahibi olunabilmektedir. *Takrir* ile *önerge* kelimeleri ele alındığında tablo, yukarıda gösterdiğimiz gibi oldukça netleşecektir. *önerge* kelimesi içinde anlamı çağrıştıracak *ön* kavramının bu yapı içinde bulunmasına rağmen *takrir* içinde böyle bir çağrışımı gerçekleştirecek herhangi bir yapı mevcut değildir. “Çabuk çaba kanunu” gereğince zihinde çağrışımı kolay olan *önerge* kelimesi *takrir* kelimesine göre ön plana geçmiş ve zamanla da onun yerini almıştır.

Kuruluş yönüyle de dilin mantığının dışına çıkan örnekleri hep birinci grupta görmekteyiz. *sinnirüşt* gibi Farsça kuralla dayanan tamlamayla kurulmuş terimler göze batmaktadır. Fakat ikinci grupta Türkçe kurallar işletilmiş ve terim *ergenlik yaşı* şeklinde dilin mantığına ve sözün içerdiği gerçek anlama uygun bir hâle getirilmiştir. Kelimelerdeki anlaşılabilirliği da hesaba katınca *sinnirüşt* tarihe karışmış ve yerine *ergenlik yaşı* geçmiştir.

Bahsettiğimiz bütün bu sebepler, - toplumun birinci gruptaki kelimelere yabancılaşması, ikinci gruptaki kelimelerin çağrışımının kolay olması ve bu gruptaki tamlamaların dilin mantığına uygun bulunması - ikinci gruptaki kelimeleri ön plana çıkarmış ve dile mal olmalarında önemli bir rol üstlenmişlerdir.

Buraya kadar özetini verdiğimiz çalışmamız öncelikle tarihî bir dönemi ele almaktadır. Bu dönem ilk modern anayasa kabul edilen ⁴ 1876 Anayasasıyla başlar ve 1982 yılında çıkarılan Anayasayla biter. Yüz yılı aşkın bir süreyi içine alan bu kesit büyük çalkantılara sahne olmuş ve toplumu sosya-kültürel açıdan derinden etkilemiştir.

Türk toplumu yüzyılı aşan bu sürede biri tekrar olmak üzere yedi Anayasa ile karşılaşmıştır. Her metin ait olduğu dönemin dil anlayışını bize ulaştırmıştır. Bu sebeple bu son yüzyılda gelişen dil değişmelerini kavrayabilmek için bu metinleri esas aldık.

Öncelikle metinler imlâları bakımından incelendi. Metinlerin imlâlarının incelendiği bölümde, dönemlerin imlâ kılavuzları göz önünde bulundurularak karşılaştırma yöntemiyle metinler incelendi. İmlâ kılavuzunun mevcut olmadığı döneme ait Arap harfli metinleri incelerken imlâlardaki farklılıklar üzerinde duruldu. Ortaya çıkan sonuçlar da konularına göre çeşitli başlıklar altında ele alındı.

Lâtin harfli metinlerde ise imlâ kılavuzlarına başvuruldu. Kullanılan imlâ kılavuzları devletin resmî kurumu olan Türk Dil Kurumunun 1941, 1957 ve 1977 yıllarına ait imlâ kılavuzlarıdır. Elde edilen sonuçlar çalışmamızda tablolar üzerinde farklı başlıklar altında değerlendirildi.

İmlâdan sonra metinler yapı bilgisi bakımından ele alındı. Bu bölümde konu hakkında görüş belirtmiş bilim adamlarının açıklamalarına yer verildi. Daha sonra metinlerden alınan örneklerle konu bütünleştirildi.

Son bölümde metinlerde geçen kelime ve terimler incelenmiş sonuçlar, grafikler ve tablolar aracılığıyla değerlendirilmiştir. Metinlere ait bir de “söz varlığı” çalışması yapılmış ve bu bölüme eklenmiştir. İşlenen malzeme grafiklerde açık bir şekilde gösterilmiştir. Metinlere ait grafiklerden sonra bütün metinleri içine alan bir grafiğe daha ihtiyaç duyulmuştur. Böylece ayrı ayrı incelenebilen metinlerdeki söz varlığı bir arada grafikler üzerinde gösterilme imkânı bulmuştur.

⁴ Doç. Dr. Cem Eroğul *Anayasayı Değiştirme Sorunu (Bir mukayeseli hukuk incelemesi)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. No 371, Ankara 1974, S. 125-126

Son bölümde grafiklerin yanında bir de sıklık (frekans) çalışması yapılmıştır. Bu çalışma hem sayı bakımından hem de alfabetik sıra gözetilerek iki bölümden oluşturulmuştur. Böylece araştırmacı için hem sayısal değerlere hem de kelimelere rahatça ulaşma imkânı sunulmuştur.

İMLÂ ve SES ÖZELLİKLERİ

İMLÂ ve SES ÖZELLİKLERİ

Metinlerdeki ses ve imlâ özellikleri yeni harflere geçildiği dönemdeki çalkantıların, değişikliklerin , düzenlemelerin etkisi altındadır. Dönem içinde çıkarılan imlâ kılavuzları anayasa metinlerini büyük ölçüde etkisi altına almıştır. Bunun yanı sıra kılavuzlara ters düşen durumlar ve uygulamalar da söz konusu metinlerde vardır. Bu temel hususu

belirttikten sonra anayasa metinlerini ses ve imlâ özellikleri bakımından ele alacak ve 1876'dan bu yana görülen değişikliklere değinilecektir.

Burada ele aldığımız ilk anayasa metni 1876 yılında çıkarılmıştır. Bunu 1921 ve 1924 yıllarına ait Anayasa metinleri izlemiştir. Bunlar Arap harfleriyle yazılmıştır. 1945, 1952, 1961 ve 1982 yıllarına ait Anayasa metinleri ise Lâtin harfleriyle yazılmıştır. Bu anayasalardan, 1945 ve 1952 yıllarına ait metinleri, 1924 yılına ait Anayasa metninin içeriğinin tekrarı olup 1945 yılına ait Anayasa metni, dil bakımından sadeleşme yolunda yapılmış farklı bir denemedir. Bu yönüyle metinleri Arap harfli ve Lâtin harfli olmak üzere iki grupta değerlendirebiliriz.

ARAP HAFLİ ANAYASA METİNLERİNDE İMLÂ SORUNLARI

Değerlendirmemizde yaptığımız gruplandırmaya göre metinlerin imlâsını önce kendi içlerinde ve daha sonra da günümüzde kabul gören imlâ kurallarına göre inceledik. Özellikle 1876 ve 1924 yılları arasındaki imlâ değişimi en az Lâtin harfli Anayasa metinlerinde gördüğümüz değişiklikler kadar ilgi çekicidir. Bunlarla ilgili örneklere aşağıda değinilecektir.

Osmanlı devletinin 1876 yılında çıkardığı Anayasa metni, o dönemdeki imlâ anlayışını yansıtmaya bakımından önemlidir. Arap harfli 1921 ve 1924 yıllarında çıkarılan Anayasalar ise, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin Anayasalarıdır. Her iki dönemin metinleri aynı imlâ anlayışıyla kaleme alınmış olmalarına rağmen aralarında gene de belirgin bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu farklılıkları da aşağıda, örnekleriyle ele alacağız.

Arap harfli Anayasa metinlerinde, gelenekselleşmiş Osmanlı imlâsının istisnasız uygulandığını söyleyebiliriz. Meselâ “-dır” bildirme ekinin uyum kuralları dikkate alınmadan her durumda “در” şeklinde yazıldığını her üç metinde de görmekteyiz. Vereceğimiz örneklerin sayısını artırmak, bu alanda var olan eserlerdeki bilgilerin tekrarı olacağından, sadece üç metin arasında gördüğümüz farklılıkları ele almayı tercih ettik.

Örnekleri önce 1876 yılı Anayasa metninden vereceğiz. Daha sonra bunları karşılaştırabilmek için, 1921 ve 1924 yılları Anayasa metinlerindeki örneklere başvuracağız. Burada şunu da belirtelim ki, 1921 yılı Anayasası, Millî Mücadele yıllarının zor koşullarında hazırlandığı için diğer iki metin kadar uzun değildir. Bu yüzden örneklerin bir kısmına bu

metinden alınmış kanıt gösteremedik. Meselâ *karşılık* kelimesine 1876 ve 1924 yılları Anayasa metinlerinde rastlamamıza rağmen 1921 yılı Anayasa metninde bu kelime kullanılmamıştır. İşte bu tip eksikliklerin dışında üç metinde gördüğümüz imlâ değişikliklerini aşağıda örnekleriyle birlikte vereceğiz.

1. Ünlülerde Görülen İmlâ Farklılıkları

Geniş Zaman Ekindeki Bağlama Ünlüsü

1876 yılı Anayasa metninde dar ünlülü geniş zaman eki, edilgen ve dönüşlü fiil çatıları ile kurulmuş fiillere ve yeterlik fiiliyle yapılmış birleşik fiillere getirildiğinde, bu ekteki bağlama ünlüsü (vav) “و” harfiyle karşılanmıştır. Burada bahsettiğimiz (vav) “و” harfi 1921 ve 1924 yılları Anayasa metinlerinde (ye) “ی” harfiyle karşılanmıştır. Şimdi 1876 yılı Anayasa metninde tespit ettiğimiz örnekleri ortak yapıları göz önüne alarak maddeleriyle birlikte verelim:

ایدیلور *edilür* (1876/ 8, 46, 51, 78, 80, 98), کوندریلور *gönderilür* (1876/ 31), آچیلور *açılur* (1876/ 43), قپانور *kapanur* (1876/ 43), ویریلور *verilür* (1876/ 48, 80), باشلانیلور *başlanılur* (1876/ 70), قنلور *kılınur* (1876/ 77)
توتته بیلور *tutabilür* (1876/ 82), ایده بیلور *edebilür* (1876/ 83), اوله بیلور *olabilür* (1876/ 116).

1876 yılı Anayasa metninden aldığımız yukarıdaki örneklerden sonra şimdi de 1921 ve 1924 yılları Anayasa metinlerinde geçen ve ortak yapılarına göre gruplandırılan örneklere bakalım:

قینلور *kılınur* (1921/ 7), ایديلیر *edilür* (1921/ 7), ایديلیر *edilür* (1924/ 34, 41, 61, 68, 88), کتیریلیر *getirilür* (1921/ 22), توپلانیر *toplanür* (1924/ 14), ویریلیر *verilür* (1924/ 27)
ایده بیلیر *edebilür* (1924/ 7, 42, 86), عقد ایده بیلیر *akdedebilür* (1924/ 20), ویره بیلیر *verebilür* (1924/ 58), بولنه بیلیر *bulunabilür* (1924/ 82), اولونه بیلیر *olunabilür* (1924/ 85), اولونه بیلور *olunabilür* (1924/ 102)

Görüldüğü gibi 1876 yılı Anayasa metninden alınan bütün örneklerde “و” harfi geleneksel imlâyaya bağlı olarak istisnasız kullanılmıştır. 1921 ve 1924 yılları Anayasa

metinlerinde ise, biri 1921’de diğeri 1924’te olmak üzere iki yerde “و” harfi kullanılmıştır. Bu iki örneğin dışında kalan diğeri bütün örneklerden “و” harfinin yerini “ى” harfi almıştır. Bu durum ünlü uyumlarının 1920’li yılların başında dikkate alındığı dolayısıyla bu durumun imlâya yansıtıldığını göstermesi açısından ilgi çekicidir.

***kendi ve karşı* Kelimelerinin Son Hecelerindeki Ünlüler**

Benzer bir durum *karşı* ve *kendi* kelimelerinin imlâsında da ortaya çıkmıştır. Bu kelimelerden *kendi* kelimesinin son hecesindeki ünlü, 1876 yılı Anayasa metninde bazen “و” harfiyle, bazen de “ى” harfiyle yazılmıştır. *karşı* kelimesi ise, sadece bir yerde geçmiş ve burada da “و” harfi kullanılmıştır. Buna karşılık 1924 ve 1921 yılları Anayasa metinlerinde bu kelimelerin son hecelerindeki ünlü, her zaman “ى” harfiyle gösterilmiştir. Bu da ünlü uyumlarının eski harfli metinlerde giderek imlâya hâkim olmaya başladığının bir başka örneğidir.

Şimdi 1876 yılı Anayasa metninden aldığımız örnekleri maddeleriyle birlikte veriyoruz:

کندو *kendü* (1876/ 40, 62, 80, 111), كندى *kendi* (1876/ 59, 71), قارشولق *karşulık* (1876/ 80).

1876 yılı Anayasa metninden aldığımız örneklerden sonra şimdi de 1921 ve 1924 yılları Anayasa metinlerinden derlediğimiz örneklere bakalım:

کندى *kendi* (1921/ 5, 9), كندى *kendi* (1924/ 7, 13, 24, 30, 31, 46, 51, 62), قارشى *karşı* (1924/ 41).

Bu örneklerde de görüldüğü gibi, 1876 yılı Anayasa metninde geçen *kendi* ve *karşı* kelimelerinin son hecelerindeki ünlünün imlâsında “و” harfi kullanılma eğilimi vardır. Bu eğilim 1921 ve 1924 yılları Anayasa metinlerinde tamamen ortadan kalkmış ve “و” harfi yerini “ى” harfine bırakmıştır. Bu örnekler de Türkçenin ses kurallarının dikkate alındığını göstermektedir.

***vergi* Kelimesinin Son Hecesindeki Ünlünün İmlâsında (vav) “و” Harfinin Korunması**

Bunların dışında sadece 1924 yılı Anayasa metninde geçen bir kelimenin imlâsı dikkatimizi çekmiştir. Bu kelime:

ويركؤ *vergü* (1924/ 84), ويركيلر *vergiler* (1924/ 85).

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde *virgü* (وركو) biçiminde geçen bu kelimenin XIX. Yüzyıla kadar son hecesinin yuvarlak ünlü taşıdığı görülmektedir.⁵

Örneklerini verdiğimiz *vergi* kelimesinin son hecesindeki ünlü 1924 yılı Anayasa metni 84'üncü maddede “و” harfiyle gösterilmiş olmasına rağmen 85'inci maddede “ى” harfiyle yazılmıştır. Bizce buradaki farklı imlâdan ziyade *vergi* kelimesinin imlâsında *vav* “و” harfinin korunmuş olması imlâ geleneğine bağlı bir durumdur. Daha önce benzer bir imlâyâ *kendi* kelimesinde rastlamıştık. Fakat 1924 yılı Anayasa metninde incelediğimiz bütün örneklerde *kendi* kelimesi “و” harfiyle değil “ى” harfiyle yazılmıştır. *vergi* kelimesinde ise “و” harfi varlığını korumaya devam etmiştir. Bu kelime 1928 yılında çıkarılan *İmlâ Lûgati*'nde de, iki şekliyle de (ويركى ve ويركؤ) yazılmış, Lâtin harfli kısımda ise sadece *vergi* şeklinde gösterilmiştir. Aynı lügatte *kendi* kelimesinin ise sadece “ى” harfli şekli (كندى) yer almıştır. Bu örnekler Türk imlâ tarihi açısından dikkat çekicidir.

“-en” Sıfat-fiil Ekinin İmlâsı

1876 yılı Anayasa metninde “-en” sıfat-fiil eki, ince sıradan ek alan fiillere eklendiğinde, bu ekteki ünlü *elif* “ا” harfiyle gösterilmiştir. Bu kullanımdan 1921 ve 1924 yılları Anayasa metinlerinde vazgeçilmiştir. Şimdi 1876 yılı Anayasa metninden derlediğimiz örnekleri maddeleriyle birlikte aşağıda veriyoruz:

ويريلان *verilen* (1876/ 34, 36, 64, 81), بيلميان *bilmeyen* (1876/ 68), ايتميان *etmeyen* (1876/ 68), ايليان *eyleyen* (1876/ 92), ايديلان *edilen* (1876/ 111), ايدين *eden* (1876/ 16, 71, 84, 101, 109), ايديلميان *edilmeyen* (1876/ 68).

⁵ *Tarama Sözlüğü*, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay: 212/VI, Ankara, 1996
2. Baskı, VI. C., s. 4174

1876 yılı Anayasa metnindeki örneklerden sonra şimdi de 1924 ve 1921 yılı Anayasa metinlerinden derlediğimiz örneklere bakalım:

ايدن *eden* (1921/ 5), ايدن *eden* (1924/ 10, 13, 29, 41, 88), بيلمهين *bilmeyen* (1924/ 12), كورولن *görülen* (1924/ 36, 67), ويريلن *verilen* (1924/ 50), ايديلن *edilen* (1924/ 105).

Örneklerde de görüldüğü gibi, 1876 yılı Anayasa metninde *eden* kelimesi dışındaki diğer bütün örneklerde “ا” harfi devamlı olarak kullanılmıştır. 1921 ve 1924 yılları Anayasa metinlerinde ise, bu uygulamaya son verilmiş ve ekteki ünlüyü karşılayacak herhangi bir harfe başvurulmamıştır.

Ünlüler üzerinde yaptığımız değerlendirmeler burada son bulmaktadır. Biraz da ünsüzlerdeki farklılıklar üzerinde duralım.

2. Ünsüzlerde Görülen İmlâ Farklılıkları

türlü, doğru ve dolayı Kelimeleri

Söz konusu imlâ değişikliği *türlü, doğru ve dolayı* kelimelerinde görülmektedir. *doğru* ve *dolayı* kelimelerinin 1876, 1921 ve 1924 yılları Anayasa metinleri arasındaki imlâ farklılığını daha belirgin hâle getirmek için, önce *türlü* kelimesi üzerinde duralım. 1921 yılı Anayasa metninde bulunmayan *türlü* kelimesi diğer iki Anayasa metninde “د” harfiyle yani *dürlü* (درلو) şeklinde yazılmıştır. Örnekleri, maddeleriyle birlikte aşağıda sıralıyoruz:

درلو *dürlü* (1876/ 10, 86), درلو *dürlü* (1924/ 54, 68, 69, 71, 75, 80).

Günümüzde *türlü* biçiminde yazılan ve okunan bu sözün 1924 yılına kadar *d* ile yazılması muhtemelen dönemin söyleyişini de etkilemiştir. Ancak 1928’de *dürlü* (درلو) imlâsının İmlâ Lûgati’nde *türlü* biçiminde verilmesinde İstanbul Türkçesinin etkili olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra yazıdaki *dürlü* imlâsının *türlü* biçiminde harf inkılabından önce telaffuz edilişi de mümkündür.

Yukarıdaki *türlü* örneğinden sonra *doğru* ve *dolayı* kelimelerini ele alabiliriz. 1876 yılı Anayasa metninde bu kelimeler “ط” harfiyle yani *toğru* ve *tolayı* şeklinde yazılmışken, 1921

ve 1924 yılları Anayasa metinlerinde bu kelimeler “د” harfiyle yani *doğru* ve *dolayı* şeklinde yazılmıştır. Bu ilgi çekici örnekler, giderek söyleyişin yazıya geçirilmekte olduğunu, geleneksel imlâdan ayrılımların başladığını göstermektedir. Şimdi 1876 yılı Anayasa metninden aldığımız örnekleri, maddeleriyle birlikte verelim:

طو غریدن طو غرییه *toğrudan toğruya* (1876/ 60), طولای *tolayı* (1876/ 78, 101, 102).

1876 yılı Anayasa metnindeki örnekleri gördükten sonra, 1921 ve 1924 yılları Anayasa metinlerindeki örneklere geçebiliriz:

دو غریدن دو غرییه *doğrudan doğruya* (1921/ 18), دولای *dolayı* (1924/ 17, 28, 33, 41, 42, 75, 78).

Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, 1876 yılı Anayasa metninde gördüğümüz “ط” harfli şekiller, 1921 ve 1924 yılları Anayasa metinlerinde tonlularak, yerlerini “د” harfli şekillere bırakmıştır.

Eski Bir Şekil: *hangi* Kelimesi

Bir başka ilgi çeken imlâ farklılığı ise, *hangi* kelimesinin imlâsında görülmektedir. 1876 yılı Anayasa metni 8’inci maddede *hangi* kelimesi geleneksel imlâya bağlı olarak “قنغی” (*kangi*) şeklinde yazılırken, 1924 yılı Anayasa metni 49’uncu maddede ise “هانگی” (*hangi*) şeklinde yazılmıştır. Bu kelimeye 1921 yılı Anayasa metninde rastlanamamıştır.

Yukarıda verdiğimiz örneklerin sayısı muhtemelen daha fazladır. Metinlerde tespit ettiğimiz bu birkaç örnek seslere dayalı olarak imlâdaki değişimleri göstermekte böylece Arap harfli dönemlerde de bir ses ve imlâ değişikliği yapıldığı sonucuna varılmaktadır. Bu birkaç örnek geleneksel imlâdan sese dayalı imlâya geçişi göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

3. *vuku’ bulmak* Birleşik Fiilinin İmlâsı

Bitişik yazılan kelimeye Arap harfli metinlerde rastlanılmadığını daha önceki bilgilerimize dayanarak söyleyebiliyoruz. Bu konuda farklı bir uygulama *vuku’ bulmak* birleşik fiilinde görülmektedir. *vuku’ bulan* sıfat-fiilinin hem 1876 hem de 1924 yılları

Anayasa metinlerinde aşağıdaki şekilde bitişik yazılmıştır. Bunun dışında bitişik yazılan herhangi bir örneği metinlerde rastlanmamıştır.

وقوعبولان (1876/ 103, 1924/82)

4. Batı Kökenli Kelimelerde İmlâ Sorunları

Arap harfli Anayasa metinlerinde Batı kökenli kelimeler de karşımıza çıkmıştır. Söz konusu kelimeler aşağıda da gösterildiği üzere sadece 1876 ve 1924 yılları Anayasa metinlerinde geçmiştir. Her iki metinde bulunan kelimelerin imlâsı arasında hiçbir farklılık bulunmamıştır. Kelimelerin içerdiği ünlüler, *telgraf* ve *telefon* örnekleri dışında bire bir gösterilmiştir. Batı kökenli kelimelerin imlâsında da, Türkçe kelimelerde olduğu gibi, söyleyişin ön plana geçtiğini söyleyebiliriz. Bu kaygıyla kelimelerdeki ünlülerin imlâsına dikkat edilmiştir.

قوميسيون *komisyon* (1876/ 89), تلغراف *telgraf* (1924/ 81), قوماندا *kumanda* (1924/ 40, 1876/ 7), پوسته *posta* (1924/ 81), آنغاریا *angarya* (1924/ 73, 1876/ 24), تلفون *telefon* (1924/ 81), بودجه *bütçe* (1876/ 97, 98, 1924/ 35, 95)

Batı kökenli bu kelimeler söyleyişin hakim olduğunu gösteren sayılı örneklerdir. Bu tutum 1876'da da görölüyor. Bu demektir ki, söyleyişin Batı kökenli kelimeler üzerindeki hakimiyeti çok daha eskilere gitmektedir.

LÂTİN HARFLİ ANAYASA METİNLERİNDE İMLÂ SORUNLARI

Arap harfli Anayasa metinlerindeki imlâ sorunlarını verdikten sonra Lâtin harfli Anayasa metinlerinin değerlendirilmesine geçebiliriz. Yalnız burada değinmemiz gereken birkaç nokta bulunmaktadır. Daha önce yaptığımız gibi Anayasa metinlerini ayrı ayrı değerlendirmeye tâbi tutmayacağız. Metinlerdeki uygulamaları bir tablo içinde, kanıt gösterebildiğimiz oranda, bir arada ele alacağız. Ölçüt olarak 1941 ve 2000 yıllarında çıkarılan imlâ kılavuzları esas alınmıştır. Esas aldığımız kılavuzlara göre anayasalardan

derlediğimiz kelimeler 1941 yılından başlayarak kronolojik bir sırayla ele alınacaktır. Kaç kelimenin imlâ kılavuzuna uyduğu kaç kelimenin uymadığı sayısal olarak ortaya konmuştur.

Lâtin harfli Anayasa metinlerini kendi içlerinde karşılaştıracığımızı yukarıda ifade etmiştik. Fakat değerlendirmemizin ayın “‘” ve hemze “”” harflerini barındıran kelimelerin incelendiği kısımdaki tablo biraz daha geniş tutulacaktır. Burada diğer bölümlerde yaptığımız gibi davranamazdık. Konuya tarihî derinlik katmak için, tabloya Arap harfli Anayasa metinlerinden aldığımız örneklerle başladık. Böylece tablo biraz daha genişlemiş oldu.

Bu bölümün beş başlık altında ele alınması düşünülmüştür. Bu beş başlığın sonunda bağımsız değerlendirmeler yapacağımız bir bölüme daha yer vereceğiz. Aslında bu bölümde yer alacak örnekler tek tek metinlere ek olarak düşünülmüş fakat tablolarda geniş ölçüde yer bulamamış kısımlardan oluşacaktır. Şimdi konu başlıklarıyla tabloları değerlendirmeye geçebiliriz.

1- Düzeltme İşareti Kullanılan Kelimeler

Burada düzeltme işaretinin çeşitli görevleri ele alınmamış, doğrudan bu işaretin kullanımı göz önünde bulundurulmuştur. Metinlerde yer almış ve içlerinde düzeltme işareti geçmiş bütün kelimeleri tabloya eklemekte bir sakınca görmedik. Tablodaki kısa çizgi, kelimenin ilgili Anayasada veya imlâ kılavuzunda yer almadığına işaret etmektedir. Tabloda yer alan düzeltme işaretsiz kelimeler, ilgili Anayasa metinlerinde ve imlâ kılavuzundaki şekillerdir. Bu tür örneklerin imlâsı olduğu gibi korunmuştur.

• 1941 İmlâ Kılavuzu	• 1945 Anayasası	• 1952 Anayasası	• 1961 Anayasası	• 1982 Anayasa sı	• 2000 İmlâ Kılavuzu
• adalet	• -	• -	• adâlet	• adalet	• adalet
• âdap	• -	• âdap	• -	• -	• adap
• adli	• -	• -	• adlî	• âdlî	• adlî
• ahkâm	• -	• ahkâm	• -	• -	• ahkâm

• ahlâk	• -	• -	• ahlâk	• ahlâk	• ahlâk
• âli	• -	• âli	• -	• -	• âli
• âmme	• -	• âmme	• -	• -	• amme
• âmir	• -	• âmir	• -	• amir	• amir
• âra	• -	• âra	• -	• -	• -
• askerî	• -	• -	• askerî	• âskerî	• askerî
• asli	• -	• -	• aslî	• aslî	• aslî
• âşar	• -	• âşar	• -	• -	• aşar
• âşık	• -	• -	• âşık	• âşık	• âşık
• âyin	• -	• âyin	• âyin	• âyin	• ayin
• âza	• -	• âza	• -	• -	• aza
• âzami	• -	• âzami	• -	• -	• azamî
• -	• -	• -	• -	• bedenî	• bedenî
• bilâ	• -	• bilâ	• -	• -	• bilâ
• bilûmum	• -	• bilûmum	• -	• -	• bilumum
• cari	• -	• -	• -	• carî	• cari
• -	• -	• cezai	• cezaî	• cezaî	• cezaî
• dâhil	• -	• dâhil	• dâhil	• dahil	• dâhil
• daimi	• daimî	• daimi	• -	• -	• daimî
• dâva	• dâva	• dâva	• dâva	• dava	• dava
• dâvacı	• -	• -	• dâvacı	• davacı	• davacı
• dâvalı	• -	• -	• dâvalı	• davalı	• davalı
• dinî	• -	• -	• dinî	• dinî	• dinî
• ebedî	• -	• -	• -	• ebedî	• ebedî
• erkân	• -	• erkân	• -	• -	• erkân
• eşkâl	• -	• eşkâl	• -	• -	• eşkâl
• evlât	• -	• -	• evlât	• evlat	• evlât
• 1941 İmlâ Kılavuzu	• 1945 Anayasası	• 1952 Anayasası	• 1961 Anayasası	• 1982 Anayasa sı	• 2000 İmlâ Kılavuzu
• fahrî	• -	• -	• -	• fahrî	• fahrî

• fedakârlık	• -	• fedakârlık	• -	• -	• fedakârlık
• felsefî	• -	• felsefî	• felsefî	• felsefî	• felsefî
• fevkalâde	• -	• fevkalâde	• -	• -	• fevkalâde
• fiili	• -	• fiilî	• -	• fiilî	• fiilî
• hâkim	• -	• hâkim	• hâkim	• hâkim	• hâkim
• hâkimiyet	• -	• hâkimiyet	• -	• -	• hâkimiyet
• hal	• hal	• hal	• hâl	• hal	• hâl
• harekât	• -	• -	• -	• harekât	• harekât
• hukuki	• -	• -	• hukukî	• hukukî	• hukukî
• hükmi	• -	• hükmi	• -	• -	• hükmi
• ibadet	• -	• -	• ibâdet	• ibadet	• ibadet
• -	• -	• idari	• idarî	• idarî	• idarî
• iddia	• -	• iddia	• iddiâ	• iddia	• iddia
• iflâs	• iflâs	• iflâs	• iflâs	• iflas	• iflâs
• ihlâl	• -	• ihlâl	• -	• ihlâl	• ihlâl
• -	• -	• ihtilâf	• -	• -	• ihtilâf
• ihtilâs	• -	• -	• ihtilâs	• ihtilâs	• ihtilâs
• -	• -	• ikametgâ h	• -	• -	• ikametgâ h
• iktisadi	• -	• iktisadi	• iktisadî	• iktisadî	• iktisadî
• iktisa	• -	• -	• iktisa	• iktisâ	• -
• ilân	• ilân	• ilân	• ilân	• ilân	• ilân
• ilâve	• -	• -	• ilâve	• -	• ilâve
• ilim	• -	• ilîm	• -	• -	• ilim
• imkân	• imkân	• imkân	• imkân	• imkân	• imkân
• inhilâl	• -	• inhilâl	• -	• -	• inhilâl
• inkılâp	• -	• inkılâp	• -	• inkılâp	• inkılâp
• iptal	• -	• -	• iptâl	• iptal	• iptal
• irtikâp	• -	• irtikâp	• irtikâp	• irtikâp	• irtikâp
• iskân	• -	• -	• iskân	• iskân	• iskân
• istiklâl	• -	• -	• -	• istiklâl	• istiklâl

• 1941 İmlâ Kılavuzu	• 1945 Anayasası	• 1952 Anayasası	• 1961 Anayasası	• 1982 Anayasa sı	• 2000 İmlâ Kılavuzu
• istimplâk	• -	• istimplâk	• -	• -	• istimplâk
• kabul	• kabul	• kabul	• kabûl	• kabul	• kabul
• kanuni	• -	• -	• kanuni	• kanunî	• kanunî
• kânunusa ni	• -	• kânunusa ni	• kânunuev vel	• kânunue vvel	• kânunusa ni
• katî	• -	• katî / kat'î	• -	• -	• kat'î
• kâtip	• -	• -	• -	• kâtip	• kâtip
• kelâm	• -	• kelâm	• -	• -	• kelâm
• -	• -	• kemakân	• -	• -	• kemakân
• lâakal	• -	• lâakal	• -	• -	• lâakal
• lâyik	• lâyik	• lâik	• lâik	• lâik	• lâik
• lâkap	• -	• -	• lâkap	• lakâp	• lâkap
• lâyiha	• -	• lâyiha	• -	• -	• lâyiha
• lâhik	• -	• lahîk	• -	• -	• -
• lâzım	• -	• lâzım	• lâzım	• -	• lâzım
• maddi	• -	• -	• maddî	• maddî	• maddî
• mahallî	• -	• -	• mahallî	• mahallî	• mahallî
• mahkûm	• -	• mahkûm	• mahkûm	• mahkûm	• mahkûm
• mahkûmi yet	• -	• mahkûmi yet	• -	• mahkûm iyet	• mahkûmi yet
• malî	• -	• malî	• malî	• malî	• malî
• mâlûl	• mâlûllük	• malûliyet	• -	• malûl	• malûliyet
• mâna	• mâna	• -	• -	• -	• mana
• mânevi	• -	• -	• mânevi	• manevî	• manevî
• mecburi	• -	• mecburi	• mecburî	• -	• mecburî
• medeni	• -	• -	• medenî	• medenî	• medenî
• merkezî	• -	• -	• merkezî	• merkezî	• merkezî
• meskûkat	• -	• meskukât	• -	• -	• meskûkat

• -	• -	• meşru	• meşru	• meşrû	• meşru
• mezkûr	• -	• mezkûr	• -	• -	• mezkûr
• millî	• -	• -	• millî	• millî	• millî
• muamelât	• -	• muamelât	• -	• -	• muamelât
• mukavelât	• -	• mukavelât	• -	• -	• -
• 1941 İmlâ Kılavuzu	• 1945 Anayasası	• 1952 Anayasası	• 1961 Anayasası	• 1982 Anayasa s1	• 2000 İmlâ Kılavuzu
• -	• -	• müdahalât	• -	• -	• -
• -	• -	• müraselât	• -	• -	• -
• mütalâa	• -	• mütalâa	• -	• -	• mütalâa
• -	• -	• müzeyyelât	• -	• -	• -
• -	• -	• -	• -	• plâk	• plâk
• plân / pılân	• -	• -	• plân	• plan	• plân
• -	• -	• -	• plânlama	• planlama	• plânlama
• razı	• -	• -	• râzı	• razı	• razı
• resmî	• resmî	• resmî	• resmî	• resmî	• resmî
• ruhi	• -	• -	• -	• ruhî	• ruhî
• sâdır	• -	• sâdır	• -	• -	• sâdır
• sahtekârlık	• -	• sahtekârlık	• -	• -	• sahtekârlık
• salâhiyet	• -	• salâhiyet	• -	• -	• salâhiyet
• -	• -	• salâhiyettar	• -	• -	• salâhiyettar
• sanatkâr	• -	• -	• -	• sanatkâr	• sanatkâr
• sây	• -	• sây	• -	• -	• say
• selâmet	• -	• selâmet	• -	• -	• selâmet
• silâh	• -	• -	• silâh	• -	• silâh

• siyasi	• siyasi	• siyasi	• siyasî	• siyasî	• siyasî
• şahsi	• -	• şahsi	• şahsî	• şahsi	• şahsî
• şikâyet	• şikâyet	• şikâyet	• şikâyet	• şikâyet	• şikâyet
• şûra	• -	• şûra	• -	• şûra	• şûra
• taallûk	• -	• taallûk	• -	• -	• taallûk
• tabi	• -	• tâbi	• tâbi	• tâbi	• tâbi
• tabii	• tabii	• tabii	• tabîf	• tabîf	• tabîf
• takibetme k	• -	• takip	• tâkib	• takip	• takip
• takibetme k	• -	• takip	• tâkibat	•	• takibat
• talimat	• -	• -	• tâlimat	• talimat	• talimat
• tarihî	• -	• -	• -	• tarihî	• tarihî
• tatil	• -	• tatil	• tâtil	• tatil	• tatil
• tâyin	• tâyin	• tâyin	• -	• tayin	• tayin
• 1941 İmlâ Kılavuzu	• 1945 Anayasası	• 1952 Anayasası	• 1961 Anayasası	• 1982 Anayasa sı	• 2000 İmlâ Kılavuzu
• tekâlif	• -	• tekâlif	• -	• -	• tekâlif
• teşkilât	• teşkilât	• teşkilât	• teşkilât	• teşkilât	• teşkilât
• teşrinisani	• -	• teşrinisani	• teşrinisâni	• teşrinisâ ni	• teşrinisâni
• tıbbi	• -	• -	• tıbbî	• tıbbî	• tıbbî
• ticari	• -	• -	• ticarî	• ticarî	• ticarî
• usul	• -	• usûl	• usûl	• usul	• usul
• vâkı	• -	• vâkı	• -	• vâki	• vaki
• vekâleten	• -	• vekâleten	• -	• vekâlet	• vekâleten
• vicdani	• -	• -	• vicdanî	• vicdanî	• vicdanî
• vilâyet	• -	• vilâyet	• -	• -	• vilâyet
• yegâne	• -	• yegâne	• -	• -	• yegâne
• zaruri	• -	• -	• zarurî	• -	• zarurî

Metinler Arasındaki İmlâ Tutarsızlıkları

Kırk yıllık bir dönemi kapsayan yukarıdaki tabloda aynı kelimelerin imlâsının bazı tutarsızlıklar taşıdığı görülmüştür. Bunların birkaç tanesini inceleyerek sebepleri üzerinde duralım.

adalet kelimesi 1982 Anayasasında *adalet*, 1961 Anayasası'nda ise *adâlet* şeklinde yazılmıştır. Bu tutarsızlığın sebebi 1961 Anayasası'nın imlâ kılavuzuna uymamasından kaynaklanmaktadır.

amir kelimesi 1952 yılı Anayasası'nda *âmir*, 1982 Anayasası'nda ise *amir* şeklinde yazılmıştır. Buradaki tutarsızlığın sebebi ise imlâ kılavuzlarının tutumundan kaynaklanmaktadır. 1941 imlâ kılavuzu bu kelimeyi *âmir* şeklinde alırken 1977 yılı baskısı kelimeyi *amir* şeklinde almıştır.

dâhil kelimesi 1952 ve 1961 anayasalarında *dâhil*, 1982 Anayasasında ise *dahil* şeklinde yazılmıştır. Bu tutarsızlık da imlâ kılavuzlarından kaynaklanmaktadır.

dava kelimesi 1945, 1952 ve 1961 anayasalarında *dâva*, 1982 Anayasası'nda ise *dava* şeklinde yazılmıştır. Buradaki tutarsızlık da imlâ kılavuzlarından kaynaklanmaktadır.

hâl kelimesi 1945, 1952 ve 1982 anayasalarında *hal*, 1961 Anayasası'nda ise *hâl* şeklinde yazılmıştır. Bu tutarsızlık 1961 Anayasası'nın imlâ kılavuzuna uymamasından kaynaklanmaktadır.

iptal kelimesi 1961 Anayasasında *iptâl*, 1982 yılı Anayasası'nda ise *iptal* şeklinde yazılmıştır. Buradaki tutarsızlık 1961 Anayasası'nın imlâ kılavuzuna uymamasından kaynaklanmaktadır.

plân kelimesi 1982 Anayasasında *plan*, 1961 Anayasası'nda ise *plân* şeklinde yazılmıştır. Buradaki tutarsızlık da imlâ kılavuzlarından kaynaklanmaktadır.

talimat kelimesi 1961 Anayasasında *tâlimat*, 1982 Anayasası'nda ise *talimat* şeklinde yazılmıştır. 1961 Anayasası imlâ kılavuzuna uymadığı için bu tutarsızlık ortaya çıkmıştır.

Yukarıdaki örnekler, 1961 Anayasası dışında kalan diğer metinlerde devletin resmî kurumu olan Türk Dil Kurumunun çıkardığı imlâ kılavuzlarının dikkate alındığını göstermektedir.

1945 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1945 yılı Anayasa metninden on altı kelime ele alınmıştır. Tablodaki bu sütun içinde yer alan kelimelerin on ikisi düzeltme işareti içermektedir, geriye kalan dördü ise düzeltme işareti konulmadan yazılmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden on beşinin imlâsının 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'yla uyumlu olduğunu tespit ettik. Bu kelimelerden on biri düzeltme işareti içermektedir, dördünde düzeltme işareti kullanılmamıştır.

Metindeki *daimî* kelimesinin imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'na uyum göstermemekte ve kılavuzda *daimi* şeklinde geçmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz oran, 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'na olan uyumun oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle, 1945 yılı Anayasa metninde düzeltme işaretinin kullanılıp kullanılmamasında bahsi geçen kılavuzun büyük bir etkisi olmuştur diyebiliriz.

1952 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1952 yılı Anayasa metninden seksen sekiz kelime ele alınmıştır. Bunlardan yetmiş üçü düzeltme işareti içermektedir, geriye kalan on beşinde ise kullanılmamıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden altmış beşinin imlâsının 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'yla uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Bu kelimelerden elli sekizi düzeltme işareti içermektedir.

On dört kelime ise bahsi geçen kılavuzla uyum göstermemektedir. Bu kelimelerden de dokuzu düzeltme işareti içermektedir.

Geriye kalan dokuz kelime ise 1941 yılı imlâ kılavuzunda yer almamıştır. 1941’de yer almayan bu kelimelerden de altısı düzeltme işareti içermektedir.

1941 yılı imlâ kılavuzunda yer almayan dokuz kelimeyi çıkarırsak geriye yetmiş dokuz kelime kalıyor. Bunların altmış beşinin 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*’na uyum gösterdiğini yukarıda belirtmiştik. 1945 yılı Anayasa metni kadar olmasa da bu uyum oranı yüksek sayılır. Bu da bahsi geçen kılavuzun düzeltme işaretinin kullanılıp kullanılmaması konusunda hâlâ önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir.

1961 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Düzeltilme işareti açısından 1961 yılına ait tablodaki sütuna baktığımızda altmış dört kelimenin ele alındığını görmekteyiz. Bu kelimelerden altmış bir kelime düzeltme işareti içermektedir. Üç kelime ise düzeltme işareti içermemektedir.

Tabloda yer alan kelimelerden otuz üçünün 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*’yla uyumlu olduğu tespit edildi. Bu kelimelerden de otuz biri düzeltme işareti içermektedir.

Bahsi geçen kılavuzla uyumsuz kelime sayısı ise yirmi sekizi bulmaktadır. Bu kelimelerden de yirmi yedisi düzeltme işareti içermektedir.

İmlâ kılavuzunda yer almayan kelime sayısı ise üçtür. Bu kelimelerden ikisi düzeltme işareti içermektedir.

Uyum oranının, 1961 yılına gelindiğinde uyumsuzluk oranıyla hemen hemen eşitlendiği görüldü. Bu durum 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*’nun 1961 yılında eskisi kadar düzeltme işaretinin kullanılıp kullanılmaması konusunda etkin olmadığını göstermektedir.

1982 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1982 yılı Anayasa metninden seksen kelime ele alınmıştır. Bu kelimelerden altmış bir kelime düzeltme işareti içermektedir. On dokuz kelime de ise, düzeltme işareti kullanılmamıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden kırk ikisinin 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'yla uyumlu olduğu tespit edildi. Bu kelimelerden de otuzu düzeltme işareti içermektedir.

Bahsi geçen kılavuzla uyumsuz kelime sayısı ise, tabloda otuz üçü bulmaktadır. Bu kelimelerden de yirmi altısı düzeltme işareti içermektedir.

Karşılığı bulunmayan kelime sayısı ise beştir. Bu kelimelerin hepsi düzeltme işareti içermektedir.

Bahsi geçen kılavuzla uyum oranı 1982 yılında da düşüktür. Öyle görülüyor ki zaman ilerledikçe 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu* düzeltme işaretinin kullanımını üzerindeki etkinliğini kaybetmiştir.

2– Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler

Ayrı yazılan birleşik kelimeler de söz konusu olduğundan bu başlıkta *bitişik yazılan birleşik kelime* terimini kullandık. İncelememizde bu konuda vardığımız sonuçlardan biri birleşik kelimelerin imlâsında dönemler arasında büyük bir farklılığın olduğudur. Birleşik veya ayrı yazma en karışık konu olarak görünmektedir.

Anayasa metinlerinde, kelimelerin bitişik veya ayrı yazılmasında bir istikrarın olmadığını öncelikle belirtelim. Bu düzensizlik, metinlere farklı imlâ anlayışlarının hâkim olduğunu göstermektedir. Metinlerde rastladığımız bu farklı imlâ anlayışlarını değerlendirebilmek için aşağıdaki tabloyu düzenledik.

Tabloyu incelemeye geçmeden önce birkaç noktayı belirtmek gerekir. 1952 yılı Anayasa metni diğer Lâtin harfli Anayasa metinlerine göre kavramların adı farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Bu sebeple aynı satırda, 1952 yılı Anayasa metninden aldığımız kelime diğer metinlerden aldığımız örneklerden bazı farklılıklar göstermektedir. Meselâ *başbakan* kelimesi 1952 yılı Anayasa metninde *başvekil* olarak karşılanmıştır. Biz herhangi bir değişiklik yapmaksızın, kelimeyi olduğu gibi aynı satırda göstermekte sakınca görmedik.

Yardımcı fiillerle kurulmuş birleşik fiillerde yardımcı fiillerin seçimi farklılık göstermektedir. Bu gibi durumlarda ilgili hanede aynı birleşik fiil yerine benzeriyle kurulmuş

birleşik fiil alınmıştır. Meselâ *azlolunmak* birleşik fiilinin *azletmek* şekli de kullanılmıştır. Tabloda bu tür biçimler aynı satırda toplanmıştır. Bu sayede metinlerde izlenmiş olan tutumu görmek kolaylaşmıştır.

Bazen de aynı metinde ikili kullanımlara rastladık. Böyle bir durumda kelimenin her iki hâlini de aynı hane içinde verdik. Bu açıklamalardan sonra tabloyu incelemeye başlayabiliriz:

1941 İmlâ Kılavuzu	1945 Anayasası	1952 Anayasası	1961 Anayasası	1982 Anayasası	2000 İmlâ Kılavuzu
-	adçekme	-	adçekme	ad çekme	ad çekme
addolunmak	-	addolunmak	-	-	addolunmak
affetmek	-	-	affedilme	-	affetmek
akdetmek	-	akdedebilir	-	-	akdetmek
alıkomak	alıkonmak	-	alıkonulmak	alıkonulmak	alıkonulmak
altmışbeş	-	-	altmışbeş	altmışbeş	altmış beş
-	-	-	-	anamuhalefet	ana muhalefet
1941 İmlâ Kılavuzu	1945 Anayasası	1952 Anayasası	1961 Anayasası	1982 Anayasası	2000 İmlâ Kılavuzu
-	-	-	-	anavatan	ana vatan
-	anayasa	anayasa	anayasa	anayasa	anayasa
andiçmek	andiçmek	-	andiçmek	andiçme	ant etmek
-	aravermek	-	araverme	ara verme	-
-	-	arzolunmak	-	-	arz etmek
-	-	-	astsubay	-	astsubay
azletmek	-	-	azlolunmak	azlolunmak	azlolunmak
basımevi	-	-	basımevi	basımevi	basım evi
başbakan	başbakan	başvekil	başbakan	başbakan	başbakan
-	başgöstermek	-	başgösterme	başgösterme	-
-	-	-	başkanunsözcüsü	-	-
-	başkanvekili	reisvekili	başkanvekili	başkanvekili	başkan vekili
başkomutan	başkomutanlık	başkumandanlık	başkomutanlık	başkomutanlık	başkomutanlık
-	başsavcı	başmüddeiumumi	başsavcı	başsavcı	başsavcı
-	başsavcılık	başmüddeiumumilik	-	-	-
-	-	-	-	başsavcıvekili	-

-	başvurma	-	başvurma	başvurma	başvurma
-		-	başvurulmak	başvurulmak	başvurulmak
-	-	bilâkaydüşart	-	-	bilâkaydüşart
-	-	bilâmezuniyet	-	-	-
-	cumhurbaşkanı	reisicumhur	cumhurbaşkanı	cumhurbaşkanı	cumhurbaşkanı
-	cumhurbaşkanlığı	riyaseticumhur	cumhurbaşkanlığı	cumhurbaşkanlığı	cumhurbaşkanlığı
devretmek	-	-	devredilmek	devredilmek	devredilmek
devretmek	-	-	devrolunmak	devrolunmak	devrolunmak
-	-	-	-	dışişleri	dış işleri
-	-	-	dörtüyzelli	dörtüyz	dört yüz
-	emretmek	emretmek	emredilmek	emretmek	emretmek
-	-	emrükumandası	-	-	-
en	enaz	enaz	en az	en az	en az
fevkalâde	-	fevkalâde	-	-	fevkalâde
-	genelkurmay	-	genelkurmay	genelkurmay	genelkurmay
-	genelkurul	-	genel kurul	genel kurul	genel kurul
-	gensoru	-	gensoru	gensoru	gensoru
1941 İmlâ Kılavuzu	1945 Anayasası	1952 Anayasası	1961 Anayasası	1982 Anayasası	2000 İmlâ Kılavuzu
-	-	-	gözönünde	gözönünde	göz önünde
-	-	-	güven oyu	güvenoyu	güvenoyu
hak etmek	hakediş	-	-	-	hak ediş
-	-	-	-	halkoylaması	halkoylaması
-	-	-	halkoyu	halkoyu	halkoyu
-	her biri	-	herbiri	-	her biri
-	-	-	her halde	herhalde	her hâlde
-	herhangi	her hangi	herhangi	herhangi	herhangi
hiçbir	hiçbir	hiçbir / hiç bir	hiçbir	hiçbir	hiçbir
icabetmek	-	icabettirmek	-	-	icap etmek
-	-	-	içişleri	içişleri	iç işleri
nizamname	içtüzük	nizamname	içtüzük	içtüzük	iç tüzük
-	-	-	-	ilkokul	ilkokul
-	ilk öğretim	iptidai tahsil	-	ilköğretim	ilköğretim
intihabetmek	-	intihapetmek	-	-	-
intihabetmek	-	intihapolunmak	-	-	-

iradetmek	-	iradetmek	-	-	irat etmek
isnadetmek	-	isnatolunmak	isnadolunmak	isnat olunamak	-
-	-	-	işbirliği	işbirliği	iş birliği
-	-	-	işbölümü	işbölümü	iş bölümü
işbu	-	işbu	-	-	işbu
-	-	-	işveren	işveren	işveren
-	-	-	-	işyeri	iş yeri
-	-	-	-	iyiniyet	iyi niyet
-	-	-	kamu oyu	kamuoyu	kamuoyu
-	-	-	-	kararname	kararname
-	-	-	kanunsözcüsü	-	kanun sözcüsü
kânunusani	-	kânunusani	-	-	kânunusani
kaybolmak	-	-	kaybolmak	kaybetmek	kaybetmek
-	kesinhesap	hesabı katî	kesin hesap	kesinhesap	kesin hesap
-	-	-	-	kırksekiz	kırk sekiz
-	-	ledelicap	-	-	-
-	-	ledeliktiza	-	-	-
1941 İmlâ Kılavuzu	1945 Anayasası	1952 Anayasası	1961 Anayasası	1982 Anayasası	2000 İmlâ Kılavuzu
-	-	mer'iyülicra	-	-	-
-	-	-	milletlerarası	milletlerarası	milletler arası
-	milletvekili	-	milletvekili	milletvekili	milletvekili
müddeiumumilik	-	müddeiumumilik	-	-	-
nakletmek	-	-	-	nakletme	nakletme
nasbetmek	-	nasbedilmek	-	-	-
neşredilmek	-	neşredilmek	-	-	neşredilmek
neşretmek	-	neşrolunmak	-	-	neşrolunmak
-	olağanüstü	-	olağanüstü	olağanüstü	olağanüstü
-	-	-	onbeş	onbeş	on beş
-	-	-	onsekiz	-	on sekiz
-	-	-	-	ortaöğretim	orta öğretim
-	-	-	otuzbeş	-	otuz beş
öngörü	-	-	öngörmek	öngörmek	öngörmek
reddetmek	redolunmak	reddolunmak	reddedilmek	reddedilmek	reddedilmek
-	başkan vekilliği	reisvekilliği	-	-	-

-	-	-	sahibolmak	-	sahip olmak
-	saltçokluk	ekseriyeti mutlaka	salt çoğunluk	salt çoğunluk	salt çoğunluk
-	-	sayüamel	-	-	-
-	sıkıyönetim	idarei örfiye	sıkıyönetim	sıkıyönetim	sıkıyönetim
-	suçüstü	cürümüşhut	suçüstü	suçüstü	suçüstü
-	-	suiistimal	-	-	suiistimal
şartname	-	şartname	-	-	şartname
-	tamsayım	adedi mürettebi	tamsayı	tamsayı	tam sayı
-	tamüye	azayı mürettebe	-	-	-
teşrinisani	-	teşrinisani	-	-	teşrinisani
-	tüzelkişilik	hükmî şahıs	tüzel kişi	tüzelkişi	tüzel kişi
-	-	-	-	uluslar arası	uluslar arası
-	-	-	-	üniversitelerarası	üniversiteler arası
vazgeçmek	-	-	vazgeçilmek	vazgeçilmek	vazgeçilmek
-	-	vukubulmak	-	-	-
-	-	-	yetersayı	yeter sayı	yeter sayı
-	yirmi bir	yirmi bir	-	yirmibir	yirmi bir
1941 İmlâ Kılavuzu	1945 Anayasası	1952 Anayasası	1961 Anayasası	1982 Anayasası	2000 İmlâ Kılavuzu
-	-	-	yirmidört	yirmidört	yirmi dört
-	-	-	yok edilme	yokedilmek	yok etmek
-	yücedivan	divanı âli	yüce divan	Yüce divan	-
-	-	-	yüksek öğrenim	yükseköğretim	yüksek öğretim
-	-	-	Yüzeli	-	yüz elli
müruruzaman	zamanaşımı	müruru zaman	zamanaşımı	zamanaşımı	zaman aşımı
-	zoralım	-	-	-	zor alım

Metinler Arasındaki İmlâ Tutarsızlıkları

ad çekme kelimesi 1961 ve 1945 anayasalarında *adçekme*, 1982 Anayasasında ise *ad çekme* şeklinde yazılmıştır. Buradaki tutarsızlık 1982 Anayasası'nın imlâ kılavuzuna uymamasından kaynaklanmaktadır.

araverme kelimesi 1961 ve 1945 anayasalarında *araverme*, 1982 Anayasasında ise *araverme* şeklinde yazılmıştır. Buradaki tutarsızlık 1982 Anayasasının imlâ kılavuzuna uymamasından kaynaklanmaktadır.

isnat olunmak kelimesi 1952 ve 1961 anayasalarında *isnatolunmak*, 1982 Anayasasında ise *isnat olunmak* şeklinde yazılmıştır. Buradaki tutarsızlık da imlâ kılavuzlarından kaynaklanmaktadır.

tüzel kişi kelimesi 1961 Anayasasında *tüzel kişi*, 1982 Anayasasında ise *tüzelkişi* şeklinde yazılmıştır. Buradaki tutarsızlık 1961 Anayasasının imlâ kılavuzuna uymamasından kaynaklanmaktadır.

yeter sayı kelimesi 1961 Anayasasında *yetersayı*, 1982 Anayasasında ise *yeter sayı* şeklinde yazılmıştır. Buradaki tutarsızlık da 1982 Anayasasının imlâ kılavuzuna uymamasından kaynaklanmaktadır.

1961 ve 1982 anayasalarında imlâ kılavuzuna uymayan örnekler vardır. Bu tutarsızlığın birleşik kelimelerin imlâsının belirsizliğinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

1945 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1945 yılı Anayasa metninden kırk kelime ele alınmıştır. Bunlardan otuz altısı bitişik yazılmış iken, geriye kalan dördü ise diğer metinlerde geçen kelimelere karşılık olarak tabloda yer almış ve ayrı yazılmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden sekizinin imlâsının 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu* 'yla uyumlu olduğunu tespit ettik. Bu kelimelerin hepsi bitişik yazılmıştır.

Tabloda sadece iki kelime 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'na uyum göstermemektedir. Bu iki kelime de Anayasa metninde bitişik yazılmıştır.

Otuz kelime 1941 imlâ kılavuzunda yer almamıştır. Bu kelimelerden yirmi altısı bitişik, dördü ise ayrı yazılmıştır.

Karşılığı bulunmayan kelimeleri bir tarafa bırakacak olursak, yukarıda bahsettiğimiz oranlar, 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'na olan uyumun oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle, 1945 yılı Anayasa metninde kelimelerin bitişik veya ayrı yazılmasında bahsi geçen kılavuzun büyük bir etkisi olmuştur diyebiliriz.

1952 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1952 yılı Anayasa metninden elli iki kelime ele alınmıştır. Bunlardan kırk üçü bitişik yazılmıştır. Geriye kalan dokuzu ise, diğer metinlerde geçen kelimelere karşılık olarak ayrı yazılmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden yirmi birinin imlâsının 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'yla uyumlu olduğunu tespit ettik. Bu kelimelerin hepsi bitişik yazılmıştır.

Bahsi geçen kılavuzla uyum göstermeyen kelime sayısı ise, biri bitişik biri ayrı olmak üzere sadece ikidir.

Geriye kalan yirmi dokuz kelime ise kılavuzda yer almamıştır. Yer almayan bu kelimelerin yirmi biri bitişik, sekizi ise ayrı yazılmıştır.

Karşılığı bulunmayan yirmi dokuz kelimeyi çıkarırsak geriye yirmi üç kelime kalıyor. Bunların yirmi birinin 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'na uyum gösterdiğini yukarıda belirtmiştik. Yirmi üç kelimedenden yirmi birinin 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'na uyum göstermiş olması, bahsi geçen kılavuzun, kelimelerin ayrı veya bitişik yazılması konusunda hâlâ önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir.

1961 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1961 yılı Anayasa metninden altmış yedi kelime ele alınmıştır. Bu kelimelerden elli altısı bitişik yazılmıştır. On bir kelime ise ayrı yazılmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden on dokuzunun 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'yla uyumlu olduğunu tespit ettik. Bu kelimelerden on sekizi bitişik, biri ise ayrı yazılmıştır.

Karşılığı bulunmayan kelime sayısı ise kırk sekizdir. Bu kelimelerden otuz sekizi bitişik, onu ise ayrı yazılmıştır.

Karşılığı bulunmayan kelimeleri bir tarafa bırakacak olursak, uyum oranı % 100'dür. Bu durum, kelimelerin bitişik veya ayrı yazılması konusunda 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'nun 1961 yılında göz ardı edilemeyecek bir etkinliğinin varlığını göstermektedir.

1982 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1982 yılı Anayasa metninden yetmiş dört kelime ele alınmıştır. Bu kelimelerden altmış sekizi bitişik yazılmıştır. Altı kelime ise, ayrı yazılmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden on sekizinin 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'yla uyumlu olduğu tespit edildi. Bu kelimelerden biri hariç on yedisi bitişik yazılmıştır.

Bahsi geçen kılavuzla uyumsuz sadece bir kelimeye rastladık. Bu kelime de ayrı yazılmıştır.

Karşılığı bulunmayan kelime sayısı ise, elli beştir. Bu kelimelerden dördü dışında kalan elli biri bitişik yazılmıştır.

Tabloda karşılığı bulunmayan elli beş kelimeyi bir tarafa bırakacak olursak 1982 yılında bahsi geçen kılavuzla uyum oranı, 1961 yılında olduğu gibi oldukça yüksektir. Öyle ise 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu* kelimelerin bitişik veya ayrı yazılması konusunda 1982 yılında hâlâ etkindir.

3- Ünlü Daralmaları Açısından Anayasalar Arasındaki İmlâ Farklılığı

Bu bölümde değerlendirdiğimiz örnekler daha çok y ünsüzünün etkisi altında geniş ünlülerin daraldığı ve bu daralmanın imlâya yansıtıldığı örnekler alınmıştır.

Bu ses olayı 1941 yılında Türk Dil Kurumunun çıkardığı *İmlâ Kılavuzu*'nda aşağıdaki şekilde kurala bağlanmıştır:

“Fiil tasriflerinde (a) veya (e) ile biten fiil gövdelerinden sonra (-yor) eki veya sesli ile başladığından dolayı araya (y) kaynaştırma sessizi giren (-ecek), (-en), (-erek), (-e), gibi bir ek gelirse, fiil gövdesinin sonundaki geniş (a) veya (e) darlaşarak (ı) veya (i) olur. Eğer bu seslilerden önce veya sonra gelen seslilerin ikisi de yuvarlak olursa o zaman (ı) ve (i) yerine (u) ve (ü) gelir.

Örnekler: *başla – başlıyor, başlıyacak, başlıyan, başlıyalım...*

bekle – bekliyor, bekliyecek, bekliyen, bekliyerek, bekiyeyim...

okuma – okumuyor, okumıyacak, okumıyan, okumıyayım...

gülme – gülmüyor, gülmiyecek, gülmiyen, gülmiyerek... gibi.

Emir kiplerinde ve isim çekimlerinde bu değişme yazıda gösterilmez:

Örnekler: *Başlayın, söylemeye, anayasa, babaya, gülleyi, küpeyi... gibi.”*⁶

Yukarıda sözü edilen kural, 1961 yılı Anayasa metni de dâhil olmak üzere uzunca bir süre imlâya hâkim olmuştur. Bu kuralın 1982 yılı Anayasa metnindeki etkileri de aşağıda tabloda gösterilmiş ancak 1982 yılı Anayasa metni birkaç örnek dışında bu kurala uymamıştır. Bu açıklamalardan sonra tabloyu inceleyebiliriz:

1941 İmlâ Kılavuzu	1945 Anayasası	1952 Anayasası	1961 Anayasası	1982 Anayasası	2000 İmlâ Kılavuzu
açıklamıyacağı	-	-	açıklamıyacağı	-	açıklamayacağı
açıklyabilir	-	-	açıklyabilir	-	açıklayabilir
almıyan	-	-	almıyan	almayan	almayan
aşmıyan	-	-	aşmıyan	aşmayan	aşmayan
ayrılmıyacağım	ayrılmıyacağım	ayrılmıyacağıma	ayrılmıyacağım	ayrılmıyacağıma	ayrılmıyacağım
bağdaşmıyan	-	-	bağdaşmıyan	-	bağdaşmayan
bağdaşmıyacak	-	-	bağdaşmıyacak	bağdaşmayacak	bağdaşmayacak
bağdaşmıyan	-	-	bağdaşmıyan	bağdaşmayan	bağdaşmayan
bağlıyan	-	-	bağlıyan	bağlayan	bağlayan
başlıyarak	başlıyarak	-	başlıyarak	başlayarak	başlayarak
bilmeyenler	bilmeyenler	bilmeyenler	bilmeyenler	-	bilmeyenler
bulunmıyan	-	-	bulunmıyan	bulunmayan	bulunmayan

⁶ TDK, *İmlâ Kılavuzu*, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul, 1941, s. 22.

çözümlü olarak	-	-	çözümlü olarak	-	çözümleyerek
düzenliyen	-	-	düzenliyen	düzenleyen	düzenleyen
etmiyen	-	etmiyeceğime	etmiyen	etmeyen	etmeyen
getiremeyeceği	-	-	getiremeyeceği	getiremeyeceği	getiremeyeceği
giyilemeyeceği	-	-	giyilemeyeceği	giyilemeyeceği	giyilemeyeceği
gütmiyeceğim	gütmiyeceğim	-	-	-	gütmeyeceğim
istiyebilir	-	-	istiyebilir	isteyebilir	isteyebilir
istiyen	istiyen	-	-	isteyen	isteyen
olmıyan	-	olmıyacak	olmıyan	olamayacakları / olmayanlar	olmayan
sağlıyacak	-	-	sağlıyacak	sağlıyacak	sağlayacak
sınırlıyan	-	-	sınırlıyan	sınırlayan	sınırlayan
toplanmıya	toplanmıya	-	-	-	toplanmaya
toplıyan	-	-	toplıyan	-	toplayan
uymıyan	-	-	uymıyan	uymayan	uymayan
vermiyecek	vermiyecek	-	-	-	vermeyecek
yapmıyan	-	-	yapmıyan	-	yapmayan
yaşayabilmesini	-	-	yaşayabilmesini	-	yaşayabilmesini

Metinlerde Görülen İmlâ Tutarsızlıkları

1961 Anayasasına kadar tutarlı bir çizginin izlendiğini görmekteyiz. Bu tutarlı çizginin 1982 Anayasasında kesildiği tespit edilmiştir. 1977 *İmlâ Kılavuzu*'nun etkisiyle bu tutum farklı bir yola girmiştir. 1982 Anayasasına da bu tutum hakimdir.

1945 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1945 yılı Anayasa metninden yedi kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden hepsinin imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'yla uyumludur. Bu kelimelerin yine hepsi kılavuzda bahsedilen kurala da uymaktadır.

Bu durum 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'nun 1945 yılı Anayasa metni üzerindeki etkinliğini açıkça ortaya koymaktadır.

1952 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1952 yılı Anayasa metninden dört kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden hepsinin imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu* 'yla uyumludur. Bu kelimelerin yine hepsi kılavuzda bahsedilen kurala da uymaktadır.

Bu durum 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'nun 1952 yılı Anayasa metni üzerindeki etkinliğini yukarıda olduğu gibi açıkça ortaya koymaktadır.

1961 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1961 yılı Anayasa metninden yirmi beş kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden yirmi dördünün imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu* 'yla uyumludur. Bu kelimelerin hepsi kılavuzda bahsedilen kurala da uymaktadır.

Bu kurala ve kılavuza uymayan sadece bir kelime bulunmaktadır.

Konuya bu kural açısından bakıldığında, 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*, 1961 yılında hâlâ imlâ üzerindeki etkinliğini korumaktadır denilebilir.

1982 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1982 yılı Anayasa metninden on sekiz kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden sadece ikisinin imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu* 'yla uyumludur. Bu kelimelerin ikisi de kılavuzda bahsedilen kurala da uymaktadır.

Tabloda bu kurala ve 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'na uymayan kelime sayısı on altıdır.

Bu durum, 1982 yılında 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'nun etkinliğinin oldukça azaldığını göstermektedir.

4- Eklerdeki Ünlü Uyumsuzluklarından Kaynaklanan Tutarsızlıklar

Anayasa metinleri ünlü uyumları bakımından ele alınırken eklerin veya *ile* örneğinde olduğu gibi bir edatın zaman zaman uyuma aykırı veya uyuma tâbi oldukları ve bu yolda bir tutarsızlığın bulunduğu görülmektedir. Bu ekleri içeren kelimeleri bir tablo içinde ele aldık. Bu tabloda uyumlu olma ve olmama ile ilgili örneklerimiz, *ile* edatı ile belirtme durumu ve 3. teklik iyelik ekinin kullanımı ile ilgilidir. 1941 yılında yayımlanan *İmlâ Kılavuzu*'na bağlı olarak Anayasa metinlerinin imlâsı düzenlendiğinde bu kılavuzda uygulanan kural etkili olmuştur.

İle edatının ek olarak yazıldığı durumlarda, 1941 yılında çıkarılan *İmlâ Kılavuzu*'nda *ile* edatının imlâsı şu kurala bağlanıyor:

“I) Sesli ile biten yalın kelimedenden sonra benzeşir.

Örnekler: *Araba ile – arabayla, burgu ile – burguyla, testere ile – testereyle, örtü ile – örtüyle... gibi.*

Sonunda üçüncü şahıs iyelik (-muzaf) eki olan kelimelerden sonra daima (-iyle) şeklinde kalır:

Örnekler: Babası ile – babasıyla, kedisi ile – kedisıyla, karısı ile – karısıyla, ordusu ile – ordusuyla, gözü ile – gözüyle... gibi.”

1941 İmlâ Kılavuzu	1945 Anayasası	1952 Anayasası	1961 Anayasası	1982 Anayasası	2000 İmlâ Kılavuzu
ârasiyle	-	ârasiyle	-	-	-
cezasiyle	-	-	cezasiyle	-	cezasıyla
dolayisiyle	-	dolayisiyle	dolayisiyle	dolayısıyla	dolayısıyla
hükmiyle	-	-	hükmiyle	-	hükümüyle
iddiasıyla	-	-	iddiasıyla	iddiasıyla	iddiasıyla
ilâniyle	ilâniyle	ilâniyle	-	ilanıyla	ilâniyle
itibariyle	-	itibariyle	-	-	itibarıyla
karariyle	karariyle	karariyle	kararıyla	karariyle	kararıyla

kanaati	-	-	kanaatlarını	kanaatlerini	kanaati
mintakasiyle	-	mintakasiyle	-	-	mintakasıyla
mutlakasiyle	-	mutlakasiyle	-	-	mutlaksıyla
sıfatiyle	-	sıfatiyle	sıfatiyle	sıfatıyla	sıfatıyla
şartiyle	şartiyle	şartiyle	şartıyla	şartıyla	şartıyla
tamamiyle	-	tamamiyle	tamamiyle	-	tamamıyla
tasdikı	-	tasdikı	-		tasdikli
tasdikiyle	-	tasdikiyle	-		tasdikiyle
tatbikı	-	tatbikı	tabikı	tatbiki	-

Metinler Arasında İmlâ Tutarsızlıkları

Yine 1961 Anayasasına kadar tutarlı bir çizginin izlendiği tespit edilmiştir. Bu tutarlı çizginin 1982 Anayasasında da yer yer devam ettiğini görülmektedir. Fakat 1977 *İmlâ Kılavuzu*'nun etkisiyle bu tutum farklı bir yola girmiştir. 1982 Anayasasına da bu tutum hakimdir.

1945 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1945 yılı Anayasa metninden üç kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan bu üç kelimenin imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'yla uyumludur. Bu kelimelerin yine üçü kılavuzda bahsedilen kurala da uymaktadır.

Bu durum 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'nun 1945 yılı Anayasa metni üzerindeki etkinliğini açıkça ortaya koymaktadır.

1952 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1952 yılı Anayasa metninden on üç kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden biri hariç on üçünün imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'yla uyumludur. Bu kelimelerin yine hepsi kılavuzda bahsedilen kurala da uymaktadır.

Bu durum 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'nun 1952 yılı Anayasa metni üzerindeki etkinliğini yukarıda olduğu gibi açıkça ortaya koymaktadır.

1961 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1961 yılı Anayasa metninden on kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden altısının imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'yla uyumludur. Bu kelimelerin yine hepsi kılavuzda bahsedilen kurala da uymaktadır. Kılavuza uymayan kelime sayısı dördtür. Yine bu kelimelerden biri hariç üçü kurala uymamaktadır.

Konuya bu kural açısından bakıldığında, 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*, 1961 yılında hâlâ imlâ üzerindeki etkinliğini korumaktadır denilebilir.

1982 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1982 yılı Anayasa metninden sekiz kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden sadece ikisinin imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'yla uyumludur. Bu kelimelerin ikisi de kılavuzda bahsedilen kurala da uymaktadır.

Tabloda 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'na uymayan kelime sayısı altıdır. Bu kelimelerden biri hariç beşi kılavuzda geçen kurala da uymamaktadır.

Bu durum, 1982 yılında 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'nun etkinliğinin oldukça azaldığını göstermektedir.

5- Hemzeli ve Aynılı Kelimeler

Bu bölümde hemze “ء” ve ayın “ع” harflerini içeren kelimeleri imlâ ve kullanım açısından değerlendireceğiz. Lâtin harflerinin kabulünden sonra Doğu kökenli kelimelerdeki bu seslerin karşılanıp karşılanmayacağı sorunu bugüne kadar sürüp gelmiştir. Çeşitli tarihlerde çıkarılan kılavuzlarda hemzeli ve aynılı kelimeler ile ilgili olarak verilen bilgiler ve

yapılan uygulamalar farklıdır.⁷ Hemzeli ve ayınlı kelimelerin sıklık esas alınarak gösterilmesi ise 2000 yılında yayımlanan *İmlâ Kılavuzu*’nda görülmektedir. Çeşitli tarihlerde uygulanan bu durum aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi Anayasalara da yansımıştır.

Hemzeli Kelimeler

• 1941 İmlâ Kılavuzu	• 1945 Anayasas 1	• 1952 Anayasas 1	• 1961 Anayasas 1	• 1982 Anayasas 1	• 2000 İmlâ Kılavuzu
• ait	• -	• ait	• ait	• ait	• ait
• aile, ayle	• aile	• aile	• aile	• aile	• aile
• caiz	• -	• caiz	• caiz	• -	• caiz
• -	• -	• ceraim	• -	• -	• -
• ceza	• ceza	• ceza	• ceza	• cezaî	• ceza
• cinai	• -	• cinai	• -	• -	• cinaî
• daimi	• daimî	• daimi	• -	• -	• daimî
• dair	• -	• dair	• dair	• dair	• dair
• daire	• -	• daire	• daire	• daire	• daire
• devair	• -	• -	• -	• -	• -
• esna	• -	• esna	• -	• esna	• esna
• gaip	• kaybı	• -	• kaybetme k	• kaybı	• gaip, kayıp
• -	• -	• haiz	• -	• haiz	• haiz
• heyet	• -	• heyet	• -	• -	• heyet
• irade	• -	• -	• irade	• irade	• irade
• irae	• -	• irae	• -	• -	• -
• kâffe	• -	• -	• -	• -	• kâffe
• kazai	• -	• kazaiye	• -	• -	• kaza
• 1941 İmlâ Kılavuzu	• 1945 Anayasas 1	• 1952 Anayasas 1	• 1961 Anayasas 1	• 1982 Anayasas 1	• 2000 İmlâ Kılavuzu
• kiraat	• -	• kiraet	• -	• -	• kiraat
• memur	• memur	• memur	• memur	• memur	• memur
• -	• memurlar	• memurin	• memurlar	• memurlar	• memurin
• memuriye t	• memurlu k	• memuriye t	• memurlu k	• -	• memuriye t
• mesul	• -	• mesul	• -	• -	• mes’ul
• mesuliyet	• -	• mesuliyet	• -	• -	• mes’uliyet t
• mezun	• -	• mezun	• -	• mezun	• mezun
• mezuniye t	• -	• mezuniye t	• -	• -	• mezuniye t

⁷ Geniş bilgi için bkz. Lan-ya Tseng, *Yeni Harflerin Kabulünden Sonra Ses – Yazı İlişkisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı (Yeni Türk Dili) Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2002, s.146-159

• muaheze	• -	• muaheze	• -	• -	• muaheze
• müesses	• -	• müesses	• -	• müessesese	• müesses
• müeyyit	• -	• müeyyit	• -	• -	• müeyyide
• müstesna	• -	• müstesna	• -	• -	• müstesna
• nail	• -	• -	• -	• -	• nail
• reis, -e'si	• -	• reis	• -	• -	• reis
• rey	• -	• rey	• -	• -	• rey
• rüesa	• -	• rüesa	• -	• -	• rüesa
• rüyet	• -	• rüyet	• -	• -	• rüyet
• sair	• -	• sair	• -	• sair	• sair
• -	• -	• saire	• -	• -	• -
• سوال	• -	• سوال	• -	• -	• سوال
• şerait	• -	• şerait	• -	• -	• şerait
• tebriye	• -	• -	• -	• -	• tebriye
• tecil	• -	• tecil	• -	• -	• tecil
• tehir	• -	• tehir	• -	• -	• tehir
• temin	• -	• -	• teminat	• teminat	• temin
• -	• -	• vezaif	• -	• -	• -
• zâil	• -	• zail	• -	• -	• zail

1945 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1945 yılı Anayasa metninden yedi kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden altısının imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'yla uyumludur. Bu kelimelerin hiçbiri hemze harfini gösterir bir işarete sahip değildir.

Karşılığı bulunmayan sadece bir kelime vardır. Yine bu kelimedede de yukarıdaki altı kelimedede olduğu gibi hemze harfini gösterir hiçbir işaret bulunmamaktadır.

1952 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1952 yılı Anayasa metninden otuz sekiz kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden beşi hariç otuz sekizinin imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu*'yla uyumludur. Bu bahsi geçen otuz sekiz kelimededen yine hiçbiri hemze harfini gösterir bir işarete sahip değildir.

1961 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1961 yılı Anayasa metninden on iki kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden biri dışında hepsinin imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu* 'yla uyumludur. Bu bahsi geçen on iki kelimedenden hiçbirisi yine hemze harfini gösterir bir işarete sahip değildir.

1982 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1982 yılı Anayasa metninden on beş kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden biri karşılıksız, diğeri uymayan olmak üzere, ikisi dışında kalan hepsinin imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu* 'yla uyumludur. Bu bahsi geçen on beş kelimedenden hiçbirisi yine hemze harfini gösterir bir işarete sahip değildir.

Ayrıntılı Kelimeler

• 1941 İmlâ Kılavuzu	• 1945 Anayasas 1	• 1952 Anayasas 1	• 1961 Anayasas 1	• 1982 Anayasas 1	• 2000 İmlâ Kılavuzu
• âşar	• -	• âşar	• -	• -	• aşar
• âyan	• -	• -	• -	• -	• âyan
• âza	• -	• aza	• -	• -	• aza
• -	• -	• azade	• -	• -	• azade
• âzami	• -	• -	• -	• -	• azamî
• badehu	• -	• -	• -	• -	• badehu
• bazı	• -	• -	• -	• -	• bazı
• cem'i	• -	• cemiyet	• -	• -	• cem'an
• cemaat	• -	• -	• -	• -	• cemaat
• dâva	• dâva	• dava	• dava	• dava	• dava
• davet	• -	• davet	• -	• -	• davet
• -	• -	• -	• -	• -	• -
• defa	• -	• -	• -	• -	• defa
• efal	• -	• -	• -	• -	• -
• enva	• -	• -	• -	• -	• enva
• faaliyet	• -	• faaliyet	• faaliyet	• faaliyet	• faaliyet
• 1941 İmlâ Kılavuzu	• 1945 Anayasas 1	• 1952 Anayasas 1	• 1961 Anayasas 1	• 1982 Anayasas 1	• 2000 İmlâ Kılavuzu
• fiili	• -	• fiilî	• fiil	• fiil	• fiilî
• iade	• -	• iade	• -	• -	• iade
• içtima	• -	• içtima	• -	• -	• içtima

• idam	• -	• idam	• -	• -	• idam
• iddia	• -	• iddia	• iddia	• iddia	• iddia
• ilâ	• -	• -	• -	• -	• ilâ
• ilâm	• -	• -	• -	• -	• ilâm
• ilân	• ilân	• ilân	• ilân	• ilân	• ilân
• imtina	• -	• imtina	• -	• -	• imtina
• inikadet mek	• -	• -	• -	• -	• inikat
• istida	• -	• -	• -	• -	• istida
• istifa	• -	• istifa	• -	• -	• istifa
• istima	• -	• -	• -	• -	• -
• istimal	• -	• istimal	• -	• -	• istimal
• ita	• -	• ita	• -	• -	• ita
• itaat	• -	• itaat	• -	• -	• itaat
• itibar	• -	• -	• -	• -	• itibar
• itikat	• -	• -	• -	• -	• itikat
• itimat	• -	• itimat	• -	• -	• itimat
• -	• -	• -	• -	• -	• -
• kaide	• -	• -	• -	• -	• kaide
• katiyen	• -	• -	• -	• -	• katliyet
• kazaskerl ik	• -	• -	• -	• -	• kazaskerl ik
• kıta	• -	• -	• -	• -	• kıtla
• kur'a	• -	• kurla	• -	• -	• kurla
• -	• -	• -	• -	• -	• -
• maabir	• -	• -	• -	• -	• -
• maada	• -	• -	• -	• -	• maada
• maarif	• -	• -	• -	• -	• maarif
• maaş	• -	• maaş	• -	• -	• maaş
• maiyet	• -	• -	• -	• -	• maiyet
• mâlûl	• -	• malûliyet	• -	• -	• malûliyet
• -	• -	• mamulün bih	• -	• -	• -
• mâna	• mâna	• -	• -	• -	• mana
• mânevi	• -	• maneviye	• manevi	• manevî	• manevî
• marifet	• -	• marifet	• -	• -	• marifet
• mâruf	• -	• -	• -	• -	• maruf
• matbuat	• -	• matbuat	• -	• -	• matbuat
• mazeret	• -	• mazeret	• -	• mazeret	• mazeret
• mazul	• -	• -	• -	• -	• -
• mazur	• -	• mazur	• -	• -	• mazur
• mebus	• -	• mebus	• -	• -	• mebus
• memnu	• -	• memnu	• -	• -	• memnu
• menafi	• -	• -	• -	• -	• menafi
• merci	• -	• merci	• merci	• merci	• merci
• merli	• -	• meri,	• -	• -	• merli

		merli			
• 1941 İmlâ Kılavuzu	• 1945 Anayasas 1	• 1952 Anayasas 1	• 1961 Anayasas 1	• 1982 Anayasas 1	• 2000 İmlâ Kılavuzu
• mesai	• -	• mesai	• -	• -	• mesai
• -	• -	• meşrua	• -	• -	• meşru
• mevdu	• -	• -	• -	• -	• mevdu
• mevki	• -	• -	• -	• -	• mevki
• mevzu	• -	• -	• -	• -	• mevzu
• muafiyet	• -	• -	• -	• muafiyet	• muafiyet
• muahede	• -	• muahede	• -	• -	• muahede
• muamelâ t	• -	• muamelâ t	• -	• muamele	• muamelâ t
• muaşeret	• -	• muaşeret	• -	• -	• muaşeret
• muavene t	• -	• -	• -	• -	• muavenet
• muayene	• -	• muayene	• -	• -	• muayene
• muayyen	• -	• muayyen	• -	• -	• muayyen
• müçtemi	• -	• müçtemi	• -	• -	• -
• müdafaa	• müdafaa	• müdafaa	• -	• müdafaa	• müdafaa
• müddei	• -	• müddeiu mumilik	• -	• -	• müddei
• mümana at	• -	• mümana a t	• -	• -	• mümana a t
• münakit	• -	• -	• -	• -	• -
• -	• -	• münbais	• -	• -	• -
• müracaat	• -	• müracaat	• -	• müracaat	• müracaat
• müsait	• -	• -	• -	• -	• müsait
• müşir	• -	• -	• -	• -	• müşir
• mütalâa	• -	• mütalâa	• -	• -	• mütalâa
• mütaallik	• -	• müteallik	• -	• -	• müteallik
• -	• -	• -	• -	• -	• mütearife
• nafia	• -	• -	• -	• -	• nafia
• nevi, - evli	• -	• nevi	• -	• -	• nevi, nevli
• raci	• -	• raci	• -	• -	• raci
• riayet	• -	• riayet	• -	• -	• riayet
• saadet	• -	• saadet	• -	• -	• saadet
• sanat	• -	• -	• sanat	• sanat	• sanat
• sanayi	• -	• -	• -	• sanayi	• sanayi
• şerflî	• -	• -	• -	• -	• şerliye
• -	• -	• -	• -	• -	• -
• şube	• -	• -	• -	• -	• şube
• taallûk	• -	• taalluk, taallûk	• -	• -	• taallûk
• taarruz	• -	• taarruz	• -	• -	• taarruz

• tab	• -	• -	• -	• -	• tablı
• tabi	• -	• tabi	• tabi	• tabi	• tâbi
• tâbiyet	• -	• tabiiyet	• -	• -	• tâbiyet
• tâbir	• -	• -	• -	• -	• tabir
• tadil	• -	• tadil	• -	• -	• tadil
• -	• -	• takip	• takibede n	• takip	• takip
• talik	• -	• talik	• -	• -	• talik
• talimat	• --	• -	• tâlimat	• talimat	• talimat
• -	• -	• -	• -	• -	• -
• 1941 İmlâ Kılavuzu	• 1945 Anayasas 1	• 1952 Anayasas 1	• 1961 Anayasas 1	• 1982 Anayasas 1	• 2000 İmlâ Kılavuzu
• tatil	• -	• tatil	• tatil	• tatil	• tatil
• tavik	• -	• -	• -	• -	• tavik
• tâyin	• tâyin	• tâyin	• -	• tayin	• tayin
• teamül	• -	• teamül	• -	• -	• teamül
• tearuz	• -	• -	• -	• -	• tearuz
• tebaa	• -	• -	• -	• -	• tebaa
• teblid	• -	• -	• -	• -	•
• tecemmu	• -	• -	• -	• -	• tecemmu
• tekaüt	• -	• -	• -	• -	• tekaüt
• teşriî	• -	• -	• -	• -	• teşriî
• tevdi	• -	• tevdi	• -	• tevdi	• tevdi
• tevsî	• -	• tevsî	• -	• -	• tevsî
• tevzi	• -	• -	• -	• -	• tevzi
• -	• -	• -	• -	• -	• vaad
• vait, -aldı	• -	• -	• -	• -	• -
• vâkı	• -	• vaki	• -	• vâki	• vaki
• vazletme k	• -	• vazlı	• -	• vazolun mak	• vazletme k
• vaziyet	• -	• vaziyet	• -	• -	• vaziyet
• vesait	• -	• vesait	• -	• -	• vesait
• vuku	• -	• vuku	• -	• -	• vuku
• yani	• -	• -	• -	• -	• yani
• ziraat	• -	• -	• -	• -	• ziraat

Metinler Arasında Görülen İmlâ Tutarsızlıkları

Anayasa metinleri arasında bu konuda bir tutarsızlık yaşanmamıştır. Kesme işareti, ayın “ع” harfini karşılamak için sadece üç yerde kullanılmıştır. Bu üç kelime de 1952 Anayasa metninde geçmiştir. Bu konudaki genel eğilim gerek hemze “ء”, gerekse ayın “ع” harfleri için herhangi bir işaret kullanmamak yönünde ortaya çıkmıştır.

1945 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1945 yılı Anayasa metninden beş kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden hepsinin imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu* 'yla uyumludur. Bu kelimelerin hiçbiri ayın harfini gösterir bir işarete sahip değildir.

1952 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1952 yılı Anayasa metninden altmış sekiz kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden altmış ikisinin imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu* 'yla uyumludur. Bu kelimelerden sadece üçünde (*kur'a, mer'i, vaz'i*) ayın harfini gösterir kesme işareti kullanılmıştır.

Geriye, biri bahsi geçen kılavuzla uyumsuz, beşi bahsi geçen kılavuzda yer almayan altı kelime kalmıştır. Yine bunlardan hiçbiri ayın harfini gösterir bir işarete sahip değildir.

1961 Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1961 yılı Anayasa metninden on iki kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden biri (*takibeden*) dışında hepsinin imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu* 'yla uyumludur. Bu bahsi geçen on iki kelimedenden hiçbiri yine ayın harfini gösterir bir işarete sahip değildir.

1982 Yılı Anayasa Metninin Tabloya Göre Değerlendirilmesi

Tabloda 1982 yılı Anayasa metninden yirmi iki kelime ele alınmıştır.

Tabloda yer alan kelimelerden biri uymayan, üçü karşılıksız olmak üzere, dördü dışında kalan hepsinin imlâsı 1941 yılı *İmlâ Kılavuzu* 'yla uyumludur. Bu bahsi geçen yirmi iki kelimedenden hiçbiri yine ayın harfini gösterir bir işarete sahip değildir.

KELİME GRUPLARI

KELİME GRUPLARI

Kelime Grubu Teriminin Değerlendirilmesi

Araştırmamızda ele aldığımız konulardan biri de Anayasa metinlerindeki kelime gruplarının tespitidir. Gruplandırmalar yapılırken önce bu konuda yapılmış çalışmalar toplanıp değerlendirilmiştir. Daha önceki dönemlerde bu konuda birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaları yapanları ve eserlerini şöylece sıralayabiliriz: Prof. Dr. Leyla Karahan⁸, Prof. Dr. Muharrem Ergin⁹, Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu¹⁰, Prof. Dr. Vecihe Hatipoğlu¹¹, Rasim Şimşek¹².

Önce kelime grubu üzerinde neler söylendiğine ve ne gibi tanımlar yapıldığına değineceğiz. Prof. Dr. Muharrem Ergin konuyu aşağıdaki şekilde ele almıştır. Değerlendirmeler içinde en isabetli ve derli toplu olması bakımından önce Muharrem Ergin'in açıklamalarına yer verelim:¹³

“İsim ve fiil cinsinden bütün kelimeler nesnelere ve hareketleri tek tek karşılayan, onların tek tek adları olan dil birlikleri idi. Tek tek kelimelerin karşıladığı nesnelere ve hareketlerin çeşitli vasıfları, hususiyetleri, cepheleri, şartları vardır. O nesnelere ve hareketleri bu çeşitli yönleri ile daha geniş olarak ifade etmek için tek kelimedenden daha geniş dil birliklerine ihtiyaç duyulur. Öte yandan tek kelimenin karşıladığı nesnelere ve hareketlerden daha büyük, daha geniş nesnelere ve hareketler vardır ki onları tek tek kelimeler karşılayamazlar, onların tek kelime olarak karşılıkları, adları yoktur; ancak tek kelimedenden daha geniş dil birlikleri ile ifade edilebilir, adlandırılabilirler. İşte tek kelime ile karşılanılabilen nesnelere ve hareketleri daha geniş olarak ifade etmek veya tek kelimenin karşıladığı nesnelere ve hareketlerden daha geniş nesnelere ve hareketleri karşılamak için kelimedenden daha geniş dil birlikleri olan kelime gruplarına başvurulur.

Kelime gurubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve mânâsında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir. Kelime gurubu için birden

⁸ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yay., (3. baskı), Ankara 1995, s.9-44.

⁹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Minnetoğlu Yay., (1. baskı), İstanbul 1977, s.360-385.

¹⁰ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., (2. baskı), Ankara. 1986, s.495-519.

¹¹ Vecihe Hatipoğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, DTCF Yay.: 317, Ankara 1982, s.5-35

¹² Rasim Şimşek, *Örneklerle Türkçe Söz Dizimi*, Trabzon 1987, s.321-400

¹³ A.g.e.

fazla kelime bir takım kaidelerle belirli bir düzen içinde yan yana getirilir. Böyle belirli bir düzenle kurulduğu için kelime gurubunun yapısında bir bütünlük bulunur. Kelime gurubundaki bütünlük bilhassa mânâ bakımından göze çarpar. Kelime gurubu tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğu demektir. kelime gurubunun kullanılışında da bu bütünlük kendisini gösterir. Kelime gurubu kelimelerle ve diğer kelimelerle bir bütün hâlinde münasebete geçtiği gibi, cümlelere de bir bütün hâlinde iştirak eder. bu arada tek bir kelime gibi çekime tâbi tutulur, sona gelen işletme eki bütün gurubu şümulü içine alır.

Kelime gurupları nesnelere ve hareketleri daha geniş olarak veya geniş nesnelere ve hareketleri belirtmek için kullanıldıklarına göre bunlar birer belirtme gurupları'dır. Tek bir nesneyi veya hareketi belirtmek için bu guruplar içinde yan yana gelen, birbirine bağlanan, bir işbirliği yapar, birbirlerine yardım eder, birbirlerini tamamlarlar. Bir belirtme, bir yardım, bir tamamlama esası üzerine kurulan kelime guruplarını umumiyetle belirten – belirtilen, tamamlayan – tamamlanan, tâbi olan – tâbi olunan, asıl – yardımcı olmak üzere iki unsur bulunur.”

Bu konuda bir başka çalışmayı da Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu yapmıştır. Onun görüşlerini de şu şekilde özetleyebiliriz:¹⁴

“Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Böylece tek kavramdan anlatmaya doğru giderler. Bunlara kelime öbekleri (*groupe de mot*) diyoruz. Kimi kelime öbekleri sadece kavramları daha yakından belirtmeye yararlar. Kelimelerin sınıflanmasında gördüğümüz gibi (bkz. s.123) dilde işleyişleri ayrı bazan da aynı kelimeler birbirlerini belirtmek üzere yaklaşır. Bir adın öbürünü belirtmesi, adlara sıfatların, sıfatlara ve fiillere zarfların gelmesi, adların takılar alması gibi:

kuşun kanadı doğru yol az tuzlu geç kalmak yardım için.

Bunlara belirtme öbekleri (*groupe de terminatif*) deriz. Belirtme öbekleri bir yargı taşımadıklarından tek başlarına tam bir anlatma sayılmazlar...

¹⁴ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., (2. baskı), Ankara. 1986, s.495-519.

Belirtme öbeklerini yukarıda birleşik kelime yapımında (kızkuşu ileri sürmek vb.) ve kelime sınıflarından her birinin işleyişlerini açıklarken yerlerinde (adtakımı, sıfattakımı...) gösterdik. Bunlar özel kullanışlar dışında deyiş teşkil etmemekle ve bu yönden söz diziminin dışında görünmekle beraber kelimededen söze doğru hazırlayıcı birlikler olarak bir üçüncü açıdan gözönüne alınırlar. Kaldı ki dilimizde birleşik cümle yapısı da ençok bu belirtme öbekleri kalıbında kurulmakta, yani birleşen cümlelerden biri öbürüne çoğu zaman belirten olarak katılmaktadır, bu sebeple de belirtme öbekleri Türkçenin söz diziminde bu yönden incelenmek üzere başlı başına bir konu teşkil ederler.

Belirtme Öbekleri

Belirtme öbeklerinde bir kelime başka bir kelimenin taşıdığı kavramı daha yakından belli etmek için kullanılmıştır. Buna göre her belirtme öbeğinde en az biri belirten (determinant), biri belirtilen (determine) olmak üzere iki kelime bulunur.

Odanın tavanı dalgalı deniz pek yorgun geri dönmek gibi.
Burada tavan deniz yorgun dönmek kelimeleri başka kelimelerce belirtilmektedir. Onları belirten oda dalgalı pek geri kelimeleridir. Bir belirtme öbeğinde belirten belirtici tamlayan (complement determinatif) adı ile de anılır.

Yapılarına göre 8 türlü belirtme öbeği ayırır ederiz: 1. adtakımı 2. sıfattakımı, 3. zarf öbeği 4. takı öbeği, 5. çekim öbeği, 6. bağlam öbeği, 7. yanaşma takımı, 8. katma öbekler.”

Bu konuda bir başka çalışmayı Prof. Dr. Vecihe Hatipoğlu yapmıştır¹⁵. Konuyu Yargısız Anlatımlar başlığı altında incelemiş ve tamlamalar, birleşik sözcükler ikilemeler şeklinde üçe ayırmıştır.

“Bir adın verdiği anlam, bir başka sözcüğün anlamına bağlanarak tamlama kurulum. Tamlama (Osm. Terkip; Fr. Groupe determinatif; İng. Determinative group; determinative clause; Alm. Determinative Gruppe, determinative Wortfige), bir adın, anlamının tam belirtilmesi için, bir başka addan, adıldan ya da sıfattan veya ilgeçten yardım görmesidir. Bir ad,bir başka adla ilgi kurarak, “evin işi”, “evin kedisi”; “ev işi”, “ev kedisi”; “tahta ev”, “köşe daire” gibi ad tamlamaları ya da adilla ilgi kurarak, “kendi işin”, “kendisinin sözü”, “senin

¹⁵ Vecihe Hatipoğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, DTCF Yay.: 317, Ankara 1982, s.5-35

evin” gibi adıl tamlamaları veya sıfattan yardım görerek “güzel ev”, “bu öğrenci”, “verimli iş” gibi sıfat tamlamaları, ilgeçle birlikte “iş için”, “ev gibi” biçiminde ilgeç tamlamaları meydana getirir.

Adın bir başka adla, adıyla, sıfatla veya ilgeçle tamlama kurması ya ek kullanılmadan ya da ek getirilerek sağlanır.

İki veya daha çok addan kurulan tamlamaya ad tamlaması, adıl ve adlarla birlikte kurulan tamlamaya adıl tamlaması, sıfat ve adlarla kurulan tamlamaya da sıfat tamlaması, ad ve ilgeçlerle kurulan tamlamaya ilgeç tamlaması denir.

Türkçedeki tamlamalarda, anlamı belirtilen, tamlanan, amaç tutulan ad, genellikle, belirtici, yardımcı olan sözcükten sonra gelir. Tamlamalarda anlamı belirten yardımcı olan sözcük, genellikle tamlayan, anlamı belirtilen sözcükte tamlanan adını alır.”

Vecihe Hatipoğlu tamlamaları kalıplaşmamış anlatımlar olarak ifade etmiştir. Birleşik sözcükleri ise kalıplaşmış anlatımlar olarak şu şekilde açıklamıştır.

“Birleşik sözcükler biçim ve yazım (imlâ) bakımından tek sözcük olarak görülüyorlarsa da, aslında sözdizimi ürünüdürler ve söz dizimi içinde gerçek yerlerini anlamaları gerekir.

Birleşik sözcüğü kuran etken, genellikle iki bazen de ikiden sözcük arasında beliren sözdizimi kalıplaşması ve sıkı anlam ilgisidir.

Tamlamalar, yargısız anlatımların kalıplaşmamış olanlarıdır. Her türlü tamlamada iki ya da daha çok sözcük arasında belirli fakat geçici bir ilgi kurulur. Kısaca, tamlamalarda, sözcükler arasındaki ilgi, devamlı değildir. Birleşik sözcülerde ise, sözdiziminin gerektirdiği anlam ilgisi, geçici değil devamlıdır ve sözcükler arasında bir kenetlenme, kalıplaşma vardır. Birleşik sözcükleri kalıplaşmaya görülen sözdizimi kurallarını bütün özellikleri aşağıda açıklanmaktadır.

Birleşik sözcük, iki ya da daha çok sözcüğün aralarına ek giremeyecek kadar kalıplaşması ile meydana gelir. Bu çeşit sözcükler, tam bir kalıplaşmaya uğradıkları için, Türkçede tek bir sözcük gibi işlem görürler ve çoğu da ad soyundandır.

Birleşik sözcükler için iki kural şöyle olur:

- A. Birleşik sözcükler, o kadar kalıplaşmışlardır ki, aralarına ne çekim ekleri, ne yapım ekleri ne de herhangi bir sözcük giremez.
- B. Birleşik sözcükler nasıl kurulmuş olurlarsa olsunlar sonuç bakımından çok kez ad soyundan bir sözcük (ad, sıfat, adıl, belirteç, ilgeç, bağlaç, ünlem) olurlar.”

Vecihe Hatipoğlu kalıplaşmış anlatımlarda birleşik sözcükleri anlattıktan sonra ikilemeleri de şu şekilde ifade etmiştir:

“Yargısız anlatımların bir türü de ikilemelerdir.

İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.

İkileme Osmanlıcada “atf-1 tefsiri”; Fransızcada “redoublement”; İngilizcede “reduplication dual”; Almandada “Verdoppelung, Zwillingsformen, Hendiadyoin” terimleriyle karşılanır...

Atasözlerinin, deyimlerin, hafızalarda yer etmesine yardım eden özelliklerin başında ikilemeler gelir. Türkçedeki deyimlerin hemen hepsinde ikileme türlerinden birine rastlanır. Deyimleri, uzun anlatımlardan çok daha etkili kılan yapılarındaki ikilemedir.”

Kelime grupları üzerine bir başka çalışmayı Prof. Dr. Leyla Karahan yapmış ve bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: ¹⁶

“Kelime grubu, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar içinde yan yana gelen kelimeler topluluğudur.

¹⁶ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yay., (3. baskı), Ankara 1995, s.9-44.

Türkçede varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketler, kelime ve kelime gruplarıyla karşılanır. İki dil birliği arasındaki fark, kelime grubunun bir kelimeler oluşudur.

Kelime grupları;

1. Tek kelime ile karşılamayan varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri karşılar. Meselâ “ipek böceği, fotoğraf makinesi, telefon etmek, kör olmak” gibi varlık ve hareket isimlerinin dilimizde tek kelimelik karşılıkları yoktur.

2. Varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri, anlamlarını genişleterek, belirterek, pekiştirerek, niteleyerek karşılar.

“Çocuk, / çiçeği / arkadaşına / uzattı.” Cümlesini, “Küçük çocuk, / elindeki kır çiçeklerini / çok sevdiği arkadaşına / uzattı.” şeklinde varlıkların niteliklerini belirterek de ifade edebiliriz.”

Leyla Karahan, kelime gruplarının özelliklerini de şu şekilde sıralamıştır:

a) Kelime grupları, cümle ve diğer kelime grupları içinde, tek kelime gibi, isim, sıfat, zarf ve fiil görevi yapar.

“dallarda uzanan hışırtılar, / ağaçtan ağaca sürüklenerek, / ormanın kızıl derinliklerinde, / kayboluyordu.” (BG)

Bu cümlede, birinci ve üçüncü kelime grubu isim, ikinci kelime grubu zarf, dördüncü kelime grubu da fiil görevi yapmaktadır.

b) Kelimelerin grup içindeki sıralanışı kurallıdır. Görev bakımından birbirine dek olmayan unsurların bulunduğu bir kelime grubunda ana unsur, genellikle grubun sonundadır. “yemyeşil ovalar” ve “kuş sesleri” tamlamalarında, grubun ana unsurları olan “ovalar” ve “sesleri” kelimeleri sonda, yardımcı unsurları olan “yemyeşil” ve “kuş” kelimeleri ise başta. Fiile dayalı gruplarda bu düzen aynı zamanda hareketin oluş sırasını gösterir. “gülü koparıp koklayınca” kelime grubunda “kopar-“ fiili, “kokla-“ fiilinden önce gerçekleştiği için, başta bulunmaktadır. Sadece birleşik fiil ile edat grubunda, ana unsur başta bulunur. Bu gruplarda ikinci unsur, bir çekim unsurudur.

c) Kelime gruplarında unsurların sırası, konuşma ve şiir dilinde bozulabilir.

“Hakkıdır Hakk’a tapan milletimin istiklâl. (SA) (Hakk’a tapan milletimin hakkıdır).

ç) Kelime gruplarının diğer kelime ve kelime gruplarıyla ilişkisi grubun sonundaki çekim ekleriyle sağlanır. Çekim eki, bağlandığı kelimeye değil, o kelime grubuna aittir.

“Çalışkan insan, / kendi varlığında hüküm süren bir âhengi / bütün kâinata / nakleder.”
(BŞ)

Bu cümlede, birinci kelime grubu çekim eki almamış, ikinci kelime grubu “-i” yükleme eki ile, üçüncü kelime grubu da “-a” yaklaşma eki ile fiile bağlanmıştır.

d) İki den fazla kelimeli kelime gruplarında iç içe geçmiş, birbirini tamamlayan başka kelime grupları bulunur.

“küçük odadaki mumun / soluk ışığı” isim tamlamasının birinci ve ikinci unsuru sıfat tamlamasıdır. “küçük odadaki / mum” tamlamasının birinci unsuru “küçük oda” da bir sıfat tamlamasıdır.

e) Kelime gruplarının vurgusu, grubun yapısına göre değişir. Vurgu, başta, sonda veya sondan bir önceki kelime üzerinde olabilir. Bazı gruplarda, bütün unsurların vurgusu aynıdır.”

Konu ile ilgili çalışmaları olan bir başka bilim adamı Doç. Dr. Halil İbrahim Usta’dır.¹⁷ Bu çalışmalar hakkındaki değerlendirmelerini şu şekilde özetleyebiliriz.

Doç. Dr. Halil İbrahim Usta bu konudaki sorunları ele almış, çalışmaları değerlendirerek bunların birtakım sistemsizlik içinde bulunduğunu, terim kargaşası içinde olduğunu ve eskimiş bakış açıları taşıdığını belirtmiştir. Makalesinin sonunda kendisi de bir sınıflandırma yapmıştır:

1. Düz (kurallı) kelime grupları: Yardımcı öge + esas öge

İsim tamlamaları, sıfat tamlaması sıfat fiil grubu, ünlem grubu, isim fiil grubu.

2. Ters (devrik) kelime grupları: Esas öge + yardımcı öge

¹⁷ Doç. Dr. Halil İbrahim Usta, *Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları ile İlgili Bir Sınıflandırma*, *Tür Dili*, Mart 2000, S.579, s.209-216

Edat grubu, unvan grubu, birleşik fiil.

3. Eşdeğerli kelime grupları: Birinci öge + ikinci öge

Tekrar grubu, bağlama grubu, sayı grubu

4. Kısaltma grupları: Birinci öge + ek + ikinci öge

İsnat grubu, yükleme grubu, yaklaşma grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, vasıta grubu.

Doç. Dr. Halil İbrahim Usta gruplandırma yaparken *kelime grubunu oluşturan ögelerin “bir araya geliş tarzları”* nı esas almış ve sınıflandırmasını bu esasa göre düzenlemiştir.

Bu konuda terim düzeyinde bir başka tanımı da Ahmet Topaloğlu vermiştir¹⁸:

“**Öbek** (Fr. groupe). Birden çok kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle içinde tek öge olarak işlem gören söz dizisi. Ör. Leylâ ile Mecnun, her akşam evde iki saat çalışmak, yarın okulda görüşeceğ(im kişi), bin altı yüz, kışa kadar, Ahmet Efendi, sağa sola koşuşarak, hanım + eli, kapı kolu, beyaz gül. BAĞLAÇ ÖBEĞİ, FİİL ÖBEĞİ, İSİM – FİİL, SAYI, TAKI, UNVAN VE ZARF – FİİL ÖBEĞİ gibi çeşitleri vardır. Ayrıca BİRLEŞİK KELİME, İSİM TAMLAMASI, SIFAT TAMLAMASI da birer öbektir.* **kelime öbeği**: Elöve 1941, 709; Banguoğlu 1974, 496 // **öbek**: Dilb. Ter. 1949; Hatipoğlu 1969; ML 1972, IX, 729 – 2; TS 1974, 1983; Vardar 1980, 1988; Özön 1986 // **kelime grubu**: Ergin 1958, 648; Hatipoğlu 1963; ML 1972, VII, 152 – 2 // **grup**: Hatipoğlu 1963, 203 // **sözcük öbeği**: Aksan 1979, I, 53 // **birlik**: Hatipoğlu 1982.”

Bir başka değerlendirme de belirtme öbekleri adı altında Rasim Şimşek tarafından şu şekilde yapılmıştır:¹⁹

“Sözcüklerin ikinci tür öbeklenmesi, kavramlar – arası ilişkilere dayanır. Burada ad soylu sözcükler, bir yüklem olmaksızın, doğrudan doğruya kendi aralarında ilişki içine girerler. Sözcüklerin bu tür ilişkisinden belirtme öbeği adı verilen yargısız anlatımlar doğar. Yargısız anlatımlar, söz diziminin alt – birimini oluşturur.

¹⁸ Ahmet Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yay., (1. baskı), İstanbul 1989, s.115.

¹⁹ Rasim Şimşek, *Örneklerle Türkçe Söz Dizimi*, Trabzon 1987, s.321-400.

Belirtme öbekleri, yargı bildirmez(Bkz. 20). Bu dil birimlerinin ortak işlevi, kavramları açık genişleterek, belli etmektir. Bu belli ediş; kimi kez açıklama ya da belirtme (masanın örtüsü), kimi kez niteleme (yeşil örtü), kimi kez de güçlendirme ya da pekiştirme (pek hızlı) biçiminde olur. Kimi sözcük öbekleri, yapısal yönden belirtme öbeği niteliği taşımaz. Örneğin, bağlaç öbeğinde öğelerden birinin, ötekinin anlamını etkilemesi söz konusu değildir:

“Hak ve kuvvet, kılıçla kalkan gibidir.”

Burada, “*hak ve kuvvet*” özne, “*kılıçla kalkan*” da, yüklem görevindeki ilgeç öbeğinde “ad” ögesi işlevindedir. İşte, bu örneklerde görüldüğü gibi, öbeği oluşturan öğelerin işlevce birleşmesi, bu biçimsel sözcük öbeklerinin de belirtme öbekleri arasında ele alınmasını gerektirmektedir.

Türkçede belirtme öbekleri, genellikle, öge sırasını belirleyen ana ilkeye göre oluşur. Bu ana ilkeye göre, belirtme öbeğinde yardımcı öge (belirten, niteleyen) önce, temel öge (belirtilen, nitelenen) sonra gelir. Ancak birkaç öbeğin oluşumu bu temel yapının dışına çıkar(İlgeç öbeği ile San öbeği).

Kimi belirtme öbeklerinin öğeleri ekle, kimilerinininkiler eksiz birleşir. Örneğin, iyelik öbeklerini oluşturan öğeler, genel olarak, ekle (Türk dili, Koray’ın çantası, benim silgim) birleşir. Niteleme öbeklerini oluşturan öğeler ise (üç elma, yeşil örtü, en büyük, on beş) eksiz birleşir. Kimi belirtme öbeklerinin öğeleri eklide eksizde birleşir. Bu durum, özellikle ilgeç öbeklerinde çok görülür: Kim ile / kimin ile, bu kadar / bugüne kadar, çocuk gibi / senin gibi, vb. her belirtme öbeği, bir bütündür; tek sözcük gibi iş görür, işleme alınması da buna göredir.”

Yukarıdaki değerlendirmelerde araştırmacılar şu dört nokta üzerinde birleşmektedirler:

1 - Kelime grubu en az iki sözcükten meydana gelir. Buna karşın Tahsin Banguoğlu kelime gruplarını iki sözcük ile sınırlamıştır. Leyla Karahan da iki sözcükten fazla sözcük ile kurulan kelime gruplarının içerisinde mutlaka bir başka kelime grubunun var olduğunu söylemiştir.

2 - Kelime grupları asıl ve yardımcı olmak üzere iki unsurdan meydana gelmektedir. İkilemeler bunun dışında tutulmuştur.

3 - Kelime grupları kendi içinde bir düzene sahiptir. Yardımcı unsur daima asıl unsurdan önce gelir.

4 - Kelime grupları cümle içinde tek bir kelime gibi işlem görürler.

Ayrıldıkları nokta ise kelime gruplarının öbeklenmesi konusunda olmuştur. Farklı adlandırılmaların yanında kelime gruplarının sayıları da birbirinden farklı olmuştur. Meselâ *vasıta grubu* sadece Leyla Karahan tarafından kabul edilmiş diğerleri buna eserlerinde yer vermemiştir. Girişik, karma ve takısız tamlamalar da sadece Vecihe Hatipoğlu tarafından ileri sürülmüştür. *İsim tamlaması* da *iyelik grubu*, *ad takımları*, *ad tamlaması* şeklinde isimlendirilmiştir. Bu ayrımları da aşağıdaki değerlendirmeden sonra verdiğimiz tabloda göstermeye çalıştık.

Aşağıda bu çalışmalara ait görüşleri yansıtan kelime grubu sınıflandırmalarını yaptığımız tabloya dayanarak ele alalım. Bu tabloyu yapmaktaki amacımız çalışmalardaki verileri derli toplu bir hâle getirebilmek. Farklı kaynaklarda yer alan bu çalışmaları bir tabloda görebilmektir.

Tabloya bakarak çalışmalarda kelime gruplarının genellikle yapı bakımından sınıflandırıldığını görüyoruz. Bu sınıflandırmalarda söz konusu grupların sayıları birbirinden farklılık göstermektedir. Bunun sebebi de grupların çalışmalarda farklı kıstaslara göre değerlendirilmesidir.

Bu değerlendirmeleri bir arada görebilmek için aşağıdaki tablo düzenlenmiştir.

	LEYLA KARAHAN	MUHARREM ERGİN	TAHSİN BANGUOĞLU	VECİHE HATİPOĞLU	RASİM ŞİMŞEK
İSİM TAMLAMASI	+	İYELİK GRUBU	AD TAKIMLARI	AD TAMLAMASI	AD TAKIMI
SIFAT TAMLAMASI	+	+	SIFAT TAKIMLARI	+	ÖNAD TAKIMI
SIFAT-FİİL GRUBU	+	PARTİSİP GRUBU	-	-	-
ZARF-FİİL GRUBU	+	GERİNDİUM GRUBU	-	-	-
İSİM-FİİL GRUBU	+	-	-	-	-

	LEYLA KARAHAN	MUHARREM ERGİN	TAHSİN BANGUOĞLU	VECİHE HATİPOĞLU	RASİM ŞİMŞEK
TEKRAR GRUBU	+	+	İKİLEMELER	İKİLEMELİ TAMLAMA	İKİLEME
EDAT GRUBU	+	+	TAKİ ÖBEKLERİ	İLGEÇLİ TAMLAMA	İLGEÇ ÖBEKLERİ
BAĞLAMA GRUBU	+	+	+	BAĞLAÇLI TAMLAMA	BAĞLAÇ ÖBEĞİ
UNVAN GRUBU	+	+	YANAŞMA TAKIMI	-	SAN ÖBEĞİ
BİRLEŞİK İSİM	+	+	-	-	-
ÜNLEM GRUBU	+	+	KATMA ÖBEKLERİ	-	ÜNLEM ÖBEĞİ
SAYI GRUBU	+	+	+	-	SAYI ÖBEĞİ
BİRLEŞİK FİİL	+	FİİL GRUBU	FİİL ÖBEKLERİ	-	EYLEM ÖBEKLERİ
KISALTMA GRUBU	+	+	-	-	-
İSNAT GRUBU	+	+	-	İYELİKLİ TAMLAMA	İYELİKLİ TAMLAMA
YÜKLEME GRUBU	+	AKKUZATİF GRUBU	-	-	BELİRTMELİ AD ÖBEĞİ
YAKLAŞMA GRUBU	+	DATİF GRUBU	-	YÖNELMELİ TAMLAMA	YÖNELMELİ ÖBEK
BULUNMA GRUBU	+	LOKATİF GRUBU	-	KALMALI TAMLAMA	KALMALI ÖBEK
UZAKLAŞMA GRUBU	+	ABLATİF GRUBU	-	ÇIKMALI TAMLAMA	ÇIKMALI ÖBEK
VASITA GRUBU	+	-	-	-	-
ZARF GRUBU	-	-	ZARF ÖBEKLERİ	-	-
CÜMLE DIŞI UNSUR	-	-	SAPLAMA ÖBEĞİ	-	-
ADIL TAMLAMASI	-	-	-	+	ADIL TAKIMI
GİRİŞİK TAMLAMA	-	-	-	+	-
KARMA TAMLAMA	-	-	-	+	-
TAKISIZ TAMLAMA	-	-	-	+	-

Kelime gruplarını yukarıdaki biçimde göz önüne serdikten sonra bunlardan Muharrem Ergin'in sınıflandırmasını esas alarak Anayasa metinlerinden derlediğimiz kelime gruplarını değerlendirmeye çalışacağız.

Muharrem Ergin'in gruplandırmasını esas alarak şu başlıkları, tanımları ve bunlara Anayasa metinlerinden uygun düşen örnekleri şu şekilde sıralıyoruz:

Tekrarlar

“Tekrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesiyle meydana gelen kelime gruplarıdır. Tekrarı meydana getiren iki kelimenin tekrara iştiraki tamamiyle birbirine eşittir. Fonksiyonları da, şekilleri de, vurguları da birbirinden farksızdır...

Tekrarların başlıca şu üç fonksiyonu vardır: 1. Kuvvetlendirme 2. Çokluk 3.Devamlılık. Bir tekrar o tekrarı meydana getiren kelimenin ya mânâsını kuvvetlendirmek için ya bir çeşit çokluğunu ifade için, veya devamlılığını belirtmek için yapılır...”

1982

Egemenlik *kayıtsız şartsız* milletindir. (m. 6), ...kaçakçılık, resmî ihale ve *alım satımlara fesat karıştırma*,... (m. 76), ...adaylar arasından her parti için *ayrı ayrı* ad çekme... (m. 100).

1961

...milletin *kayıtsız şartsız* egemenliğine, demokratik... (m. 77), ...Bakanlar Kurulu ve Danıştay genel kurulunca *ayrı ayrı* boş yer sayısı... (m. 140).

1952

yirmi iki yaşını bitiren *kadın erkek* her Türk mebus seçmek hakkına haizdir. (m. 10), otuz yaşının bitiren *kadın erkek* her Türk mebus seçilebilir. (m. 11).

1945

...egemenlik *kayıtsız şartsız* milletindir... (m. 3), ...yirmi iki yaşını bitiren *kadın erkek* her Türk'ün hakkıdır... (m. 10), ...Türkiye'nin *şanını şerefini* koruyup yükseltmek... (m. 38).

1924

Bu tip bir grup bulunamamıştır.

1921

Bu tip bir grup bulunamamıştır.

1876

...Hey'et-i Meb'ûsân nâmlarıyla *başka başka* iki hey'et-i muhtevidir. (m. 42), ...Hey'et-i A'yânda *bend bend* okunup... (m. 55), ...bunların müzâkeresi dahi *fasıl fasıl* icrâ edilir. (m. 98).

Bağlama Grubu

“Bağlama gurubu sıralama bağlama edatlarıyla yapılan kelime gurubudur... Edat iki unsurun arasına girer. Unsurlardan her biri bir kelime veya bir kelime gurubu olur. Unsurlar şeklen ve eşit olarak birbirine bağlanırlar... Sıralanan unsurlar ikiden fazla ise bağlama edatı son iki unsurun arasına girer. Bu edatta ancak ve olabilir...”

1982

...ülkenin bölünmezliği, *Cumhuriyeti ve demokrasiyi* korumak... (m. 5),
...*Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu* tarafından... (m. 8), ...*devlet organları ve idare makamları* bütün işlemlerinde kanun önünde... (m. 10).

1961

tarihi boyunca bağımsız yaşamış *hak ve hürriyetleri* için savaşmış olan; ... (Başlangıç), ...Bu hak, ancak *kamu düzeni veya genel ahlâkı* korumak için... (m. 29), Millet Meclisi genel seçimlerinden önce, *Adalet İçişleri ve Ulaştırma Bakanları* çekilir. (m. 109).

1952

Türkiye devleti, *Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçıdır.* (m. 2), Tatil esnasında *reisicumhur veya meclis reisi* lüzum görürse... (m. 19), *Vazife ve salâhiyet* haricinde olan davalar ancak bir karar ile reddolunur. (m. 60).

1945

Yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisinde belirir ve onda toplanır. (m. 5), *Milletvekilliği ile hükümet memurluğu* bir kişide birleşemez. (m. 23), Türkiye’de *din ve ırk* ayrıt edilmeksizin... (m. 88).

1924

Teşri’ salâhiyeti ve icrâ kudreti Büyük Millet meclisinde tecelli ve temerküz eder. (m. 5), Ta’til esnâsında *Re’is-i Cumhur veyâ Meclis Re’isi* lüzum görürse... (m. 19), *Vazife ve salâhiyet* haricinde olan... (m. 60).

1921

İdâre usûlü halkın mukadderâtını *bi’z-zât ve bi’l-fiil* idâre etmesi esâsına müstenittir. (m. 1), Türkiye *coğrafi vaz’iyet ve iktisâdî münâsebet* nokta-i nazarından... (m. 10), Vilayet, mahal-i umûrda *ma’nevî şahsiyeti ve muhtâriyeti* hâ’izdir. (m. 11).

1876

...*Bi'l-cümle teba'a-i Osmâniyenin hükümdâr ve pâdişâhıdır.* (m. 4), ...*ehliyet ve kâbiliyetlerine göre münâsip olan...* (m. 19), *Hey'et-i Ayâna a'zâ ta'yîn olunabilmek için asâr u ef'âlî...* (m. 61),

Sıfat Tamlaması

“Sıfat tamlaması bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunu meydana getirdikleri kelime gurubudur. Sıfat unsuru isim unsurunu vasıflandırmak veya belirtmek için getirilir. Sıfat tamlayan, yardımcı, isim tamlanan, asıl unsurdur. Sıfat tamlaması eksiz bir birleşmedir. Her iki unsurda ek almadan doğrudan doğruya yan yana getirilirler. Sıfat bu birleşmede daima teklik halde bulunur, sıfatların çoklukları yapılmaz...”

1982

...*Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın...* (m. 26), ...*Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır...* (m. 105), ...*idarî uyuşmazlıkları* çözümlenmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir... (m. 155).

1961

...*Siyasi Partilerin kapatılması hakkındaki davalara Anayasa Mahkemesinde bakılır...* (m. 57), ...*Türkiye Büyük Millet Meclisi yılda en çok beş ay tâtil yapabilir...* (m. 83), ...*ormanlık sahaların genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır.* (m. 131).

1952

Meclis, hükümeti *her vakit* murakabe ve iskat edebilir. (m. 7), ...*gerek kendi kanunu mahsus ve gerek kavanini saire ile muayyen vezâifi ifa etmek üzere...* (m. 51), ...*takdim tarihinden itibaren nihayet altı ay zarfında meclise takdim eder.* (m. 101).

1945

...*kanuna göre bağımsız mahkemeler* tarafından kullanılır. (m. 8), *Eski Meclis, yeni Meclisin toplanmasına kadar devam eder.* (m. 13), ...*eksliğini tamamlamak için yedek üye durumundadır.* (m. 63).

1924

...*kânûnu dâ'iresinde müstakil mehâkim* tarafından... (m. 8), ...*bilâ me'zûniyet ve ma'zeret iki ay meclise adem-i devâm...* (m. 28), *Vergi, devletin umûmî masârifine halkın iştirâki demektir.* (m. 84).

1921

Sâbık hey'et lâhik hey'et-in iştimâ'ına... (m. 5), *Vilâyet, mahal-i umûrda ma'nevî şahsiyeti ve muhtâriyeti hâ'izdir.* (m. 11), *...olduğu gibi bir kasaba da bir nâhiyedir.* (m. 21).

1876

Hîç kimse kânûnun ta'yîn ettiği sebep ve sûretten... (m. 10), *Meclis-i Umûmînin iki hey'eti beher sene...* (m. 43), *Dîvân-ı muhâsebâtın a'zâsı on iki kişiden müretteb olacak...* (m. 106).

İyelik Grubu ve İsim Tamlaması

“Bu gurup iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur. Bir ismin mânâsının iyelik sistemi içinde başka bir isimle tamamlanması esasına dayanır. Bir nesnenin başka bir nesnenin parçası olduğunu, bir nesnenin başka bir nesneye ait bulunduğunu veya bir nesnenin başka bir nesne ile tamamlandığını ifade etmek için bu kelime gurubuna başvurulur. Gurubu meydana getiren iki isim unsurundan biri tamlayan, biri tamlanan unsurdur. Tamlayan önce, tamlanan sonra gelir. İki unsur iyelik sistemi ile birbirine bağlanır ve gurubun temelini iyelik ifadesi teşkil eder. Bu gurup ekli bir birleşmedir. Tamlanan unsur dâima iyelik eki taşır. Tamlayan unsur ise dâima genitif hâlinde bulunur. Fakat bu genitif bazan ekli, bazan eksiz olur. Demek ki iyelik gurubu iyelik ekli bir isim unsuru ile genitif hâlinde bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur...”

1982

...devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliği... (m. 5), *...ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde...* (m. 91), *...Genelkurmay Başkanı Silahlı Kuvvetlerin komutanı olup...* (m. 117).

1961

...Anayasa hükümleri, yasama, yürütme... (m. 8), *...siyasî parti gruplarının, meclislerin bütün faaliyetlerine kuvvetleri oranında...* (m. 85), *...bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı...* (m. 146).

1952

...milletin yegâne ve hakiki mümessili olup millet namına... (m. 4), *Vekillerin vazife ve mesuliyetleri mahsus kanunla tâyin olunur.* (m. 47), *Büyük Millet Meclisine merbut ve devletin varidat ve masarifatını kanunu mahsusuna tevfikân...* (m. 100).

1945

...egemenlik hakkını yalnız o kullanır. (m. 4), ...vekil olarak *Cumhurbaşkanlığı* görevini yapar. (m. 33), ...peşin verilmedikçe *hiç kimsenin malı ve mülkü* kamulaştırılmaz. (m. 74).

1924

meb'ûsların senevî tahsîsâtı kânûn-ı mahsûs ile ta'yîn olunur. (m. 18), ...peşin verilmedikçe *hiçbir kimsenin mâlî* istimval ve *mülkü* istimlak olunamaz. (m. 74), ... o sene vukû' bulan *te'diyâtın hakîkî miktarını* mübeyyin kânûndur. (m. 98).

1921

idâri usûlü halkın mukadderâtını bi'z-zât ve bi'l-fîil idâre etmesi esasına müstenittir. (m. 1), *vilâyet şûrâlarının içtimâ' devresi* iki senedir. (m. 12), *Nâhiye şûrâsı, nâhiye halkınca* doğrudan doğruya... (m. 18).

1876

Devlet-i Osmâniye tâbi'iyetinde bulunan efradın... (m. 8), *Meclis-i vükelâ Sadr-iâ'zamın riyâseti* tahtında olarak... (m. 28), *Hey'et-i a'yân a'zâlığı kayd-ı hayat* iledir. (m. 62).

Âitlik Grubu

“Bu gurup âitlik ekine dayanan bir kelime gurubudur. –*ki* âitlik eki ile ondan önceki bir kelime gurubunun yalnız hâli genitif veya lokatif hâli ile kurulur. Son kelimesinin yalnız, genitif veya lokatif hâli –*ki* 'yi kabul eden her kelime gurubundan âitlik gurubu yapılabilir ve bu gurup yapıldığı kelime gurubuna göre her genişlikte olabilir...”

1982

...ülke ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda öngörülen vatandaşlık ödevi niteliğindeki beden ve fikir çalışmaları... (m. 18), ...*bunun dışındaki* din eğitim ve öğretimi... (m. 24), ...*kamu kurumu niteliğindeki* meslek kuruluşları ve vakıflarla... (m. 33).

1961

devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmü... (m. 9), ...*kamu tüzel kişileri elindeki* basın dışı haberleşme... (m. 26), ...*Bunun dışındaki* hallerde ispat isteminin kabûlü, ... (m. 34).

1952

Hiçbir mebus *meclis dâhilindeki* rey ve mütalâasından... (m. 17), reiscumhur, her sene teşrinisanide hükümetin *geçen seneki* faaliyetine... (m. 36).

1945

Bir millet vekiline *meclis içindeki* oy, düşünce ve demeçlerinden... (m. 17), *emri altındakilerin* eylem ve işlemlerinden... (m. 46), Bu kanunun, *devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu* hakkındaki birinci maddesinde... (m. 102).

1924

Hîçbir meb'ûs *Meclis dâhilindeki* r'ey ve mütâla'asından... (m. 17), ...hükûmetin *geçen seneki* fa'âliyetine... (m. 36), Vekillerden her biri *kendi salâhiyetin dâ'iresindeki* icrâattan... (m. 46).

1921

umûmî müfettişlik muntakasındaki vilâyetlerin müşterek işlerinde... (m. 23).

1876

eşhas ile hükûmet beynindeki da'vâlar... (m. 85).

Birleşik İsim

“Birleşik isim bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiği kelime gurubudur. Bir nesnenin çok defa tek tek de adı olan isimler aynı nesneyi karşılamak, aynı nesneye beraber ad olmak için doğrudan doğruya, eksiz olarak yan yana gelir ve birleşik isim yaparlar. Birleşik isimler Türkçede hep has isimlerdir. Bazı yer adları ile ikili üçlü bütün şahıs adları Türkçenin birleşik isimlerini teşkil ederler...”

İncelediğimiz hiçbir Anayasa metninde ikili üçlü şahıs adına veya yer adına rastlayamadık. Bu gruba Anayasa metinlerinden örnek bulunamamıştır.

Birleşik Fiil

“Birleşik fiil bir yardımcı fiile bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime gurubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. Yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılır.

- İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller
- Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller

1982

...maddesi hükümleri *değiştirilemez* ve değiştirilmesi *teklif* edilemez... (m. 4), ...değiştirilmesini sağlamak amacıyla *kullanılamaz*... (m. 27), ...ara verme veya tatile *devam edilemez*. (m. 93), ...tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini *teşvik eder*... (m. 172).

1961

...bu yetki *devredilemez*. (m. 5), ...maddeler gereğince Anayasa Mahkemesine *başvurulamaz*. (m. 65), ...olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı olacağına da *karar verebilir*. (m. 152).

1952

...millet namına hakkı hakimiyeti *istimal eder*. (m. 4), ...ecnebi devletlerin siyasi mümessillerini *kabul eder*. (m. 37), tefriki vezaif esası üzerine *idare olunur*. (m. 91)

1945

Meclis hükümeti her vakit *denetleyebilir* ve *düşürebilir*. (m. 7), ...Türkiye Cumhuriyetinin siyasi temsilcilerini *tayîn eder*... (m. 37), ...görev ayrımı esaslarına göre *idare olunur*. (m. 91).

1924

...Büyük Millet Meclisinde *tecelli ve temerküz eder*. (m. 5), ...usûl ve Ahvâl hâricinde *azlolunamazlar*. (m. 55), ...tacdîmi târîhinden i'tibâren nihâyet altı ay zarfında meclise *takdîm eder*. (m.101).

1921

teşrîn-i sâni ipdidâsında dâ'vetsiz *içtimâ' eder*. (m. 6), vilâyetler kazâlara münkasem olup kazâlar da nâhiyelerden *terekküp eder*. (m. 10), ...vazâ'if ve mukarrerâtı dâ'imî sûrette *murâkabe ederler*. (m. 23).

1876

...hîçbir zamânda hîçbir sebeple tefrîk *kabûl etmez*. (m. 1), Bu mesâlihın envâ' ve derecâtı nizâm-ı mahsûs ile *ta'yîn olunacaktır*. (m. 29), icrâyı müte'âkib tutulmadıkça *tevkîf ü muhâkeme olunamaz*. (m. 79).

Unvan grubu

“Unvan gurubu bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime gurubudur. Şahıs ismi önce unvan veya akrabalık ismi sonra gelir. Her iki unsurda hiçbir ek almaz. Doğrudan doğruya yan yana getirilirler...”

İncelediğimiz Anayasa metinlerinde başına unvan almış bir şahıs ismi olmadığı için bu metinlerde unvan grubu yoktur.

Ünlem grubu

“Ünlem gurubu bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime gurubudur. Seslenme edatı önce, isim sonra gelir. Eksiz bir birleşme olur. Edat tek kelime hâlinde, isim unsuru ise bir isim veya isim yerine geçen bir kelime gurubu hâlinde bulunur...”

Anayasa metinlerinde ünlem grubu yoktur.

Sayı grubu

“Türkçede sayılar üç şekilde karşılanmaktadır. 1. tek kelime ile, iki nokta sıfat tamlamasıyla, üç nokta sayı gurubu ile. Tek kelime ile karşılanan sayılar *bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, yirmi, otuz, kırk, altmış, yetmiş, seksen, doksan,yüz, bin, milyon, milyar* v.s.’dir. Sıfat tamlamasıyla karşılanan sayılar *iki yüz, üç yüz, dört yüz, beş yüz, altı yüz, yedi yüz, sekiz, yüz, dokuz yüz, iki bin, üç bin, dört bin...*, *bir milyon, iki milyon, üç milyon, dört milyon... bir milyar, iki milyar, üç milyar, dört milyar...* v.s.’dir... Sayı gurubu ile karşılanan sayılar ise işte bu tek kelimelik sayıların *on*’dan sonrakilerin ve sıfat tamlaması hâlindeki sayıların ara yerlerindeki sayılardır: *on bir, yirmi iki, otuz dört, ...*”

1982

...güvensizlik oyuyla düşürülmesi hallerinde; *kırkbeş* gün içinde... (m. 116),
...verilmesinden başlayarak en geç *yetmişbeş* gün içinde... (m. 164), asıl ve yedek üye sayıları toplamının *onbeş*den aşağı düşmesi... (G. 11).

1961

...gönderilmesi için gerekli süre hariç, *yirmidört* saat içinde... (m. 30), Bu tasarılar ve rapor, *otuzbeş* milletvekili ile *onbeş* Cumhuriyet Senatosu... (m. 94), ...maddeleri uyarınca verilen güvensizlik oyu sebebiyle *onsekiz* aylık bir süre içinde... (m. 108).

1952

Divanı Âli âzalığı için *on biri* Mahkemeyi Temyiz... (m. 62), Divanı Âli bir reis ve *on dört* âza ile teşekkül...(m. 63).

1945

Milletvekili seçmek, *yirmi iki* yaşını bitiren...(m. 10), Yücedivan üyeliği için *on biri* Yargıtay... (m. 62), Yücedivan bir başkan ve *on dört* üye ile kurulur... (m. 63).

1924

On sekiz yaşını ikmal eden her erkek... (m. 10), Dîvân-ı Âli a'zâlığı için *on biri* Mahkemey-i Temyiz... (m. 62), Dîvân-ı Âli bir Re'is ve *on dört* a'zâ ile... (m. 63).

1921

Bu gruba rastlanamamıştır.

1876

...Hey'et-i Meb'usanın a'zâsından *on beş* zât tarafından... (m. 78), Dîvân-ı Âli a'zâsının *yirmi bir* neferinden mürekkep olarak... (m. 95).

Edat grubu

“Edat gurubu bir isim unsuru ile son çekim edatını meydana getirdiği kelime gurubudur. İsim unsuru önce, son çekim edatı sonra getirilir. İsim unsuru zamir veya isim olmasına ve edatın cinsine göre, son çekim edatları bahsinde belirttiğimiz çeşitli hâllere girer ve çeşitli çekim ekleri alır. Edat ise, tabîî, gurubun eksiz, değişmez unsuru olarak kalır. Edat unsuru daima tek kelime hâindedir. İsim unsuru ise tek bir kelime olabileceği gibi isim yerine kullanılan bir kelime gurubu da olabilir. Şu musaller edat guruplarıdır: *Benim için, senin gibi, eve doğru...*”

1982

Türk milleti, egemenliğini, *Anayasanın koyduğu esaslara göre*, ... (m. 6), ...*gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için*... (m. 45), ...*mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre*... (m. 154).

1961

Tarihi boyunca bağımsız yaşamış, *hak ve hürriyetleri içi* savaşmış olan... (Başlangıç), ...*kendi yaptıkları içtüzüklerin hükümlerine göre* yürütürler... (m. 85), ...*Anayasaya aykırılık iddiasını, kendi kanısına göre* çözümleyerek... (m. 151).

1952

Sabık Meclis *lâhik meclisin içtimaina kadar* devam eder. (m. 13), İcra vekillerinden birinin *Divanı Âliye sevkine dair*... (m. 50), ...*sureti nasp ve azilleri ve terfi ve terakkileri kanunu mahsus ile* muayyendir. (m. 154).

1945

Türkiye Büyük Millet Meclisi, *özel kanuna göre...* (m. 9), *...kanunun emrettiği işleri belirtmek üzere içinde yeni hükümler...* (m. 52), *Siyasi hakları olan her Türk'ün yeterliğine ve hakedişine göre devlet memuru olmak hakkıdır.* (m. 92).

1924

HİÇBİR meb'ûs meclis dâhilindeki r'ey ve mütalâ'asından ve beyânâtından ve meclisteki r'ey ve mütalâ'asının ve beyânâtının Meclis hâricinde îrâd ve ishârından dolayı mes'ul değildir. (m. 17), *Nizâmnâmeler Re'is-i Cumhûrun imzâ ve i'lânıyla ma'mûlinbih olur.* (m. 52), *Hukûk-ı siyâsiyeyi hâ'iz her Türk ehliyet ve istihkâkına göre ...*(m. 92).

1921

...mu'âhede ve sulh akdi ve vatan müdafâ'ası i'lânı gibi hukûk-ı esâsiye...(m. 7), *Vilâyet Şûrâsı, a'zâsı meyânında icrâ âmiri olacak bir re'is ile muhtelif şu'abâtı idâreye me'mûr a'zâdan teşekkül etmek üzere...* (m. 13), *Nâhiye bir veyâ birkaç köyden mürekkep olduğu gibi bir kasaba da bir nâhiyedir.* (m. 21).

1876

HİÇ KİMSE kânûnun ta'yîn ettiği sebep ve sûretten mâ'ada bir bahâne ile mücâzât olunamaz. (m. 10), *Her me'mûriyetin vezâ'ifi nizâm-ı mahsûs ile ta'yîn olunacağından...* (m. 40), *...turuk u ma'âbir tanzîmi ve i'tibâr sandıklarının teşkîli ve sanayi' ve ticâret ve felâhetin teshili gibi...* (m. 110)

İsnat grubu

“İsnat gurubu biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunu meydana getirdiği kelime gurubudur. İsnat edilen unsur isnat olunandan, kendisine isnat yapılandan sonra gelir. Kendisine isnat yapılan unsur ya yalın hâlde bulunur veya iyelik eki almış olur. Bu unsur bir tek isim yerine geçen bir kelime gurubu da olabilir. İsnat unsuru ise bir sıfat veya sıfat yerine kullanılan bir kelime gurubu olur. Şu misaller isnat gurublarıdır. *Baş açık, ayak yalın, ... etrafi yıkık, bağı yanık, saç uzun, akli kısa...*”

Anayasa metinlerinde bu tip bir gruba rastlanamamıştır.

Genitif grubu

“Genitif eki ile birbirine bağlanan iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur. Genitifli unsur önce, onun bağlandığı yalın isim sonra gelir. Gurubun mânâsı genitifin ilgi fonksiyonuna dayanır. Gurup, iyelik eki düşmüş bir iyelik gurubu gibidir. *Bizim kız, senin ev, benim at,...* Genitif gurubu kısaltmış bir iyelik gurubu, datif, lokatif, ablatif gurupları ise kısaltmış, kılışeleşmiş birer fiil gurubu gibidirler.”

Anayasa metinlerinde bu tip bir gruba rastlanamamıştır.

Datif grubu

“Datif hâlindeki bir unsurla ondan sonra gelen yalın bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur. Datifli unsur da, sonraki unsur da ya tek bir isim veya isim yerini tutan bir kelime gurubu olur. *Dile kolay, başa bela, cana yakın,...*”

1982

...insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı... (m. 2), *...Grev hakkı ve lokavt iyiniyet kurallarına aykırı tarzda...* (m. 54), *... mahallî hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi...* (m. 127).

1961

Temel hak ve hürriyetler *Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun* ancak kanunla sınırlanabilir... (m. 11), *...Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı* eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. (m. 21), *...yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağlı* resmî veya özel... (m. 78).

1952

...milletin bilâkaydüşart hâkimiyetine mugayir bir gaye takip etmeyeceğime... (m. 16), *...âmmeye müteallik olarak kavanin ve nizamata muhalif* gördükleri hususatta...(m. 82), *Büyük Millet Meclisine merbut* ve devletin varidat... (m. 100).

1945

Vatanın ve milletin mutluluğuna, esenliğine, milletin kayıtsız şartsız egemenliğine aykırı bir amaç gütmeyeceğim... (m. 16), Fakat meclis, *İçtüzük hükümlerine uygun* olarak kapalı oturumlar dahi yapabilir. (m. 20), *Büyük Millet Meclisine bağlı* ve devletin gelirlerini giderlerini... (m. 100).

1924

Türkler, *gerek şahıslarına, gerek âmmeye müte'allik olarak kavânîn ve nizâmâta muhâlif* gördükleri... (m. 82), *Kânûna muhâlif* olan umûrda *âmire itâ'at* me'mûru mes'uliyetten kurtaramaz. (m. 94), *Büyük Millet Meclisine merbût* ve devletin... (m. 100).

1921

kavânîn ve nizâmât tanzîminde *mu'âmelât-ı nâsa erfak ve ihtiyâcât-ı zamâna evfak*... (m. 7), ...muhtelif şu'abâtı *idâreye me'mur* a'zâdan teşekkül etmek... (m. 13).

1876

...*gerek şahıslarına ve gerek umûma müte'allik olan kavânîn ü nizâmâta muhâlif* gördükleri...(m. 14), Hilâf-ı kânûn olan umûrda *âmire itâ'at* mes'uliyetten kurtulma medâr olamaz. (m. 41), ...mu'âmelât-ı sa'irede *kavânîn ve nizâmât-ı mevzû'a ahkâmına muhâlif* gördükleri... (m. 110).

Lokatif grubu

“Lokatifli bir isim unsuru ile ondan sonra gelen bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur. Her iki unsur da ya tek bir isim veya isim yerine geçen kelime gurubu olur: *geçmişte bugün, dam üstünde saksağan, elde bir,...*”

1982

...Tibbî zorunluluklar ve *kanunda yazılı* haller dışında... (m. 17), ...üye tamsayısının en az *üçte biri* ile toplanır... (m. 96), ...Anayasa Mahkemesi üyelerinin, Danıştay üyelerinin *dörtte birini*, ... (m. 104).

1961

...Cumhurbaşkanınca seçilen üyelerinin *üçte biri* her iki yılda bir yenilenir... (m. 73), ...kendi meclislerince üye tamsayısının *üçte iki* çoğunluğu ve gizli oy... (m. 84), Cumhuriyet Senatosunca üye tamsayısının *üçte iki* çoğunluğu ile... (m. 92).

1952

Büyük Millet Meclisinin intihabı *dört senede bir* kere icra olunur. (m. 13), ...*senede altı ay* aydan fazla tatili faaliyet edemez. (m. 14), Devlet envalinden *muvazene haricinde sarfiyat* caiz değildir. (m. 96).

1945

Büyük Millet Meclisi seçimi *dört yılda bir* yapılır. (m. 13), ...çalışmasına *yılda altı aydan fazla* ara veremez. (m. 14), Değişiklik teklifinin meclis tamüyesinin enaz *üçte biri* tarafından imzalanması şarttır. (m. 102).

1924

Büyük Millet Meclisinin intihâbı *dört senede bir kere* icrâ olunur. (m. 13), ...*senede altı aydan fazla ta'til-i fa'âliyet* edemez. (m. 14), Devlet envâlinden *muvâzene hâricinde sarfiyât câ'iz* değildir. (m. 96).

1921

Büyük Millet Meclisinin intihâbı *iki senede bir kere* icrâ olunur. (m. 5), İçtimâ' müddeti *senede iki aydır*. (m. 12).

1876

Meb'ûsân intihâb-ı umûmîsi *dört senede bir kere* icrâ olunur... (m. 69), ...envâl-i devletten *muvâzene hâricinde sarfiyât câ'iz* olamaz. (m. 100), idâri meclisleriyle *senede bir def'a* merkez-i vilâyette içtimâ' eden... (m. 109).

Ablatif grubu

“Ablatifli bir unsurla ondan sonra gelen bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur. Her iki unsur da ya tek bir isim veya isim yerine geçen bir kelime gurubu olur: *kafadan kontak, doğuştan sakat, yandan çaklı, anadan doğma, sonradan görme, sıradan adam, gözden uzak, ağızdan dolma, ...*”

1982

...*Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri*, ... (m. 14), ...bu gibi eylemleri *tahrik ve teşvik suçlarından biriyle*... (m. 76), ...Bu görüşmede, ancak *önerge sahiplerinden biri*, ... (m. 99).

1961

...ilgili üye veya *Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden herhangi biri*, bu kararı, ... (m. 81), ...*Meclislerden biri* toplantıya çağırılınca, ... (m. 83), ...önerge sahibi veya *önerge sahiplerinden biri* siyasi parti grupları adına... (m. 89).

1952

...*dolandırıcılık, emniyeti suiistimal, hileli iflâs cürümlerinden biriyle* mahkûm olanlar... (m. 12), Bir mebusun *vatana hıyanet ve mebusluğu zamanında irtikâp*

töhmelerinden biriyle müttehem olduğuna... (m. 27), *İcra Vekillerinden birinin Divanı Âliye sevkine dair...* (m. 50).

1945

...hırsızlık, sahtecilik, dolandırıcılık, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflâs suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar... (m. 12), *Üyelerden beşte birinin istemesi üzerine...* (m. 19), *...Bakanlar Kurulu üyelerinden bir başkası geçici olarak vekillik eder.* (m. 49).

1924

Meclisi içtimâ'a da'vet edebileceği gibi *a'zâdan beşte biri* tarafından... (m. 19), *...İcrâ Vekîlleri Hey'et-i A'zâsından bir diğeri* muvakkaten niyâbet eder. (m. 49), *...içlerinden birini Re'is ve birini Re'is Vekîli* intihâp ederler. (m. 62).

1921

İcrâ Vekîlleri Hey'et-i içlerinden birini kendilerine Re'is intihâp ederler. (m. 9).

1876

Vükeladân her biri dâiresine â'id olan umûrdan... (m. 29), *Meb'ûsân a'zâsından biri* veyâhût *birkaçı* hey'et-i meb'ûsânın dâhil-i dâ'ire-i vazîfesi... (m. 31), *Meclis-i Umûmî a'zâsından birini* hıyânet... (m. 48).

Fiil grubu

“Fiil gurubu fiil isimleri üzerine kurulan kelime gurubudur. Fiil isimleri bu gurubun esas unsurudur ve tabî en sonda bulunur. Kendisinden önce gelen gerekli unsurlarla birlikte fiil gurubunu meydana getirir. Kendisinden önce gelen bu unsurlar fiil kökünün gerektirdiği unsurlardır. Hareketler tek başına var olmadıkları ve nesnelere bağlı oldukları için onların dilde karşılıkları olan fiil kök ve görevleri de kullanım sahasına çıkarken nesnelere, nesnelere karşılıkları olan isimlere bağlanmak isterler... fiil gurubunda kullanılan fiil isimleri hareket isimleridir. Onun için daha çok *-mak, -mek* 'li fiil isimleri ile fiil gurubu yapılır. Bundan sonra *-ış, -iş* 'li hareket isimleri bu guruba elverişlidir. Hareket isim olarak kullanılınca *-ma, -me* 'li fiil isimleri de fiil gurubu yaparlar... Şu misaller fiil guruplarıdır. *Çarşıya gitmek, toplantıda bulunmak, ... İzmir'e yürüyüş, fırtınalı havalarda Boğazdan geçiş, ... Uzağı görme, güzel konuşma, ...*”

1982

...sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek... (m. 23), ...çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek... (m. 49), ...Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek... (m. 104).

1961

...gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malları, ... (m. 38), ...Devletin bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek... (m. 64), ...Bakanlar Kurulu, kanunun uygulanmasını göstermek veya kanunun emrettiği işleri belirtmek üzere... (m. 107).

1952

...kadın erkek her Türk mebus seçmek hakkına haizdir. (m. 10), Kanun teklif etmek meclis âzasına hakkı meclis âzasına ve İcra Vekilleri Heyetine aittir. (m. 15), ...gerek kavanini saire ile muayyen vezâifi ifa etmek üzere bir Şûrayı Devlet teşkil edilecektir. (m. 51).

1945

Kapalı oturumdaki görüşmeleri yaymak meclisin kararına bağlıdır. (m. 20), İdare dâvalarına bakmak ve idari uyuşmazlıklarını çözmek hükümetçe hazırlanarak... (m. 51), Çiftçiyi toprak sahibi kılmak ve ormanları devletleştirmek için alınacak toprak... (m. 74).

1924

Şahsa â'id olarak vukû' bulan mürâca'atın netîcesi müsted'îye tahrîren tebliğ olunmak mecbûrîdir. (m. 82), ...devlet me'mûriyetlerinde istihdâm olunmak hakkına hâ'izdir. (m. 92), Hesâb-ı Kat'î Kânûnunun lâyhası müte'âllik olduğu senenin sonundan i'tibâren nihâyet ikinci senenin teşrîn-i sânisinin iptidâsına kadar Büyük Millet Meclisine takdîm olunmak mecbûrîdir. (m. 99).

1921

...fakat tekrâr intihâp olunmak câ'izdir. (m. 5), Vilâyat Şûrâsı, a'zâsı meyânında icrâ âmiri olacak bir re'is ile muhtelif şu'abâtı idâreye me'mûr a'zâdan teşekkül etmek üzere bir idâre hey'et-i intihâp eder. (m. 13), Vilâyette Büyük Millet Meclisinin vekîli ve mümessili olmak üzere vâlî bulunur. (m. 14).

1876

...lede'l-iktizâ Hey'et-i Meb'ûsânın a'zâsı yeniden intihâp olunmak şartıyla... (m. 7), ...vakit müsa'it olmadığı hâlde Kanun-ı Esâsî ahkâmına mügâyir olmamak üzere...

(m. 36), ...müte'ârif zevâttan olmak ve kırk yaşından aşağı bulunmamak lâzımdır. (m. 61).

Partisip grubu

“Partisip gurubu bir partisiple ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime gurubudur. Partisip bir fiil şekli olduğuna göre ona bağlı unsurlarda fiilin gerektirdiği unsurlardır. Böylece partisip gurubu fiili partisip olan fiil gurubu demektir. Gurupta partisip sonda bulunur. Ona bağlı unsurlar önce gelir. Şu misaller partisip guruplarıdır. *Denize giren, sudan gelen, haber gelir gelmez yola çıkan, ...*”

1982

...Atatürk milliyetçiliğine bağlı, *başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir...* (m. 2), ...*Cumhuriyet Başsavcılığının açacağı* dava üzerine... (m. 69), ...*Kanunla gösterilen belli davlara...* (m. 154).

1961

...Hiçbir kimse veya organ, *kaynağını Anayasadan almıyan* bir devlet yetkisi kullanamaz. (m. 4), *Başbakan veya Bakanlar hakkında yapılacak* soruşturma istemleri... (m. 90), ...*yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarılmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik...* (m. 134).

1952

...*onun tâyin edeceği* bir İcra Vekilleri Heyeti marifetiyle istimal eder. (m. 7), *Reisicumhurun ısdar edeceği* bilcümle mukarrerattan... (m. 41), ...*bir Türk babanın sülbünden doğan* veyahut Türkiye de... (m. 88).

1945

Otuz yaşını bitiren kadın erkek her Türk milletvekili seçilebilir. (m. 11), *yargıçlar Kanunda gösterilen* haller dışında görevlerinden çıkarılamazlar. (m. 55), ...*Kesinhesap Kanunu, ilişkin olduğu yıl bütçesinin hesap dönemi içinde elde edilen* gelirle, gene o yılki... (m. 98).

1924

On sekiz yaşını ikmâl eden her erkek Türk... (m. 10), ...*İcrâ Vekîlleri Hey'etinin inhâsı üzerine Re'is-i Cumhûr tarafından nasbedilecek zâta tevdi'* olunur. (m. 40),

Hesâb-ı Kat'î kânûnu *müte'âllik olduğu sene bütçesinin devre-i hesâbiyesi zarfında istihsâl olunan varidât ile yine o sene vukû' bulan te'diyâtın...*(m. 98).

1921

...milletin yegâne ve hakikî mümessili olan Büyük Millet Meclisinde... (m. 2), *İntihâp olunan a'zânın a'zâlık müddeti...* (m. 5), *Büyük Millet Meclisi, hükûmetinin inkısâm eylediği devâ'iri kânûn-ı mahsûs mücibince...* (m. 8).

1876

Devlet-i Osmâniye tâbi'iyetinde bulunan efrâdın cümlesine... (m. 8), *Meclis-i Umûmî Hey'etlerinin ikisinde dahi müretteb olan a'zânın nısfından...* (m. 51), *...Kânûn-ı Esâsînin ta'dîli teklîf olunan bir mâddesi berveçhi...* (m. 116).

Gerundium grubu

“Gerindium gurubu bir gerindium gurubu ile ona bağılı unsurlardan meydana gelen kelime gurubudur. Bu gurup da fiili gerindium olan bir fiil gurubu durumundadır. Gerindiumdan başka fiilin gerektirdiği unsurları ihtiva eder. gerindium en sonda, gerekli unsurlar ondan önce gelir. Şu misaller... gerindium guruplarıdır: *sağa sola koşu koşu, sabahtan akşama kadar kırlarda gezip, kadın bütün camları temizleyerek,...*”

1982

...Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir... (m. 8), *...Meclisce karar verilmesi hallerinde, karar tarihinden başlayarak bir hafta içinde, ...* (m. 85), *...ilgili oldukları mali yılın sonundan başlayarak, ...* (m. 164).

1961

Temel hak ve hürriyetler, *Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak* ancak kanunla sınırlanabilir. (m. 11), Bu takdirde bu andlaşmalar, *yayımlarından başlayarak* iki ay içinde... (m. 65), *...kanunlara aykırı olmamak şartıyla ve Danıştayın incelemesinden geçirilerek tüzükler çıkarabilir.* (m. 107).

1952

...milletin yegâne ve hakiki mümessili olup millet namına... (m. 4), *Reisicumhur, Büyük Millet Meclisi tarafından itham edilerek...* (m. 42), *bu esasa mugayir olarak hakiki veya hükmi şahıslar...* (m. 84).

1945

...üstüne suç atılan bin milletvekili *Kamutayın kararı olmadıkça sanık olarak sorgulanamaz...* (m. 17), Cumhurbaşkanı, *Büyük Millet Meclisi tarafından sanıklanarak hüküm giyen bakanlar hakkında bu yetkiyi kullanamaz.* (m. 42), *Harp halinde veya harbi gerektirecek bir durum başgösterdikde veya ayaklanma olduğunda...* (m. 86).

1924

Meb'ûslar meclise iltihâk ettiklerinde şu şekilde tahlîf olunurlar. (m. 16), *Başkumandanlık Türkiye Büyük Millet Meclisinin şahsiyet-i ma'neviyesinde mündemiç olup...* (m. 41), *...Vatan ve Cumhûriyet aleyhinde kuvvetli ve fi'îlî teşebbüsât vukû'unu mü'eyyit kat'î emârât görüldükte İcrâ Vekîlleri Hey'eti...* (m. 86).

1921

İntihâp olunan a'zânın a'zâlık müddeti iki seneden ibâret olup fakat... (m. 5), *Kazâ yalnız idârî ve inzibâtî cüz olup ma'nevî şahsiyeti hâ'iz değildir.* (m. 15), *Vilâyetler iktisâdî ve içtimâ'î münâsebetleri itibâriyle birleştirilerek umûmî müfettişlik kît'aları vücûda getirilir.* (m. 22).

1876

...Hilâfet-i Kübrâ-yı İslâmiyeyi ha'iz olarak... (m. 3), *...müretteb olan a'zânın nisfından bir ziyade hazır bulunmadıkça müzakereye mubâderet olunamaz...* (m. 7), *...Mahkeme-i Temyiz ve İstinâf rü'esâ ve a'zâsından kur'a ile tefrik ve ta'yîn olunarak...* (m. 92).

Kısaltma grupları

“Bunlar kelime guruplarının ve cümlelerin kısalması, yıpranması neticesinde ortaya çıkan kelime guruplarıdır. Her hangi bir kaideleri yoktur. Daha geniş bir guruptan kısalmış ve kılışeleşmiş guruplardır. Sayıları pek fazla değildir. *Gün aydın, güle güle, günden güne...* İsnat, genitif, datif, lokatif, ablatif guruplarının da birer kısaltma gurupları sayılabileceklerini yukarıda söylemiştik, burada tekrar hatırlatalım.”

Genitif, datif, ablatif, lokatif guruplarında işlenen örnekler dışında bu gruba giren örnek Anayasa metinlerinde yoktur.

GRAFİKLER VE TABLOLAR

GRAFİKLER VE TABLOLAR

Konu Hakkında Birkaç Söz

Bu bölüm üç alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla *Grafikler, Türk Anayasalarının Söz Varlığında Geçen Madde Başlarına Ait Sıklık (Frekans) Çalışması* ve *Türkçeleştirme Yolunda Anayasa Metinlerinde Görülen Değişiklikler*'dir. Bu üç bölüme ait açıklamalar, ilgili bölümlerden önce verilecektir.

1- GRAFİKLER

Şimdi grafikler hakkında şu noktaları belirtmemiz gerekir. Grafikte ele alınan metinler günümüzden geçmişe doğru sıralanmıştır. 1876 Anayasasına ait grafikten sonrada Türk Anayasalarının söz varlığına ve genele ait iki grafiğe daha yer verilmiştir. Metinler yüzlük kelimeler halinde bölümlere ayrılmıştır. Daha sonra bu yüzlükler içerisinde, kelimeler kökenlerine göre ayrılmış ve sayılmıştır. Sonra metinlere ait ayrı ayrı bölümlerin sayısal verileri kendi aralarında birleştirilerek ortalama bir değer bulunmuştur. Bu veriler daha sonra grafik metoduna göre şekillendirilmiştir.

Her metin kendi içinde değerlendirilmiş ve o metne ait veriler grafikte gösterilmiştir. Şimdi elde edilen sonuçlara kısaca değinelim:

1982 Anayasasının söz varlığı grafikte şu şekilde biçimlenmiştir: % 60 oranında Türkçe, % 37 oranında Arapça ve Farsça, % 3 oranında da diğer diller.

1961 Anayasasının söz varlığı ise grafikte şu şekilde biçimlenmiştir: % 62 oranında Türkçe, % 36 oranında Arapça ve Farsça, % 2 oranında ise diğer diller.

1952 Anayasası ise 1924 Anayasasının rakamlarıyla aynı oranlara sahiptir: % 75 oranında Arapça, % 21 oranında Türkçe ve % 4 oranında Farsça.

1945 Anayasasının söz varlığı ise grafikte şu şekilde biçimlenmiştir: % 62 oranında Türkçe, % 31 oranında Arapça, % 6 oranında Farsça, % 1 oranında ise diğer diller.

1921 Anayasasının söz varlığı ise % 78 oranında Arapça, % 21 oranında Türkçe ve % 1 Oranında Farsça ve İtalyanca kelimelerden oluşmaktadır.

1876 Anayasası ise % 72 oranında Arapça, % 24 oranında Türkçe, % 4 oranında Farsça kelimelerden oluşmaktadır.

Türk Anayasaların Söz Varlığı adlı çalışmamıza ait oranlar ise şu şekildedir: % 65 oranında Arapça, % 29 oranında Türkçe, % 3 oranında Farsça ve % 3 oranında diğer diller.

Son olarak da yukarıda verilen bütün oranlar bir grafikte toplanmıştır. Böylece Anayasalara ait söz varlıklarındaki değişiklikler bir grafikte gösterilme imkânı bulmuştur.

Burada diğer diller kavramına da açıklık getirmek gerekir. Bu diller Fransızca, Rusça, Yunanca ve İtalyanca'dır. Şimdi bu diller açısından, metinlere ayrı ayrı bakalım.

1982 Anayasası'nda geçen diğer diller kavramı altında şu dilleri görmekteyiz: Fransızca, İtalyanca, Rusça, Yunanca.

1961 Anayasası'nda geçen diğer diller kavramı altında şu dilleri görmekteyiz: Fransızca, İtalyanca, Rusça ve Yunanca.

1952 Anayasası'nda geçen diğer diller kavramı altında şu dilleri görmekteyiz: Fransızca, İtalyanca ve Yunanca.

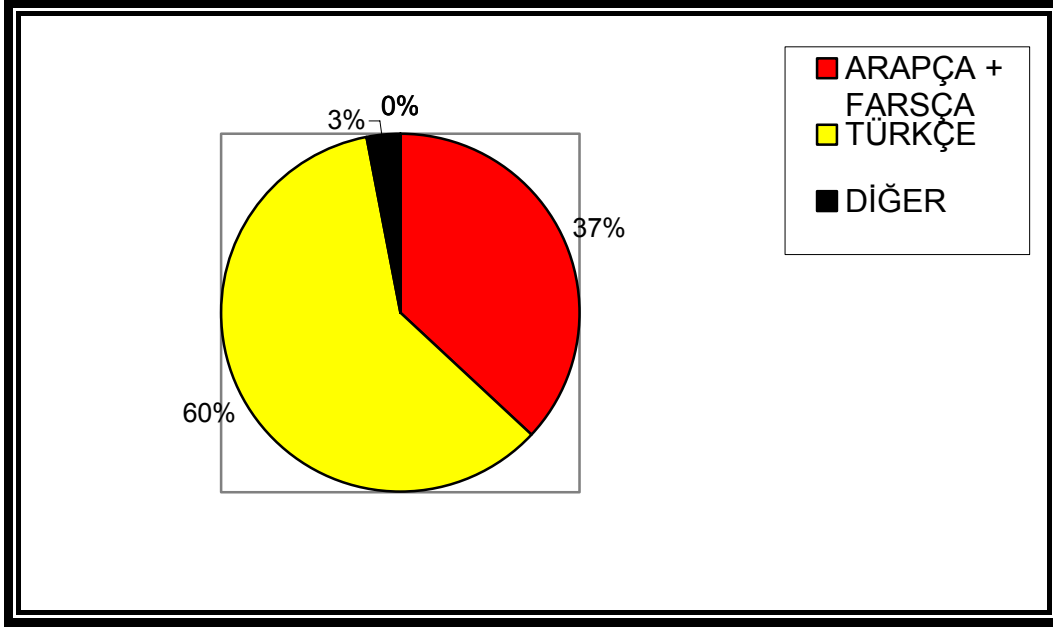
1945 Anayasası'nda geçen diğer diller kavramı altında şu dilleri görmekteyiz: Fransızca, İtalyanca ve Yunanca.

1924 Anayasası'nda geçen diğer diller kavramı altında şu dilleri görmekteyiz: Fransızca, İtalyanca ve Yunanca.

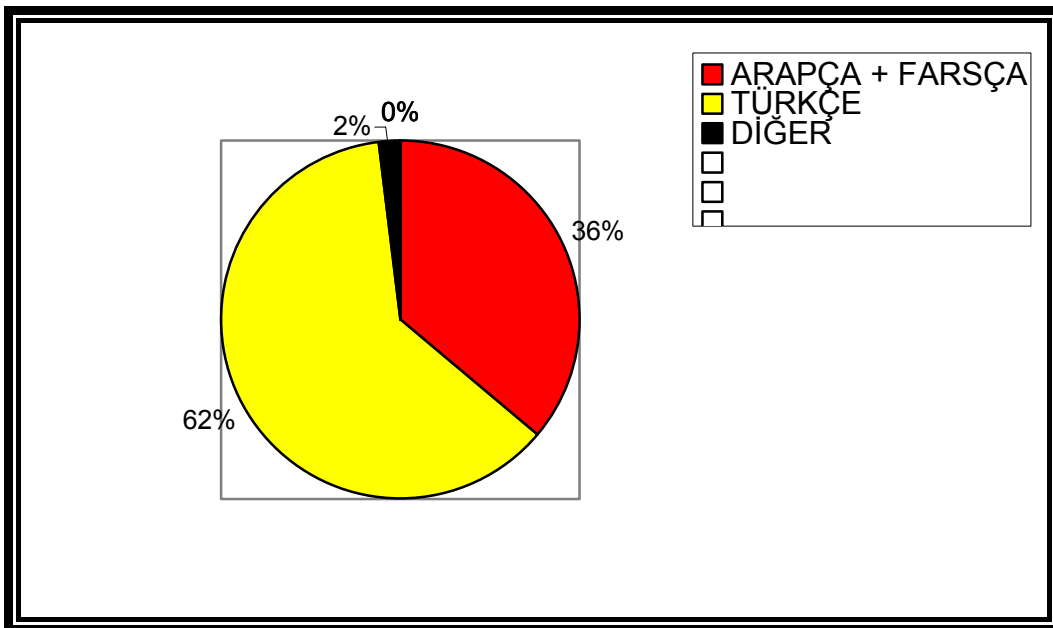
1876 Anayasası'nda geçen diğer diller kavramı altında şu dilleri görmekteyiz: Fransızca, İtalyanca ve Yunanca.

Bu açıklamalardan sonra grafikleri incelemeye geçebiliriz.

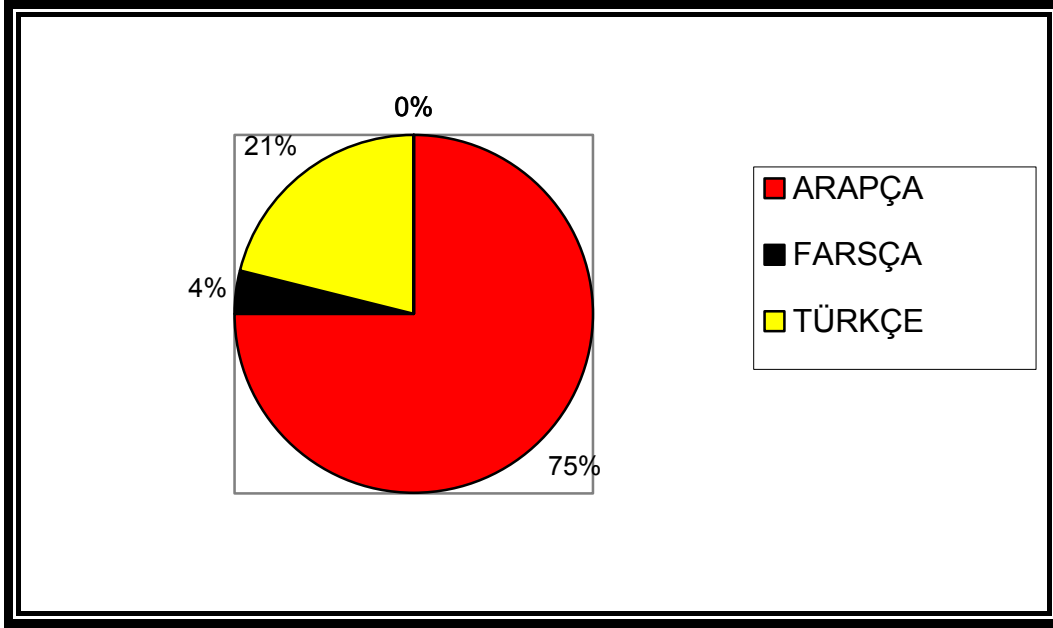
1982 Anayasası

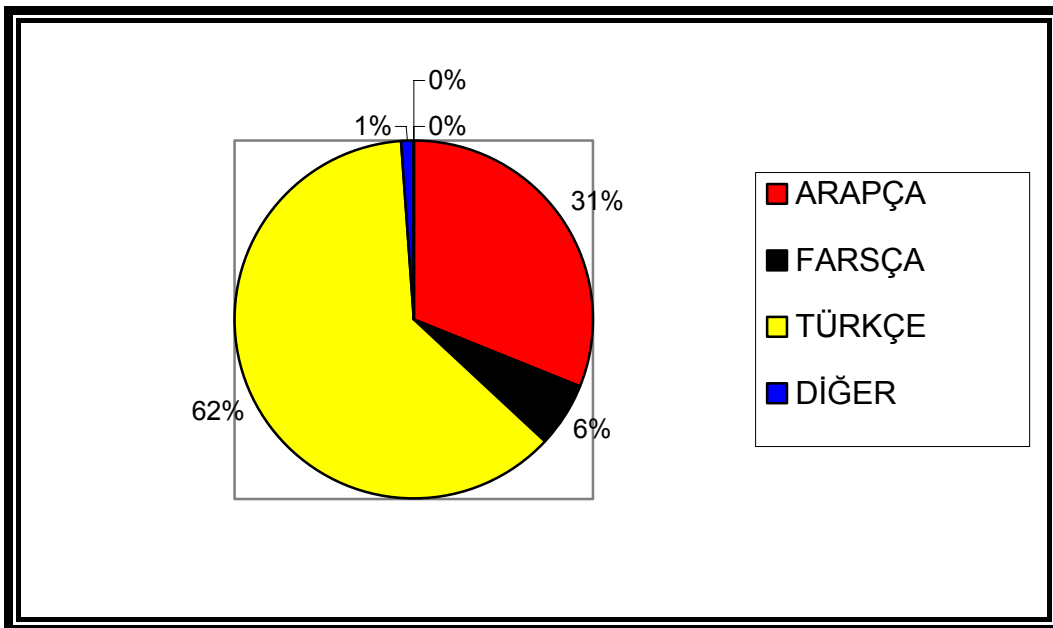
1961 Anayasası

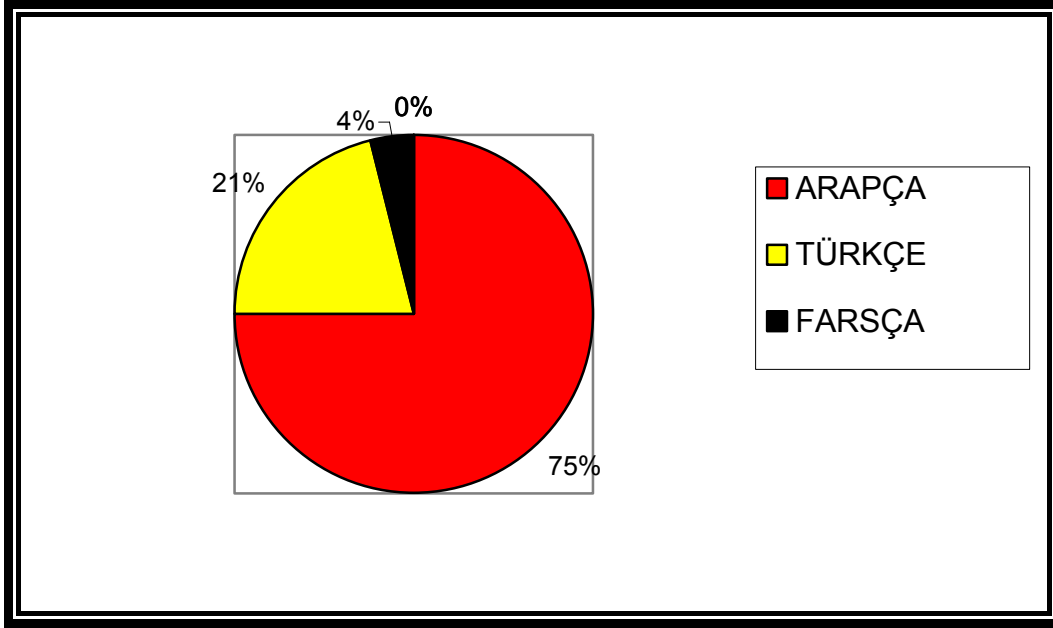
1952 Anayasası

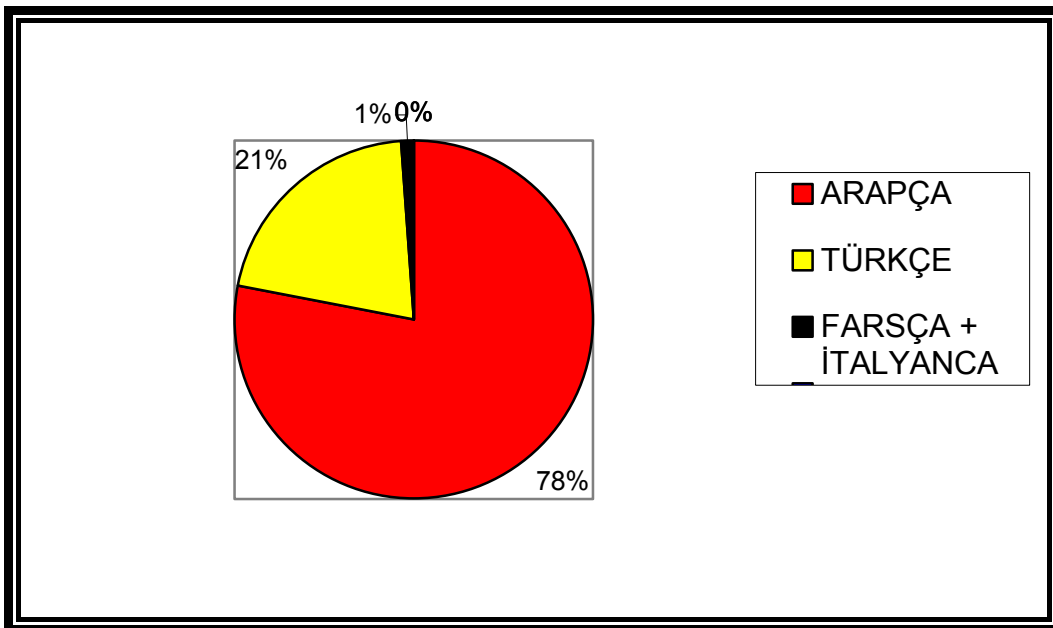
1945 Anayasası

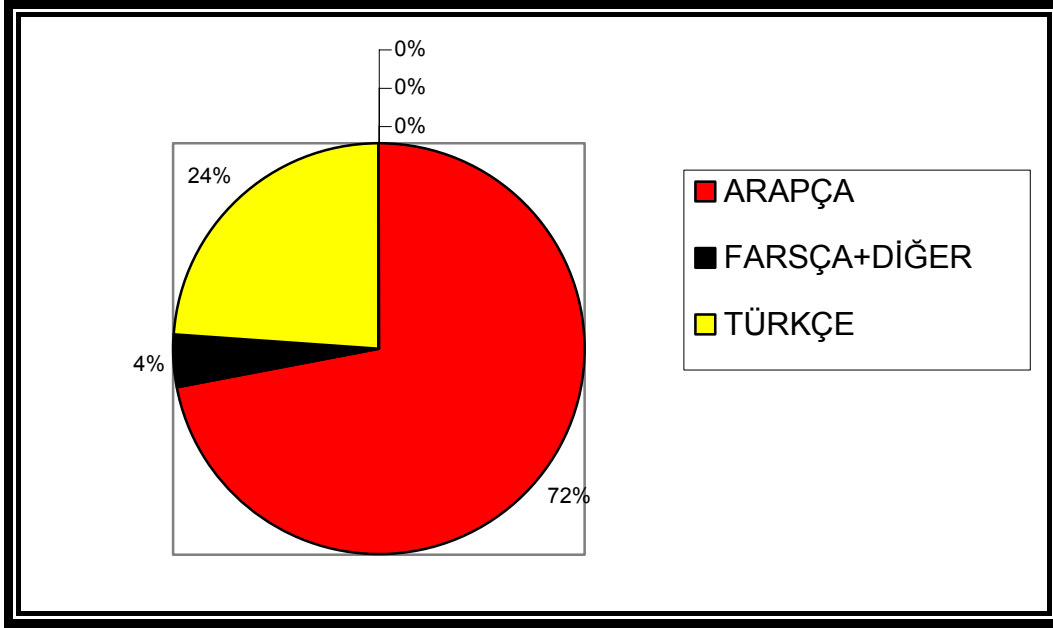
1924 Anayasası

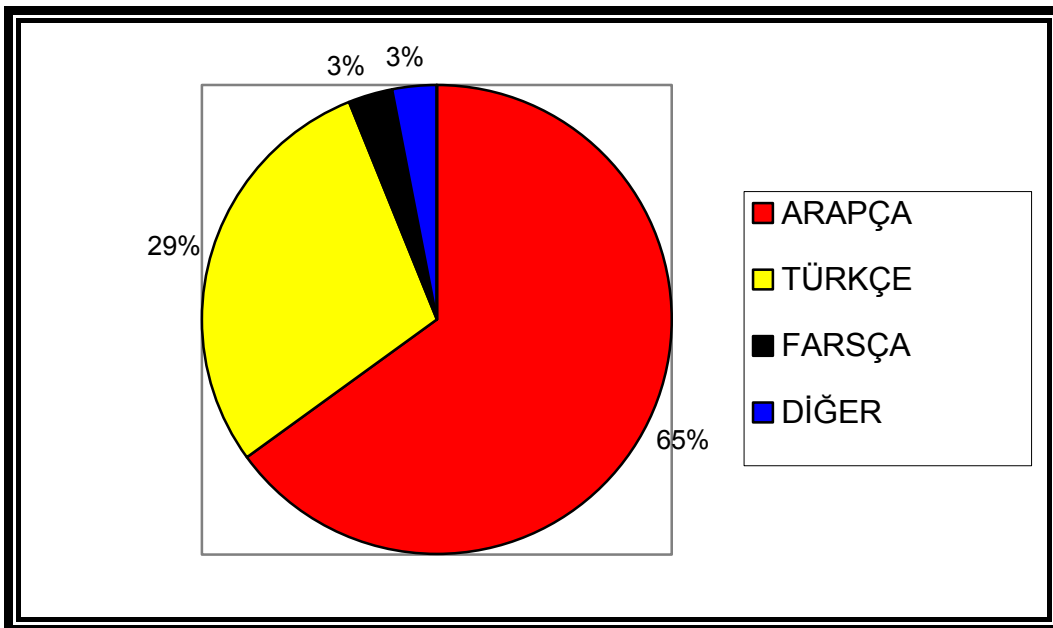
1921 Anayasası

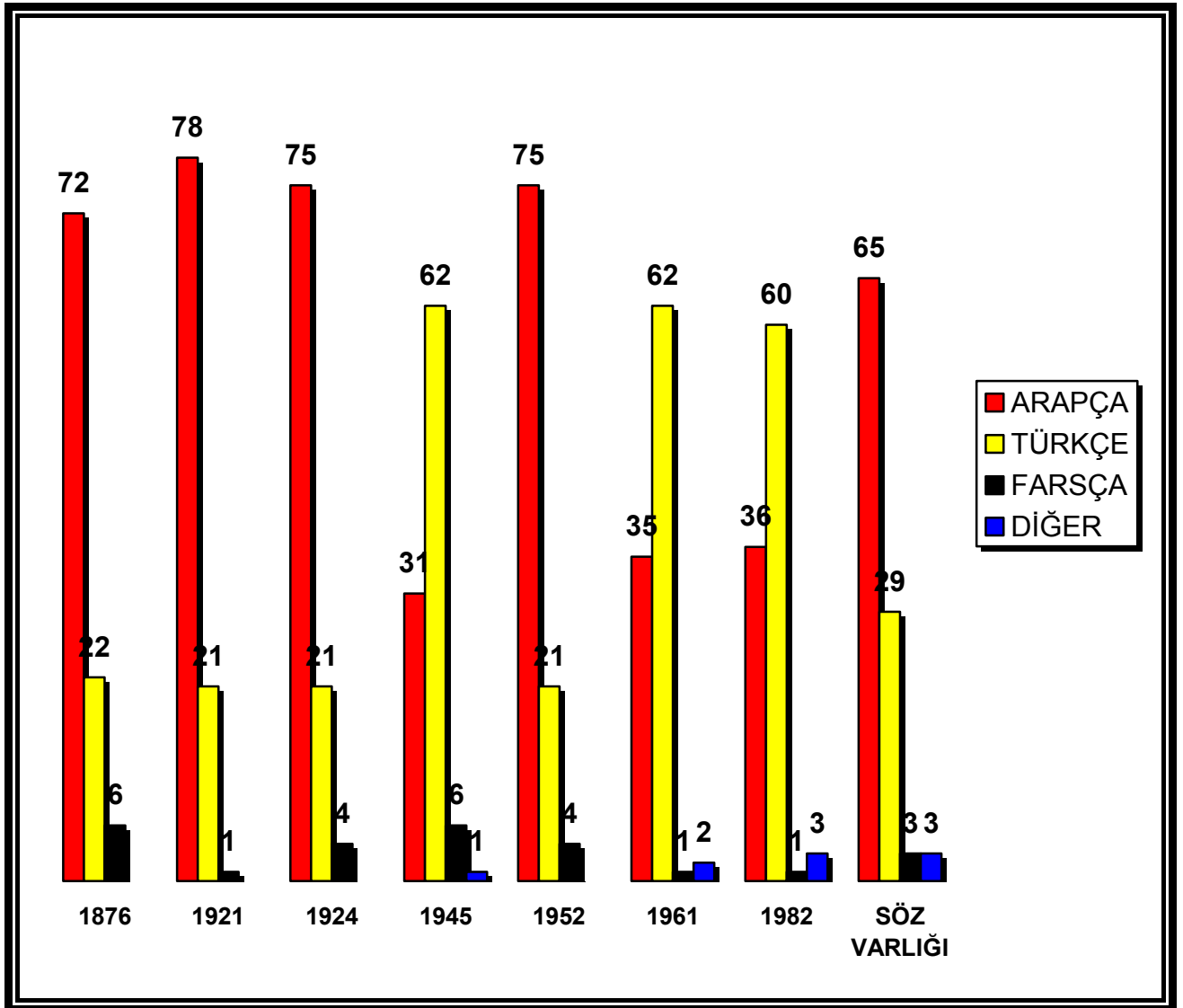
1876 Anayasası

TÜRK ANAYASALARININ SÖZ VARLIĞI

GENEL

2- TÜRK ANAYASALARININ SÖZ VARLIĞINDA GEÇEN MADDE BAŞLARINA AİT SIKLIK (FREKANS) ÇALIŞMASI

Konu Hakkında Birkaç Söz

Türk anayasalarının söz varlığında geçen madde başları tek tek anayasalar içinden bulunmuş ve maddeleri adı geçen çalışmada gösterilmiştir. Bundan sonra madde başları tek tek ele alınmış ve sayılmıştır. Burada hiçbir madde başı atlanmamıştır. Bütün madde başları sırasıyla ele alınmıştır. Anayasa metinleri içerisinde bir defa geçenden tutunda en yüksek rakamlara ulaşmış kelimelere kadar ortaya çıkan bütün sonuçlar aşağıdaki tablolarda da görüleceği üzere sıralanmıştır.

Araştıracının kolayca yararlanabilmesi için hem sayısal verilere hem de alfabetik sıraya göre tablolar düzenlenmiştir. Tablolardan öncelikle sayısal verilere göre düzenlenmiş olanını vermeyi uygun gördük. İlk etapta en çok ve en az geçen kelimeleri görmenin uygun olacağını düşündük. Ulaştığımız sonuca göre ilk on kelime şu şekilde sıralanmaktadır. *Kanun 363, meclis 269, hüküm 192, devlet 178, karar 146, görev 135, üye 127, hal 125, hak 120, mahkeme 109* defa geçmiştir.

Anayasa metinlerinde sadece bir defa geçen kelimelerin sayısı 316; iki defa geçen kelimelerin sayısı 237; üç defa geçen kelimelerin sayısı 149; dört defa geçenlerin sayısı 96; beş defa geçenlerin sayısı 64; altı defa geçenlerin sayısı 59; yedi defa geçenlerin sayısı 44; sekiz defa geçenlerin sayısı 52; dokuz defa geçenlerin sayısı 32; on defa geçenlerin sayısı ise 21; on bir defa geçenlerin sayısı 22; on iki defa geçenlerin sayısı 18; on üç defa geçenlerin sayısı 21; on dört defa geçenlerin sayısı 16; on beş defa geçenlerin sayısı 15; on altı defa geçenlerin sayısı 11; on yedi defa geçenlerin sayısı 15; on sekiz defa geçenlerin sayısı 7; on dokuz defa geçenlerin sayısı 13; yirmi defa geçenlerin sayısı 1; yirmi bir defa geçenlerin sayısı 7; yirmi iki defa geçenlerin sayısı 6; yirmi üç defa geçenlerin sayısı 6; yirmi dört defa geçenlerin sayısı 5; yirmi beş defa geçenlerin sayısı 3; yirmi altı defa geçenlerin sayısı 3; yirmi yedi defa geçenlerin sayısı 1; yirmi sekiz defa geçenlerin sayısı 3; yirmi dokuz defa geçenlerin sayısı 8; otuz defa geçenlerin sayısı 2'dir. Rakamlar bu şekilde yukarıya doğru azala çoğala ama genellikle de azalarak çıkmaktadır.

Bu konuda yapılan çalışmanın ikinci kısmını ise alfabetik sıraya göre kelimelerin frekans verileri oluşturmaktadır. Burada da merak edilen kelimenin Anayasa metinlerinde kaç defa geçtiği kolaylıkla tespit edilebilir. Bu ikinci kısımın birlikte frekans çalışması da tamamlanmış oldu. Şimdi tabloları incelemeye geçebiliriz.

1– Sayısal Verilere Göre

363 kanun	41 hükümet	26 yürürlük	17 bakanlık
269 meclis	40 ceza	25 toplum	17 demokratik
192 hüküm	40 gerekli	25 varlık	17 egemenlik
178 devlet	39 başkan	25 vükelâ	17haiz
146 karar	39 ilân	24 askerî	17 haricî
135 görev	39 suç	24 işleyiş	17 imkân
127 üye	39 teklif	24 reis	17 irade
125 hâl	38 organ	24 tespit	17 kamu yararı
120 hak	38 umum	24 yasama	17 kaynak
109 mahkeme	37 başkanlık	23 aykırılık	17 maliye
101 anayasa	37 milletvekili	23 bağımsızlık	17 muvazene
89 heyet	37 umumiye	23 huzur	17 savaş
83 esas	36 oy	23 iddia	17 seniye
82 cumhurbaşkanı	36 ödev	23 muayyen	17 sınıf
82 yetki	36 tedbir	23 vatan	16 dönem
78 usul	36 temel	22 adalet	16 eylem
72 sahip	36 yetkili	22 kavanin	16 nizamname
68 şart	35 bakan	22 müteallik	16 sair
67 cumhuriyet	35 faaliyet	22 vatandaş	16 savcı
66 icra	35 içtima	22 vilayet	16 şûrayı devlet
66 intihap	34 tâbi	22 zat	16 tasarı
66 seçim	33güvenlik	21 divanı âli	16 tevfikân
66 süre	33 reiscumhur	21 hizmet	16 yayım
65 bakanlar kurulu	33 sosyal	21 kısım	16 yurt
62 idare	33 toplantı	21 lüzum	16 zaman
60 amaç	32 denetim	21 mensup	15 güven
60 kamu	32 makam	21 saklı	15 caiz
60 millet	32 millî	21 yürütme	15haber
59 özel	31 bölüm	20 yargıtay	15 halk
58 âza	31 durum	19 ahkâm	15 içtüzük
57 siyâsî	31 düzen	19 ahval	15 kararname
57 tâyin	31 resmî	19 Danıştay	15 layıha
56 hukuk	31 sene	19 düşünce	15 müddet
54 kişi	31 ülke	19 inceleme	15 ödenek
54 nitelik	30 ilke	19 kanunen	15 red
53 hâkim	30 kurum	19 mucib	15 riyaset
51 sebep	29 başbakan	19 muhakeme	15 sıkıyönetim
51 vekil	29 bütünlük	19 olağanüstü	15 sorumluluk
51yargı	29 işlem	19 sorumlu	15 söz
51 yıl	29 parti	19 tatil	15 teşebbüs
50 kurul	29 salâhiyet	19 teminat	14 aile
50 mebus	29 salt çoğunluk	19 yabancı	14 bağımsız
49 vazife	29 yaş	18 din	14 dernek
47 merci	29 el	18 ekseriyet	14 devre
46 dava	28 kuvvet	18 gizli oy	14 disiplin
43 gerek	28 memur	18 iktisadî	14 dokunulmazlık
42 ait	28 üyelik	18 mal	14 ekonomik
41 çalışma	27 malî	18 özlük	14 gecikmek
41 hürriyet	26 bütçe	18 umur	14 hayat
41 sıfat	26 meslek	17 ayırım	14 istisna

14 izin	11 tadil	8 atanma	7 fesh
14 kayıt	11 takdim	8 basın	7 fevkalâde
14 koru	11 tanzim	8 bizzat	7 haysiyet
14 manevî	11 tasarruf	8 değer	7 iskat
14 memleket	11 tebaa	8 demokrasi	7 ihlâl
14 padişah	11 yayın	8 dil	7 insan
13 akit	11 zorunlu	8 düşürmek	7 insan hakları
13 ant	10 açıklama	8 ecnebî	7 isnat
13 beyan	10 antlaşma	8 ekseriyeti mutlaka	7 istihsal
13 cumhurbaşkanlığı	10 azalık	8 emniyet	7 ita
13 dâhil	10 başvekil	8 engel	7 keyfiyet
13 denetlemek	10 bilcümle	8 evvel	7 kiraat
13 fiil	10 bölge	8 gerekçe	7 konut
13 imtiyaz	10 derece	8 hafi	7 küçük
13 imza	10 inanç	8 harp	7 mahsusa
13 istifa	10 kural	8 hitam	7 maksat
13 kanaat	10 maddî	8 iktidar	7 mevcude
13 kovuşturma	10 mahkûm	8 kesin hesap	7 mezuniyet
13 mevad	10 mecbûri	8 komisyon	7 muamelât
13 müzakerat	10 memurin	8 lazım	7 mücazat
13 teşkil	10 miktar	8 maaş	7 münasebet
13 tetkik	10 müctemi	8 masarif	7 mütalâa
13 toplanma	10 nasb	8 memnu	7 oturum
13 vekâlet	10 rey	8 memuriyet	7 ölçü
13 vergi	10 rüesa	8 muvakkaten	7 sevk
13 yasak	10 sayıştay	8 müdafaa	7 suçlanmak
13 yedek	10 sendika	8 mümkün	7 suçluluk
12 aylık	10 şikâyet	8 müstesna	7 şirket
12 bilgi	9 adlî	8 müşterek	7 şûra
12 davet	9 âra	8 namus	7 tahkikat
12 eğitim	9 cereyan	8 ölüm	7 tebdil
12 gözetim	9 emir	8 ruh	7 tefrik
12 güvenoyu	9 erkek	8 rüyet	7 teşri
12 hazret	9 gerçek	8 savcılık	7 toprak
12 ifa eylemek	9 hâkimiyet	8 seviye	7 yargılamak
12 istimâl	9 halk oyu	8 seyahat	7 yoksun
12 mahallî	9 il	8 şahsiyet	6 amir
12 mebusluk	9 iptida	8 şerait	6 beden
12 milletler arası	9 katma bütçe	8 talep	6 belediye
12 müzakere	9 kayıtsız	8 tastik	6 cemiyet
12 nam	9 kültür	8 tehlike	6 cürüm
12 nizam	9 lâik	8 temsilci	6 çağdaş
12 soruşturma	9 mesul	8 terekküp	6 çekilme
12 vaz	9 meyan	8 tevzi	6 dayanışma
12 vuku	9 mezhep	8 uyuşmazlık	6 derecat
11 af	9 murakabe	8 varidat	6 efrat
11 ahlâk	9 mülk	8 vatandaşlık	6 emanet
11 araç	9 nahiyeye	8 yayımlamak	6 emval
11 araştırma	9 nizamât	8 yazı	6 esbap
11 gerçekleştir	9 orman	8 yüce divan	6 evsaf
11 ihtiyaç	9 sözleşme	8 zabıt	6 eziyet
11 köy	9 şahsî	8 zümre	6 gizlilik
11 mesuliyet	9 şartsız	7 adet	6 grup
11 mülkiyet	9 şehir	7 arz	6 güt
11 neşir	9 şeref	7 askerlik	6 hesabı kâti kanunu
11 onaylamak	9 tatbik	7 azil	6 hususî
11 oran	9 tekâlif	7 başlangıç	6 ırk
11 sakınca	9 vasıta	7 bilim	6 ikmal
11 savunma	9 vekillik	7 cevap	6 ilga
11 sülûsan	9 zarar	7 çevre	6 imzalanmak

6 istizan	5 kadro	4 ertelemek	4 tebliğ
6 işkence	5 kâffe	4 eşya	4 tecdit
6 itham	5 kanunî	4 evlât	4 tecelli
6 ittihaz	5 kanuniye	4 faydalanmak	4 tedrisat
6 mahakim	5 koruma	4 fert	4 tehir
6 marifet	5 mahal	4 fikir	4 teknik
6 masuniyet	5 mahkûmiyet	4 gensoru	4 temellük
6 mezkûr	5 matbuat	4 gerekçeli	4 tevsi
6 muhafaza	5 meclis soruşturması	4 güvence	4 tören
6 muhalif	5 mer'iyülicra	4 hastalık	4 unvan
6 mukarrerat	5 mesken	4 havale	4 vakit
6 mümessil	5 mezun	4 hudut	4 yargıç
6 mürekkep	5 mugayir	4 ihtiyar	4 yed
6 müsadere	5 muhtevi	4 ihzar	4 yüklenme
6 nevi	5 mutluluk	4 iktiza	4 zuhur
6 onamak	5 müracaat	4 inhilâl	3 addolun
6 peşin	5 ortaklık	4 istihdam	3 ahali
6 program	5 plan	4 kamutay	3 ajans
6 refah	5 saadet	4 kaza	3 arzuhâl
6 resim	5 sandık	4 kaza (ilçe)	3 azade
6 riayet	5 sarf	4 kınamak	3 bağlantı
6 sadakat	5 sây	4 kudret	3 barış
6 sakıt	5 servet	4 kur'a	3 basımevi
6 seferberlik	5 soru	4 küşad	3 başkent
6 sulh	5 suçüstü	4 maada	3 bedel
6 talik	5 şan	4 memalik	3 beynelmilel
6 tarafsızlık	5 şiddet	4 menût	3 bilâistisna
6 tecavüz	5 taallük	4 merbut	3 can
6 tevdi	5 tadilât	4 meşrua	3 celp
6 tevkif	5 tagyir	4 mevki	3 cemaat
6 tüzel kişi	5 tahfif	4 muayene	3 cihet
6 üniversite	5 tahsisat	4 muhassasat	3 coğrafi
6 vicdan	5 toplanık	4 mutazammın	3 dahili
6 zail olmak	5 uhde	4 müesses	3 darp
6 zaman aşımı	5 üstünlük	4 mühimme	3 deavi
5 ad çek	5 vikaye	4 mükellef	3 devletleştirme
5 aleni	5 yakın	4 mülkiye	3 devrim
5 amel	5 yevm	4 münasip	3 diyanet
5 amme	5 yönetmelik	4 münderiç	3 dolanlı iflas
5 asayiş	4 adap	4 münhasıran	3 duruşma
5 azl olun	4 akabinde	4 mürettep	3 duygu
5 bağlılık	4 alıkonulmak	4 müstakil	3 dünya
5 bahane	4 ara seçim	4 müstenit	3 dürüstlük
5 belirti	4 baş kanun sözcüsü	4 müttehem	3 düzeltme
5 Bilâkaydüşart	4 başkomutanlık	4 nezaret	3 ecnebiye
5 daimî	4 birlik	4 para	3 ehliyet
5 devair	4 canip	4 rapor	3 eklenti
5 dolandırıcılık	4 cari	4 resmî dil	3 esbabı mucibe
5 evvela	4 cetvel	4 rüsum	3 eşitlik
5 genişlik	4 cezalandırma	4 sadaret	3 faiz
5 grev	4 cinsiyet	4 sadrazam	3 gaye
5 haberleşme	4 coğrafya	4 sanat	3 gazete
5 had	4 cümle	4 sanık	3 genelge
5 hakikî	4 dağıtım	4 sarfiyat	3 halel
5 hiyanet	4 delil	4 sui istimal	3 hapis
5 idarei örfiye	4 dergi	4 şahâne	3 hırsızlık
5 iddia	4 deruhde et	4 şeriye	3 hilâf
5 intihabat	4 efal	4 taarruz	3 ısrar
5 irtikâp	4 ekonomi	4 taht	3 iade et
5 kadın	4 erteleme	4 talimat	3 ihtilâf

3 imtina et	3 salt çokluk	2 bent	2 imzalamak
3 imtiyazat	3 sansür	2 bey	2 indelicap
3 incelemek	3 sefer	2 beyanat	2 infisal etmek
3 irad	3 sorum	2 beyanname	2 inhisar
3 irae	3 sual	2 bilfiil	2 inkılâpçı
3 islâm	3 sülüs	2 bilumum	2 inzibat
3 istinaf	3 şahsiye	2 burs	2 ispat hakkı
3 istizah	3 şamil	2 cami	2 isticvab
3 iştirak	3 taahhüt	2 cem	2 istihkak
3 itaat	3 tâbiyet	2 ceraim	2 istikamet
3 ithamiye	3 tafsilât	2 cibayet olunmak	2 istimlâk
3 itimat	3 tahakkuk	2 cihan	2 istimval
3 kalkınma	3 tahlif	2 cinayet	2 istismar etmek
3 kalkışma	3 taksimat	2 cumhuriyetçi	2 iştikâ
3 kamulaştırma	3 taksit	2 cürmümeşhut	2 izahat
3 kayıtla	3 tarh	2 çağrı	2 kaide
3 komite	3 tarımsal	2 davacı	2 katiyen
3konutdokunulmazlığı	3 tedabir	2 davalı	2 kaydı hayat
3 köylü	3 tefsir	2 derdest etmek	2 keffi yed
3 kumanda	3 teftiş	2 devletçi	2 kelâm
3 kutsal	3 tekaüt	2 dinlenme	2 kesp et
3 kuvve	3 telefon	2 düsturul amel	2 kışkırtmak
3 lâakal	3 telgraf	2 efendi	2 kisve
3 lâhik	3 temerküz et	2 emraz	2 kooperatif
3 maarif	3 tenkis	2 erk	2 koordinasyon
3 mazeret	3 terakki	2 erkam	2 kuruluş
3 mektep	3 teşebbüsât	2 eshab	2 lakap
3 mektup	3 ticaret	2 eşkâl	2 ledeliktiza
3 memurluk	3 töhmet	2 eyalet	2 lisan
3 mer'i	3 tutuklama	2 fedakârlık	2 mahcuriyet
3 merkezî idare	3 ülkü	2 gazetecilik	2 mahremiyet
3 mıntaka	3 vesait	2 gösteri	2 maiyet
3 milliyetçi	3 yakalama	2 hahambaşılık	2 makar
3 milliyetçilik	3 yasaklı	2 hakkaniyet	2 mal bildirimi
3 muafiyet	3 yegâne	2 halkçı	2 maluliyet
3 muahede	3 yolculuk	2 harekât	2 mamulünbih
3 muhtelif	3 yorumlanmak	2 hasrı nefis et	2 manâ
3 musarrah	3 yüceltme	2 hazar	2 masûn
3 müceddeden	3 yüküm	2 hazine	2 maznun
3 müddei	3 zabıta	2 hız	2 mebni
3 müeyyid	3 zapt	2 hidemat	2 meccanî
3 mülga	3 zikr	2 hileli iflâs	2 menafi umumi
3 münferiden	3 zimmet	2 hümayun	2 mertebe
3 münkasem	3 ziyade	2 ırz	2 meskûkât
3 mütevakkıf	2 açık sayım	2 ısdar etmek	2 meşrut
3 nefer	2 adliye	2 ıtlak olunmak	2 mevdu
3 nukut	2 âher	2 ibadet	2 mevzi
3 nutuk	2 asar	2 icbar	2 mevzua
3 onay	2 askeriye	2 içihat	2 misil
3 paha	2 âşar	2 içtimaat	2 muaddele
3 parasız	2 âşık	2 idam	2 muaheze
3 politika	2 avukatlık	2 ihale	2 muamele
3 posta	2 ayrıcalık	2 ihbar	2 muaşeret
3 reislik	2 bab	2 ihtisas	2 muhaberat
3 resmen	2 badehu	2 ihtiyat	2 muharebat
3 rütbe	2 bağıt	2 ikametgâh	2 muhatara
3 sabık	2 başkumandanlık	2 ilâve	2 muhtaç
3 sadır olmak	2 başmüddeiumumi	2 ilçe	2 muhtariyet
3 sahtecilik	2 başmüddeiumumilik	2 ilim	2 mukaddes
3 salgın	2 bayram	2 iltihak	2 mukavelât
	2 beher		

2 muvazzaf	2 tasarrufat	1 Betekrar	1 hin
2 muzır	2 tasdik	1 bilâd	1 hizmetler
2 mücazâtı terhibiye	2 tashih	1 bilmüzakere	1 hutbe
2 müçtemian	2 teammül	1 bilvasıta	1 huzurlu
2 müddeiumumîlik	2 tecil	1 Bilvekale	1 hükkâm
2 müdür	2 tecrübe	1 broşür	1 hükümdar
2 müfettiş	2 tedarik	1 bucak	1 hürmet
2 müfettişlik	2 tediyat	1 cariyeye	1 iadei itibar
2 mümanaat	2 tedvin	1 cebren	1 ibkâ'
2 münafi	2 tefekkür	1 cem'an	1 iblâğ
2 münakaşat	2 tekke	1 cerime	1 içtinap
2 münakit	2 telkin	1 cevaplandırmak	1 ifade
2 münbais	2 temadi	1 cünha	1 iflâs
2 mürettebe	2 teneffüs	1 dâhiliye	1 ihanet
2 müruru zaman	2 tenfiz	1 davranış	1 ihtilâl
2 müstantik	2 terbiye	1 dayanak	1 ihtiyacat
2 müstedi	2 terhibiyye	1 demeç	1 ilâmat
2 müstevli	2 teveccüh	1 devrimci	1 ilham al
2 mütebaki	2 tezyit	1 dinlenmek	1 ilka
2 müteferrika	2 tıbbî	1 direniş	1 inan
2 mütemekkin	2 tutukluluk	1 direnme	1 inkısam eyle
2 mütemeyyiz	2 türbe	1 duçar olmak	1 intişar
2 mütevekkil	2 ukud	1 dûn	1 intizam
2 müttehaz	2 unsur	1 düvel	1 iptidaî tahsil
2 müzeyyelât	2 uygarlık	1 edep	1 iradı nutk
2 nafia	2 vallahi	1 edyan	1 istida
2 nezd	2 vasiyetname	1 ehil	1 itibar
2 nikah	2 vefat	1 ekber	1 itikat
2 niyabet	2 vesile	1 elçilik	1 ittihat
2 nüfuz	2 vicdanî	1 emlâk	1 izee edil
2 özerk	2 vusul	1 enva	1 kabiliyet
2 özerklik	2 yemin	1 erfak	1 kader
2 paşa	2 yerleşme	1 ergenlik	1 kadime
2 proje	2 yolsuzluk	1 esami	1 kâfi
2 rüşet	2 yürüyüş	1 esenlik	1 karargir
2 sahtekârlık	2 zaruret	1 eşhas	1 karşı koymak
2 sanatkâr	2 zaviye	1 evfak	1 kat'a
2 sanayi	2 zevabit	1 evkaf	1 kayd
2 savunmak	2 zorunluluk	1 eytam	1 kaymakam
2 selâmet	1 adliye	1 fazilet	1 kazaî
2 silah	1 ahenk	1 fekk	1 kazaskerlik
2 sin	1 akçe	1 felahat	1 keder
2 sirkat	1 aksam	1 felsefe	1 kemakân
2 subay	1 anıt	1 ferikân	1 kemakâne
2 sulp	1 arzı iştika etmek	1 fıkhiyye	1 kemiyet
2 suver	1 asaleten	1 gaip etmek	1 kerde
2 sülale	1 aşiren	1 gayr	1 kınama
2 şapka	1 âfî	1 geçerlik	1 kısıntı
2 şayan	1 atiyeye	1 gönül	1 kıta
2 şehir	1 avdet	1 güna	1 kıtaat
2 şerefli	1 avukat	1 hacir	1 kıvanç
2 şeyhuhet	1 ayrıksız	1 hainlik	1 kolluk kuvveti
2 taharri	1 azimet	1 hami	1 komuta
2 tahmil	1 bahriye	1 hâmisen	1 köstekle
2 tahmin	1 bâki	1 harcırah	1 kurucu
2 takrir	1 basım	1 hâsıl olmak	1 kübra
2 taksirli suç	1 bekçilik	1 hasılat	1 külliyyen
2 takyidat	1 berat	1 hayrat	1 layenazil
2 takyit	1 berriye	1 hilâfet	1 ledelarz
2 tasaddi	1 beslenme	1 himayet	1 ledelhace

1 liva	1 mukaddem	1 numune	1 tebaiyet
1 maabir	1 mukadderat	1 nüfus	1 tebeyyün
1 madâmelhayat	1 mukarrere	1 öz	1 teb'îd
1 mah	1 mukteza	1 patriklik	1 tebriye
1 mahcur	1 murat et	1 payitaht	1 tecemmu
1 mahrusa	1 musaleh	1 rabian	1 tediye
1 makule	1 mutabık	1 rüsumat	1 tedris
1 malik	1 mutasarrıf	1 sabıka	1 teferruat
1 malûl	1 mübaderet	1 sâbian	1 tekâfûl
1 malûllük	1 müberrat	1 sâdisen	1 tekelleşme
1 mâruf	1 mübreme	1 sâl	1 tekelli
1 matlup	1 mücanebet	1 saltanat	1 temdit
1 mazbata	1 mücaz	1 saminen	1 temin
1 mazul	1 müdahalât	1 sanat eseri	1 temsilcilik
1 mazuliyet	1 müddeiumumî	1 sanatçı	1 terakkiyat
1 mebde	1 mükerreren	1 saniyen	1 tercih
1 mecburiyet	1 mülkî	1 savaşmak	1 mücazâtı terhibiye
1 mecmua	1 mümtaze	1 savsaklamak	1 terkip
1 medar olmak	1 münasebat	1 sıhhiye	1 tesavi
1 medaris	1 münderice	1 siyak	1 teshil
1 medeniyet	1 münhal	1 sorgulamak	1 tesviye
1 memduhe	1 müntehib	1 söylev	1 tevcih
1 menafi	1 mürettebat	1 sudur et	1 tevcihât
1 menasıb	1 müsait	1 sunuf	1 toplu sözleşme
1 menzil	1 müsakkafat	1 süre aşımı	1 turuk u maabir
1 mer'iyet	1 müsavi	1 şerif	1 tutum
1 mesâlihin	1 müstahak	1 şetta	1 uyanık
1 mesbûk	1 müstegillât	1 şubat	1 uyruk
1 mesnet	1 müstemirren	1 şube	1 vaat
1 meşihat	1 müşir	1 şuur	1 vaid
1 meşruha	1 müşirlik	1 tabir	1 vali
1 meşruluk	1 müştehir	1 tafsilen	1 valilik
1 mevkufe	1 müteakip	1 tahkim	1 vasiyet
1 mevla	1 mütesavi	1 tahliye et	1 vecih
1 mevsuka	1 nail	1 takaddüm	1 vüsuk
1 milel	1 nakız	1 takribiye	1 yekvücut
1 miri	1 nakız	1 talimiye	1 yoksul
1 muahedat	1 nas	1 tarikat	1 zam
1 muavenet	1 nefy	1 tasa	1 zaruriye
1 muhammen	1 nıfş	1 tasian	1 zımnında
1 muharebe	1 nispet	1 taşra	1 ziraat
1 muharrer	1 nişan	1 tâvik	1 zoralım
1 muhasebe	1 nizamen	1 tavzif	1 zükür
1 muhtar	1 nizamiye	1 tearuz	

2- Alfabetik Sıraya Göre

açık sayım 2	aylık 12	bilgi 12	dâhiliye 1
açıklama 10	ayrıcalık 2	bilim 7	daimî 5
ad çek 5	ayrısız 1	bilmüzakere 1	danıştay 19
adalet 22	âza 58	bilumum 2	darp 3
adap 4	azade 3	bilvasıta 1	dava 46
addolun 3	azalık 10	bilve kale 1	davacı 2
adet 7	azil 7	birlik 4	davalı 2
adlî 9	azimet 1	bizzat 8	davet 12
adliye 1	azl olun 5	bölge 10	davranış 1
adliye mahkemesi 2	bab 2	bölüm 31	dayanak 1
af 11	badehu 2	broşür 1	dayanışma 6
ahali 3	bağımsız 14	bucak 1	deavi 3
ahenk 1	bağımsızlık 23	burs 2	değer 8
âher 2	bağıt 2	bütçe 26	delil 4
ahkâm 19	bağlantı 3	bütünlük 29	demeç 1
ahlâk 11	bağlılık 5	caiz 15	demokrasi 8
ahval 19	bahane 5	camî 2	demokratik 17
aile 14	bahriye 1	can 3	denetim 32
ait 42	bakan 35	canîp 4	denetlemek 13
ajans 3	bakanlar kurulu 65	cari 4	derdest etmek 2
akabinde 4	bakanlık 17	cariye 1	derecat 6
akça 1	bâki 1	cebren 1	derece 10
akit 13	barış 3	celp 3	dergi 4
aksam 1	basım 1	cem 2	dernek 14
aleni 5	basımevi 3	cem'an 1	deruhde etmek 4
alikonulmak 4	basın 8	cemaat 3	devair 5
amaç 60	baş kanun sözcüsü 4	cemiyet 6	devlet 178
amel 5	başbakan 29	ceraim 2	devletçi 2
amir 6	başkan 39	cereyan 9	devletleştirme 3
amme 5	başkanlık 37	cerime 1	devre 14
anayasa 101	başkent 3	cetvel 4	devrim 3
anıt 1	başkomutanlık 4	cevap 7	devrimci 1
ant 13	başkumandanlık 2	cevaplandırmak 1	dil 8
antlaşma 10	başlangıç 7	ceza 40	din 18
âra 9	başmüddeiumumi 2	cezalandırma 4	dinlenme 2
ara seçim 4	başmüddeiumumilik 2	cibayet olunmak 2	dinlenmek 1
araç 11	başvekil 10	cihan 2	direnış 1
araştırma 11	bayram 2	cihet 3	direnme 1
arz 7	bedel 3	cinayet 2	disiplin 14
arzı ıstika etmek 1	beden 6	cinsiyet 4	divanı âli 21
arzuhâl 3	beher 2	coğrafi 3	diyanet 3
asaleten 1	bekçilik 1	coğrafya 4	dokunulmazlık 14
asar 2	belediye 6	cumhurbaşkanı 82	dolandırıcılık 5
asayış 5	belirti 5	cumhurbaşkanlığı 82	dolanlı iflas 3
askerî 24	bent 2	cumhuriyet 67	dönem 16
askeriye 2	berat 1	cumhuriyetçi 2	duçar olmak 1
askerlik 7	berriye 1	cümle 4	dûn 1
âşar 2	beslenme 1	cünha 1	durum 31
âşık 2	betekrar 1	cürümüşhut 2	duruşma 3
aşiren 1	bey 2	cürüm 6	duygu 3
atanma 8	beyan 13	çağdaş 6	dünya 3
âtî 1	beyanat 2	çağrı 2	dürüstlük 3
atiye 1	beyanname 2	çalışma 41	düsturul amel 2
avdet 1	beynelmilel 3	çekilme 6	düşünce 19
avukat 1	bilâd 1	çevre 7	düşürmek 8
avukatlık 2	bilâistisna 3	dağıtım 4	düvel 1
ayırım 17	bilâkaydüşart 5	dâhil 13	düzeltme 3
aykırılık 23	bilcümle 10	dahili 3	düzen 31
	bilfiil 2		

ecnebî 8
 ecnebiye 3
 edep 1
 edyan 1
 efal 4
 efendi 2
 efrat 6
 egemenlik 17
 eğitim 12
 ehil 1
 ehliyet 3
 ekber 1
 eklenti 3
 ekonomi 4
 ekonomik 18
 ekseriyet 18
 ekseriyeti mutlaka 8
 el 29
 elçilik 1
 emanet 6
 emir 9
 emlâk 1
 emniyet 8
 emraz 2
 emval 6
 engel 8
 enva 1
 erfak 1
 ergenlik 1
 erk 2
 erkam 2
 erkek 9
 erteleme 4
 ertelemek 4
 esami 1
 esas 83
 esbabımucibe 3
 esbab 6
 esenlik 1
 eshab 2
 eski 4
 eşhas 1
 eşitlik 3
 eşkâl 2
 eşya 4
 evfak 1
 evkaf 1
 evlât 4
 evsaf 6
 evvel 8
 evvela 5
 eyalet 2
 eylem 16
 eytam 1
 eziyet 6
 faaliyet 35
 faiz 3
 faydalanmak 4
 fazilet 1
 fedakârlık 2

fek 1
 felahat 1
 felsefe 1
 ferikân 1
 fert 4
 fesh 7
 fevkalâde 7
 fıkhiyye 1
 fiil 13
 fikir 4
 gaip etmek 1
 gaye 3
 gayr 1
 gazete 3
 gazetecilik 2
 gecikmek 14
 geçerlik 1
 genelge 3
 genişlik 5
 gensoru 4
 gerçek 9
 gerçekleştirmek 11
 gerek 43
 gerekçe 8
 gerekçeli 4
 gerekli 40
 gizli oy 18
 gizlilik 6
 gönül 1
 görev 135
 gösteri 2
 gözetim 12
 grev 5
 grup 6
 gûna 1
 gûtmek 6
 güven 15
 güvence 4
 güvenlik 33
 güvenoyu 12
 haber 15
 haberleşme 5
 hacir 1
 had 5
 hafi 8
 hahambaşılık 1
 hainlik 2
 haiz 17
 hak 120
 hakikî 5
 hâkim 53
 hâkimiyet 9
 hakkaniyet 2
 hâl 125
 halel 3
 halk 15
 halk oyu 9
 halkçı 2
 hamî 1
 hâmisen 1

hapis 3
 harcırah 1
 harekât 2
 haricî 17
 harp 8
 hâsıl olmak 1
 hasılat 1
 hasrı nefis etmek 2
 hastalık 4
 havale 4
 hayat 14
 hayrat 1
 haysiyet 7
 hazar 2
 hazine 2
 hazret 12
 hesabı kâti kanunu 6
 heyet 89
 hırsızlık 3
 hız 2
 hidemat 2
 hilâf 3
 hilâfet 1
 hileli iflâs 2
 himayet 1
 hin 1
 hitam 8
 hiyanet 5
 hizmet 21
 hizmetler 1
 hudut 4
 hukuk 56
 hususî 6
 hutbe 1
 huzur 23
 huzurlu 1
 hükkâm 1
 hüküm 192
 hükümdar 1
 hükümet 41
 hümayun 2
 hürmet 1
 hürriyet 41
 ırk 6
 ırz 2
 ısdar etmek 2
 ıskat 7
 ısrar 3
 ıtlak olunmak 2
 iade etmek 3
 iadei itibar 2
 ibadet 2
 ibkâ' 1
 iblâğ 1
 icbar 2
 icra 66
 içtihat 2
 içtima 35
 içtimaat 2
 içtinap 1

içtüzük 15
 idam 2
 idare 62
 idarei örfiye 5
 iddia 23
 ifa eylemek 12
 ifade 1
 iflâs 1
 ihale 2
 ihanet 1
 ihbar 2
 ihlâl 7
 ihtilâf 3
 ihtilâl 1
 ihtisas 2
 ihtiyacat 1
 ihtiyaç 11
 ihtiyar 4
 ihtiyat 2
 ihzar 4
 ikametgâh 2
 ikmal 6
 iktidar 8
 iktisadî 17
 iktiza 4
 il 9
 ilâmat 1
 ilân 39
 ilâve 2
 ilçe 2
 ilga 6
 ilham almak 1
 ilim 2
 ilka 1
 ilke 30
 iltihak 2
 imkân 17
 imtina etmek 3
 imtiyaz 13
 imtiyazat 3
 imza 13
 imzalamak 2
 imzalanmak 6
 inan 1
 inanç 10
 inceleme 19
 incelemek 3
 indelicap 2
 infisal etmek 2
 inhilâl 4
 inhisar 2
 inkılâpçı 2
 inkısam eylemek 1
 insan 7
 insan hakları 7
 intihabat 66
 intihap 5
 intişar 1
 intizam 1
 inzibat 2

iptida 9	kanuniye 5	kurum 30	masuniyet 6
iptidaî tahsil 1	karar 146	kuruş 2	matbuat 5
irad 3	karargir 1	kutsal 3	matlup 1
irade 17	kararname 15	kuvve 3	mazbata 1
iradı nutk 1	karşı koymak 1	kuvvet 28	mazeret 3
irae 3	kat'a 1	kübra 1	maznun 2
irtikâp 5	katiyen 2	küçük 7	mazul 1
islâm 3	katma bütçe 9	külliyen 1	mazuliyet 1
isnat 7	kavanin 22	kültür 9	mebde 1
ispat hakkı 2	kayd 1	küşad 4	mebni 2
isticvab 2	kaydı hayat 2	lâakal 3	mebus 50
istida 1	kayıt 14	lâhik 3	mebusluk 12
istifa 13	kayıtla 3	lâik 9	mecebûri 10
istihdam 4	kayıtsız 9	lakap 2	meceburiyet 1
istihkak 2	kaymakam 1	layenazil 1	meccanî 2
istihsal 7	kaynak 17	layiha 15	meclis 269
istikamet 2	kaza 4	lazım 8	mecmua 1
istimâl 12	kaza (ilçe) 4	ledelarz 1	medar olmak 1
istimlâk 2	kazaî 1	ledelhace 1	medaris 1
istimval 2	kazaskerlik 1	ledeliktiza 2	medeniyet 1
istinaf 3	keder 1	lisan 2	mektep 3
istismar etmek 2	keffi yed 1	liva 1	mektup 3
istisna 14	kelâm 2	lüzum 21	memalik 4
istizah 3	kemakân 1	maabir 1	memduhe 1
istizan 6	kemakâne 1	maada 4	memleket 14
işkence 6	kemiyet 1	maarif 3	memnu 8
işlem 29	kerde 1	maaş 8	memur 28
işleyiş 24	kesin hesap 8	madâmelhayat 1	memurin 10
iştikâ 2	kesp et 2	maddî 10	memuriyet 8
iştirak 3	keyfiyet 7	mah 1	memurluk 3
ita 7	kınama 1	mahakim 6	menafi 1
itaat 3	kınamak 4	mahal 5	menafi umumi 2
itham 6	kıraat 7	mahallî 12	menasib 1
ithamiye 3	kısım 21	mahcur 1	mensup 21
itibar 1	kısıntı 1	mahcuriyet 2	menût 4
itikat 1	kışkırtmak 2	mahkeme 109	menzil 1
itimat 3	kita 1	mahkûm 10	mer'i 3
ittihat 1	kitaat 1	mahkûmiyet 5	mer'iyet 1
ittihaz 6	kıvanç 1	mahremiyet 2	mer'iyülicra 5
izae edil 1	kisve 2	mahsus 7	merbut 4
izahat 2	kişi 54	maiyet 2	merci 47
izin 14	kolluk kuvveti 1	makam 32	merkezî idare 3
kabiliyet 1	komisyon 8	makar 2	mertebe 2
kader 1	komite 3	maksat 7	mesâlihin 1
kadın 5	komuta 1	makule 1	mesbûk 1
kadime 1	konut 7	mal 18	mesken 5
kadro 5	konut dokunulmazlığı 3	mal bildirimi 2	meskûkât 2
kâffe 5	kooperatif 2	malî 27	meslek 26
kâfi 1	koordinasyon 2	malik 1	mesnet 1
kaide 2	koru 14	maliye 17	mesul 9
kalkınma 3	koruma 5	malûl 1	mesuliyet 11
kalkışma 3	kovuşturma 13	maluliyet 2	meşihat 1
kamu 60	köstekle 1	malûllük 1	meşrua 4
kamu yararı 60	köy 11	mamulünbih 2	meşruha 1
kamulaştırma 3	köylü 3	manâ 2	meşruluk 1
kamutay 4	kudret 4	manevî 14	meşrut 2
kanaat 13	kumanda 3	marifet 6	mevad 13
kanun 363	kur'a 4	mâruf 1	mevcude 7
kanunen 19	kural 10	masarif 8	mevdu 2
kanunî 5	kurucu 1	masûn 2	mevki 4
	kurul 50		

mevkufe 1	musarrah 3	mürettep 4	numune 1
mevla 1	mutabık 1	müruru zaman 2	nutuk 3
mevsuka 1	mutasarrıf 1	müsadere 6	nüfus 1
mezvi 2	mutazammın 4	müsaid 1	nüfuz 2
mezua 2	mutluluk 5	müsakkafat 1	olağanüstü 19
meyan 9	muvakkaten 8	müsavi 1	onamak 6
mezhep 9	muvazene 17	müstahak 1	onay 3
mezkûr 6	muvazzaf 2	müstakil 4	onaylamak 11
mezun 5	muzır 2	müstantik 2	oran 11
mezuniyet 7	mübaderet 1	müstedî 2	organ 38
mintaka 3	müberrat 1	müstegillât 1	orman 9
miktar 10	mübreme 1	müstemirren 1	ortaklık 5
milel 1	mücanebet 1	müstenit 4	oturum 7
millet 60	mücaz 1	müstesna 8	oy 36
milletler arası 12	mücazat 7	müstevli 2	ödenek 15
milletvekili 37	mücazâtı terhibiye 2	müşir 1	ödev 36
millî 32	müceddeden 3	müşirlik 1	ölçü 7
milliyetçi 3	müctemi 10	müştehir 1	ölüm 8
milliyetçilik 3	müçtemian 2	müşterek 8	öz 1
mirî 1	müdafaa 8	mütalâa 7	özel 59
misil 2	müdahalât 1	müteakip 1	özerk 2
muaddele 2	müddei 3	müteallik 22	özerklik 2
muafiyet 3	müddeiumumî 1	mütebaki 2	özlük 18
muahedat 1	müddeiumumîlik 2	müteferrika 2	padişah 14
muahede 3	müddet 15	mütemekkin 2	paha 3
muahaze 2	müdür 2	mütemeyyiz 2	para 4
muamelât 7	müesses 4	mütesavi 1	parasız 3
muamele 2	müeyyid 3	mütevakkıf 3	parti 29
muâşeret 2	müfettiş 2	mütevekkil 2	paşa 2
muavenet 1	müfettişlik 2	müttehad 2	patriklik 1
muayene 4	mühimme 4	müttehem 4	payitaht 1
muayyen 23	mükellef 4	müzakerat 13	peşin 6
mucib 19	mükerreren 1	müzakere 12	plan 5
mugayir 5	mülga 3	müzeyyelât 2	politika 3
muhaberat 2	mülk 9	nafia 2	posta 3
muhafaza 6	mülkî 1	nahiye 9	program 6
muhakeme 19	mülkiye 4	nail 1	proje 2
muhالیf 6	mülkiyet 11	nakız 1	rabian 1
muhammen 1	mümanaat 2	nam 12	rapor 4
muharebat 2	mümessil 6	namus 8	red 15
muharebe 1	mümkün 8	nas 1	refah 6
muharrer 1	mümtaze 1	nasb 10	reis 24
muhasebe 1	münafi 2	nefer 3	reiscumhur 33
muhassasat 4	münakaşat 2	nefy 1	reislik 3
muhatara 2	münakit 2	neşir 11	resim 4
muhtaç 2	münasebat 1	nevi 6	resmen 3
muhtar 1	münasebet 7	nezaret 4	resmî 31
muhtariyet 2	münasip 4	nezd 2	resmî dil 4
muhtelif 3	münbais 2	nıfıs 1	rey 10
muhtevi 5	münderice 1	nikah 2	riayet 6
mukaddem 1	münderiç 4	nispet 1	riyaset 15
mukadderat 1	münferiden 3	nişan 1	ruh 8
mukaddes 2	münhal 1	niyabet 2	rüesa 10
mukarrerat 6	münhasıran 4	nizam 12	rüsum 4
mukarrere 1	münkasem 3	nizamat 9	rüsumat 1
mukavelât 2	müntehib 1	nizamen 1	rüşet 2
mukteza 1	müracaat 5	nizamiye 1	rütbe 3
murakabe 9	mürekkap 6	nizamname 16	rüyeyt 8
murat et 1	mürettebat 1	nukut 3	saadet 5
musaleh 1	mürettebe 2		sabık 3

sabıka 1	siyak 1	tâbiyet 3	tecdit 4
sâbian 1	siyasî 57	tabir 1	tecelli 4
sadakat 6	sorgulamak 1	tadil 11	tecemmu 1
sadaret 4	soru 5	tadilât 5	tecil 2
sadır olmak 3	sorum 3	tafsilât 3	tecrübe 2
sâdisen 1	sorumlu 19	tafsilen 1	tedabir 3
sadrizam 4	sorumluluk 15	tagyir 5	tedarik 2
sahip 72	soruşturma 12	tahakkuk 3	tedbir 36
sahtecilik 3	sosyal 33	taharri 2	tediyat 2
sahtekârlık 3	söylev 1	tahfif 5	tediye 1
sair 16	söz 15	tahkikat 7	tedris 1
sakinca 11	sözleşme 9	tahkim 1	tedrisat 4
sakit 6	sual 3	tahlif 3	tedvin 2
saklı 21	subay 2	tahliye etmek 1	tefekür 2
sâl 1	suç 39	tahmil 2	teferruat 1
salâhiyet 29	suçlanmak 7	tahmin 2	tefrık 7
salgın 3	suçluluk 7	tahsisat 5	tefsir 3
salt çoğunluk 29	suçüstü 5	taht 4	teftiş 3
salt çokluk 3	sudur etmek 1	takaddüm 1	tehir 4
saltanat 1	sui istimal 4	takdim 11	tehlike 8
saminen 1	sulh 2	takribiye 1	tekâful 1
sanat 4	sulp 6	takrir 2	tekâlif 9
sanat eseri 1	sunuf 1	taksimât 3	tekaüt 3
sanatçı 1	suver 2	taksirli suç 2	tekelleşme 1
sanatkâr 2	sülale 2	taksit 3	tekelli 1
sanayi 2	sülüs 3	takyidat 2	tekke 2
sandık 5	sülûsan 11	takyit 2	teklif 39
sanık 4	süre 66	talep 8	teknik 4
saniyen 1	süre aşımı 1	talik 6	telefon 3
sansür 3	şahâne 4	talimat 4	telgraf 3
sarf 5	şahsî 9	talimiye 1	telkin 2
sarfiyat 4	şahsiye 3	tanzim 11	temadi 2
savaş 17	şahsiyet 8	tarafsızlık 6	temdit 1
savaşmak 1	şamil 3	tarh 3	temel 36
savcı 16	şan 5	tarımsal 3	temellük 4
savcılık 8	şapka 2	tarikât 1	temerküz etmek 3
savsaklamak 1	şart 68	tasa 1	temin 1
savunma 11	şartsız 9	tasaddi 2	teminat 19
savunmak 2	şayan 2	tasarı 16	temsilci 8
sây 5	şehir 9	tasarruf 11	temsilcilik 1
sayıştay 10	şehir 2	tasarrufat	teneffüs 2
sebep 51	şerait 8	tasdik 10	tenfiz 2
seçim 66	şeref 9	tashih 2	tenkis 3
sefer 3	şerefli 2	tasian 1	terakki 3
seferberlik 6	şerif 1	taşra 1	terakkiyat 1
selâmet 2	şeriye 4	tatbik 9	terbiye 2
sendika 10	şetta 1	tatil 19	tercih 1
sene 31	şeyhuhet 2	tâvik 1	terekküp 8
seniye 17	şiddet 5	tavzif 1	terhibiyye 2
servet 5	şikâyet 10	tâyin 57	terkip 1
seviye 8	şirket 7	teammül 2	tesavi 1
sevk 7	şuabat 1	tearuz 1	teshil 1
seyahat 8	şube 1	teb'îd 1	tespit 24
sıfat 41	şûra 7	tebaa 11	tesviye 1
sıhhiye 1	şûrayı devlet 16	tebaiyet 1	teşebbüs 15
sıkıyönetim 15	şuur 1	tebdil 7	teşebbüsât 3
sınıf 17	taahhüt 3	tebeyyün 1	teşkil 13
silah 2	taallük 5	tebliğ 4	teşri 7
sin 2	taarruz 4	tebriye 1	tekkik 13
sirkat 2	tâbi 34	tecavüz 6	tevcih 1

tevcihât 1
tevdi 6
teveccüh 2
tevfikan 16
tevkif 6
tevsi 4
tevzi 8
tezyit 2
tıbbî 2
ticaret 3
toplanık 5
toplanma 13
toplantı 33
toplum sözleşme 1
toplum 25
toprak 7
töhmet 3
tören 4
turuk u maabir 1
tutuklama 3
tutukluluk 2
tutum 1
türbe 2
tüzel kişi 6
uhde 5
ukud 2
umum 38
umumiye 37
umur 18
unsur 2
unvan 4
usul 78
uyanık 1
uygarlık 2
uyruk 1
uyuşmazlık 8
ülke 31
ülkü 3
üniversite 6
üstünlük 5
üye 127
üyelik 28
vaat 1
vaid 1
vakit 4
vali 1
valilik 1
vallahî 2
varidat 8
varlık 25
vasıta 9
vasiyet 1
vasiyetname 2
vatan 23
vatandaş 22
vatandaşlık 8
vaz 12
vazife 49
vecih 1
vefat 2

vekâlet 13
vekil 51
vekillik 9
vergi 13
vesait 3
vesile 2
vicdan 6
vicdanî 2
vikaye 5
vilayet 22
vuku 12
vusul 2
vükelâ 25
vüsuk 1
yabancı 19
yakalama 3
yakın 5
yargı 51
yargıç 4
yargılamak 7
yargıtay 20
yasak 13
yasaklı 3
yasama 24
yaş 29
yayım 16
yayımlamak 8
yayın 11
yazı 8
yed 4
yedek 13
yegâne 3
yekvücut 1
yemin 2
yerleşme 2
yetki 82
yetkili 36
yevm 5
yıl 51
yoksul 1
yoksun 7
yolculuk 3
yolsuzluk 2
yorumlanmak 3
yönetmelik 5
yurt 16
yüce divan 8
yüceltme 3
yüklenme 4
yüküm 3
yürürlük 26
yürütme 21
yürüyüş 2
zabıta 3
zail olmak 6
zam 1
zaman 16
zaman aşımı 6
zapt 3
zarar 9

zaruret 2
zaruriye 1
zat 22
zaviye 2
zevabit 2
zevat 8
zımında 1
zıkr 3
zimmet 3
ziraat 1
ziyade 3
zoralım 1
zorunlu 11
zorunluluk 2
zuhur 4
zükür 1
zümre 8

3- TÜRKÇELEŞTİRME YOLUNDA ANAYASA METİNLERİNDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

Konu Hakkında Birkaç Söz

Aşağıdaki tablo önce 1876 Anayasası'ndan 1982 Anayasası'na kadar yedi sütun halinde düzenlendi. Her sütunda farklı bir Anayasa ele alındı. Fakat 1952 Anayasası, 1924 Anayasasının tekrarı olduğundan bu Anayasayı ayrı bir sütunda değerlendirmenin bir yarar getirmeyeceği görüldü. Bunun üzerine bu iki sütun birleştirildi ve sütun *1924 ve 1952 anayasaları* şeklinde adlandırıldı.

Tablo yeni terimler göz önüne alınarak alfabetik sıraya konuldu. Böylece günümüzün bilinen tabirleri geçmişte hangi terimlerle karşılandığı kolayca tesbit edilebilir. Bu tabloyu yapmaktaki amacımız daha önce grafiklerle kabaca verdiğimiz söz varlığının değişimi hakkında tek tek kelime boyutunda bilgi edinmemizi sağlamaktır. Tablodan sonra grafiklerle de gösterildiği üzere Anayasa metinlerindeki söz varlığı 1940'lı yıllardan sonra köklü bir değişime sahne olmuştur. Türkçe kelimelerin oranı metinler içinde % 60'ları, % 70'leri bulmuştur. Bu tabloda 1940'lı yıllarda dilde belirgin bir farklılaşmanın yaşandığını göstermesi açısından ilgi çekici ve önemlidir.

Dile *divanımuhasibat, başvekil, divanıâli, idareiörfiye, icra, idare, kaza, teşri, hakim, ademidevam, adedimürettep, hazar, ıskat etmek, istihkak istimlak, itimat, mahremiyet, meccani, murakabe, müruruzaman, salâhiyet, takyidat, vekalet, müttehem* gibi kelime ve tamlamalar yerine *sayıştay, başbakan, yüce divan, sıkıyönetim, yürütme, yönetim, yargı, yasama, yargıç, devamsızlık, tamsayı, barış, düşürmek, hak ediş, kamulaştırma, güven, gizlilik, parasız, denetleme, zaman aşımı, yetki, kısıntı, bakanlık, sanık* gibi yeni terimler kazandırılmıştır.

Bu yeni terimlerin hemen hemen hepsi dilde tutunmuştur. Tutunamayanların sayısı birkaç taneyi geçmeyecek kadar azdır. Tutunamayan bu kelimelerden bazıları şöyledir: *kamutay, dilekçi ve bağıt* gibi. Osmanlıcadan gelen bütün tabirlerin tamamen ortadan kalktığını söylemek de yanlış olur.²⁰ Günümüzde hem hukuk dilinde hem de günlük hayatta

²⁰ Ömer Asım Aksoy, *Anayasanın Dili, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1963*, Ankara 1988, s. 39-62 ve Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *1961 Anayasasının Dili*, Türk Dil Kurumu Yay. Ankara 1972.

kullanılan birçok Osmanlıca kelime sayılabilir. Ama hukuk dilinde bu kelimelerin sayısı eskiye oranla oldukça düşmüştür. Bu kelimelerden birkaç örnek verelim: *hakim, hakimiyet, bedel, aleyh, infaz, istifa* gibi.

Bu çalışma gibi, daha önce de dergi ve gazetelerde yer almış eski ve yeni terimleri değerlendirmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır.²¹ Aşağıdaki tabloda bu terimlerin büyük bir çoğunluğu eski ve yeni hâlleriyle ele alınmış ve ayrıntılı bir şekilde gösterilmeye çalışılmıştır. Şimdi tabloyu incelemeye başlayabiliriz.

1876	1921	1924 ve 1952	1945	1961	1982
Anayasası	Anayasası	Anayasaları	Anayasası	Anayasası	<i>Anayasası</i>
alenî	-	alenî	açık (herkese)	açık	<i>açık</i>
kur'a	-	kur'a	ad çekme	ad çekmek	<i>ad çekmek</i>
namına	namına	namına	adına	adına	<i>namına, adına</i>
-	gaye	gaye	amaç	amaç, maksat	<i>amaç, maksat</i>
kanunuesasî	teşkilâti- sasiye	teşkilâti- sasiye,	anayasa	anayasa, teşkilâti- sasiye	<i>anayasa</i>
-	muahede	muahede	antlaşma	antlaşma	<i>antlaşma</i>
-	meyan	meyan	ara	ara	<i>ara</i>
vesait	-	vesait	araçlar	araçlar	<i>araçlar</i>
-	-	isyan	ayaklanma	ayaklanma	<i>ayaklanma, isyan</i>
mugayir	-	mugayir	aykırı	aykırı	<i>aykırı</i>
maaş	-	maaş	aylık	aylık	<i>aylık</i>
imtiyaz	-	imtiyaz	ayrıcılık, imtiyaz	imtiyaz	<i>imtiyaz, ayrıcılık</i>
-	-	mündemiç	ayrılmaz	ayrılmaz	<i>ayrılmaz</i>
-	-	müstakil	bağımsız	bağımsız	<i>bağımsız</i>
akd	akd	akd	bağıt	antlaşma	<i>antlaşma</i>
tabi	-	menut, tabi	bağlı	tabi, bağlı	<i>tabi, bağlı</i>
sadakat	-	sadakat	bağlılık	bağlılık	<i>bağlılık, sadakat</i>
vekâlet	-	vekâlet	bakanlık	bakanlık	<i>bakanlık</i>
rüyet	rüyet	rüyet	bakmak (dava)	bakmak	<i>bakmak</i>
-	-	hazar	barış	-	<i>barış</i>
matbuat	-	matbuat	basın	basın	<i>basın</i>
iptida	iptida	iptida	baş	baş	<i>baş</i>
-	-	başvekil	başbakan	başbakan	<i>başbakan</i>
sair	-	sair	başka, öteki	başka	<i>sair, başka</i>
tagyir	-	tagyir	başkalama	değiştirme	<i>değiştirme</i>
reis	reis	reis	başkan	başkan	<i>başkan</i>
1876	1921	1924 ve 1952	1945	1961	1982
Anayasası	Anayasası	Anayasaları	Anayasası	Anayasası	<i>Anayasası</i>

²¹ Konuyla ilgili çalışmalardan bazıları şöyledir: LEVEND, Ağah Sırrı, *Anayasa Nasıl Türkçeleşiyor*, *Ulus*, 8.12.1952, TDK, *Dil Davamızın Önemli Bir Cephesi, Türk Dili*, C. 2, S. 16., 228. s., REFİK, Cemal, *Yaşayan Dil Derken, Ölü Dile Dönemeyelim, Akşam*, 9.12.1952., ZEREN, Zeki, *Dili Geriye Götüremeğe Kalkışmak Millî Kültürümüz İçin Zararlıdır, Dünya*, 13.12.1952

rüesa	-	rüesa	başkanlar	başkanlar	-
-	-	makar	başkent	başkent	<i>başkent</i>
-	-	başmüddeiumumi	başsavcı	başsavcı	<i>başsavcı</i>
-	-	başmüddeiumumilik	başsavcılık	başsavcılık	<i>başsavcılık</i>
müracaat	-	müracaat	başvurma	başvurma	<i>müracaat başvurma</i>
-	-	mütemeyyiz	belirgin	-	-
-	-	tespit	belirtmek	belirtmek	<i>belirtmek</i>
-	-	ilim	bilgi	bilgi	<i>bilgi</i>
-	müşterek	müştereken	birlikte	müşterek	<i>müşterek, birlikte</i>
fesih	fesih	fesih	bozmak	-	<i>bozmak</i>
-	mıntaka	mıntaka	bölge	bölge	<i>bölge</i>
taksimât	-	taksimât	bölümler	bölümler	<i>bölümler</i>
-	nahiye	nahiye	bucak	-	-
bütçe, muvazene	-	bütçe, muvazenei umumiyeimaliye	bütçe	bütçe	<i>bütçe</i>
bilcümle	-	bilcümle	bütün	bütün	<i>bütün</i>
-	-	reisicumhur	cumhurbaşkanı	cumhurbaşkanı	<i>cumhurbaşkanı</i>
-	-	riyaseticumhur	cumhurbaşkan- lığı	cumhurbaş- kanlığı	<i>cumhurbaş- kanlığı</i>
davet	davet	davet	çağrı	çağrı	<i>çağrı</i>
-	-	sayüamel, faaliyet	çalışma	çalışma, faaliyet	<i>çalışma, faaliyet</i>
istifa	-	istifa	çekilme	çekilme	<i>çekilme, istifa</i>
daire	-	daire	çevre	çevre	<i>çevre, daire</i>
şurâyıdevlet	-	şurâyıdevlet	danıştay	danıştay	<i>danıştay</i>
tadil	tadil	tadil	değişiklik	değişiklik	<i>değişiklik</i>
tadilat	-	tadilat	değişiklikler	değişiklikler	<i>değişiklikler</i>
-	murakabe	murakabe	denetleme	denetim	<i>denetim</i>
-	-	cemiyet	dernek	dernek	<i>dernek</i>
-	-	ademi devam	devamsızlık	-	-
-	-	şeklidevlet	devletşekli	devletşekli	-
-	-	hariç	dış	dışı	<i>dışı, hariç</i>
-	-	müstedî	dilekçi	-	-
-	-	devir	dolaşma	-	-
-	vaziyet	vaziyet	durum	durum	<i>durum</i>
-	-	tefekür	düşünce	düşünce	<i>düşünce</i>
ıskat edilme	-	ıskat etmek	düşürmek	düşürmek	<i>düşürmek</i>
-	hâkimiyet	hâkimiyet	egemenlik	egemenlik	<i>egemenlik</i>
-	-	marifetiyle	eliyle	eliyle	<i>eliyle</i>
lâakal	-	lâakal	en az	en az	<i>en az</i>
-	-	azamî	en geç	-	<i>en geç</i>
-	-	sinnirüş	erginlik yaşı	-	-
kudret	kudret	kudret	erk	-	-
-	-	tecil	erteleme	-	<i>erteleme</i>
1876	1921	1924 ve 1952	1945	1961	<i>1982</i>
Anayasası	Anayasası	Anayasaları	Anayasası	Anayasası	<i>Anayasası</i>
-	sabık	sabık	eski	eski	-
-	-	müsavi	eşit	eşit	<i>eşit</i>

-	-	fiilî	eylemlî	eylemlî	<i>eylemlî, fiilî</i>
-	-	keza	gene	-	<i>gene</i>
umumî	umumî	umumî	genel	genel	<i>genel</i>
-	-	Erkanıharbiyei- umumiye	genel kurmay	genel kurmay	<i>genel kurmay</i>
istizah	-	istizah	gensoru	gensoru	<i>gensoru</i>
esbabımucibe	-	esbabımucibe	gerekçe	gerekçe	<i>gerekçe</i>
lüzumlu	-	lüzumlu	gerekli	gerekli	<i>gerekli</i>
-	-	ledelicap	gerektiğinde	-	<i>gerektiğinde</i>
reyi hafî	-	reyihafî	gizli oy	gizli oy	<i>gizli oy</i>
-	-	mahremiyet	gizlilik	gizlilik	<i>gizlilik</i>
tevfikan	-	tevfikan	göre	göre	<i>göre</i>
tefrikivezâif	-	tefrikivezaif	görev ayrımı	-	-
azil	-	azil	görevden çıkarılma	azlolunmak	-
vezaif	-	vezaif	görevler	görevler	<i>görevler</i>
-	-	tecrübe	görgü	-	-
-	noktainazar	noktainazar	görüş, bakımından	-	<i>görüş, bakımından</i>
müzakere	müzakere	müzakere	görüşme	görüşme	<i>görüşme</i>
-	-	irae	göstermek	göstermek	<i>göstermek</i>
nezaret	-	nezaret	gözetim	gözetim	<i>gözetim</i>
-	-	<i>zümre</i>	<i>grup</i>	<i>grup, zümre</i>	<i>grup, zümre</i>
itimat	-	itimat	güven	güven	<i>güven</i>
asayiş	asayiş	asayiş	güvenlik	güvenlik	<i>güvenlik</i>
-	-	muhaberat	haberleşme	haberleşme	<i>haberleşme</i>
-	-	istihkak	hak ediş	-	-
-	-	dair	hakkında	dair, hakkında	<i>dair, hakkında</i>
hukuk	hukuk	hukuk	haklar	haklar	<i>haklar, hukuk</i>
hâl	-	hâl	hâl	hâl	<i>hâl</i>
dahil	dahil	dahil	iç	dahil, iç	<i>dahil, iç</i>
nizamnamei dahili	-	nizamnameidahili	içtüzük	içtüzük	<i>içtüzük</i>
vilayet	vilayet	vilayet	il	il	<i>il</i>
kaza	kaza	kaza	ilçe	-	<i>ilçe</i>
terakki	-	terakki	ilerleme	ilerleme	<i>ilerleme</i>
ait	ait	ait	ilgili	ait	<i>ait, ilgili</i>
müteallik	-	müteallik	ilişkin	ilişkin	<i>ilişkin</i>
-	-	içtihat	inan	inanç	<i>inanç</i>
tetkik	-	tetkik	inceleme	inceleme	<i>inceleme, tetkik</i>
muamele	muamelât	muamele	işlem	işlem	<i>işlem</i>
-	hususat, umur	hususat, umur	işler	işler	-
mezun	-	mezun	izinli	izinli	<i>izinli</i>
-	-	istimlak	kamulaştırma	kamulaştırma	<i>kamulaştırma</i>
-	heyetiumumiye	heyetiumumiye	kamutay	genel kurul	<i>genel kurul</i>
1876	1921	1924 ve 1952	1945	1961	<i>1982</i>
Anayasası	Anayasası	Anayasaları	Anayasası	Anayasası	<i>Anayasası</i>
kavanin	kavanin	kavanin	kanunlar	kanunlar	<i>kanunlar</i>
aleyh	-	aleyh	karşı	karşı, aleyh	<i>karşı, aleyh</i>
-	-	bedel	karşılık	bedel	<i>bedel</i>
bizzat	bizzat	bizzat	kendi	kendi	<i>kendi</i>

kat'iyen	-	kat'i	kesin	kesin	<i>kesin</i>
-	-	hesabıkataf	kesin hesap	kesin hesap	<i>kesin hesap</i>
-	-	takyidat	kısıntı	-	-
mahcuriyet	-	mahcuriyet	kısıtlanma	kısıtlanma	<i>kısıtlanma</i>
-	-	mahcur	kısıtlı	kısıtlı	<i>kısıtlı</i>
zat	zat	zat, zevat	kimse	kimse	<i>kimse</i>
kişi	-	fert	kişi	kişi	<i>kişi</i>
-	-	şeyhuhet	kocama	kocama	<i>kocama</i>
mesken	-	mesken	konut	konut	<i>konut</i>
müdafaa	müdafaa	müdafaa	koruma	koruma	<i>koruma, müdafaa</i>
heyet	heyet	heyet	kurul	kurul	<i>kurul</i>
-	-	teşkilat	kuruluş	kuruluş, teşkilât	<i>kuruluş, teşkilât</i>
mahakim	-	mahakim	mahkemeler	mahkemeler	<i>mahkemeler</i>
umûrumaliye	umurumaliye	umurumaliye	maliye işleri	-	-
-	-	malûliyet	malüllük	-	-
memuriyet	-	memuriyet	memurluk	memurluk	<i>memuriyet</i>
mebus	-	mebus	milletvekili	milletvekili	<i>milletvekili</i>
mebusluk	-	mebusluk	milletvekilliği	-	-
-	-	Masuniyetiteş-riye	milletvekilliği	dokunulmazlık	<i>dokunulmazlık</i>
saadet	-	saadet	mutluluk	mutluluk	<i>mutluluk</i>
-	-	temellük	mülk edinme	-	-
evsaf	-	evsaf	nitelik	nitelik	<i>nitelik</i>
mektep	-	mektep	okul	okul	<i>okul</i>
fevkalâde	-	fevkalâde	olağanüstü	olağanüstü	<i>olağanüstü</i>
tasdik	tasdik	tasdik	onama	onama	<i>onama</i>
-	-	aşar	ondalık	-	-
şirket	-	şirket	ortaklık	ortaklık	<i>ortaklık</i>
rey	-	rey	oy	oy	<i>oy</i>
-	-	ekseriyetiara	oy çokluğu	-	<i>oy çokluğu</i>
-	-	tediyat	ödeme	ödeme	<i>ödeme</i>
-	-	muhassasat, tahsisat	ödenek	ödenek	<i>ödenek, tahsis</i>
tedrisat	-	tedrisat	öğretim	tedrisat, öğretim	<i>tedrisat, öğretim</i>
vefât	-	vefat	ölüm	ölüm	<i>ölüm</i>
huzur	-	huzur	ön	ön	<i>huzur</i>
evvel	-	evvel	önce	-	<i>önce</i>
hususî	hususî	hususî	özel	özel	<i>özel</i>
-	-	idareihususiye	özel idare	-	-
kanunumahsus	kanunumahsus	kanunumahsus	özel kanun	özel kanun	<i>özel kanun</i>
1876	1921	1924 ve 1952	1945	1961	<i>1982</i>
Anayasası	Anayasası	Anayasaları	Anayasası	Anayasası	<i>Anayasası</i>
şahsiye	-	şahsi	özlük	şahsi, özlük	<i>şahsi, özlük</i>
-	hususatı-şahsiye	hususatışahsiye	özlük işleri	özlük işleri	<i>özlük işleri</i>
-	-	mazur	özürlü	özürlü	<i>özürlü</i>
-	-	meccani	parasız	parasız	<i>parasız</i>
-	-	iştirak	pay verme	-	-
riyaset	-	riyaset	reislik	başkanlık	<i>başkanlık</i>

-	-	rüsüm	resim	resim	<i>resim</i>
resmen	-	resmen	resmi olarak	resmî	-
haiz	haiz	haiz	sahip	sahip	<i>sahip, haiz</i>
-	-	sahtekarlık	sahtecilik	sahtecilik	<i>sahtecilik</i>
ekseriyetimutlaka	-	ekseriyetimutlaka	salt çokluk	salt	<i>salt çoğunluk</i>
				çoğunluk	
müttehem	-	müttehem	sanık	sanık	<i>sanık</i>
-	-	maznunen	sanık olarak	-	-
müddeiumûmi	-	müddeiumumilik	savcılık	savcılık	<i>savcılık</i>
addolunmak	-	addolunmak	sayılmak	sayılmak	<i>sayılmak</i>
-	-	divanımuhasabat	sayıştay	sayıştay	<i>sayıştay</i>
intihap	intihap	intihap	seçim	seçim	<i>seçim</i>
idareiörfiye	-	idareiörfiye	sıkı yönetim	sıkı yönetim	<i>sıkı yönetim</i>
-	-	hudut	sınır	sınır	<i>sınır</i>
-	-	müstantik	sorgu yargıcı	-	-
mesuliyet	mesuliyet	mesuliyet	sorum	sorumluluk	<i>sorumluluk</i>
mesul	-	mesul	sorumlu	sorumlu	<i>sorumlu</i>
tahkikat	-	tahkikat	soruşturma	soruşturma	<i>soruşturma</i>
-	-	kelâm	söz	söz	<i>söz</i>
-	-	mukavele	sözleşme	sözleşme	<i>sözleşme</i>
cürüm	-	cürüm	suç	suç	<i>suç, cürüm</i>
-	-	cürümüşhut	suçüstü	suçüstü	<i>suçüstü</i>
şerait	-	şerait	şartlar	şartlar	<i>şartlar</i>
-	-	şartname	şartlaşma	şartlaşma	<i>şartlaşma</i>
ikmal	-	ikmal	tamamlamak	tamamlamak	<i>ikmal</i>
-	adedi	adedi	tamsayı	tamsayı	<i>tamsayı</i>
-	müretteb	müretteb			
-	-	münakaşât	tartışma	tartışma	<i>tartışma</i>
layiha	-	layiha	tasarı	tasarı	<i>tasarı</i>
-	-	münferit	tek başına	tek başına	<i>tek başına</i>
-	-	inha	teklif	teklif	<i>teklif, inha</i>
içtima	içtima	içtima	toplama	toplanma	<i>toplanma</i>
müçtemi	müçtemi	müçtemi	toplanık	toplanık	-
miktar	-	miktar	tutar	miktar, tutar	<i>miktar, tutar</i>
nizamat	nizamat	nizamat	tüzükler	tüzükler	
riayet	-	riayet	uymak	uymak	<i>uymak</i>
-	-	ihtisas	uzmanlık	-	-
Sülûsan	sülûsan	sülûsan	üçte iki	üçte iki	<i>üçte iki</i>
Aza	aza	aza	üye	üye	<i>üye</i>
1876	1921	1924 ve 1952	1945	1961	<i>1982</i>
Anayasası	Anayasası	Anayasaları	Anayasası	Anayasası	<i>Anayasası</i>
vekâleten	-	vekâleten	vekil olarak	-	-
ecnebi	-	ecnebi	yabancı	yabancı	<i>yabancı</i>
hâkim	-	hâkim	yargıç	hâkim	<i>hâkim</i>
mahkemeitemyiz	-	mahkemeitemyiz	yargıtay	yargıtay	<i>yargıtay</i>
memnu	-	memnu	yasak	yasak	<i>yasak</i>
meşrua	-	meşru	yasalı	meşru	<i>meşru</i>
-	teşri	teşri	yasama	yasama	<i>yasama</i>
neşir	neşir	neşir	yayım	yayım	<i>yayım</i>
münderiç	-	münderiç	yazılı	-	<i>yazılı</i>

-	-	tahriren	yazılı olarak	yazılı olarak	<i>yazılı olarak</i>
-	-	infaz	yerine getirmek	yerine getirmek	<i>yerine getirmek, infaz</i>
ehliyet	-	ehliyet	yeterlik	yeterlik	<i>yeterlik</i>
salâhiyet	salâhiyet	salâhiyet	yetki	yetki	<i>yetki</i>
tevsiimezuniyet	-	tevsiimezuniyet	yetki genişliği	yetki genişliği	<i>yetki genişliği</i>
sene	sene	sene	yıl	yıl	<i>yıl, sene</i>
-	-	seyahat	yolculuk	seyahat	<i>seyahat</i>
zabıta	-	zabıta	yolluk işleri	-	-
tefsir	-	tefsir	yorum	yorumlama	<i>yorum</i>
divanı âli	-	divanıâli	yüce divan	yüce divan	<i>yüce divan</i>
tekalif	tekalif	tekalif	yüklenme	yüklenme	<i>yüklenme</i>
-	-	terfî	yükselme	-	<i>yükselme</i>
-	-	ilâ	yükseltme	-	-
mükellef	-	mükellef	-	yükümlü	<i>yükümlü</i>
icra	icra	icra	yürütme	yürütme	<i>yürütme</i>
-	-	müruruzaman	zaman aşımı	zaman aşımı	<i>zaman aşımı</i>
müsadere	-	müsadere	zoralm	müsadere	<i>müsadere</i>

TÜRK ANAYASALARININ SÖZ VARLIĞI

TÜRK ANAYASALARININ SÖZ VARLIĞI

Konu Hakkında Birkaç Söz

Türk anayasalarının söz varlığı 1876 yılından bu yana çıkmış Anayasa metinlerinden derlediğimiz kelimelerden oluşmaktadır. Söz varlığını incelemeye geçmeden önce bu çalışma hakkında belirtmek istediğimiz birkaç nokta bulunmaktadır. 1982 Anayasası'nın söz varlığı

hakkında daha önceden yapılmış ayrıntılı bir çalışma bulunmaktadır.²² Bu yüzden bu çalışmada madde başları 1982 Anayasası'yla sadece karşılaştırılmıştır.

Tanımlar verilirken öncelikle Türk Dil Kurumunun çıkardığı *Türkçe Sözlük* göz önünde bulundurulmuştur. Fakat konu hukukî terimler üzerine oturduğunda bazı kavramlar *Türkçe Sözlük*'ün dışında başka özel anlamlara ihtiyaç duymuştur. Bu durumda da Türk Hukuk Kurumu tarafından hazırlanmış *Türk Hukuk Lûgatı* ve Doç. Dr. Ejder Yılmaz'ın hazırladığı *Hukuk Sözlüğü'nden* yararlanılmıştır. Bazı kavramlar ise bu üç sözlükte de geçmemektedir. Bu durumda da *Kamus-ı Türki* ve *Lûgat-ı Nâci* sözlüklerinden yararlanılmıştır. Bir veya iki kavramın anlamı ise bu sözlüklerin hiç birinde bulunamamış bu yüzden de Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'ından yararlanılmıştır.

Yukarıda sözü geçen sözlükler bir kaynak çeşitlenmesine de sebep olmuşlardır. Bu yüzden kavramın anlamı hangi sözlükten faydalanılarak ortaya konulmuş ise, bu sözlük kısaltma halinde tanımın sonuna yerleştirilmiştir. Meselâ:

adet *is. Ar.* Sayı. TS (1982/ 94, 1952/ 25, 102, 1924/ 25, 48, 102, 1921/ 23)

Burada *adet* kelimesiyle ilgili açıklamalar verildikten sonra *TS* kısaltması görülmektedir. Bu kısaltma kelimeyle ilgili açıklamaların yukarıda bahsettiğimiz gibi *Türkçe Sözlük*'ten alındığını göstermektedir. Buradaki kısaltma kullanılan sözlüğe göre değişmektedir.

Sözlüklerle ilgili bu açıklamadan sonra tanımların sonunda gelen parantez içindeki sayılardan bahsedebiliriz. Kavram hangi Anayasa'da ve Anayasa'nın hangi maddesinde geçiyorsa bunu belirtmek istedik. Bunun için de anayasaları yıllarını vermek suretiyle belirttik. Bu yıllardan sonra gelen rakamlar da o Anayasa'ya ait maddeleri göstermektedir.

Bunu yukarıdaki örnek üzerinde açıklamaya çalışalım. 1982/ 94 rakamları *adet* kelimesinin 1982 Anayasası'nın 94'üncü maddesinde geçtiğini göstermektedir. Anayasaların 1982'den 1876'ya doğru sıralandığını da burada belirtelim.

²² Prof. Dr. Hasan Eren, Doç. Dr. Hamza Zülfiyar, *Anayasa Sözlüğü*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay.: 519, Ankara, 1985

Kelimenin kökeni ile ilgili açıklama da yine kısaltma halinde tanımdan önce verilmiştir. Yine Arapçadan alınmış *adet* kelimesine ait köken bilgisi *Ar.* kısaltmasıyla ifade edilmiştir.

Son olarak bu bölümde geçen madde başlarıyla ilgili bir frekans çalışmasına *Grafikler ve Tablolar* bölümünde yer verilmiştir. O çalışmada da madde başlarının tekrarı açık bir şekilde görülebilir.

A

- açıklama** *is.* İzah. TS bk. izahât (1982/ 15, 24, 25, 26, 27, 149, 1961/ 19, 20, 21, 148)
- açık sayım** *is.* Alenî tadat. TS (1982/ 67, 1961/ 55)
- adab** *is. Ar.* Yol yordam, yol yöntem. TS (1952/ 75, 1921/ 7 1876/ 11, 64)
- adalet** *is. Ar.* Doğruluk, türe. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 2, 5, 54, 55, 73, 81, 103, 114, 118, 140, 144, 159, 1961/ BAŞLANGIÇ, 10, 11, 41, 44, 45, 109, 143, 144)
- ad çekmek** Kur'a çekmek. TS bk. kur'a (1982/ 79, 100, 1961/ 75, G10, 1945/ 63)
- addolunmak** *is. Ar. + T.* Sayılmak. TS (1952/ 25, 1924/ 25, 1876/ 51)
- adet** *is. Ar.* Sayı. TS (1982/ 94, 1952/ 25, 102, 1924/ 25, 48, 102, 1921/ 23)
- adlî** *s. Ar.* Adaletle ilgili. TS (1982/ 20, 140, 145, 154, 158, 159, 1961/ 15, 142, 1921/ 11)
- adliye** *is. Ar.* Hukuk ve adalet işlerini gören devlet kuruluşları. TS (1876/ 117)
- **mahkemesi** *is.* Hususî kanunlarıyla vazifelendirilen mahkemelere düşen işler dışındaki bütün dâva ve ihtilâfları halletmek üzere Hâkimler Kanununa tâbi hâkimlerle kurulmuş mahkemeler. THL (1982/ 154, 1961/ 139)
- af** *is. Ar.* Bir suçu, bir kusuru veya bir hatayı bağışlama. TS (1982/ 76, 87, 169, 1961/ 64, 68, 131, G11, 1952/ 26, 1945/ 26, 1924/ 26, 1876/ 7)
- ahali** *is. Ar.* Bir ülkede, şehirde veya semtte oturanların tamamı. TS bk. umûm, halk, âmme, kamu (1952/ 88, 1924/ 88, 1876/ 72)
- ahenk** *is. Far.* Uyum. TS (1921/ 23)
- âher** *s. Ar.* Başka. LN bk. sair (1876/ 9, 25)
- ahkâm** *is. Ar.* Yargılar, hükümler. TS (1952/ 1, 52, 54, 86, 1924/ 1, 26, 52, 54, 86, 105, 1921/ 7, 1876/ 7, 36, 46, 54, 64, 102, 110, 119)
- ahlâk** *İs. Ar.* Bir toplum içinde kişilerin benimsedikleri, uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları. TS (1982/ 13, 24, 28, 133, 135, 141, 1961/ 11, 19, 22, 29, 135)
- ahval** *is. Ar.* Durumlar, haller, vaziyetler. TS (1952/ 55, 72, 76, 88, 1924/ 55, 72, 76, 88, 1876/ 8, 17, 22, 24, 30, 31, 45, 68, 102, 105, 110)
- aile** *is. Ar.* Toplum içindeki evliliğe dayanan en küçük birlik. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 10, 12, 20, 26, 41, 62, 1961/ BAŞLANGIÇ, 12, 35, 49, 1952/ 69, 1945/ 69, 1924/ 69)
- aid** *e. Ar.* İlgilendiren, ilişkin, ilişik, ilgili, için, -e düşen. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 28, 46, 106, 118, 120, 140, 145, 150, 159, 164, 165, 168, 169, 170, 177, 1961/ 35, 75, 130, 131, 138, 141, 1952/ 15, 82, 100, 1924/ 15, 82, 100, 1921/ 7, 13, 23, 1876/ 3, 29, 33, 48, 52, 53, 84, 85, 101, 110, 117)

- ajans** *is. Fr.* Haber toplama ve yayma işiyle uğraşan kuruluş. TS bk. haber ajansı (1982/ 132, 133, 1961/ 120)
- akabinde** *z Ar.* Arkasından, hemen arkadan, ardından, hemen ardından. TS (1952/ 38, 1924/ 38, 1876/ 99, 100)
- akça** *is.* Akça tâbiri nakit, para, meblâğ, servet, vaktiyle geçen küçük sikke mânasına da kullanılır. THL (1876/ 25)
- akd** *is. Ar.* Sözleşme, kararlaştırma. TS bk. sözleşme, bağıt, mukavele (1982/ 174, 1961/ 153, 1952/ 20, 26, 70, 1924/ 20, 26, 70, 1921/ 7, 23, 1876/ 7, 28, 92)
- aksam** *is. Ar.* Kısımlar. TS (1876/ 98)
- alenî** *s. Ar.* Açık, ortada, meydanda herkesin içinde yapılan. TS (1952/ 20, 58, 1924/ 20, 58, 1876/ 78)
- alıkonulmak** *nsz.* Men edilmek, tatil edilmek. TS (1982/ 30, 33, 1961/ 25, 1945/ 103)
- amaç** *is.* Maksat. TS bk. gaye, maksat (1982/ 5, 13, 14, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 33, 34, 35, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 52, 53, 54, 56, 58, 61, 63, 69, 73, 91, 99, 104, 108, 126, 127, 130, 131, 134, 135, 136, 166, 167, 169, 174, 1961/ BAŞLANGIÇ, 18, 19, 22, 36, 37, 38, 40, 41, 47, 50, 53, 115, 153, G4, G10, 1945/ 16)
- amel** *is. Ar.* Edim, fiil. TS bk. eylem, fiil (1952/ 70, 79, 1924/ 94, 1921/ 13)
- amir** *is. Ar.* Emir verme yetkisi olan TS (1982/ 94, 135, 1921/ 13)
- âmir** *bk.* amir. (1952/ 94, 1924/ 94, 1876/ 41)
- âmmе** *is. Ar.* Halkın bütünü, kamu. TS bk. kamu, halk, ahali, umûm (1952/ 68, 82, 1924/ 68, 82, 1876/ 91)
- anayasa** *is.* Bir devletin yönetim biçimini belirten, yasama, yürütme, yargılama güçlerinin nasıl kullanılacağını gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel yasa, kanunu esasî, teşkilâtı esasiye kanunu. TS bk. kanunu esasî, teşkilâtı esasiye kanunu (1982/ BAŞLANGIÇ, 4, 6, 8, 11, 13, 14, 15, 27, 28, 40, 42, 51, 65, 68, 69, 77, 79, 81, 83, 85, 87, 89, 90, 91, 96, 103, 104, 105, 112, 120, 121, 122, 127, 129, 130, 133, 135, 137, 138, 139, 143, 148, 149, 150, 152, 159, 174, G1, G2, G3, G4, G6, G8, G9, G11, G13, G14, G15, G16, 175, 176, 177, 1961/ BAŞLANGIÇ, 4, 8, 9, 11, 63, 70, 81, 86, 93, 96, 108, 125, 132, 133, 147, 149, 151, 152, 153, G1, G2, G3, G4, G6, G7, G8, G9, G11, 155, 156, 157, 1952/ 1, 1945/ 1, 35, 41, 102, 103)
- angarya** *is. Yun.* Zorla, ücret vermeden yaptırılan iş. TS (1982/ 18, 1961/ 42, 1952/ 73, 1945/ 73, 1924/ 73, 1876/ 24)
- anıt** *is.* Abide. TS (1961/ 50)

ant *is.* Yemin. TS bk. yemin etmek, tahlif edilmek (1982/ 81, 102, 103, 112, G1,G2, G5, 1961/ 77, 96, G1, G5, 1945/ 16, 38)

antlaşma *is.* Muahede, pakt. TS bk. muahede (1982/ 42, 87, 90, 92, 104, G2, 1961/ 65, 66, 97, 1945/ 26)

âra *is. ç. Ar.* rey'in çoğulu. Oylar. KT bk. rey (1952/ 27, 102, 1924/ 27, 102, 1876/ 35, 51, 55, 58, 78)

araç *is.* Bir iş yapmakta veya sonuçlandırmakta, gücünden yararlanan nesne. TS bk. vasıta, el (1982/ 26, 29, 30, 31, 45, 170, 1961/ 23, 25, 26, 37, 1945/ 59)

ara seçim *is.* Genel seçimler dışında yapılan ara dönem seçimleri. TS (1982/ 78, G4, 174, 1961/ 74)

araştırma *is.* Taharri. TS bk. taharri (1982/ 27, 42, 98, 104, 108, 130, 134, 144, G2, 1961/ 21, 120)

arz *is.* Anlatma, bildirme. TS (1952/ 44, 1924/ 44, 1876/ 77, 101, 110)
– **olunmak** Anlatılmak, bildirilmek. TS (1952/ 44, 1924/ 44)

arz-ı iştika etmek Şikâyette bulunmak. TS (1876/ 110)

arz-ı hâl *is. Ar.* Dilekçe, istida. TS bk. istida (1876/ 14, 52, 64)

asaleten *z Ar.* Bir görevde temelli olarak, asıl olarak, vekâleten karşıtı. TS (1876/ 56)

asar *is. Ar.* Yapılar, eserler. TS (1876/ 61, 113)

asayiş *is. Far.* Düzenlilik, güvenlik. TS bk. güvenlik, emniyet (1982/ 13, 1952/ 75, 1924/ 75, 1921/ 23, 1876/ 11)

askerî *s.* Askerlikle ilgili, askere özgü. TS (1982/ 67, 140, 125, 137, 140, 143, 137, 145, 146, 148, 156, 157, 158, 1961/ 68, 125, 134, 137, 138, 141, 142, 145, 147, 149, 1921/ 11)

askeriye *is. Ar.* Askerlik. TS (1924/ G, 1876/ 7)

askerlik *is.* Asker olma durumu; askerlik ödevi, ordu hizmeti. TS (1982/ 76, 145, 156, 1961/ 60, 68, 138, 1876/ 62)

âşar *is. Ar.* Toprak mahsullerinde beytülmal (hazine) masrafları için aynen veya bedelen alınan bir vergi idi. THL (1952/ 84, 1924/ 84)

âşık *s. Ar.* Vurgun, tutkun (kimse). TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 1961/ BAŞLANGIÇ)

aşiren *Ar.* Onuncu. KT (1876/ 68)

atanma *is.* Tâyin edilme. TS bk. tâyin, nasb edilmek (1982/ 128, 140, 160, 1961/ 106, 117, 127, 134, 140)

âtî *is. Ar.* Gelecek. TS (1876/ 116)

âtiye bk. âti. (1876/ 45)

avdet *is. Ar.* Dönüş, geri gelme. TS (1876/ 76)

- avukat** *is. İt.* Avukatlık Kanununun birinci maddesinde yazılı şartları haiz bulunan ve bu sıfatla âmme hizmeti mahiyetinde bulunan bir mesleğe sahip olan kimse. THL (1982/ 146)
- avukatlık** *is.* Avukat mesleği. TS (1982/ 146, 1961/ 145)
- ayırım** *is.* Ayırmak işi. TS (1982/ 10, 14, 70, 1961/ 12, 58, 119, 1945/ 91, 152, G15, 1961/ 81, 125, 149, 151, 152, G4, G9, 1945/ 52)
- aykırılık** *is.* Mugayeret, muhalefet. TS (1982/ 19, 29, 33, 51, 85, 90, 137, 148, 150, 152, G15, 1961/ 81, 128, 139, 140, 1961/ 82, 117, 133, 134, 140, 143, 1945/ 56, 93)
- aylık** *is.* Resmî sıfatı haiz olan ve olmayan kimselerin hizmet mukabili hizmet veren müessese veya şahıstan aydan aya almış oldukları para. THL bk. maaş (1982/ 86, 128, 139, 140, 1961/ 82, 117, 133, 134, 140, 143, 1945/ 56, 93)
- ayrıcılık** *is.* İmtiyaz. TS bk. imtiyaz (1982/ 68, 1945/ 69)
- ayrısız** *z* İstisnasız, bilâ-istisna. TS bk. bilâ-istisna (1945/ 69)
- âzâ** *is. Ar.* Meclis, heyet, mahkeme, komisyon gibi karar verebilmek salâhiyeti mütâaddit şahısların birleşmesine bağlı teşekküllerdeki vazifelilerin her biri. THL bk. üye (1952/ 14, 15, 19, 27, 31, 44, 49, 51, 61, 62, 63, 102, 1924/ 14, 15, 19, 27, 31, 44, 49, 51, 61, 62, 63, 102, 1921/ 4, 5, 12, 13, 18, 1876/ 7, 31, 37, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 56, 57, 58, 60, 61, 63, 65, 71, 74, 75, 78, 79, 92, 93, 95, 106, 107, 109, 112, 116)
- azade** *s. Far.* Başiboş, erkin, serbest. TS (1952/ 54, 1924/ 54, 1876/ 86)
- âzâlık** *is.* Bir meclis veya heyet azasının memuriyet ve hal ve sıfatı. KT (1952/ 62, 1924/ 62, 1921/ 5, 1876/ 46, 48, 62, 63, 67, 68, 74)
- azil** *is. Ar.* Memurun tâbi olduğu salâhiyetli üst makamlar tarafından yapılan ve onun memuriyetle alâkasını kesen, memuriyet sıfat ve salâhiyetlerini kaldıran idari tasarruf. THL bk. infisal etmek (1952/ 56, 93, 1924/ 56, 93, 1876/ 7, 39, 106)
- azimet** *is. Ar.* Gidiş. TS (1876/ 76)
- azl olunmak** (*nsz*) *Ar. + T.* Görevinden alınmak, görevinden çıkarılmak. TS (1982/ 139, 1961/ 133, 1924/ 55, 1876/ 39, 81)

B

- bab** *is. Ar.* Bölüm, başlık. TS (1982/ G4, 1876/ 36)
- ba'dehu** *z Ar.* Ondan sonra. TS (1876/ 54, 55)
- bağımsız** *s.* Hür, özgür, müstakil. TS bk. müstakil (1982/ 9, 67, 114, 138, 162, G4, 1961/ BAŞLANGIÇ, 7, 72, 94, 109, 132, 1945/ 8, 54)
- bağımsızlık** *is.* İstiklâl. TS (1982/ 5, 69, 81, 103, 118, 130, 133, 135, 138, 140, 145, 154, 155, 156, 157, 159, 1961/ 77, 98, 132, 134, 138, 140, 141)
- bağıt** *is.* Sözleşme, akit, mukavele, kontrat. TS bk. sözleşme, akd, mukavele (1945/ 70, 79)
- bağlantı** *is.* İrtibat. TS (1982/ G4, 176, 1961/ 156)
- bağlılık** *is.* Merbutiyet. TS (1982/ 66; 1961/ BAŞLANGIÇ, 54, 1945/ 16, 38)
- bahane** *is. Far.* Sözde sebep. TS (1952/ 103, 1945/ 103, 1924/ 103, 1876/ 10, 115)
- bahriye** *is. Ar.* Bir devletin deniz güçlerinin ve kuruluşlarının bütünü. TS (1876/ 7)
- bakan** *is.* Yetkili, vekil, nazır. TS bk. vekil (1982/ 87, 96, 98, 99, 100, 104, 105, 109, 110, 112, 113, 114, 118, 127, 144, 159, 1961/ 89, 98, 102, 103, 105, 106, 109, 111, 143, 144, 1945/ 39, 41, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 61)
- bakanlar kurulu** *is.* Hükûmet. TS bk. hükûmet (1982/ 8, 73, 82, 84, 87, 88, 91, 93, 96, 98, 99, 104, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 127, 131, 148, 155, 163, 164, 167, G7, 177, 1961/ 6, 78, 83, 89, 91, 97, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 124, 128, 140, 147, G6, 1945/ 7, 15, 32, 40, 45, 46, 49, 52, 54, 86)
- bakanlık** *is.* Bakan olanın durumu ve görevi, vekillik. TS bk. vekâlet (1982/ 112, 113, 114, 117, 124, 130, 140, 144, 159, 162, 1961/ 94, 105, 106, 109, 113, 1945/ 48, 50)
- bâki** *s. Ar.* Sürekli, daimî, kalıcı. TS (1924/ 105)
- barış** *is.* Sulh. TS bk. hazar, sulh (1982/ 49, 1945/ 26, 40)
- basım** *is.* Bası işi, tabı, tipografya. TS bk. tab (1982/ 28)
- evi** *is.* Matbaa. TS (1982/ 28, 30, 1961/ 25)
- basın** *is.* Matbuat. TS bk. matbuat (1982/ 30, 31, 177, 1961/ 21, 25, 26, 1945/ 77, 86)
- başbakan** *is.* Hükûmet başkanı, bakanlar kurulunun başı, kabinenin başı, başvekil. TS bk. başvekil (1982/ 98, 99, 100, 104, 105, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 155, 1961/ 89, 90, 98, 102, 103, 104, 105, 108, 109, 111, 1945/ 39, 41, 44, 45)
- başkan** *is.* Reis. TS bk. reis (1982/ 79, 94, 104, 108, 112, 143, 146, 148, 149, 154, 155, 156, 157, 159, 160, G1, G4, G12, 1961/ 70, 75, 84, 85, 100, 105, 127, 139, 140, 141, 143, 145, 147, 1945/ 24, 30, 34, 36, 51, 61, 62, 63)

başkanlık *is.* Başkan olma durumu. TS bk. reislik, riyaset (1982/ 83, 84, 91, 94,95, 97, 102, 104, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 131, 136, 157, 158, G1, G2, G3, G9, G12, G15, 1961/ 84, 110, 154, 1945/ 40)
– **etmek** Bir toplantı veya topluluğu, başkan olarak yönetmek. TS (1982/ 104, G5, 1961/ 97, 111, G1, 1945/ 32)
– **yapmak** bk. başkanlık etmek. (1961/ 142, 145)

baş kanun sözcüsü *is.* Danıştay başsavcısı. TS (1961/ 137, 140,145, 147)

başkent *is.* Başşehir. bk. makar, pay-i taht. TS (1982/ 3, 1961/ 3, 1945/ 2)

başkomutanlık *is.* Başkomutanın görevi. TS (1982/ 104, 117, 1961/ 110, 1945/ 40)

başkumandanlık bk. başkomutanlık. (1952/ 40, 1924/ 40)

başlangıç *is.* Bir şeyin ilk bölümü. TS (1982/ 2, 115, 161, 176, 1961/ 2, 109, 156)

başmüddeiumumi *is.* En üst düzeydeki savcı. TS (1952/ 61, 1924/ 61)

başmüddeiumumilik *is.* Temyiz Mahkemesi teşkilâtı içinde iddia makamını temsil eden müessese. THL (1952/ 64, 1924/ 64)

başvekil *is.* Başbakan TS bk. başbakan. (1952/ 36, 39, 41, 44, 45, 1924/ 39, 41, 44, 45, 36)

bayram *is.* Millî ve dinî bakımdan önemi olan ve kutlanan gün veya günler. TS (1982/ 50, 1961/ 44)

bedel *is.* Ar. Değer, fiyat, kıymet. TS bk. değer, paha (1982/ 46, 1961/ 38, 1952/ 74)

beden *is.* Ar. Canlı varlıkların maddî bölümü, vücut. TS (1982/ 18, 50, 56, 59, 1961/ 42, 49)

beher *s.* Far. Her bir. TS (1876/ 43, 76)

bekçilik *is.* Bekçinin yaptığı iş. TS (1961/ BAŞLANGIÇ)

belediye *is.* Ar. Şehir ve kasabalarda ve nüfusu iki binden fazla olan köylerde oturanların mahallî mahiyette müşterek ve medeni ihtiyaçlarını sağlamak ve düzenlemek ile mükellef hükmi şahsiyeti bulunan tekemmül etmiş komün teşkilâtı. THL (1982/ 127, 1961/ 116, 1952/ 85, 1924/ 85, 1876/ 112, 1945/ 85)

belirti *is.* Alâmet, nişan, nişane. TS bk. nişan (1982/ 19, 120, 1961/ 30, 124, 1945/ 86)

bent *is.* Far. Kendi içinde bütünlük oluşturan bölüm. TS (1982/ G4)

bend bk. bent (1876/ 55)

berât *is.* Ar. Osmanlı İmparatorluğunda bir göreve atanan, aylık bağlanan, san, nişan veya ayrıcalık verilen kimseler için çıkarılan padişah buyruğu. TS (1876/ 81)

berriye *s.* Ar. Kara ile (toprakla) ilgili, karasal. TS (1876/ 7)

beslenme *is.* Vücut için gerekli besin maddelerinin alımı. TS (1961/ 52)

be-tekrar *z.* Bir daha, tekrarlar. KT (1876/ 55)

bey *is.* Günümüzde erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü. TS (1982/ 174, 1961/ 153)

beyan *is. Ar.* Söyleme bildirme. TS (1982/ 38, 46, 138, 1961/ 33, 132, 1952/ 51, 1924/ 51)

beyân bk. beyan. (1876/ 35, 47)

– **etmek** *Ar. + T.* Bildirmek, söylemek. TS (1876/ 31, 47)

– **olunmak** *Ar. + T.* Bildirilmek, söylenmek. TS (1876/ 110)

beyanât *is. Ar.* Demeç, bildiri. TS bk. demeç (1952/ 17, 1924/ 17)

beyanname *is. Ar. + Far.* Bildirge. TS (1952/ 101, 1924/ 101)

beynelmilel *s. Ar.* Milletler arası. TS bk. milletler arası (1982/ 174, 1961/ 153, 1921/ 11)

bilâd *is. Ar.* Memleketler, kasabalar, şehirler. TS (1876/ 2)

bilâ-istisna *z. Ar.* İstisnasız, ayıksız, ayırım yapılmadan. TS bk. ayıksız (1952/ 69, 1924/ 69, 1876/ 8)

bilâ kayd ü şart *z Ar.* Kayıtsız ve şartsız olarak. TS (1952/ 3, 16, 1924/ 3, 16, 1921/ 1)

bilcümle *z Ar.* Bütün hep... -in hepsi. TS (1952/ 39, 41, 54, 1924/ 39, 41, 54)

bi'l-cümle bk. bilcümle (1876/ 4, 11, 16, 39)

bilfiil *z Ar.* İş olarak, iş edinerek, gerçekten. TS (1982/ 51, 1921/ 1)

bilgi *is.* İnsan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütününe verilen ad, malûmat. TS (1982/ 26, 28, 29, 33, 51, 90, 97, 98, 149, 1961/ 65, 88, 1945/ 51)

bilim *is.* Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak yasalar çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim. TS bk. ilim (1982/ 27, 42, 130, 169, 170, 1961/ 21, 145)

bi'l-müzakere *z. Ar.* Müzakere ederek; üzerinde görüşüp tartışarak. HS (1876/ 54)

bilumum *z Ar.* Bütün, hep, kamu... -in hepsi. TS (1952/ 93, 1924/ 93)

bi'l-vasıta *z Ar.* (birinin) Aracılığı ile, araçla; doğrudan doğruya olmayarak, dolaylı. TS (1876/ 31)

bi'l-vekâle *z Ar.* Vekil olarak; vekil sıfatıyla. HS (1876/ 45)

birlik *is.* Tek, bir olma durumu, vahdaniyet. TS (1982/ 127, 1961/ BAŞLANGIÇ, 46, 116)

bizzat *z Ar.* Kendi, kendisi, şahsen. TS (1952/ 6, 26, 1924/ 6, 26, 1921/ 1)

bi'z-zât bk. bizzat (1876/ 31, 38, 49)

bölge *is.* Mıntıka. TS bk mıntaka (1982/ 44, 80, 119, 120, 122, 143, 1961/ 37, 76, 124, 1945/ 86)

bölüm *is.* Bir bütünü oluşturan parçaların her biri, kısım. TS bk. kısım. (1982/ 12, 17, 41, 66, 75, 91, 101, 126, 138, 161, 162, 166, 177, 1961/ 10, 14, 35, 53, 43, 44, 94, 95, 115, 132, 143, 1945/ 1, 9, 31, 53, 68, 89, 98)

broşür *is. Fr.* Sayfa sayısı az, küçük kitap, risale. TS (1961/ 24)

bucak *is.* İlçelerin, bir müdürle yönetilen bölümlerinden her biri, nahiye. TS bk. nahiye (1945/ 89)

burs *is. Fr.* Bir öğrencinin öğrenimini yapması veya bir kimsenin bilgi ve görgüsünü artırması için belli bir süre devlet veya özel kuruluşlarca, ödenen aylık para. TS (1982/ 42, 1961/ 50)

bütçe *is. Fr.* Dar mânada devletin, devlet dairelerinin ve müesseselerinin âtiye ait muayyen bir müddet içinde vuku bulacak sarfiyatı ve varidatını tahmin eden ve varidatı tahsile ve sarfiyatı ifaya mezuniyet veren kanundur. THL (1982/ 87, 89, 130, 160, 161, 162, 163, 164, 1961/ 64, 93, 94, 126, 127, 1952/ 35, 95, 98, 1945/ 26, 35, 95, 96, 97, 98, 1924/ 35, 95, 98, 1876/ 98)

bütünlük *is.* Bütün olma durumu. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 3, 5, 13, 14, 15, 17, 28, 30, 33, 58, 68, 69, 81, 103, 118, 122, 127, 130, 134, 135, 143, 166, 170, 1961/ 3, 77, 96, 111, 129)

D

dağıtım *is.* Dağıtmak işi, tevzi. TS bk. tevzi* (1982/ 27, 28, 100, 1961/ 37)

dahil bk. dâhil. (1924/ 14, 17, 60, 86, 88)

dâhil *is. Ar.* İç, içeri. TS (1952/ 14, 17, 60, 86, 88, 1876/ 45, 59, 84)

dahilî *s. Ar.* İç ile ilgili. TS (1921/ 11, 1876/ 28, 31)

dâhiliye *is. Ar.* İçişleri. TS (1876/ 64)

daimî *s. Ar.* Sürekli, kalıcı, temelli, gedikli. TS (1952/ 42, 1945/ 42, 1924/ 42, 1921/ 13, 23)

danıştay *is.* Yönetim davalarına bakmak, bakanlar kurulunca gönderilen yasa ve tüzük tasarıları ile imtiyaz sözleşmeleri üzerine düşüncelerini bildirmek gibi görevleri olan, üyeleri Anayasa Mahkemesince seçilen bağımsız Anayasa kuruluşu, devlet şûrası. TS bk. şûrayı devlet. (1982/ 79, 104, 115, 146,148, 155, 159, 160, G12, 1961/ 75, 107, 140, 145, 147, 149, 1945/ 51, 52, 61, 62)

darb *is. Ar.* (para için) Damga basmak. TS (1952/ 26, 1924/ 26, 1876/ 7)

dava *is. Ar.* Hukukî korunmanın bir hüküm ile sağlanması için yargı organlarına başvurma. TS (1982/ 39, 69, 84, 104, 125, 129, 138, 141, 145, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 156, G11, 1961/ 31, 34, 57, 114, 132, 138, 139, 140, 141, 148, 149, 150, 151, G4, G9, 1952/ 51, 54, 60, 1945/ 51, 54, 60, 1924/ 51, 54, 60)

dâva bk. dava (1876/ 52, 84, 85, 95)

davacı *is.* Kaza merciinde dâvayı açan, niza halini bu mercie arz eden ve niza hallini isteyen taraf. THL bk. müdde'i (1982/ 36, 1961/ 31)

davalı *is.* Kaza merciinde aleyhine dâva açılan taraf. THL (1982/ 36, 1961/ 31)

davet *is. Ar.* Çağrı. TS bk. çağrı. (1952/ 14, 1924/ 14, 1921/ 6, 1876/ 31)

– **etmek** *Ar. + T.* Çağırılmak. TS (1952/ 19, 34, 1924/ 19, 34)

– **olunmak** *Ar. + T.* Çağırılmak. TS (1952/ 86, 1924/ 86, 1876/ 38, 56)

davranış *is.* Tutum, muamele, hareket. TS bk. tutum, muamele (1961/ BAŞLANGIÇ)

dayanak *is.* Bir iddiayı güçlendirmeye yarayan tanıt. TS bk. mesnet (1945/ 102)

dayanışma *is.* Tesanüt. TS (1982/ 2, 54, 81, 103, 136, 1961/ BAŞLANGIÇ)

de'avi *is. ç. Ar.* Davalar. KT (1876/ 33, 84, 86)

değer *is.* Bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. TS bk. paha, bedel (1982/ BAŞLANGIÇ, 45, 63, 1961/ 50, 1952/ 74, 1945/ 74, 1924/ 74, 1876/ 21)

delil *is. Ar.* Kanıt. TS (1982/ 19, 38, 1961/ 30, 33)

demeç *is.* Beyanat. TS bk. beyanat. (1945/ 17)

demokrasi *is. Fr. < Yun.* Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi, el erki, demokratlık. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 5, 69, 103, 120, 122, 1961/ 57, 96)

demokratik *s. Fr.* Demokrasiye uygun. TS (1982/ 2, 13, 51, 68, 81, 143, 1961/ BAŞLANGIÇ, 2, 26, 41, 42, 46, 56, 57, 76, 122, G4)

denetim *is.* Murakabe, kontrol. TS bk. teftiş, murakabe. (1982/ 24, 42, 52, 67, 69, 79, 82, 97, 125, 127, 129, 130, 133, 135, 144, 157, 160, 164, 165, 167, 168, 171, 1961/ 21, 57, 75, 88, 114, 116, 118, 119, 127, 144)

denetlemek Murakabe etmek, teftiş etmek, kontrol etmek. TS bk. murakabe etmek (1982/ 56, 69, 87, 130, 131, 148, 160, 1961/ 120, 127, 147, 1945/ 7, 77, 100)

derdest etmek *is. Ar.* Yakalamak, tutmak, ele geçirmek. TS (1952/ 72, 1924/ 72)

derecât *is. ç. Ar.* Dereceler, sıralar. HS (1921/ 20, 1876/ 29, 88, 91, 108, 114)

derece *is. Ar.* Basamak, aşama, rütbe, mertebe. TS bk. mertebe, rütbe (1982/ 42, 154, 155, 156, 157, 1961/ 50, 139, 140, 141, 144)

dergi *is.* Süreli yayın, mecmua. TS bk. mecmu'a (1982/ 97, 1961/ 22, 23, 87)

– **çıkarmak** Dergi yayımlamak. TS (1961/ 23)

- dernek** *is.* Belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek için kurulan yasal topluluk, cemiyet. TS (1982/ 33, 34, 52, 69, 82, 109, 135, 1961/ 19, 29, 78, 119, 1945/ 70, 79, 86)
- deruhde etmek** *is.* *Far.* + *Ar.* + *T.* Üstlenmek. TS (1952/ 38, 57, 1924/ 38, 57)
- devair** *is.* *Ar.* Daireler. HS (1921/ 8, 23, 1876/ 7, 105, 112)
- devlet** *is.* *Ar.* Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasî bakımdan teşkilâtlanmış millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 10, 13, 14, 19, 24, 26, 28, 29, 30, 33, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 76, 81, 82, 86, 90, 98, 103, 104, 118, 128, 130, 133, 135, 143, 161, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, G1, G3, G4, G12, G14, 1961/ BAŞLANGIÇ, 1, 2, 3, 4, 9, 10, 19, 21, 22, 23, 30, 35, 37, 38, 40, 41, 42, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 57, 64, 65, 77, 78, 82, 96, 97, 117, 120, 121, 126, 128, 130, 131, 152, 165, 1952/ 1, 2, 26, 32, 37, 38, 74, 84, 85, 87, 92, 96, 100, 102, 1945/ 1, 2, 12, 26, 32, 37, 38, 84, 85, 87, 92, 96, 100, 102, 1924/ 1, 2, 26, 32, 37, 38, 84, 85, 87, 92, 96, 100, 102, 1921/ 3, 14, 23, 1876/ 1, 2, 8, 11, 16, 18, 19, 30, 31, 36, 39, 44, 45, 52, 61, 62, 64, 68, 81, 90, 92, 96, 97, 100, 102, 105)
- devletçi** *s.* Devletçilik yanlısı. TS (1952/ 2, 1945/ 2)
- devletleştirme** *is.* Kamulaştırma. TS bk. kamulaştırma, istimlâk olunmak (1982/ 47, 1961/ 39, 1945/ 74)
- devletleştirmek** Kamulaştırmak. TS (1982/ 47, 1961/ 38, 39)
- devre** *is.* *Ar.* Kanun ve nizamlarla tâyin edilmiş olan intihaplı ve intihapsız vazifelerin devam edeceği zaman. THL (1982/ 94, 1952/ 13, 25, 31, 34, 98, 1924/ 13, 25, 31, 34, 98, 1921/ 5, 9, 12)
- devrim** *is.* Çevrilme, katlanma, bükülme. TS (1961/ BAŞLANGIÇ, 153, G4)
- devrimci** *is.* İnkılâpçı. TS bk. inkılâpçı (1945/ 2)
- dil** *is.* Lisan. TS bk. lisan (1982/ 3, 10, 14, 26, 28, 42, 134, 1961/ 12)
- din** *is.* *Ar.* İnanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum. TS bk. Edyan (1982/ BAŞLANGIÇ, 10, 14, 15, 24, 1961/ 12, 19, 1952/ 75, 88, 1945/ 75, 88, 1924/ 2, 75, 88, 1876/ 8, 11, 17, 64)
- dinlenme** *is.* Günde en az beş saat süren çalışma müddetlerinin haricinde olarak mahallî âdete ve işin icabına göre bütün işçilere birden verilmesi ve çalıştırılmaksızın geçirilmesi lâzım gelen ücretli müddet. THL (1982/ 50, 1961/ 44)
- dinlenmek** *nsz.* Yorgunluğunu gidermek, istirahat etmek. TS (1952/ 14)
- direnış** *is.* Karşı koyma, dayanma, mukavemet. TS (1982/ 54)

direnme *is.* Karşı koyma, dayanma, inat etme, ısrar etme, mukavemet etme. TS (1961/ BAŞLANGIÇ)

disiplin *is.* *Fr.* Sıkı düzen, zapturapt. TS (1982/ 129, 130, 135, 140, 145, 156, 157, 159, 1961/ 119, 134, 138, 140, 141, 144)

divanı âli *is.* *Ar.* + *Ar* Yüce divan. TS bk. yüce divan. (1952/ 50, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67)

divan-ı âli bk. divanı âli (1924/ 50, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 1876/ 31, 34, 92, 93, 95)

diyanet *is.* *Ar.* Din kurallarına tam bağlı olma durumu. TS (1982/ G2)

– **işleri başkanlığı** *is.* Müslümanlığın itikada ve ibadete mütaallik ahkâm ve mesalihinin idaresi için tesis olunan ve mülhak bütçe ile idare edilen teşkilât. THL (1982/ 136, 1961/ 154)

dokunulmazlık Anayasa veya uluslar arası gelenekler gereğince, kişilere tanınan ilişilmez olma durumu veya ayrıcalık. TS bk. masuniyet. (1982/ 17, 21, 83, 85, 112, G2, 1961/ 14, 15, 79, 81, 105, 1945/ 41, 70, 86)

dolandırıcılık *is.* Dolandırıcı olma durumu veya dolandırıcıya yakışır iş. TS (1982/ 76, 1961/ 69, 1952/ 12, 1945/ 12, 1924/ 12)

dolanlı iflas *is.* Hileli iflas. TS bk. hileli iflas. (1982/ 76, 1961/ 68, 1945/ 12)

dönem *is.* Belirli bir süre. TS (1982/ 53, 77, 78, 91, 94, 114, G1, G12, G15, 1961/ 69, 109, 1945/ 13, 25, 31, 34, 98)

dûçar olmak *Far.* + *T.* Uğramak, tutulmak. TS (1876/ 74)

dûn *s.* *Ar.* Alçak, aşağı, aşağılık. TS (1876/ 63)

durum *is.* Vaziyet, hâl, keyfiyet, mevki, pozisyon. TS bk. hâl, mevki, (1982/ 15, 17, 19, 23, 42, 53, 54, 55, 69, 83, 121, 122, 125, 127, 153, 168, G4, 1961/ 13, 30, 47, 50, 54, 72, 79, 105, 115, 124, G8, 1945/ 63, 86, 89)

duruşma *is.* Maznunun suçlu olup olmadığını tayin etmek üzere, mahkemece taraflar teşkil ederek aleni, vicahi ve şifahi surette dâvaya bakılmasına ve bitirilmesine mütaallik muhakeme safhası. THL (1982/ 19, 141, 1961/ 135)

duygu *is.* Duyularla algılama, his. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 24, 1961/ 19)

dünya *is.* *Ar.* Üstünde yaşadığımız gök cismi. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 1961/ BAŞLANGIÇ, 1945/ 88)

dürüstlük *is.* Doğruluk. TS (1982/ 79, 135, 1961/ 75)

düstûre’-l ‘amel Amel olunacak kurallar; bir işte izlenecek kurallar. HS (1876/ 54, 116, 118)

düşünce *is.* Mütalâa, fikir, mülâhaza, ide. TS bk. kanaat, mütalâa, fikir (1982/ BAŞLANGIÇ, 10, 15, 25, 26, 29, 83, 134, 155, 162, 1961/ 12, 19, 20, 23, 26, 79, 94, 140, 1945/ 17)

düşürmek 1. Azaltmak. TS (1982/ 44, 54)

2. Iskat etmek. TS bk. ıskat etmek. (1982/ 91, 99, 116, 1961/ 89, 1945/ 7, 50)

düvel *is. Ar.* Devletler. TS (1876/ 7)

düzelme *is.* Düzeltmek işi, tashih. TS bk. tashih (1982/ 32, 160, 1961/ 27)

düzen *is.* Uyum, nizam, sistem. TS bk. nizam (1982/ BAŞLANGIÇ, 13, 14, 23, 24, 28, 33, 34, 38, 79, 104, 108, 119, 120, 122, 125, 130, 137, 143, G2, G3, G15, 1961/ 11, 15, 16, 19, 28, 29, 41, 75, 125)

E

ecnebî *s.* Bir devlete nazaran, kendi tabiiyetinde olmayan hakikî veya hükmi şahıs. THL bk. yabancı. (1952/ 12, 37, 88, 1924/ 12, 37, 88, 1876/ 7, 68)

ecnebiye bk. ecnebî. (1952/ 12, 1924/ 12, 1876/ 68)

edep *is. Ar.* Toplum töresine uygun davranma, incelik. TS (1945/ 75)

edyan *is. Ar.* *din*'in çoğulu. Dinler. KT bk. din. (1876/ 11)

ef'al *is. Ar.* *fiil*'in çoğulu. Fiiller KT bk. fiil. (1924/ 46, 1876/ 14, 48, 61)

efendi *is. Yun.* Eğitim görmüş kişi için özel adlardan sonra kullanılan unvan. TS (1982/ 174, 1961/ 153)

efrad *is. Ar.* Bireyler, fertler. TS (1952/ 42, 1924/ 42, 1876/ 8, 33, 111, 114)

egemenlik *is.* Hükümranlık, hâkimiyet. TS bk. hâkimiyet. (1982/ BAŞLANGIÇ, 6, 13, 14, 33, 68, 81, 103, 1961/ BAŞLANGIÇ, 3, 4, 77, 96, 1945/ 3, 4, 16, 38)

eğitim *is.* Belli bir bilim dalı veya sanat kolunda yetiştirme, geliştirme ve eğitme işi. TS bk. terbiye. (1982/ 19, 24, 42, 62, 130, 131, 133, 140, 1961/ 19, 21, 50, 121)

ehil olmak *Ar. + T.* Ustalaşmak, uzman olmak. TS (1876/ 39)

ehliyet *is. Ar.* Üstad, uzluk. TS (1952/ 92, 1924/ 92, 1876/ 19)

ekber *s. Ar.* Daha yahut pek büyük, en büyük, azim. KT (1876/ 3)

eklenti *is.* Bir şeye eklenmiş olan, ek durumunda bulunan parça, aksesuar. TS (1982/ 30, 95, 1961/ 25)

ekonomi *is. Fr. < Yun.* İktisat. TS (1982/ 48, 167, 171, 1945/ 89)

ekonomik *is. Fr.* İktisadî. TS bk. iktisadî. (1982/ 5, 23, 24, 39, 49, 51, 53, 55, 65, 90, 119, 126, 160, 166)

ekseriyet *is. Ar.* Bir şahıs veya bir fikir için toplanmış olan reylerin o şahsa veya fikre üstünlük temin eden miktarıdır. THL (1952/ 27, 102, 1924/ 27, 102, 1921/ 23, 1876/ 31, 35, 38, 51, 55, 58, 77, 78, 79, 94, 95, 106, 116)

ekseriyeti mutlaka Bir tarafta toplanan reylerin, verilen bütün reylerin yarısından fazla olmasıyla teşekkül eden çokluk. THL (1952/ 25, 62, 63, 1924/ 25, 62, 63, 1876/31, 51)

el *is. mec.* Aracı, vasıta. TS bk. vasıta, yed (1982/ BAŞLANGIÇ, 6, 31, 45, 56, 95, 128, 130, 133, 140, 144, 160, 168, 170, 1961/ 4, 26, 85, 117, 120, 130, 144, 1945/ 7, 30)

–**de etmek** Bir şeye sahip olmak. TS (1982/ 55, 1961/ 45, 1945/ 98)

– **koymak** Yetkili organ bir malı veya bir kuruluşu kendi buyruğuna almak. TS (1982/ 20, 21, 1961/ 16)

elçilik *is.* Sefirlik, sefaret. TS (1876/ 62)

emanet *is. Ar.* Korunmak için birine veya bir yere bırakılan eşya, kimse vb., inan, vedia. TS (1952/ 81, 1945/ 81, 1924/ 81)

– **edilmek** *Ar. + T.* Bir şeyin veya bir kimsenin birine veya bir yere korunması için bırakılması. TS (1982/ 58)

– **etmek** *Ar. + T.* Bir şeyi veya bir kimseyi birine veya bir yere korumak için bırakmak. TS (1961/ BAŞLANGIÇ)

– **olmak** bk. emanet edilmek. (1982/ BAŞLANGIÇ)

emir *is. Ar.* Buyruk, komut. TS (1982/ 17, 105, 137, 1961/ 125, 1924/ 40)

– **almak** *Ar. + T.* Talimat almak. TS (1982/ 69)

– **vermek** *Ar. + T.* Buyurmak, buyruk vermek. TS (1982/ 138, 1961/ 132)

emlâk *is. Ar.* Ev, arsa, bahçe gibi taşınamayan mal ve mülklerin ortak adı, taşınmazlar, gayrimenkul. TS (1876/ 6)

emniyet *is. Ar.* Güvenlik. TS bk. güvenlik, asayiş. (1982/ 95, 132, 1952/ 12, 1924/ 12, 1876/ 27, 36, 64, 113)

emr bk. emir. (1952/ 40)

emraz *is. Ar.* Hastalıklar. TS (1952/ 78, 1924/ 78)

emval *is. Ar.* Mallar, para ile alınan şeyler. TS (1952/ 96, 1924/ 96, 1876/ 6, 100, 105, 111)

engel *is.* Mâni, mahzur, müşkül, mânia. TS (1982/ 5, 26, 27, 33, 84, 1961/ 72, 80)
– **olmak** Önlemek, geciktirmek. TS (1945/ 54)

enva' *is. Ar.* Türler, çeşitler. TS (1876/ 29)

erfak *s. Ar.* Yoldaş olmaya en çok lâyık. OTAL (1921/ 7)

ergenlik *is.* Cinsî organların fizyolojik gelişmesiyle başlayan, bulûğa ermişlikle yetişkinlik arasındaki dönem. TS bk. rüşt. (1945/ 88)

erk *is.* Kudret, iktidar. TS bk. nüfuz, kudret, iktidar. (1945/ 5, 53)

erkam *is. Ar.* *rakam*'ın çoğulu. Rakamlar. KT (1982/ 174, 1961/ 153)

erkek *is.* Yetişkin adam, kadın karşıtı. TS (1982/ 42, 1961/ 50, 1952/ 10, 11, 1945/ 10, 11, 87, 1924/ 10, 11)

ertelemek *-i* Tehir etmek, tecil etmek, talik etmek. TS bk. tehir etmek (1982/ 34, 54, 153, 1945/ 26)

esami *is. Ar.* Adlar, isimler. TS (1876/ 58)

esas *is. Ar.* Bir şeyin özünü oluşturan ana öge, temel. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 6, 19, 22, 29, 38, 42, 44, 46, 51, 67, 69, 88, 104, 107, 123, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 133, 140, 143, 148, 149, 150, 152, 154, 155, 159, 163, 165, 166, 168, 174, G11, 1961/ 4, 17, 21, 23, 26, 30, 38, 41, 42, 46, 55, 57, 106, 112, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 129, 134, 140, 141, 151, 153, G10, 157, 1952/ 16, 38, 84, 91, 1945/ 16, 38, 85, 91)

esâs bk. esas (1924/ 16, 38, 84, 91, 1921/ 1, 7, 1876/ 11, 64)

esbabı mucibe *is. Ar. + Ar.* Gerekçe TS bk. gerekçe. (1952/ 35)

esbab-ı mucibe bk. esbabı mucibe (, 1924/ 35, 1876/ 35)

esbap *is. Ar.* Sebepler. TS (1952/ 28, 1924/ 28, 1876/ 16, 74, 82, 101)

esenlik *is.* Sağlık, afiyet, sıhhat, selamet. TS (1945/ 16)

eshab *is. Ar.* *sahip*'in çoğulu. Sahipler. KT bk sahip (1876/ 39, 64)

eski *s.* Bir önceki, sabık. TS bk. kadime, sabık. (1961/ 70, G8, G9, 1945/ 13)

eşhas *is. Ar.* Kişiler, şahıslar. TS (1876/ 85)

eşitlik *is.* Denklik, müsavat, muadelet. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 10, 1961/ 12)

eşitlik esası *is. Ar.* Bütün vatandaşların şahısları, doğuşları, sınıfları, din ve mezhepleri, servetleri tefrik edilmeksizin kanunun tâyin ettiği hak ve vazifelere sahip olmalarıdır. THL (1982/ 29, 1961/ 23)

eşkâl *is. Ar.* Biçimler, kılık, şekiller. TS (1952/ 72, 1924/ 72)

eşya: *is. ç. Ar.* Türlü amaçlarla kullanılan, insan yapısı, taşınabilir, cansız varlıkların bütünü. TS (1982/ 20, 21, 1961/ 15, 16)

evfak *s. Ar.* Daha veya pek muvafık ve uygun. KT (1921/ 7)

evkaf *is. ç. Ar.* Vakıflar. TS (1921/ 11)

evlât *is. ç. Ar.* Bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 1961/ BAŞLANGIÇ, 1876/ 3)

evsaf *is. Ar.* Nitelikler, vasıflar. TS (1952/ 56, 93, 1924/ 56, 93, 1876/ 81, 107)

evvel *z. Ar.* Önce. TS (1952/ 17, 25, 77, 95, 1924/ 17, 25, 1876/ 53, 57)

evvela *z. Ar.* Önce, ilk önce, ilkin. TS (1876/ 31, 52, 55, 68, 116)

eyalet *is. Ar.* Büyük il. TS (1876/ 1, 6)

eylem *is.* Amel. TS bk. amel (1982/ 66, 76, 84, 112, 122, 125, 144, 157, 169, 1961/ 54, 105, 114, 124, 131, 1945/ 46, 86)

eytam *is. ç. Ar.* Yetimler. TS (1876/ 111)

eziyet *is. Ar.* Aşırı güçlük ve sıkıntı, üzü. TS (1952/ 73, 1945/ 73, 1924/ 73, 1876/ 26)

- **yapılmak** *Ar. + T.* Zahmet ve sıkıntıya uğratılmak. TS (1982/ 17, 1961/ 14)

F

faaliyet *is. Ar.* İşler durumda olma, etkinlik. TS (1982/ 33, 42, 51, 52, 64, 68, 69, 93, 94, 95, 98, 131, 135, 169, 177, 1961/ 57, 83, 84, 85, 131, 1952/ 14, 36, 1924/ 14, 36)

- **te bulunmak** *Ar. + T.* Çalışma içine girmek. TS (1982/ 14, 33, 52, 68, 69, 129, 130, 135, 177, 1961/ 56)

- **göstermek** *Ar. + T.* Etkinlik göstermek. TS (1982/ 135)

faiz *is. Ar.* Ekonomi bakımından faiz; ödenecek olan paranın geliri, hukuki bakımdan alacağı medenî semeresidir. THL (1982/ 46, 1961/ 38, 39)

faydalanmak Yararlanmak, istifade etmek. TS (1982/ 36, 1961/ 23, 26, 31)

fazilet *is. Ar.* Erdem. TS (1961/ BAŞLANGIÇ)

fedakârlık *is.* Özveri. TS (1924/ 74)

- **yapmak** Özverisini ortaya koymak. TS (1952/ 74)

fek *is. Ar.* Hukukî bir takyidin kaldırılmasıdır. THL (1876/ 68)

felâhet *is. Ar.* Ekincilik, çiftçilik, ziraat, haraset. KT bk. ziraat, tarım (1876/ 110)

felsefe *is. Ar.* < Yun. Dünya görüşü. TS (1945/ 75)

ferikân *Ar.* İnsan güruhu, büyük bölük, takım, firkadan büyük cemaat. KT (1876/ 62)

fert *is. Ar.* Birey. TS (1961/ BAŞLANGIÇ, 10, 1952/ 69, 1924/ 69)

fesholunmak *nsz. Ar. + T.* Kapatılmak, dağıtılmak, faaliyetten men edilmek. TS (1876/ 102)

fesih *is. Ar.* (verilmiş bir yargıyı) Kaldırma, bozma. TS (1952/ 26, 1924/ 26, 1921/ 7, 1876/ 7, 35, 73)

fevkalâde *s. Ar.* Alışılmış olandan ayrı, beklenmedik, görülmedik, işitilmedik olağanüstü. TS bk. olağanüstü (1952/ 25, 74)

fevka'l-âde bk. fevkalâde (1924/ 25, 74, 1876/ 89, 101, 102)

fıkhiye *s. Ar.* Bir şeyi, gereği gibi, iyice anlayıp bilme. TS (1921/ 7)

fiil *is. Ar.* İş, davranış. TS bk. amel, eylem, ef'âl (1982/ 15, 17, 34, 38, 39, 87, 146, 167, 174, 1961/ 22, 33, 34, 1952/ 86)

fikir *is. Ar.* Düşünce, mülâhaza, mütalâa. TS bk. düşünce, mütalâa, kanaat (1982/ BAŞLANGIÇ, 18, 26, 1961/ 42)

G

gaip etmek *Ar. + T.* Yitirmek TS bk. kaybetmek. (1876/ 116)

gaye *is. Ar.* Amaç, hedef. TS bk. maksat, amaç (1952/ 16, 1924/ 16, 1921/ 23)

gayr *is. Ar.* Başka kimse, başkası. TS (1876/ 5)

gazete *is. İt.* Her gün veya belirli zaman aralıklarıyla çıkarılan yayın. TS (1961/ 22, 23)
– **çıkarmak** Gazete yayımlamak. TS (1961/ 23)

gazetecilik *is.* Gazetecinin yaptığı iş. TS (1982/ 29, 1961/ 23)

gecikmek *nsz.* Geç kalmak TS (1982/ 19, 20, 21, 22, 26, 28, 33, 40, 138, 159, 1961/ 16, 30, 132, 1945/ 54)

geçerlik *is.* Yürürlükte olma, revaç. TS (1945/ 97)

genelge *is. Ar.* Yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasında yol göstermek, herhangi bir konuda aydınlatmak, dikkat çekmek üzere ilgililere gönderilen yazı, tamim, sirküler. TS (1982/ 138, 144, 1961/ 132)

genişlik *is.* Geniş olma durumu. TS (1982/ 44, 126, 1961/ 37, 115, 1945/ 91)

- gensoru** *is.* Türkiye Büyük Millet Meclisinde bir soru üzerine başbakana veya bakanlardan birine, milletvekillerince açılan ve sonunda soruşturma yapılması istenebilen soru, istizah. TS bk. istizah. (1982/ 98, 99, 1961/ 89, 1945/ 22)
- gerçek** *s.* Hakikî. TS bk. hakikî. (1982/ 32, 45, 47, 153, 168, 1961/ 27, 39, 152, 1945/ 84)
- gerçekleştirmek** Gerçek duruma getirmek, yapmak, ortaya koymak. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 23, 46, 56, 166, 1961/ BAŞLANGIÇ, 37, 38, 41, 129, G4)
- gerek** *is.* Lâzım. TS bk. lâzım (1982/ BAŞLANGIÇ, 13, 19, 26, 34, 48, 94, 100, 105, 126, 127, 130, 145, 156, 157, 166, G4, 177, 1961/ 40, 52, 65, 109, 115, 138, 1952/ 17, 51, 82, 1945/ 17, 28, 29, 41, 51, 58, 74, 78, 82, 88, 1924/ 17, 51, 82, 1876/ 14, 47, 56)
- gerekçe** *is.* Gerektirici sebep, esbabımucibe. TS bk. münasebet, esbabımucibe. (1982/ 30, 89, 104, 125, 153, 1961/ 25, 93, 1945/ 35)
- gerekçeli** *s.* Gerekçeye dayanan, gerekçesi olan. TS (1982/ 92, 141, 1961/ 89, 135)
- gerekli** *s.* Lüzumlu, vacip. TS (1982/ 5, 19, 41, 42, 44, 49, 55, 58, 60, 61, 104, 111, 118, 121, 122, 141, 149, 166, 169, G2, 1961/ 10, 35, 45, 50, 92, 97, 104, 111, 124, 131, 135, 144, 145, 148, 1945/ 19, 32, 59, 62, 67, 74)
- gizlilik** *is.* Gizli olma durumu. TS bk. mahremiyet (1982/ 20, 22, 160, 1961/ 15, 17, 1945/ 81)
- gizli oy** Oy verecek olanların oylarını gizli olarak vermeleri yöntemi TS (1982/ 79, 94, 100, 102, 135, 146, 154, 155, 156, 157, 1961/ 75, 84, 95, 139, 140, 143, 145, 1945/ 62)
- gönül** *is.* İstek, arzu. TS (1961/ BAŞLANGIÇ)
- görev** *is.* Bir nesne veya bir kimsenin yaptığı iş; iş görme yetkisi, fonksiyon. TS (1982/ 5, 7, 8, 26, 28, 33, 36, 39, 40, 54, 56, 65, 68, 70, 71, 76, 79, 81, 82, 84, 87, 94, 102, 103, 104, 106, 108, 110, 111, 112, 113, 117, 118, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 157, 158, 159, 166, G1, G2, G4, G7, G8, G11, G12, G13, G15, 177, 1961/ 6, 22, 31, 34, 46, 59, 64, 75, 77, 78, 84, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 105, 110, 111, 112, 113, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 129, 132, 133, 134, 136, 137, 138, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 154, G4, G5, G6, G8, G9, 1945/ 9, 26, 31, 33, 38, 47, 51, 53, 56, 57, 60, 61, 64, 91, 93)
- gösteri** *is.* Nümayiş. TS (1982/ 34, 1961/ 28)
- gözetim** *is.* Himaye. TS (1982/ 19, 24, 42, 130, 134, 135, 168, 169, G2, 1961/ 21, 131, 1945/ 80)
- grev** *is.* *Fr.* Kendi menfaatlerine daha uygun gördükleri başka iş şartlarını iş verene kabul ettirmek kasdiyle işçilerin aralarında karalaştırarak hep birlikte ve birden bire işi bırakmaları “grev” dir. THL (1982/ 53, 54, 177, 1961/ 47)

- **yapılmak** *Fr. + T.* İşi bırakmak. TS (1982/ 54)
- grup** *is. Fr.* Küme, öbek. TS (1982/ 99, 150, 162, 1961/ 94, 149, 1945/ 69)
- gûna** *s. Far.* Çeşit, herhangi bir. HS (1876/ 2)
- gütmek** *(-i)* Bir düşünceyi, bir duyguyu veya bir ilkeyi gerçekleştirmeye çalışmak. TS (1982/ 33, 34, 52, 174, 1945/ 153, 1945/ 16)
- güven** *is.* İtimat. TS bk. itimat (1982/ 135)
- **istemek** bk. itimat.(1982/ 111, 1961/ 104, 1945/ 44)
- sizlik oyu** bk. itimat. (1982/ 99, 116, 1961/ 108)
- **istemi** bk. itimat. (1982/ 111, 1961/ 104)
- **isteği** bk. itimat. (1982/ 99, 1961/ 89)
- oyu** *is.* Göreve yeni başlamış veya görevini sürdüren hükûmetin tutumunu değerlendirmek için meclisin verdiği oy; itimat reyî. TS (1982/ 110, 111, 114, 116)
- **oyu** bk. güvenoyu.(1961/ 11, 16, 18, 22, 30, 40, 48, 69, 110, 111, 125, 135)
- güvence** *is.* İnanca, teminat, garanti. TS bk. teminat (1982/ 15, 19, 37, 128)
- güvenlik** *is.* Emniyet. TS bk. emniyet, asayiş (1982/ 13, 19, 28, 30, 33, 34, 38, 48, 60, 62, 86, 117, 118, 125, 130, 137, 141, 143, G2, 177, 1961/ 11, 16, 18, 22, 30, 40, 48, 69, 110, 111, 125, 135, 1945/ 75)

H

- haber** *is. Ar.* İletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi. TS (1982/ 26, 28, 29, 133, 1961/ 23)
- **almak** (kendisine) Bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek. TS (1982/ 26, 28, 31, 1961/ 26, 1945/ 82)
- **ajansı** *is.* Yurt ve dünya olaylarını toplayıp yayımlayan kuruluş. TS bk. ajans (1961/ 121)
- **vermek** Bildirmek, haber ulaştırmak. TS (1982/ 26, 1945/ 82)
- dar etmek** *Ar. + Far. + T.* Haber vermek, bildirmek. TS (1952/ 17, 1924/ 17)
- haberleşme** *is.* İletişim, muhabere. TS bk. muhaberât (1982/ 22, 31, 1961/ 17, 26, 1945/ 81)
- hacir** *is. Ar.* Bir şahsın medeni haklarını kullanma salâhiyetinin mahkeme tarafından kaldırılması. THL (1876/ 68)
- had** *is. Ar.* Sınır, uç. TS bk. sınır (1982/ 46, 140, 1961/ 38, 39, 134)
- hafî** *s. Ar.* Saklı, gizli. TS bk. saklı (1952/ 20, 62, 1924/ 20, 62, 1876/ 58, 66, 78, 82)

hahambaşılık *is. Ar.* Hahambaşının görevi veya hahambaşına yardımcı olan teşkilât. TS (1876/ 62)

hainlik *is.* Hain olma durumu veya haince davranış. TS bk. ihanet, hayınlık, hıyanet (1961/ 99)

haiz *s. Ar.* Sahip. HS bk. sahip, malik (1952/ 10, 90, 92, 1924/ 10, 11, 90, 92, 1921/ 11, 15, 16, 1876/ 37, 89)

– **bulunmak** bk. haiz olmak.(1982/ G2,)

– **olmak** Elinde bulundurmak, uygun olmak, taşımak. TS (1921/ 20, 1876/ 3, 38, 68)

hak *is. Ar.* Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 5, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 26, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 40, 41, 42, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 60, 61, 63, 65, 66, 67, 70, 72, 74, 90, 91, 120, 121, 122, 128, 129, 140, 150, 151, 160, 168, G2, 177, 1961/ BAŞLANGIÇ, 10, 11, 13, 14, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 30, 31, 35, 36, 42, 44, 46, 47, 48, 49, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 62, 65, 71, 117, 127, 130, 134, 140, 149, 150, G9, 1952/ 4, 8, 10, 15, 70, 92, 1945/ 4, 8, 10, 15, 56, 59, 68, 70, 79, 93, 1924/ 4, 8, 10, 15, 70, 92, 1876/ 37, 49, 113)

– **aramak** Hakkı olduğuna inandığı şeyi elde etmeye çalışmak. TS (1982/ 36)

–**ediş** *is.* Bir üretim veya yapım sırasında hak edilmiş durum veya para. TS (1945/ 92)

hakikî *s. Ar.* Gerçek. TS bk. gerçek. (1952/ 4, 84, 98, 1921/ 2, 1876/ 103)

hakim bk. hâkim. (1924/ 54, 55, 56, 57)

hâkim *is. Ar.* Yargıç. TS bk. yargıç. (1982/ 19, 20, 21, 22, 26, 28, 32, 33, 37, 68, 76, 104, 129, 138, 139, 140, 143, 144, 145, 148, 154, 155, 156, 157, 159, G12, G13, 1961/ 14, 15, 16, 17, 22, 27, 30, 32, 68, 132, 133, 134, 137, 138, 143, 144, 1952/ 54, 55, 56, 57, 1876/ 81, 90)

hâkimiyet *is. Ar.* Devletin başlıca unsuru olup ferdî iradelere hâkim olan ve devlette nizam ve intizamı temine yarayan yüksek bir iradedir. THL bk. egemenlik (1952/ 3, 4, 16, 38, 1924/ 3, 4, 16, 38, 1921/ 1)

hakkaniyet *is. Ar.* Hak ve adalete uygunluk, doğruluk, nasfet. TS (1961/ 26, 38)

hal bk. hâl. (1982/ 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 39, 44, 46, 47, 51, 54, 66, 78, 83, 85, 90, 92, 94, 100, 102, 104, 105, 106, 113, 114, 116, 120, 121, 122, 125, 133, 135, 137, 140, 141, 143, 144, 147, 148, 149, 150, 153, 159, G1, G2, G16, 177, 1961/ BAŞLANGIÇ, 14, 15, 16, 17, 22, 27, 30, 34, 38, 39, 54, 63, 65, 66, 79, 80, 81, 84, 92, 100, 109, 114, 121, 124, 125, 134, 135, 138, 144, 146, 148, 152, G4, G9, 1952/ 27, 28, 41, 51, 74, 78, 86, 1945/ 17, 28, 41, 55, 72, 76, 82, 86, 88)

- hâl** *is. Ar.* Durum, vaziyet. TS bk. durum (1924/ 27, 28, 41, 51, 78, 86, 1876/ 31, 35, 36, 45, 46, 52, 67, 73, 92, 102, 113, 116)
- halel** *is. Ar.* Bozma, bozukluk. TS (1876/ 36)
- **getirmek** Zarar vermek, engel olmak, ket vurmak. TS (1876/ 16)
- **vermek** Bozmak, sarsmak. TS (1876/ 64)
- halk** *is. Ar.* Aynı ülkede yaşayan, aynı uyrukta olan insan topluluğu. TS bk. kamu, umum, amme, ahali (1982/ 31, 127, 135, 170, 1961/ 26, 50, 52, 77, 116, 131, 1952/ 84, 1945/ 84, 1924/ 84, 1921/ 1, 1876/ 11)
- halkçı** *s.* Halkın yararı için uğraşan. TS (1952/ 2, 1945/ 2)
- halkoyu** *is.* Vatandaşların, hâmiyeti muayyen kaidelere uygun olarak kendi namlarına kullanmak üzere bir şahsa tevdi etmek veya o şahsın yapacağı ve yapmış olduğu bir fiil hakkında verdiği reydir. THL (1982/ BAŞLANGIÇ, 79, 104, 174, G11, 175, 1961/ 153, 154, 157)
- hâmi** *is. ve s. Ar.* Gözeten, koruyan, koruyucu (kimse). TS (1876/ 4)
- hâmisin** *z. Ar.* Beşinci olarak. HS (1876/ 68)
- hapis** *is.* Cürümlere mahsus ve hürriyeti bağlayıcı bir ceza olup müddeti üç günden yirmi seneye kadardır. THL (1982/ 76, 1961/ 69)
- haps** bk. hapis. (1876/ 48)
- harc-ı rah** *is. Far. + Ar.* Yolluk. TS (1876/ 76)
- harekât** *is. Ar. ask.* Bir askerî birliğe yaptırılan manevra, çarpışma, çevirme, kovalama gibi işler. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 1876/ 7)
- haricî** *s. Ar.* Dışla ilgili, dıştan olan. TS (1952/ 17, 33, 55, 60, 76, 96, 1924/ 17, 55, 60, 76, 96, 1921/ 11, 1876/ 28, 89, 100, 101, 102)
- harp** *is. Ar.* Savaş. TS bk. savaş, sefer muharebe (1982/ 61, 1952/ 26, 86, 1945/ 26, 40, 86, 1924/ 26, 86)
- hâsıl olmak** *Ar.* Ortaya çıkmak, türemek. TS (1876/ 55)
- hasilât** *is.* Menkul ve gayrimenkul mallarla her türlü haklardan, hizmetlerden elde edilen menfaatler. THL (1876/ 111)
- hasrı nefis etmek** *is.* Olanca varlığı ile çalışmak. 1945/ 38 (1952/ 38, 1924/ 38)
- hastalık** *is.* Sayrılık, maraz. TS (1982/ 19, 104, 106, 119, 1961/ 18, 97, 100, 1952/ 33, 1945/ 33, 78, 1924/ 33)
- havale** *is. Ar.* Bir işi bir başkasının sorumluluğuna bırakma, ismarlama, devretme. TS (1876/ 31)
- **olunmak** Yollanmak, gönderilmek. TS (1876/ 31, 53, 80)

hayat *is. Ar.* Yaşam, dirim. TS bk. can (1982/ BAŞLANGIÇ, 20, 26, 50, 56, 61, 68, 1961/ 15, 41, 42, 56, 1921/ 16, 1876/ 62, 106)

hayınlık *is.* Hainlik TS bk. ihanet, hainlik, hıyanet (1945/ 41)

hayrât *is. Ar.* Halkın yararlanması için yapılan okul, çeşme, han gibi yapılara verilen ad. TS (1876/ 111)

haysiyet *is. Ar.* Değer, saygınlık, itibar. TS bk. itibar (1982/ 17, 32, 1961/ 14, 22, 27, 41, 45)

hazar *is. Ar.* Orduların seferî vaziyet dışında terbiye, talim ve hazırlıklarla meşgul olmaları hali. THL bk. barış, sulh (1952/ 40, 1924/ 40)

hazine *is. Ar.* Devlet malı, parası veya bunların saklandığı yer. TS (1876/ 63, 76)

hazret *is. Ar.* Kutsal sayılan kimselerin adlarının başına getirilen unvan. TS (1876/ 4, 5, 29, 35, 44, 45, 46, 54, 59, 101, 105, 113)

hesabı kâti kanunu *is.* Malî sene bitip bütçe hesabı kesildikten sonra maddeler üzerine tertip edilen bir metinle varidat ve masarif cetvellerinden müteşekkil olarak çıkarılan kanunudur. THL (1952/ 26, 98, 101)

hesabı kat'î kanunu bk.hesabı kâti kanunu. (1924/ 26, 98, 101)

heyet *is. Ar.* Kurul. TS bk. kurul (1952/ 7, 15, 17, 24, 27, 31, 32, 40, 44, 45, 46, 49, 52, 54, 62, 63, 86, 1924/ 7, 15, 17, 24, 27, 31, 32, 40, 44, 45, 46, 49, 52, 54, 62, 63, 86, 1921/ 5, 6, 7, 9, 13, 17, 19, 20, 1876/ 7, 31, 35, 36, 37, 42, 43, 45, 46, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 77, 78, 79, 80, 92, 93, 95, 99, 101, 105, 106, 116, 117)

hırsızlık *is.* Çalma suçu, sirkat. TS bk. sirkat (1982/ 76, 1961/ 68, 1945/ 12)

hız *is.* Çabukluk, sür'at. TS (1982/ 166, 1961/ BAŞLANGIÇ)

hidemât *is. Ar.* Hizmetler, görevler. HS (1876/ 18, 61)

hilâf *is. Ar.* Karşı, zıt, yalan, ters. HS (1876/ 41, 46, 47)

hilâfet *is. Ar.* İmamet-i kübrâ müradifidir ki “Peygamber”e halef olarak dinî ve dünyevi işlerde riyaset-i âmme demektir. THL (1876/ 3)

hileli iflâs *is. Ar. + Ar.* İflâsından evvel veya sonra alacaklarını zarara sokmak kastiyle hileli muamelelerde bulunan kimsenin iflâsıdır. THL bk. dolanlı iflas (1952/ 12, 1924/ 12)

himayet *is. Ar.* Koruma. TS bk. koruma, muhafaza (1876/ 11)

hin *is. Ar.* Zaman, zamane. TS bk. vakit, zaman (1876/ 68)

hitam *is. Ar.* Son, bitim. TS (1952/ 17, 25, 34, 1924/ 17, 25, 34, 1876/ 104, 119)

hıyanet *is.* Hainlik. TS bk. ihanet, hainlik, hayınlık (1952/ 27, 41, 1924/ 27, 41, 1876/ 48)

hizmet *is. Ar.* Birinin işini görme veya birine yarayan bir işi yapma. TS (1982/ 18, 39, 56, 68, 70, 72, 76, 84, 130, 131, 140, 159, 161, 167, 1961/ 34, 38, 72, 80, 126, 134, 1876/ 68)

hizmetkârlık *is.* Hizmetkârın işi, uşaklık. TS (1876/ 68)

hudut *is. Ar.* Sınır. TS (1952/ 68, 79, 1924/ 68, 79)

hukuk *ç. is. Ar.* Toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü, tüze. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 2, 5, 11, 15, 16, 24, 69, 81, 92, 103, 108, 125, 138, 153, G2, G3, G15, G16, 1961/ BAŞLANGIÇ, 2, 8, 10, 15, 19, 66, 97, 132, 145, G2, G3, G4 1952/ 12, 56, 67, 68, 70, 92, 93, 1924/ 12, 56, 59, 67, 68, 70, 92, 93, 1921/ 7, 1876/ 6, 7, 9, 17, 64, 83, 84, 91)

hususî *s. Ar.* Özel. TS bk. özel (1952/ 26, 57, 1924/ 26, 57, 1921/ 16, 1876/ 15)

hutbe *is. Ar.* Cuma ve bayram namazlarında minberde okunan dua ve verilen öğüt. TS (1876/ 7)

huzur *is. Ar.* 1. Dirlik, baş dinçliği, gönül rahatlığı, rahatlık. TS (1982/ 2, 5, 41, 81, 103, 118, 133, 135, 1961/ BAŞLANGIÇ, 10, 1876/ 17, 77)

2. Ön, yan, kat, makam. TS bk. makam (1982/ 19, 103, 1952/ 38, 59, 1924/ 38, 59, 1876/ 17, 38, 46, 77, 83)

huzurlu *s.* Huzuru olan, rahat. TS (1982/ BAŞLANGIÇ)

hükkâm *is. Ar.* Hakimler, yargıçlar. HS (1876/ 88)

hükm bk. hüküm. (1982/ 14, 17, 19, 26, 27, 33, 38, 54, 83, 87, 89, 90, 91, 104, 121, 122, 127, 148, 150, 151, 152, 153, 163, 174, G15, 177, 1961/ 9, 57, 65, 79, 93, 119, 152, 153, G4, G10, 1952/ 17, 54, 84, 90, 97, 1945/ 17, 54, 1924/ 17, 54, 84, 90, 97, 1876/ 23, 47, 71, 81, 102, 119)

–**e bağlamak** Yargılama sonunda bağlayıcı karar vermek. TS (1982/ 160, 1961/ 127)

–**etmek** *Ar. + T.* Düşünme veya yargılama sonunda bir kaniya varmak. TS (1876/ 89, 95)

–**olunmak** *Ar. + T.* Hüküm verilmek. TS (1876/ 48)

hükûmet *is. Ar.* Bakanlar kurulu, kabine. TS bk. bakanlar kurulu (1924/ 7, 23, 36, 42, 44, 46, 51, 80, 1921/ 3, 8, 11, 14, 15, 1876/ 22, 67, 84, 85, 111, 113)

hüküm *is. Ar.* Karar. TS bk. karar (1982/ 4, 24, 26, 27, 28, 36, 42, 43, 44, 49, 68, 69, 73, 79, 84, 85, 87, 89, 91, 93, 95, 96, 104, 122, 128, 129, 130, 132, 133, 137, 138, 140, 141, 143, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 160, 161, 166, 168, 174, G1, G2, G4, G6, G12, G15, 175, 177, 1961/ 8, 10, 22, 24, 30, 42, 56, 70, 76, 81, 83, 85, 86, 87, 92, 117, 118, 120, 124, 125, 126, 130, 132, 137, 139, 141, 142, 146, 149, 151, 152, 153, G1, G3, G8, G10, 155, 157, 1952/ 26, 66, 75, 1945/ 1, 20, 21, 26, 28, 35, 41, 52, 54, 75, 86, 1924/ 26, 66, 1876/ 36, 93, 94, 95, 116)

- **giymek** *Ar. + T.* Mahkemece cezalandırılmak. TS (1982/ 76, 84, 87, 139, 147, 1961/ 68, 80, 133, 146, G11, 1945/ 12, 27, 42)
- **konulmak** *Ar. + T.* Belirli kaidelere bağlanılmak. TS (1982/ 161, 163, 1961/ 126, 135)
- **koymak** *Ar. + T.* Belirli kaidelere bağlamak. TS (1961/ 137)
- **vermek** *Ar. + T.* İyice düşündükten sonra bir karara varmak. TS (1982/ 138, 1961/ 132, 1945/ 66, 1876/ 89)

hükümdâr *is. Ar. + Far.* Padişah, kral, hakan gibi taht sahibi devlet başkanı. TS bk. padişah (1876/ 4)

hükümet bk. hükûmet. (1982/ 84, 112, 113, G15, 1961/ 105, G4, 1952/ 7, 23, 36, 42, 44, 46, 51, 80, 1945/ 7, 23, 36, 42, 44, 46, 51, 80)

hümâyûn *s. Far.* Padişahla ilgili. TS (1876/ 5, 45)

hürmet *is. Ar.* Saygı. TS (1876/ 41)

hürriyet *is. Ar.* Özgürlük. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 5, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 26, 33, 40, 120, 121, 122, 130, G2, 177, 1961/ BAŞLANGIÇ, 10, 11, 13, 14, 18, 19, 28, 30, 57, 124, 1952/ 68, 70, 79, 86, 1945/ 68, 70, 86, 1924/ 68, 70, 79, 86, 1876/ 9, 64)

I

ırk *is. Ar.* Kalıtımsal olarak, ortak fiziksel ve fizyolojik özelliklere sahip insanlar topluluğu. TS (1982/ 10, 14, 1961/ 12, 1952/ 88, 1945/ 88, 1924/ 88)

ırz *is. Ar.* Bir kimsenin, başkaları tarafından dokunulmaması ve saygı gösterilmesi gereken iffeti. TS (1952/ 71, 1924/ 71)

ısdar etmek *Ar. + T.* Sudur ettirmek, ettirilmek, çıkarmak, çıkarılmak. TS (1952/ 39, 1924/ 39)

ıskat *is. Ar.* Sükût ettirme, sona erdirme, son verme. HS

– **edilmek** *Ar. + T.* Sükût ettirmek, sona erdirmek, son vermek. HS (1952/ 12, 1924/ 12, 1876/ 115)

– **etmek** *Ar. + T.* Sükût ettirmek, sona erdirmek, son vermek. HS bk. düşürmek. (1952/ 7, 42, 1924/ 7, 42)

ısrar *is. Ar.* Direnme, ayak direme, üsteleme, üstünde durma. TS

– **etmek** *Ar. + T.* Bir konuda bir düşüncede sürekli direnmek, ayak diremek. TS (1982/ 137, 1961/ 125)

– **olunmak** bk. ısrar etmek. (1876/ 35)

ıtlak olunmak *Ar. + T.* Ad verilmek, adı olmak. TS (1952/ 88, 1924/ 88)

İ

iade etmek *Ar. + T.* Geri vermek, geri çevirmek. TS (1952/ 35, 1924/ 35, 1876/ 64)

i'ade-i itibar İflâs ile kaybedilen birtakım hakların tekrar elde edilmesidir. THL (1876/ 68)

ibadet *is. Ar.* Ayin, kült. TS (1982/ 24, 1961/ 19)

ibkâ olunmak *is. Ar.* Bâki, devamlı kılınmak, sürekli kılınmak, yerinde bırakılmak, bırakılmak, olduğu yerde bırakılmak. HS (1876/ 63)

iblâğ olunmak *is. Ar.* Ulaştırılmak, eriştirilmek. TS (1876/ 63)

icbar *is. Ar.* Zorlama, zorunda bırakma. TS

– **etmek** *Ar. + T.* Birine istemediği bir işi zorla yaptırmak, zorlamak, zorunda bırakmak. TS (1924/ 74)

– **olunmak** bk. icbar etmek. (1876/ 23)

icra *is. Ar.* Yapma, yerine getirme. TS bk. yürütme (1952/ 5, 7, 13, 15, 17, 32, 40, 45, 46, 49, 50, 52, 54, 61, 86, 1924/ 5, 7, 13, 15, 17, 32, 40, 45, 46, 49, 50, 52, 54, 61, 86, 95, 1921/ 5, 8, 9, 13, 1876/ 7, 11, 29, 31, 54, 58, 64, 66, 79, 115, 116)

– **edilmek** *Ar. + T.* Yürütülmek. HS (1876/ 98)

– **etmek** *Ar. + T.* Yürütmek. HS (1952/ 21, 66, 1924/ 21, 66, 1876/ 59, 79)

– **kılınmak** bk. icra edilmek. (1876/ 77)

–**ya konulmak** bk. icra edilmek. (1924/ 95, 1876/ 99)

– **olunmak** bk. icra edilmek. (1952/ 13, 1924/ 13, 1921/ 5, 1876/ 27, 28, 33, 45, 68, 69, 84)

içtihat *is. Ar.* Herhangi bir hukuki mesele hakkında hukuk alimlerinin fikir ve mütalâalarıdır. THL (1952/ 75, 1924/ 75)

içtimâ' *is. Ar.* Toplanma, toplantı. TS bk. toplanma, toplantı (1952/ 13, 19, 25, 34, 44, 70, 86, 1924/ 13, 19, 25, 34, 44, 70, 86, 1921/ 5, 11, 12, 22, 1876/ 36, 44, 54, 70, 74, 76, 79, 102)

– **etmek** *Ar. + T.* Toplanmak. TS (1952/ 23, 25, 1924/ 23, 25, 1921/ 6, 1876/ 67, 78, 109, 119)

içtimaat *is. Ar.* *içtima'* nın çoğulu. KT bk. içtimâ'. (1952/ 79, 1924/ 79)

içtinab *is. Ar.* Sakınma, çekinme, kaçınma. TS (1876/ 49)

içtüzük *is.* Bir kuruluş, meclis, kurum, vb.nin iç işlerini düzenleyen tüzük. TS (1982/ 88, 95, 97, 99, 122, 149, G6, 1961/ 81, 85, 87, 147, 149, G3, 1945/ 21, 22)

ıdam *is.* Ölüm cezası hükümlünün hayatının kanunen, muayyen şekilde izalesini tazammun eden, en ağır cezadır. THL (1952/ 26, 1924/ 26)

ıdare *is.* *Ar.* Yönetme, yönetim, çekip çevirme. TS (1982/ 10, 11, 38, 94, 108, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 129, 133, 136, 138, 146, 153, G10, G15, 177, 1961/ 8, 92, 112, 114, 115, 116, 117, 120, 121, 132, 140, 152, 154, G4, 1952/ 85, 1945/ 51, 85, 1924/ 85, 1921/ 1, 10, 11, 13, 15, 17, 20, 23, 1876/ 7, 108, 109, 111, 113, 117)

– **etmek** *Ar.* + *T.* Yönetmek, çekip çevirmek. TS (1952/ 30, 74, 1924/ 30, 1921/ 1, 8)

– **olunmak** *Ar.* + *T.* Yönetilmek. TS (1952/ 91, 1945/ 91, 1924/ 91, 1921/ 3, 1876/ 112)

ıdarei örfiye *is.* *Ar.* Devletin mevcudiyetini tehlikeye düşürecek kadar ciddî ve vahim bir tehdit karşısında millî varlığı himaye ve müdafaa için idare ve adliye organlarının mevzuatı ve vasıtaları kâti gelmeyen hallerde müracaat olunan ve fevkalâde tedbirleri tazammun eden idare sistemidir. THL bk. sıkıyönetim (1952/ 78, 86, 1924/ 78, 86)

ıdare-i örfiye: bk. idare-i örfiye (1876/ 113)

ıddia *is.* *Ar.* İleri sürülerek savunulan düşünce; sav. TS (1982/ 19, 36, 85, 90, 148, 150, 152, G15, 1961/ 30, 31, 81, 149, 151, 152, G4, G9)

– **edilmek** *Ar.* + *T.* Sözüün diretilmesi, bir iddianın ileri sürülmesi. TS (1982/ 129, G15)

– **olunmak** bk. iddia edilmek. (1952/ 52, 1924/ 52)

– **sında bulunmak** *Ar.* + *T.* Sözünde direnmek, bir iddia ileri sürmek. TS (1952/ 12, 1924/ 12, 1876/ 68)

ıfa *is.* *Ar.* Bir işi yapma, yerine getirme. TS

– **etmek** *Ar.* + *T.* Yapmak, yerine getirmek. TS (1982/ 140, 145, G15, 1952/ 26, 33, 51, 1924/ 26, 33, 51)

– **eylemek** bk. ifa etmek. TS (1876/ 29)

– **olunmak** Yapılmak, yerine getirilmek. TS (1952/ 64, 1924/ 64)

ıfade *is.* *Ar.* Anlatım. TS (1876/ 56)

ıflâs *is.* *Ar.* Borçlarını ödemekten âciz olduğu mahkeme kararı ile tespit ve ilân olunan borçlunun hali. THL (1876/ 68)

ıhale *is.* *Ar.* Bir işi veya bir malı birçok istekli arasından en uygun şartlarla kabul edene bırakma, eksiltme veya arttırma. TS (1982/ 76, 1876/ 27)

ıhanet *is.* *Ar.* Hıyanet, hainlik. TS bk. hıyanet, hainlik, hayınlık. (1982/ 105)

ıhbar *is.* *Ar.* Bir kimsenin vukuunu öğrendiği bir hâdiseyi merciini bildirmesidir THL (1952/ 82, 1924/ 82)

ihlâl *is. Ar.* Bozma, zarar verme. TS

– **edilmek** *Ar. + T.* Bozulmak, zarara uğratılmak. TS (1982/ 15, 34, 40)

– **etmek** *Ar. + T.* Zarar vermek, zedelemek; dokunmak. HS (1876/ 11, 113)

– **olunmak** bk. ihlâl edilmek. (1952/ 81, 1924/ 81)

ihtilâf *is. Ar.* Ayrılık, anlaşmazlık, aykırılık, uyuşmazlık. TS bk uyuşmazlık (1952/ 51, 1924/ 51, 1876/ 35)

ihtilâl *is. Ar.* Bir devletin siyasî teşkilâtını, kanunî şekilleri hiç riayet etmeksizin değiştirmek üzere cebir ve kuvvet ile yapılan geniş mikyastaki halk hareketine denir. TS (1876/ 113)

ihhtisas *is. Ar.* Uzmanlık, uzmanlaşma. TS (1952/ 51, 1924/ 51)

ihhtiyacat *is. ç. Ar.* İhtiyaçlar; gereksinmeler. HS (1921/ 7)

ihhtiyaç *is. Ar.* Gerekseme, gereksinme. TS (1982/ 18, 42, 57, 62, 127, 130, 135, 1961/ 42, 49, 50, 116)

ihhtiyar *is. Ar.* Seçme. TS (1876/ 67, 111)

– **etmek** *Ar. + T.* Seçmek, üstün tutmak. TS (1952/ 88, 1924/ 88)

ihhtiyat *s. Ar.* Gereğinden fazla olup saklanan, yedek. TS bk. yedek (1952/ 63, 1924/ 63)

ihhtzar *is. Ar.* Hazırlanma, hazır etme. TS (1952/ 14, 1924/ 14)

– **olunmak** *Ar. + T.* Hazır edilmek. TS (1952/ 51, 1924/ 14)

ihkametgâh *is. Ar.* Bir kimsenin yerleşmek niyetiyle oturduğu yere denir. THL (1952/ 86, 1924/ 86)

ihkmal *is. Ar.* Eksik bir şeyi tamamlama, daha iyi duruma getirme, bütünleme. TS (1952/ 63)

– **etmek** *Ar. + T.* Bitirmek. TS (1982/ 68, 1924/ 10, 11, 1876/ 68)

ihkmâl bk.ihkmal. (1924/ 63)

ihktidar *is. Ar.* Bir işi yapabilme gücü, erk, kudret. TS bk. erk, kudret.nüfuz (1982/ 150, 162, G4, 1961/ BAŞLANGIÇ, 56, 94, 1876/ 35, 113)

ihktisadî *s. Ar.* Ekonomik. TS bk. ekonomik (1961/ 10, 18, 19, 23, 41, 42, 47, 53, 65, 115, 126, 129, 1924/ 89, 1921/ 10, 11, 20, 22)

ihktisadi bk. iktisadî. (1952/ 89)

ihktiza *is. Ar.* Gerekli olma, gerekme. TS (1876/ 29)

– **etmek** *Ar. + T.* Gerekmek. TS (1876/ 16, 84, 101)

ihl *is.* Merkezî yönetimin, bir vali yönetimindeki en önemli bölümü. TS bk. vilayet. (1982/ 34, 126, 127, 1961/ 115, 116, 1945/ 85, 89, 90, 91)

- ilâmât** *Ar. + T.* Yargı belgesi, mahkemece verilen nihaî (son) kararın iki taraftan her birine yöntemine göre verilen onamlı örnekleridir. HS (1876/ 82)
- ilân** *is. Ar.* Açıkça bildirme, açıkça duyurma. TS (1982/ 87, 92, 114, 121, 122, 143, G1, G5, 177, 1961/ BAŞLANGIÇ, 64, 66, 109, 123, G1, 1952/ 26, 35, 52, 1945/ 52, 86, 1924/ 26, 35, 52, 1921/ 7, 1876/ 7, 113)
- **edilmek** *Ar. + T.* Bir durumun yayım yoluyla duyurulması. TS (1982/ 121, 1945/ 86)
- **etmek** *Ar. + T.* Bir durumu yayım yoluyla duyurmak. TS (1982/ 104, 119, 120, 122, 1961/ 124, 1952/ 35, 86, 1945/ 26, 35, 1924/ 35, 86)
- ilâve** *is. Ar.* Katma, ekleme, ulama, ek. TS (1961/ 82, 1876/ 64)
- ilçe** *is.* Kaymakamlık, kaza. TS bk. kaza (1982/ 34, 1945/ 89)
- ilga** *is. Ar.* (varlığını) Kaldırma. TS (1982/ 174, 1961/ 153, 1952/ 26, 1924/ 26, 1876/ 48)
- **olunmak** *Ar. + T.* Varlığın ortadan kaldırılması. TS (1876/ 118)
- ilham almak** *is. Ar. + T.* Esinlenmek. TS (1961/ BAŞLANGIÇ)
- ilim** *is. Ar.* Bilim. TS bk. bilim (1952/ 51, 1924/ 51)
- ilka** *is. Ar.* Koma, bırakma, atma. KT (1876/ 92)
- ilke** *is.* Temel düşünce, temel inanç, umde, unsur, prensip. TS bk. unsur (1982/ BAŞLANGIÇ, 2, 5, 10, 28, 30, 42, 45, 58, 68, 81, 91, 99, 103, 121, 127, 130, 131, 133, 134, 136, G2, 176, 1961/ BAŞLANGIÇ, 2, 10, 57, 77, 96, 156)
- iltihak etmek** *is. Ar.* Başka devletler tarafından imza edilmiş bulunan bir muahedeye iştirak etmek isteyen diğer bir devletin müracaat ettiği hukuki muameleye denir. THL (1952/ 16, 1924/ 16)
- imkân** *is. Ar.* Olanak. TS (1982/ 29, 40, 41, 42, 43, 78, 82, 125, 1961/ 23, 50, 74, 78, 119, 1952/ 13, 1945/ 13, 1924/ 13, 1921/ 5)
- imtina etmek** *Ar. + T.* Kaçınmak, çekinmek. TS (1952/ 60, 1924/ 60, 1876/ 84)
- imtiyaz** *is. Ar.* Ayrıcalık. TS bk. ayrıcalık (1982/ 155, 1961/ 140, 1952/ 26, 51, 69, 1945/ 51, 1924/ 51, 69, 1876/ 2, 7, 68)
- **tanınmak** *Ar. + T.* Ayrıcalık göstermek. TS (1982/ 10, 1961/ 12)
- imtiyazât** *imtiyaz*'ın çoğulu. Ayrıcalıklar. TS bk. imtiyaz. (1952/ 26, 1924/ 26, 1876/ 11)
- imza** *is. Ar.* Bir şahsın, ismi için kullandığı mutad şekilde koyduğu yazıya imza derler. THL (1982/ 99, 105, 1952/ 52, 1945/ 52, 1924/ 52, 1921/ 9, 1876/ 14)
- **etmek** bk. imzalamak. (1952/ 41, 1924/ 41)
- **olunmak** bk. imzalanmak. (1952/ 39, 102, 1924/ 39, 102)

imzalamak Bir yazı veya belgeye imzasını yazmak veya imzasını atmak. TS (1982/ 104, 1945/ 41)

imzalanmak İmzalanmak işi yapılmak. TS (1982/ 105, 115, 1961/ 98, 107, 1945/ 39, 102)

inan *is.* İnanmak işi. TS bk. itikat, inanç (1945/ 75)

inanç *is.* İnanma, iman, itikat. TS bk. kanaat, itikat, inan (1982/ BAŞLANGIÇ, 10, 24, 76, 1961/ BAŞLANGIÇ, 12, 19, 68, 1945/ 12, 75)

inceleme *is.* İncelemek işi, tetkik. TS bk. tetkik (1982/ 42, 79, 98, 104, 108, 115, 144, 154, 155, 156, 160, 1961/ 75, 88, 107, 127, 139, 141, 1945/ 14, 52)

incelemek Bir işi veya özelliklerini, ayrıntılarını inceden inceye, özenle anlamaya, öğrenmeye çalışma, tetkik etme. TS (1982/ G2, 1961/ 140, 1945/ 26)

indelicap *z. Ar.* İhtiyaç duyulduğunda, gerektiğinde. HS (1952/ 86, 1924/ 86)

infisal etmek Ayırmak, ayrılmak; görevden ayırmak, azletmek. HS bk. azil (1876/ 39, 67)

inhilâl *is. Ar.* Dağılma, bölünme. parçalanma. TS (1952/ 34, 1924/ 34)

– **etmek** *Ar. + T.* Dağılmak. TS (1952/ 33, 1924/ 33)

inhisar *is. Ar.* Bazı teşebbüsleri serbest rekabet sahasından çıkararak, piyasaya mal arzını elde tutmak rejimidir. THL bk. tekelli (1952/ 26, 1924/ 26)

inkılâpçı *s.* İnkılâp yanlısı veya inkılâp yapan kimse. TS bk. devrimci (1952/ 2)

inkisam eylemek *is. Ar.* Parçalanmak. TS (1921/ 8)

insan *is. Ar.* Memelilerden, akıl ve düşünme yeteneği olan en gelişmiş canlı. TS (1982/ 5, 17, 56, 130, 1961/ BAŞLANGIÇ, 10, 14)

– **hakları** Devlet karşısında, hiçbir ayırım gözetmeksizin bireye ait haklar. HS (1982/ 2, 68, 81, 103, 1961/ 2, 57, 96)

intihap *is. Ar.* Seçim, seçme. TS bk. seçim (1952/ 13, 17, 25, 31, 34, 38, 1924/ 10, 13, 17, 25, 31, 34, 38, 1921/ 5, 8, 23, 1876/ 46, 66, 68, 69, 70, 73, 75, 109, 112)

– **edilmek** *Ar. + T.* Seçilmek. TS (1952/ 13, 1924/ 11, 13, 105)

– **etmek** *Ar. + T.* Seçmek. TS (1952/ 13, 24, 34, 62, 1924/ 13, 24, 34, 62, 1921/ 9, 13, 1876/ 71, 72)

– **olunmak** bk. intihap edilmek. (1952/ 12, 29, 31, 44, 51, 62, 63, 1924/ 12, 29, 31, 44, 51, 62, 63, 1921/ 5, 9, 19, 1876/ 7, 35, 39, 67, 69, 75, 77, 93)

intihabat *ç. İs. Ar.* Seçimler. TS (1952/ 25, 34, 1924/ 25, 34, 1921/ 5)

intişar *is. Ar.* Yayılma. TS (1876/ 110)

intizam *is. Ar.* Düzenli, düzgün olma. TS (1876/ 16)

inzibat *is. Ar.* Sıkı düzen. TS (1921/ 15, 59)

iptida *is. Ar.* İlkel. TS (1952/ 14, 24, 99, 1924/ 14, 24, 95, 99, 1921/ 6, 1876/ 43)

iptidaî tahsil *is. Ar.* İlk öğrenim. TS (1924/ 87)

irad *is. Ar.* Söyleme getirme. HS

–**etmek** *Ar. + T.* Söyleme getirmek. HS (1952/ 36, 1924/ 36)

–**ı nutk** *Ar. + Ar.* Nutuk atma, nutuk çekme. HS (1876/ 37)

– **olunmak** *Ar. + T.* Söyleme getirilmek. HS (1876/ 38)

irade *is. Ar.* İstek, dilek. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 1961/ BAŞLANGIÇ, 1876/ 27, 28, 29, 31, 36, 43, 53, 54, 73, 77, 92, 101, 102, 106, 116)

irae *is. Ar.* Gösterme, ibraz. KT (1952/ 52, 1924/ 52)

ira’e etmek *Ar. + T.* Göstermek. HS (1876/ 81)

irtifak hakkı Bir taşınmaz üzerinde, bir kullanma ve yararlanmaya rıza göstermeyi yahut mülkiyete özgü bazı hakları kullanılmasından kaçınmayı gerektiren ve diğer bir taşınmaz veya kişi yararına aynî hak olarak kurulan yüküm. HS (1982/ 169, 1961/ 131)

irtikâp *is. Ar.* (kötü iş) Yapma, kötülük etme. TS (1982/ 76, 1961/ 68, 1952/ 27, 1924/ 27, 1876/ 48)

islâm *is. Ar.* İslamiyet. TS (1876/ 4, 11, 27)

isnat *is.* Yükleme, atfetme. TS (1982/ 39, 1961/ 34)

– **olunmak** *Ar. + T.* Dayandırılmak. HS (1982/ 39, 1961/ 34, 118, 1952/ 17, 1924/ 17)

ispat hakkı *is. Ar.* Kamu görev ve hizmetinde bulunanlara karşı, bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili yapılan suçlamalardan dolayı açılan hakaret davlarından dolayı, sanık suçlamanın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir. HS (1982/ 39, 1961/ 34)

isticvab *is.* Suç işlemek şüphesi altında olan bir kimseye yargıç, savcı, polis memurları tarafından, kim olduğunun şahsi hallerinin kendisine isnat edilen suç hakkında cevap verip vermeyeceğinin ve tahkikatın aydınlatılması için lüzum görülen şeylerin sorulmasıdır. THL bk. sorgulamak (1952/ 17, 1924/ 17)

istida *is. Ar.* Dilekçe. TS bk. arz-ı hâl. (1876/ 53)

istifa *is. Ar.* Çekilme. TS bk. çekilme. (1982/ 84, 91, 104, 113, 116, 1952/ 28, 33, 1924/ 28, 33, 1876/ 39, 74, 81, 107)

istihdam *is. Ar.* Bir görevde, bir işte kullanma. TS (1982/ 166)

– **olunmak** *Ar. + T.* Bir işte, bir görevde kullanılmak. TS (1952/ 92, 1924/ 92, 1876/ 18)

istihkak *is. Ar.* Bir şeyin birisi için sabit bir hak olmasının meydana çıkmasıdır. THL (1952/ 92, 1924/ 92)

istihsal *is. Ar.* Çıkarma, elde etme. TS (1876/ 110)

- **edilmek** *Ar. + T.* Çıkarılmak, elde edilmek. TS (1876/ 8)
- **olunmak** bk. istihsal edilmek. (1952/ 98, 1924/ 98, 1876/ 31, 96, 103)
- istikamet** *is. Ar.* Doğrultu, yön. TS (1924/ 46, 1876/ 39)
- istimâl** *is. Ar.* Kullanma. TS (1924/ 59)
 - **etmek** *Ar. + T.* Kullanmak. TS (1924/ 4, 6, 7, 42, 1876/ 83)
 - **olunmak** *Ar. + T.* Kullanılmak. TS (1924/ 8)
- istimal** bk. istimâl. (1952/ 59)
 - **etmek** bk. istimâl etmek. (1952/ 4, 6, 7, 42)
 - **olunmak** bk. istimâl olunmak. (1952/ 8)
- istimlâk olunmak** *Ar. + T.* Kamulaştırılmak. TS (1952/ 74, 1924/ 74)
- istimval olunmak** *is. Ar.* Âdi vasıtalarla temin edilemeyen askerî ihtiyaçları temin zımında alakalıların rızası olmasa bile mahsus kanun mucibince ve değer pahası mukabilinde ferde ait mallara el konulmasıdır. THL (1952/ 74, 1924/ 74)
- istinâf** *is. Ar.* Mahkemenin verdiği kararı kabul etmeyerek, bunu istinaf mahkemesine götürme. TS (1876/ 92, 93, 95)
- istismar etmek** *is. Ar.* Birinin iyi niyetini kötüye kullanmak. TS (1982/ 24, 1961/ 19)
- istisna** *is. Ar.* Bir kimse veya bir şeyi benzerlerinden ayrı tutma. TS (1982/ 20, 38, 54, 73, 129, 137, 139, 177, 1961/ 15, 47, 125, 133)
 - **edilmek** *Ar. + T.* Ayırılmak. TS (1982/ 71, 1961/ 59)
- istizah** *is. Ar.* Herhangi bir konuda açıklayıcı bilgi isteme, bir sorunun açıklanmasını isteme. TS bk. gensoru (1952/ 22, 1924/ 22, 1876/ 38)
- istizan** *is. Ar.* Yetki isteme, izin isteme. TS (1876/ 28, 29, 53, 101)
 - **etmek** *Ar. + T.* İzin istemek. TS (1876/ 29)
 - **olunmak** *Ar. + T.* İzin alınmak. TS (1876/ 53)
- işkence** *is. Far.* Bir kimseye maddî veya manevî olarak yapılan aşırı eziyet. TS (1952/ 73, 1945/ 73, 1924/ 73, 1876/ 26)
 - **yapılmak** *Ar. + T.* Maddî veya manevî eziyet çektirilmek. TS (1982/ 17, 1961/ 14)
- işlem** *is.* Muamele. TS bk. muamele (1982/ 10, 19, 40, 66, 78, 79, 105, 107, 112, 122, 125, 130, 144, 157, 159, 160, 167, 177, 1961/ 30, 54, 75, 98, 105, 114, 124, 127, G10, 1945/ 46, 86)
- işleyiş** *is.* İşlemek işi veya biçimi. TS (1982/ 51, 108, 130, 142, 143, 145, 154, 155, 156, 157, 158, 160, G8, 1961/ 46, 120, 122, 127, 136, 138, 139, 140, 141, 142, G7)
- iştikâ** *is. Ar.* Şikâyet etmek, yakınmada bulunmak. HS (1876/ 14)
 - **olunmak** *Ar. + T.* Şikâyet edilmek, yakınmada bulunulmak. HS (1876/ 31)

iştirak *is. Ar.* Katılma. TS bk. şirket, ortaklık (1924/ 10)

– **etmek** *Ar. + T.* Katılmak. TS (1952/ 32, 1924/ 32)

ita *is. Ar.* Verme, ödeme. TS (1876/ 7)

– **etmek** *Ar. + T.* Vermek, ödemek. TS (1952/ 66, 1924/ 66, 1876/ 49)

– **kılınmak** bk. ita olunmak. (1876/ 76)

– **olunmak** *Ar. + T.* Verilmek, ödenmek. TS (1876/ 99, 104)

itaat *is. Ar.* Söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uymak. TS (1952/ 94, 1924/ 94)

ita'at bk. itaat (1876/ 41)

itham *is. Ar.* Suçlama, suçlu görme. TS (1876/ 34, 79)

– **edilmek** *Ar. + T.* Suçlanmak, suçlu görünmek. TS bk. suçlanmak (1952/ 42, 1924/ 42)

– **olunmak** bk. itham edilmek. (1876/ 32, 79)

ithamiye bk. itham. (1876/ 93, 94, 95)

îtibar *is. Ar.* Saygı görme, değerli, güvenilir olma durumu, saygınlık, prestij. TS bk. haysiyet (1876/ 110)

itikât *is. Ar.* İnanma, inan. TS bk. inan, inanç (1876/ 16)

itimat *is. Ar.* Bakanlar Kurulu Başkanına ve ona tebaan bu kurulu teşkil eden bütün üyelere veya bakanlardan birine; kendi istekleri üzerine veyahut siyasi sorumu gerçekleştirecek herhangi bir meselenin gensorusu ve görüşülmesi neticesinde parlamento tarafından verilen onamak oyudur. Aksine ademi itimat (güvensizlik) denir.

Güven istemek yeni hükümet teşkili halinde gereklidir. THL bk. güven (1952/ 44, 1924/ 44, 1876/ 61)

ittihat *is. Ar.* Birleşme, birlik kurma, bir olma. TS (1876/ 16)

ittihaz *is. Ar.* Sayma, tutma. TS (1876/ 45)

– **edilmek** *Ar. + T.* Alınmak, gerekenin yapılması. TS (1952/ 36, 1924/ 36)

– **etmek** *Ar. + T.* Almak, gerekeni yapmak. TS (1952/ 63, 1924/ 63)

– **kılmak** *Ar. + T.* Saymak, tutmak, ... olarak görmek. TS (1921/ 7)

iza'e edilmek *is. Ar.* Kayıp etme, mahv u telef etme, fevt ettirme, ifate. KT (1876/ 8)

izahât *is. Ar.* Açıklamalar. TS bk. açıklama (1876/ 31, 53)

izin *is. Ar.* Müsaade, ruhsat, icazet, mezuniyet. TS (1982/ 26)

– **almak** Bir şey yapmak için onay sağlamak. TS (1982/ 28, 29, 33, 34, 51, 68, 1961/ 23, 28, 29,46, 56)

– **vermek** Birini bir şey yapmada serbest bırakmak. TS (1982/ 92, 1961/ 66)

K

kabiliyet *is. Ar.* Yetenek. TS (1876/ 19)

kader *is. Ar.* Alın yazısı, yazgı. TS (1961/ BAŞLANGIÇ)

kadın *is.* Dişi cinsten erişkin insan, erkek veya adam karşıtı. TS (1982/ 50, 1961/ 43, 1952/ 10, 11, 87)

kadime *is. Ar.* Başlangıcı olmayan, eski, ezeli. TS bk. eski, sabık (1876/ 3)

kadro *is. İt.* Devletin muayyen hizmetlerinin ifası için ihtiyaç olan memur ve müstahdemlerin adet, derece ve sınıflarını çerçeveleyen hizmet cetvelidir. THL (1982/ 139, 159, G1, 1961/ 133, 144)

kâffe *s. Ar.* Bütün, tamam, hep, cümle. TS bk. cümle (1876/ 9, 17, 19, 51, 114)

kâfi *s. Ar.* Yeterli, yetecek ölçüde olan. TS (1876/ 79)

kaide *is. Ar.* Kural. TS bk. kural (1876/ 66, 108)

kalkınma *is.* Kalkınmak işi. TS (1982/ 166, 1961/ 41, 129)

kalkışma *is.* İsyân, ayaklanma, kıyam. TS (1982/ 122, 1961/ 124, 1945/ 86)

kamu *is.* Halk, amme. TS bk. halk, amme, ahali umum (1982/ 13, 22, 23, 28, 33, 34, 39, 47, 52, 56, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 82, 108, 119, 120, 121, 125, 126, 128, 129, 130, 133,

135, 137, 141, 145, 165, 169, G4, 1961/ 11, 15, 16, 18, 28, 29, 34, 39, 46, 58, 59, 61, 62, 68, 115, 117, 118, 119, 122, 125, 135, 1945/ 12, 68, 74, 82)

– **yararı** *is.* Devletin ihtiyaçlarına cevap veren ve bu ihtiyaçları karşılayan, devlete yarar sağlayan değerler bütünü. TS bk. menafî umumi (1982/ 13, 35, 39, 43, 46, 47, 82, 169, 1961/ 11, 34, 36, 38, 39, 40, 78, 119, 131)

kamulaştırma *is.* Devletleştirme. TS bk. istimlâk olunmak, devletleştirme (1982/ 46, 1961/ 38, 1945/ 74)

kamutay *is.* Türkiye Büyük Millet Meclisinin genel kurulu. TS (1945/ 17, 23, 27, 31)

kanaat *is. Ar.* Kanış, kanı, inanç, düşünce. TS bk. inanç, düşünce. (1982/ 15, 24, 25, 26, 29, 31, 138, 1961/ 19, 20, 23, 26, 119, 132)

kanun *is. Ar.* Yasa. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 40, 42, 43, 44, 46, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 61, 63, 66, 67, 68, 69, 71, 73, 74, 74, 79, 82, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 104, 105, 108, 112, 113, 115, 117, 118, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 173, 174, G1, G2, G3, G4, G8, G9, G11, G12, G15, 175, 177, 1961/ BAŞLANGIÇ, 6, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 33, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 44, 46, 54, 55, 57, 59, 60, 61, 64, 65, 68, 69, 74, 75, 78, 82, 91, 92, 93, 106, 107, 110, 111, 112, 113, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, G4, G5, G6, G7, G8, G9, G10, 155, 1952/ 1, 2, 8, 9, 15, 18, 26, 35, 38, 40, 43, 47, 48, 51, 52, 53, 54, 66, 68, 69, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 85, 86, 93, 94, 98, 100, 102, 103, 105, 1945/ 1, 8, 9, 15, 18, 26, 28, 35, 38, 40, 43, 47, 48, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 66, 68, 69, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 85, 86, 88, 93, 94, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 1924/ 1, 8, 9, 15, 18, 35, 38, 40, 43, 47, 48, 51, 52, 53, 54, 56, 58, 66, 68, 69, 74, 76, 77, 79, 80, 85, 86, 93, 94, 98, 100, 102, 103, 105, 1921/ 1, 7, 8, 23, 1876/ 10, 12, 13, 15, 19, 21, 22, 25, 36, 41, 53, 54, 55, 66, 81, 82, 92, 96, 97, 100, 101, 109, 110, 112)

kanunen *z Ar.* Yasa gereğince, yasal olarak. TS (1982/ 33, 37, 1952/ 55, 57, 72, 78, 83, 88, 1924/ 55, 57, 72, 78, 83, 88, 1876/ 8, 23, 39, 48, 89)

kanunî *s. Ar.* Yasaya uygun, yasal, yasalı. TS (1982/ 24, 37, 1961/ 19, 33, 1876/ 23)

kanuniye bk. kanunî. (1952/ 26, 1924/ 26, 1876/ 7, 35, 116)

kanunu esasî *is. Ar. + Ar.* Anayasa. TS bk. anayasa, teşkilâtı esasiye kanunu (1952/ 104, 1924/ 104, 1876/ 1, 36, 40, 48, 64, 80, 115, 116, 117)

karar *is. Ar.* Bir iş veya sorun hakkında düşünülerek verilen kesin yargı. TS bk. hüküm (1982/ BAŞLANGIÇ, 5, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 28, 32, 33, 54, 66, 69, 77, 78, 79, 82, 83, 84, 85, 87, 91, 92, 96, 97, 99, 100, 104, 105, 113, 114, 116, 118, 121, 122, 125, 127, 129, 135, 138, 139, 140, 141, 143, 147, 148, 149, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 162, 163, 164, G15, 177, 1961/ 14, 15, 16, 17, 22, 27, 30, 54, 57, 64, 66, 69, 75, 78, 79, 80, 81, 85, 87, 89, 90, 92, 94, 98, 99, 106, 108, 109, 111, 116, 118, 122, 124, 132, 133, 134, 135, 139, 141, 143, 144, 146, 151, 152, G4, G9, 1952/ 17, 20, 27, 34, 39, 41, 50, 54, 58, 60, 63, 65, 67, 81, 86, 1924/ 17, 20, 27, 34, 50, 58, 60, 63, 65, 67, 81, 86, 1921/ 23, 1876/ 28, 34, 36, 38, 48, 55, 58, 79, 80, 94, 95)

karar-gir *s. Ar.* Kararı verilmiş, mukarrer. KT (1876/ 51)

kararname *is. Ar. + Far.* Cumhurbaşkanının onayladığı hükümet kararı. TS (1982/ 87, 91, 104, 107, 121, 122, 148, 150, 151, 152, 153, 163, G15, 1876/ 31, 102)

karşı koymak Direnmek, dayanmak, boyun eğmemek. TS (1961/ 96)

kat'a bk. katiyen. (1876/ 89)

katiyen *z Ar.* Hiçbir zaman, asla. TS (1876/ 26, 54)

katma bütçe Sarfiyatı hususî varidat ile temin ve muvazene-i umumiye haricinde idare olunan devlet daire ve müesseselerinin bütçeleridir. THL (1982/ 130, 160, 161, 162, 163, 1961/ 94, 126, 127, 1945/ 95)

kavanin *is. ç. Ar.* Kanunlar. (1952/ 26, 51, 52, 82, 1924/ 26, 51, 52, 75, 82, 1921/ 7, 11, 20, 1876/ 14, 53, 54, 64, 80, 88, 95, 110, 113, 118)

kaybetmek *Ar. + T.* Yitirmek. TS bk. gaip etmek (1982/ 127, 169, 170, 1961/ BAŞLANGIÇ, 116)

kayd *is. Ar.* Bir yere mal ederek deftere geçirme. TS (1982/ G 16)

kayd-ı hayat Ömürle sınırlı; ömür boyu; yaşadığı sürece. HS (1876/ 62, 106)

kayıt *is. mec. Ar.* 1. Şart. TS bk. şart (1982/ 15, 26, 83, 99, 129, 1961/ 70)

2. Sınırlama, davranışlarını çerçeveleme. TS (1982/ 31, 112, 175, 1961/ 23, 26, 155, 1945/ 78, 1876/ 47)

kayıtlamak Bir takım şartlarla bağlamak, sınırlandırmak, takyit etmek. TS (1961/14, 124, 1945/ 86)

kayıtsız *is.* Bir şarta bağlı olmayan. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 6, 81, 103, 1961/ 4, 77, 96, 1945/ 3, 16)

kaymakam *is.* Ülkenin mülkî ve idarî taksimat dairelerinden “ilçe”nin idare âmiridir. THL (1921/ 15)

kaynak *is.* Bir şeyin çıktığı yer, menşe. TS (1982/ 6, 29, 82, 127, 130, 131, 163, 166, 168, 1961/ 4, 23, 53, 57, 78, 116, 119, 130)

kaza *is.* 1. Geniş anlamda (yargı) bizzat ihkakı hakka meydan vermemeye ve bu suretle hukuk nizamının bozulmamasına ve o nizamı korumaya matuf devlet faaliyetidir. THL (1952/ 8, 53, 1924/ 52, 1921/ 15)

2. *is.* Vilâyet (il) ten sonra gelen başında kaymakam bulunan idarî taksimat dairesi. THL bk. ilçe (1952/ 89, 1921/ 10, 1876/ 109, 111)

kazaî *is.* *Ar.* Yargısal. HS (1921/ 20)

kazaskerlik *is.* *Ar.* Kazaskerin yaptığı iş, kazaskerin rütbesi ve makamı. TS (1876/ 62)

keder *is.* *Ar.* Acı, üzüntü, dert, sıkıntı, ıstırap, tasa. TS bk. tasa. (1982/ BAŞLANGIÇ)

keff-i yed etmek *Ar.* + *Ar.* + *T.* Vazgeçme, el çekme, karışmama. HS (1876/ 84)

kelâm *is.* *Ar.* Söz. TS bk. söz (1952/ 70, 1924/ 70)

kemakân *z Ar.* Önceden olduğu gibi, eskisi gibi. TS (1952/ 70, 1924/ 70, 1876/ 11)

kemiyet *is.* *Ar.* Nicelik. TS (1876/ 86)

kerde *is.* *İt.* Radde. TS (1921/ 8)

kesin hesap bk. hesabı katî kanunu. (1982/ 164, 177, 1961/ 64, 128, 1945/ 26, 98, 99, 101)

kesp etmek *Ar.* + *T.* Kazanmak, elde etmek. TS (1952/ 26, 1924/ 26)

keyfiyet *is.* *Ar.* Nitelik. TS bk. durum, nitelik (1952/ 44, 86, 1924/ 44, 86, 1876/ 31, 80, 107)

kınamak (-i) Ayıplamak, takbih etmek. TS (1982/ 24, 25, 1961/ 19, 1945/ 75)

kınama *is.* Kınamak işi, ayıplama, takbih. TS (1982/ 129)

kıraat *is.* *Ar.* Okuma. TS (1924/ 36, 1876/ 31, 45)

– **ettirmek** *is.* *Ar.* Okutturmak. TS (1952/ 36, 1924/ 36)

– **olunmak** *is.* *Ar.* Okunmak. TS (1876/ 31, 45)

kısım *is.* *Ar.* Bölük. TS bk. bölüm. (1982/ 1, 46, 75, 91, 141, 161, 174, G1, 175, 176, 177, 1961/ 1, 10, 13, 38, 63, 135, 153, G1, 155, 156)

kısıntı *is.* Kısmı, azaltma. TS (1945/ 78)

kışkırtmak Tahrik etmek. TS (1961/ 19, 22)

kıta *is.* *Ar.* *ask.* Silahlı veya silahsız erlerin, bir komutanın emrinde bir araya gelmesinden oluşan birlik. TS (1921/ 22)

kıta’ât kıta’nın çoğulu. bk. kıta. (1876/ 1)

kıvanç *is.* Övünç, iftihar. TS (1961/ BAŞLANGIÇ)

kisve *is.* *Ar.* Kılık. TS (1982/ 74, 1961/ 153)

kişi *is.* İnsan, kimse, şahıs. TS bk. zat. (1982/ BAŞLANGIÇ, 5, 6, 10, 11, 12, 15, 17, 19, 24, 29, 30, 31, 32, 38, 40, 43, 90, 91, 104, 108, 118, 138, 145, 156, 157, 177, 1961/ 4, 8, 10, 12, 14, 19, 22, 26, 27, 30, 65, 78, 97, 118, 131, 132, 138, 145, 1945/ 23, 62, 63, 69, 70, 82, 86, 1876/ 14, 106)

kolluk kuvveti *is.* Güvenlik güçlerinin oluşturduğu birlik. TS (1982/ 33)

komisyon *is.* *Fr.* Alt kurul, encümen, komite. TS bk. komite. (1982/ 91, 100, 162, 164, 1961/ 90, 92, 94, 1876/ 89)

komite *is.* *Fr.* Alt kurul, encümen, komisyon. TS bk. komisyon (1961/ 70, G3, G4)

komuta *is.* *Ask.* Kumanda. TS bk. kumanda. (1945/ 40)

konut *is.* Mesken, ikametgâh. TS bk. mesken (1982/ 21, 56, 57, 1961/ 16, 49, 1945/ 71, 76)
– **dokunulmazlığı** Kanunda yazılı usul ve haller dışında konuta girilememesi, vatandaşların kamu haklarından. THL (1982/ 21, 1961/ 16, 1945/ 86)

kooperatif *is.* *Fr.* Meslek, sanat veya maiyetlerine ait ihtiyaç ve muamelelerini karşılıklı muavenet ve kefalet sayesinde tedarik ve ifa eylemek maksadıyla teşkil edilen ve sermayesi miktarıyla ortaklarının sayısı muayyen olmayan şirkete denir. THL (1982/ 69, 171)

kooperatifçilik *is.* Kooperatif kurma ve işletme işi. TS (1982/ 171, 1961/ 51)

koordinasyon *is.* *Fr.* Eşgüdüm. TS (1982/ 118, 1961/ 111)

koruma *is.* Muhafaza etme, vikaye etme, sıyanet etme. TS bk. muhafaza, himayet, vikaye (1982/ 17, 174, 1961/ 18, 131, 153)

korumak Muhafaza etmek, vikaye etmek, sıyanet etmek. TS bk. muhafaza etmek, (1982/ 5, 23, 44, 49, 51, 56, 58, 103, 135; 1961/ 22, 28, 29, 47, 1945/ 59)

kovuşturma *is.* *Ar.* Takibat, takip. TS (1982/ 19, 20, 23, 28, 83, 127, 129, 140, 1961/ 15, 118, 134, 140, 144)

kösteklemek *mec.* Engellemek. TS (1961/ 26)

köy *is.* *Far.* Genellikle tarımsal alanda çalışmak gibi işlevlerle belirlenen, konutları ve öteki yapıları bu hayatı yansıtan yerleşme birimi. TS (1982/ 127, 169, 170, 1961/ 116, 1952/ 89, 90, 1945/ 89, 90, 1924/ 89, 90, 1921/ 21)

köylü *s.* Köyde yaşayan veya köyde doğmuş olan. TS (1982/ 44, 169, 170)

kudret *is.* *Ar.* Güç, erk, erke, iktidar. TS bk. iktidar, erk, nüfuz (1952/ 5, 1924/ 5, 1921/ 2, 1876/ 20)

kumanda *is.* *İt.* Yönetmek. TS bk. komuta. (1952/ 40, 1924/ 40, 1876/ 7)

- kur'a** *is. Ar.* Bazı şeylerin tevzii veya bir şeye nail olacak kimsenin tâyini için iltizam edilen bir usuldür ki, bununla kalpleri tatyip, nizamı def gibi bir gaye gözetilir. THL bk. ad çekmek (1952/ 63, 1924/ 63, 1876/ 92, 93)
- kural** *is.* Bir sanata, bir bilime, bir düşünce ve davranış sistemine temel olan, yön veren ilke. TS bk. kaide (1982/ 11, 24, 54, 92, 1961/ 8, 19, 36, 66, 117, G4)
- kurucu** *s. Ar.* Müessis. TS (1982/ BAŞLANGIÇ)
- kurul** *is.* Heyet, konsey. TS bk. heyet (1982/ 54, 68, 76, 79, 82, 91, 97, 98, 104, 108, 118, 120, 122, 130, 131, 146, 148, 154, 155, 156, 159, 162, 164, G4, G5, G8, G12, G13, 177, 1961/ 65, 75, 78, 91, 92, 94, 111, 119, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 147, 149, G1, G7, G8, 1945/ 62, 63)
- kurum** *is.* Kuruluş, müessese, tesis. TS (1982/ 22, 24, 29, 33, 34, 42, 52, 56, 68, 69, 78, 82, 108, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 146, G2, G4, G8, 177, 1961/ 23, 118, 122, G7, G8)
- kuruş** *is. Alm.* Liranın yüzde biri değerinde Türk parası. TS (1876/ 63, 76)
- kutsal** *is.* Kutsî, mukaddes. TS bk. mukaddes. (1982/ BAŞLANGIÇ, 24, 1961/ 19)
- kuvve** bk. kuvvet. (1952/ 53, 1924/ 53, 1876/ 7)
- kuvvet** *is. Ar.* Fiziksel güç, takat. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 33, 34, 38, 68, 72, 76, 92, 95, 104, 108, 117, 118, 129, 132, 160, G2, 1961/ 66, 84, 85, 110, 111, 1952/ 38, 1945/ 38, 40, 1924/ 38, 1876/ 36, 116)
- kübra** *s. Ar.* Büyük, büyük önerme. HS (1876/ 3)
- küçük** *s.* Büyük karşıtı. TS (1982/ 24, 46, 50, 141, 1961/ 19, 38, 135)
- külliyen** *z Ar.* Tamamen, büsbütün, tamamıyla. HS (1876/ 26)
- kültür**: *is. Fr.* Hars, ekin. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 24, 62, 63, 133, 134, 177, 1961/ 50, 121)
- küşad** *is. Far.* Açma, işletmeye açma. HS (1876/ 45, 46, 99, 101)

L

lâakal *s. Ar.* En azından, hiç olmazsa. TS (1952/ 102, 1924/ 102, 1876/ 70)

lâhik olan *is. Ar.* Sonradan verilen. HS (1952/ 13, 1924/ 13, 1921/ 5)

lâik *s. Fr.* Din işlerini devlet işlerine karıştırmayan, devlet işlerini dinden ayrı tutan. TS (1982/ 2, 68, 81, 103, 1961/ 2, 57, 77, 1952/ 2, 1945/ 2)

lakap *is. Ar.* Bir şahsın örf ve âdet dolayısıyla takındığı veya soyunun takına gelmiş olması sebebiyle sahip bulunduğu isimdir. THL (1982/ 174, 1961/ 153)

layan-‘azil *s. Ar.* Azledilemeyen, işten uzaklaştırılmayan. HS (1876/ 81)

layiha *is. Ar.* Dilekçe, yazılı dilek, istek, tasarı. HS (1952/ 51, 95, 99, 1924/ 51, 95, 99, 1876/ 53, 54, 55, 57, 64, 80, 99, 101, 104)

lâzım *is. Ar.* Gerekli lüzumlu. HS bk. gerek. (1961/ 92, 1952/ 41, 1924/ 41, 1876/ 31, 41, 61, 95, 117)

lede’l-arz *z Ar.* Arz olunduğunda. HS (1876/ 31)

ledelhace *z Ar.* İhtiyaç duyulduğunda, gerektiğinde. HS (1921/ 8)

lede'l-iktiza z *Ar.* İktiza ettiğinde, gerektiğinde. HS (1876/ 7, 31)

lisan *is. Ar.* Dil, zeban. HS bk. dil (1876/ 18, 57)

liva *is. Ar.* Sancak. TS (1876/ 109)

lüzum *is. Ar.* Gerek, gereklik, gereklilik, icap. TS (1952/ 19, 32, 59, 67, 74, 1924/ 19, 32, 59, 67, 74, 1876/ 21, 36, 38, 44, 45, 64, 83, 92, 101, 106, 116)

M

ma'âbir ç. *is. Ar.* Geçilecek mahal, geçit, derbent. KT (1876/ 110)

ma'ada *e. Ar.* –den başka, gayri. TS (1876/ 10, 17, 22, 78)

ma'ârif *is. Ar.* Öğretim ve eğitim sistemi. TS (1921/ 11, 1876/ 110, 114)

maaş *is. Ar.* Aylık. TS bk. aylık. (1952/ 56, 93, 1924/ 56, 93)

ma'aş bk. maaş. (1876/ 39, 63, 76, 90)

madâme'l-hayat z *Ar.* Sağ oldukça, ömrü oldukça. KT (1876/ 6)

maddî *s. Ar.* Madde ile ilgili maddesel. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 5, 15, 17, 42, 54, 69, 1961/ 10, 14, 50)

mah *is. Far.* Ay, şehir. KT bk. şehir (1876/ 69)

mahakim *is. ç. Ar.* Mahkemeler. HS bk. mahkeme. (1924/ 8, 1876/ 33, 81, 85, 87, 89)

mahal *is. Ar.* Yer. HS (1982/ 145, 1961/ 138, 1876/ 78, 111, 113)

mahallî *s. Ar.* Yöresel, yerel. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 127, 135, G4, G10, G16, 177, 1961/ 92, 116, 1921/ 11, 14, 23)

mahcur *is. Ar.* Hacrolunan şahıstır: sağır, mecnun ve matuh ile yargıç tarafından hacrolunan sefih ve borçlular gibi. THL (1952/ 12)

mahcuriyet *is. Ar.* Kısıtlılık. HS (1952/ 28, 1924/ 28)

mahkeme *is. Ar.* Bir yargıçtan veya bazen savcı ve yargıçlardan oluşan bir kurulun, yargı görevini yerine getirdikleri yargı yeri. TS (1982/ 9, 15, 17, 19, 28, 29, 33, 36, 37, 51, 69, 84, 85, 87, 90, 104, 105, 135, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, G1, G12, 177, 1961/ 7, 19, 22, 30, 31, 57, 64, 65, 81, 119, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, G4, G9, 1952/ 26, 53, 54, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 81, 83, 1945/ 8, 26, 53, 54, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 81, 83, 1876/ 23, 48, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 92, 117)

mahkûm *s. Ar.* Hakkında mahkûmiyet hükmü kesinleşmiş bulunan kimse. HS (1982/ 28, 30, 1961/ 22, 1952/ 12, 27, 42, 1924/ 12, 27, 1876/ 39, 68)

mahkûmiyet *is. Ar.* Hüküm giymiş olma durumu. TS (1982/ 38, 1961/ 27, 1924/ 27, 1876/ 74, 81)

mahremiyet *is. Ar.* Gizlilik. TS bk. gizlilik. (1952/ 81, 1924/ 81)

mahsus *is. Ar.* Biri veya bir şey için ayrılmış, münhasır. TS (1952/ 32, 1924/ 32, 1921/ 20, 1876/ 20, 58, 89, 111)

ma'iyet *is. Ar.* Beraberlik, arkadaşlık; büyük bir memurun emri altında bulunma; yanında çalışma. HS (1876/ 37, 38)

makam *is. Ar.* Mercî; kat; memurluk yeri; orun. HS bk. huzur (1982/ 10, 11, 26, 40, 46, 74, 83, 95, 102, 106, 130, 138, 153, 157, 1961/ 8, 62, 79, 100, 120, 132, 152, 1952/ 17, 32, 1945/ 17, 82, 1924/ 17, 32, 1876/ 31, 53, 64, 75, 110)

makar *is. Ar.* Merkez; ağırlık noktası. HS bk. başkent, pay-i taht (1952/ 2, 1924/ 2)

maksat *is. Ar.* İstenilen şey, amaç, gaye, erek. TS bk. amaç, gaye (1982/ 19, 45, 131, G15, 1961/ 31, 41, G4)

makule *s. Ar.* Çeşit, tür, soy. HS (1876/ 29)

mal *is. Ar.* Mülkiyet konusu olabilen, bütün maddi eşya ile malvarlığına girebilen bütün haklara hukuken verilen ad. HS (1982/ 23, 46, 121, 160, 167, 1961/ 18, 38, 123, 127, 1952/ 71, 74, 1945/ 70, 71, 74, 79, 96, 1924/ 71, 1876/ 21)

– **bildirimi** Para borcundan dolayı mahkûm olan, yahut hakkındaki ilâmsız takip, usulü dairesinde katileşen borçlunun gerek kendisinde, gerek üçüncü şahıslar elinde bulunan mal, alacak ve haklarından borcuna yetecek miktarın, nevi ve mahiyet ve vasıflarını ve her türlü kazanç ve gelirlerini ve yaşayış tarzına göre geçim menbalarını ve buna

- nazaran borcunu ne suretle ödiyebileceğini yazı ile veya ağızdan icra dairesine bildirmesidir. THL (1982/ 71, 1961/ 59)
- malî** *is. Ar.* Mal ve para ile ilgili, parasal. TS (1982/ 29, 52, 65, 69, 73, 130, 133, 134, 135, 160, 161, 163, 164, 167, G15, 1961/ 23, 42, 53, 57, 61, 121, 126, 128, G4, 1952/ 26, 1924/ 26, 1921/ 20)
- malik** *is. Ar.* İye; bir şeye sahip olan kişi. HS bk. sahip (1876/ 9)
- maliye** *is. Ar.* Devlet gelir ve giderlerini yöneten kuruluş, Maliye Bakanlığı. TS (1982/ 73, 90, 127, 1961/ 65, 116, 1952/ 26, 95, 101, 1945/ 95, 101, 1924/ 26, 95, 101, 1876/ 6, 79, 96, 105)
- malûl** *is. Ar.* Sakat. TS (1982/ 61)
- maluliyet** *is. Ar.* Bir şahsın harici bir tesir neticesiyle veya bir kaza veya bir hastalık sonunda faaliyet kudretini tamamiyle veya kısmen kaybetmesi halidir. THL (1952/ 42, 1924/ 42)
- malûllük** bk. malûliyet. (1945/ 42)
- mamulünbih** *s. Ar.* Kendisiyle amel olunan, düstûre'l-amel tutulan şey, kavanin ve emsali. LN (1952/ 52, 1924/ 52)
- manâ** *is. Ar.* Anlam. TS (1945/ 104, 1876/ 117)
- manevî** *is. Ar.* Görülmeyen, duyularla sezilebilen, soyut, tinsel. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 5, 15, 17, 117, 134, 1961/ 10, 14, 110, 1952/ 40, 1924/ 40, 1921/ 11, 15, 16)
- marifet** *is. Ar.* Ustalık, hüner, uzmanlık. TS (1952/ 7, 30, 68, 1924/ 7, 30, 68)
- mâruf** *s. Ar.* (herkesçe) Bilinen. HS (1876/ 11)
- masarif** *is. Ar.* Giderler, masraflar. TS (1952/ 84, 100, 1924/ 84, 100, 1876/ 80, 97, 98, 103)
- masûn** *is. Ar.* Dokunulmaz, korunmuş, saklanmış. HS (1876/ 10, 22)
- masuniyet** *is. Ar.* Bazı kimselerin kanunen hususi bir himayeye mazhar olmasıdır. THL bk. dokunulmazlık (1952/ 41, 70, 86, 1924/ 41, 70, 86)
- matbuat** *is. ç. Ar.* Basın. TS bk. basın (1952/ 77, 86, 1924/ 77, 86)
- matbû'ât** bk matbuat (1876/ 12)
- matlup** *is. Ar.* İstenilen, aranılan. TS (1876/ 81)
- mazbata** *is. Ar.* Tutanak. TS (1876/ 31)
- mazeret** *is. Ar.* Bir vecibeyi veya bir vazifeyi yerine getirmek ve bir muameleyi yapmak iktidarına haiz olan kimsenin bunları yapmaktan çekinmesine hak veren sebeptir. THL (1982/ G16, 1952/ 28, 1924/ 28)
- maznun** *is. Ar.* Hakkında ceza dâvası açılan kimse. THL bk. sanık. (1952/ 17, 1924/ 17)
- mâzûl** *s. Ar.* Azlolunmuş, memuriyetsiz kalmış. KT (1876/ 62)

mâzûliyet *is. Ar.* Mâzûl olanın hâl ve sıfatı mâzûllük. KT (1876/ 39)

mebde *is. Ar.* Başlangıç. HS (1876/ 70)

mebni *s. Ar.* Yapılmış, kurulmuş, bina olunmuş. TS (1876/ 39, 82)

mebus *is. Ar.* Milletvekili. TS bk. milletvekili. (1952/ 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 27, 29, 1924/ 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 27, 29)

meb'ûs bk. mebus, (1876/ 7, 31, 35, 36, 38, 42, 53, 54, 55, 60, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 99, 102, 105, 106, 116)

mebusluk *is.* Milletvekilliği. TS (1952/ 17, 23, 27, 28, 29, 1924/ 17, 23, 27, 28, 29)

meb'ûsluk bk. mebusluk. (1876/ 67, 75)

mecbûrî *s. Ar.* Kaçınılmaz, zorunlu. TS bk. zorunlu (1961/ 50, 1952/ 35, 82, 87, 89, 1924/ 35, 82, 87, 99, 1876/ 114)

mecburiyet *is. Ar.* Yükümlü, zorunlu olma durumu. TS (1982/ 135)

meccanî *z Ar.* Parasız olarak, bedava. TS bk. parasız (1982/ 87, 1924/ 87)

meclis *is. Ar.* Şûra. TS bk. şûra (1982/ 7, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 121, 12, 138, 148, 150, 153, 160, 162, 164, 165, 166, G1, G2, G3, G4, G5, G6, G8, G9, G10, G15, 175, 177, 1961/ BAŞLANGIÇ, 5, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 71, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 124, 127, 128, 132, 143, 145, 147, 149, G1, G3, G4, G5, G7, 155, 157, 1952/ 4, 5, 6, 7, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 40, 41, 42, 44, 50, 51, 52, 54, 67, 82, 86, 95, 99, 100, 101, 102, 1945/ 4, 5, 6, 7, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 40, 41, 42, 44, 50, 51, 52, 54, 67, 82, 86, 95, 99, 100, 101, 102, 1924/ 4, 5, 6, 7, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 40, 41, 42, 44, 50, 51, 52, 54, 67, 82, 86, 95, 99, 100, 101, 102, 105, 1921/ 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 15, 23, 1876/ 7, 14, 28, 29, 36, 38, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 74, 98, 99, 101, 102, 104, 109, 111, 112, 116, 119)

– **soruşturması** Bakanlar kuruluna dahil olanların ya genel politikadan yahut her bakanın bakanlığına ait cezalı veya akçalı sorumluluğunu gerektiren işleminden dolayı, hakkında Büyük Millet Meclisi tarafından verilen karara dayanılarak başlanılan araştırmaya denir. THL (1982/ 98, 100, 1961/ 88, 90, 1945/ 22)

mecmu'a *is. Ar.* Dergi. TS bk. dergi (1876/ 55)

medar olmak *is. Ar.* Yardımı, yararlığı dokunmak. TS (1876/ 41)

medaris *is. Ar.* İslâm ülkelerinde genellikle, İslâm dini kurallarına uygun bilgilerin okutulduğu yer. TS (1921/ 11)

medeniyet *is. Ar.* Uygarlık. TS bk. uygarlık (1982/ BAŞLANGIÇ)

mektep *is. Ar.* Okul. TS (1952/ 87, 1924/ 87, 1876/ 16)

mektup *is. Ar.* Zarfa konulmuş yazılı kâğıt, name. TS (1952/ 81, 1945/ 81, 1924/ 81)

memalik *is. ç. Ar.* Memleketler. TS (1876/ 1, 11, 22, 113)

memalik-i mahrusa-i şahane Osmanlı ülkesi. OTAL (1876/ 113)

memduhe *is. Ar.* Öğülmüş, medh u sena olunmuş, birinin medh u sena ettiği. KT (1876/ 61)

memleket *is. Ar.* Ülke. TS bk. ülke (1982/ 90, 1961/ 42, 65, 1952/ 14, 33, 88, 1945/ 14, 33, 88, 1924/ 14, 33, 88, 1876/ 17, 67)

memnu *s. Ar.* Men edilmiş, yasaklanmış, yasak. TS bk. yasak (1952/ 69, 73, 84, 1924/ 69, 73, 84)

memnû bk. memnu (1876/ 24, 26)

memur *is. Ar.* Devlet hizmetinde aylıkla çalışan kimse, görevli. TS (1982/ 68, 76, 86, 128, 129, 174, 1961/ 68, 82, 116, 118, 119, 153, 1952/ 93, 94, 1945/ 92, 93, 94, 1924/ 93, 94, 1876/ 13, 31, 39, 40, 41, 52, 81, 91, 105)

memurin *is. ç. Ar.* Memurlar. TS (1952/ 92, 1924/ ,92, 1876/ 14, 37, 38, 39, 52, 56, 67, 76)

memuriyet *is. Ar.* Memur olma durumu, memurluk. TS (1952/ 23, 28, 92, 1924/ 23, 28, 92, 1876/ 19, 106)

memurluk *is.* Memur olma durumu. TS (1961/ 68, 1945/ 28, 45)

menafi *is. ç. Ar.* Yararlar, faydalar. TS (1921/ 11)

menafi-i umûmi *is. Ar. + Ar.* Kamu yararı. TS bk. kamu yararı. (1924/ 74, 1876/ 21)

menasib *is. Ar.* Makam, yüksek memuriyet. TS (1876/ 7)

mensup *is. Ar.* Bir yerle veya bir kimseyle bağlantısı olan, ilişkili, -den olan, -e bağlı (kimse). TS (1982/ 33, 68, 69, 76, 129, 135, 156, 157, 160, 1961/ 118, 127, 139, 140, 1924/ 105)

– **olmak** Bir şey veya kimseyle bağıntısı olmak. TS (1982/ 135, 1952/ 75, 1924/ 75, 1876/ 23, 46, 48, 72)

menût *s. Ar.* Asılı, mütevakkıf, vücudu diğer bir şeyin vücuduna bağlı. KT (1952/ 17, 20, 1924/ 17, 20)

menzil *is. Ar.* Konak. TS (1876/ 22)

mer'i *s. Ar.* Yürürlükte olan, geçerli. TS (1952/ 2, 1921/ 23)

– **olmak** *Ar. + T.* Geçerli olmak. TS (1921/ 23)

mer'iyet *is. Ar.* Yürürlük. TS bk. yürürlük (1952/ 1)

merbut *is. Ar.* Bağlı, bağlanmış. TS (1952/ 100, 1924/ 95, 100, 1876/ 98)

merci *is. Ar.* Başvurulacak yer veya makam. TS (1982/ 17, 19, 20, 21, 22, 26, 28, 29, 33, 34, 36, 37, 51, 79, 105, 129, 135, 138, 152, 154, 155, 156, 158, 159, G15, 1961/ 15, 16, 31, 32, 114, 118, 122, 132, 139, 140, 141, 142, 151, G4, 1952/ 52, 82)

merci' bk. merci (1924/ 52, 82, 1876/14, 28, 52, 111)

mer'iyülicra Yürürlüğe girme. HS (1952/ 105)

mer'îyü'l-icra bk. mer'iyülicra (1924/ 105, 1921/ 23, 1876/ 116, 118)

merkezî idare *is.* Merkezî yönetim. TS (1982/ 126, 127, 1961/ 116)

mertebe *is. Ar.* Aşama, derece, rütbe. TS bk. rütbe, derece (1876/ 68, 114)

mesâlihîn *is. Ar.* İşler, maslahatlar. HS (1876/ 29)

mesbûk *is. Ar.* Eskimiş, geride kalmış, geçmiş arkada kalmış, HS (1876/ 61)

mesken *is. Ar.* Konut, ikametgâh. TS bk. konut (1952/ 71, 76, 1924/ 71, 76, 1876/ 22)

meskûkât *is. ç. Ar.* Sikkeler, metal paralar. TS (1924/ 26, 1876/ 7)

meslek *is. Ar.* Bir kimsenin geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş. TS (1982/ 26, 29, 33, 34, 52, 69, 82, 108, 129, 135, 139, 140, 147, 154, 155, 159, 1961/ 23, 68, 118, 122, 133, 134, 140, 144, 146, 1876/ 81)

mesnet *is. Ar.* Dayanak. TS bk. dayanak (1876/ 27)

mesul *s. Ar.* Sorumlu. TS bk. sorumlu (1952/ 17, 41, 46)

mes'ûl bk. mesul (1924/ 17, 41, 46, 1876/ 5, 30, 40)

mesuliyet *is. Ar.* Sorumluluk. TS bk. sorumluluk, sorum (1952/ 41, 47, 94)

mes'ûliyet bk. mesuliyet (1924/ 41, 47, 94, 1921/ 7, 1876/ 31, 38, 41, 101)

meşihât *is. Ar.* Şeyhülihlâmlik. TS (1876/ 27)

meşrua *is. Ar.* Yasanın, dinin ve kamu vicdanının doğru bulduğu nokta. TS (1952/ 28)

meşrû'a bk. meşrua (1924/ 28, 1876/ 74, 83)

meşruha *is. Ar.* Açıklanmış; şerh edilmiş. HS (1876/ 116)

meşruluk *is. Ar.* Meşru, geçerli olma durumu. TS (1961/ BAŞLANGIÇ)

meşrut *s. Ar.* Şarta bağlı, şartlı. TS (1876/ 51, 111)

mevad *is. Ar.* Maddeler, varlıklar, işler, hususlar. HS (1952/ 89, 104, 1924/ 89, 104, 1921/ 1, 1876/ 29, 31, 53, 89, 98, 110, 113, 116)

mevcude *is. Ar.* Var olan, bulunan. TS (1952/ 27, 1924/ 27, 1876/ 31, 45, 48, 53, 58)

mevdu' *s. Ar.* Emanet edilmiş, verilmiş, bırakılmış. TS (1921/ 15, 23)

mevki' *is. Ar.* Yer, mahal. TS bk. durum. (1924/ 95, 1876/ 54, 99, 110)

mevkufe *s. Ar.* Vakf edilmiş. TS (1876/ 111)

mevla *s. Ar.* Efendi, sahip, malik. TS (1876/ 89)

mevsuka s. *Ar.* Belgeye dayanan, sağlam. TS (1876/ 113)

mevzi is. *Ar.* Yer, mahal. TS (1952/ 86, 1924/ 86)

mevzu‘a is. *Ar.* “Vazedilmiş, konulmuş” Konu. TS (1876/ 95, 110)

meyan is. *Far.* Ara, orta. TS (1952/ 31, 44, 51, G2, 1924/ 31, 44, 51, 62, 1921/ 13)

mezhep is. *Ar.* Bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri. TS (1982/ 10, 14, 1961/ 12, 1952/ 75, 1945/ 75, 1924/ 75, 1876/ 8, 11, 17)

mezkûr s. *Ar.* Adı geçen, az önce anılan. TS (1952/ 35, 41, 1924/ 35, 41, 1876/ 47, 111)

mezun 1. s. *Ar.* İzin almış, izinli. TS (1952/ 49, 1924/ 49, 1876/ 13, 15)
2. Bir okulu bitirerek diploma almış (kimse) TS (1982/ 76)

mezuniyet is. *Ar.* Yetki. TS bk. salâhiyet, yetki (1952/ 28, 91, 1924/ 28, 91, 1876/ 29, 82, 108)

mıntaka is. *Ar.* Hukuk bakımından mıntaka; üzerinde hukuki bir tesir veya nüfus tesis edilmek maksadıyla memleket topraklarından tâyin ve tahsis edilmiş olan muayyen bir sahadır. THL bk. bölge (1952/ 86, 1924/ 86, 1921/ 23)

miktar is. *Ar.* Nicelik. TS (1982/ 86, 163, 1961/ 82, 1952/ 98, 1924/ 98, 1876/ 60, 63, 65, 80, 103)

milel is. *Ar.* Milletler, uluslar. TS (1876/ 16)

millet is. *Ar.* Ulus. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 3, 5, 6, 7, 9, 13, 14, 28, 30, 33, 58, 68, 75, 80, 81, 103, 104, 122, 130, 133, 135, 136, 143, G15, 1961/ BAŞLANGIÇ, 3, 4, 7, 57, 76, 77, 96, 97, G4, 1952/ 3, 4, 8, 9, 13, 16, 38, 1945/ 3, 4, 8, 9, 13, 16, 38, 1924/ 3, 4, 8, 9, 13, 16, 38, 1921/ 1, 2, 5, 1876/ 111)

milletler arası s. Uluslar arası. TS bk. beynelmilel. TS (1982/ 15, 16, 42, 87, 90, 92, 104, G2, 1961/ 13, 65, 66, 97)

milletvekili is. *Ar.* Mebus. TS bk. mebus (1982/ 75, 76, 77, 79, 83, 84, 88, 99, 101, 109, 112, G1, G3, G4, G5, G7, 177, 1961/ 67, 68, 69, 72, 82, 89, 94, 102, 149, G1, 1945/ 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 27, 29)

millî s. *Ar.* Ulusal. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 2, 3, 13, 28, 30, 33, 34, 48, 54, 81, 103, 117, 118, 125, 133, 162, 166, 171, G2, 177, 1961/ BAŞLANGIÇ, 2, 11, 16, 18, 22, 40, 41, 60, 94, 110)

milliyetçi s. Ulusçu. TS (1952/ BAŞLANGIÇ, 2, 1961/ BAŞLANGIÇ)

milliyetçilik is. Ulusalcılık. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 2, 1961/ BAŞLANGIÇ)

mirî s. *Far.* < *Ar.* Hükümetin, hazinenin malı olan, beylik. TS (1876/ 110)

misil is. *Ar.* Eş, benzer. TS (1876/ 31, 33)

muaddele *s. Ar.* Değiştirilmiş, değişikin. TS (1952/ 104, 1924/ 104)

muafiyet *is. Ar.* Ayrı tutulma, kendisine uygulanmama, bağısızlık. TS (1982/ 63, 82)

mu'afiyet bk. muafiyet (1876/ 2)

mu'ahedât *muahede*'nin çoğulu. bk. muahede. (1876/ 7)

muahede *is. Ar.* Antlaşma. TS bk. antlaşma (1952/ 26, 1924/ 26, 1921/ 7)

muaheze edilmek *is. Ar. + T.* Kınanmak, paylanmak, ayıplanmak. TS (1952/ 75, 1924/ 75)

muamelât *muamele*'nin çoğulu. bk. muamele. (1952/ 86, 1924/ 46, 86, 1921/ 7, 23, 1876/ 7, 110)

muamele *is. Ar.* İşlem. davranış. TS bk. İşlem, davranış (1982/ 17)

mu'amele bk. muamele (1876/ 47)

muâşeret *is. Ar.* Birbiri ile toplumsal ilişkiler içinde bulunma. TS (1952/ 75, 1924/ 75)

muavenet *is. Ar.* Yardım. TS (1921/ 11)

muayene *is. Ar.* Araştırma, yoklama. TS (1952/ 77, 1924/ 77, 1876/ 44, 89)

muayyen *is. Ar.* Belli, belirli; kesin olarak belirlenmiş. TS (1952/ 41, 51, 53, 55, 57, 72, 76, 88, 93)

mu'ayyen bk. muayyen (1924/ 42, 51, 53, 55, 57, 72, 76, 88, 93, 1876/ 8, 15, 53, 89, 100)

mucib *s. Ar.* Gerektiren, gerektirici. TS (1952/ 21, 29, 41, 58, 74, 88, 1924/ 29, 41, 58, 74, 88, 1921/ 8, 11, 1876/ 21, 29, 31, 39, 48, 68)

mugayir *is. Ar.* Uymaz, aykırı. TS (1952/ 16, 84, 1924/ 16, 75, 1876/ 36)

muhaberât *is. Ar.* Haberleşmeler. TS bk. haberleşme (1952/ 81, 1924/ 81)

muhafaza *is. Ar.* Koruma, saklama, korunum. TS bk. koruma, himayet, vikaye (1982/ 169, 170, 1876/ 64, 83)

– **etmek** *Ar. + Ar.* Korumak. TS bk. korumak. (1982/ 52, G14)

muhakeme *is. Ar.* Yargılama. TS (1952/ 17, 54, 58, 66, 1924/ 17, 54, 58, 66, 1876/ 23, 31, 32, 33, 48, 82, 92, 95)

– **etmek** *Ar. + T.* Yargılamak. TS (1952/ 61, 1924/ 61)

– **olunmak** *Ar. + T.* Yargılanmak. TS (1876/ 79)

muhalif *is. Ar.* Bir tutuma, bir görüşe, bir davranışta karşı olan aykırı olan. TS (1952/ 82, 94, 1924/ 82, 94, 1876/ 14, 110)

muhammen *s. Ar.* Oranlanan, tahmin edilen. TS (1876/ 98)

muharebât *muharebe*'nin çoğulu. bk. muharebe. (1952/ 81, 1924/ 81)

muharebe *is. Ar.* Savaşma, savaş. TS bk. savaş, sefer, harp (1876/ 24)

muharrer *s. Ar.* Yazılmış, yazılı, yazıya geçirilmiş. TS (1876/ 111)

muhasebe *is. Ar.* Hesap işleriyle uğraşma. TS (1876/ 105)

muhassasat *is. Ar.* Bir kimseye maaş, tayın vb. olarak verilmiş şeyler. TS (1952/ 56, 93, 1924/ 56, 93)

muhatara *is. Ar.* Tehlike. TS bk. tehlike (1876/ 36, 96)

muhtaç *is. Ar.* Bir şeye ihtiyaç duyan. TS (1982/ 61)
– **olmak** *Ar. + T.* İhtiyaç duymak. TS (1876/ 29)

muhtar *is. Ar.* Özerk. TS bk. özerk (1876/ 47)

muhtariyet *is. Ar.* Özerklik. TS bk. özerklik (1921/ 11, 16)

muhtelif *is. Ar.* Çeşit çeşit, çeşitli. TS (1921/ 13, 1876/ 11, 16)

muhtevi *is. Ar.* İhtiva eden, içine alan, kapsayan, içinde bulunduran. TS (1952/ 52, 1924/ 52, 1876/ 1, 42, 110)

mukaddem *s. Ar.* Önce gelen, önceki. TS (1876/ 70)

mukadderât *is. Ar.* Yazgı. TS (1921/ 1)

mukaddes *s. Ar.* Kutsal. TS bk. kutsal (1876/ 5, 7)

mukarrerât *is. Ar.* Alınan kararlar, kararlaştırılmış şeyler. TS (1952/ 39, 41, 1924/ 39, 41, 1921/ 9, 23)

mukarrere *s. Ar.* Kararlaştırılmış, kararlaştırılmış. TS (1876/ 20)

mukavelât *is. Ar.* Mukavele'nin çoğulu. TS bk. mukavele. (1952/ 26, 1924/ 26)

mukavele *is. Ar.* Sözleşme. bağit. TS bk. sözleşme, bağit, akd (1952/ 26, 1924/ 26)

mukteza *s. Ar.* Gereken, gerekli olan. TS (1876/ 29)

murakabe *is. Ar.* Denetleme, denetim. TS bk. denetim, teftiş (1952/ 14, 80, 100, 1924/ 14, 80, 100)
– **etmek** *Ar. + T.* Denetlemek TS bk. denetlemek. (1952/ 7, 1924/ 7, 1921/ 23)

murad etmek Dilemek, istemek. TS (1876/ 37)

musaleh *is. Ar.* Kendisine mal vasiyet edilen kişi veya bir hayır işi. HS (1876/ 111)

musarrah *is. Ar.* Tasrih olunmuş, açıklanmış, belirtilmiş. HS (1952/ 79, 1924/ 79, 1876/ 82)

mutabık olmak *Ar. + T.* Aralarında anlaşmazlık olmamak, anlaşmak. TS (1876/ 103)

mutasarrıf *is. Ar.* Kendinde kullanım hakkı olan, elinde bulunduran. TS (1876/ 21)

mutazammın *s. Ar.* Tazammun eden, içine alan, üstüne alan, kefil olan, ödemeyi üstlenen. HS (1952/ 26, 50, 1924/ 26, 50)

mutluluk *is. Ar.* Ongunluk, kut, saadet. TS bk. saadet (1982/ BAŞLANGIÇ, 5, 1961/ 77, 1945/ 16, 38)

muvakkaten *z Ar.* Geçici olarak, eğreti olarak. TS (1952/ 49, 86, 1924/ 49, 86, 1876/ 36, 68, 113, 119)

muvazene *is. Ar.* Denge. TS (1952/ 26, 95, 96, 97, 98, 1924/ 26, 95, 96, 97, 98, 1876/ 64, 80, 98, 99, 100, 101, 102)

muvazzaf *s. Ar.* Bir görev ve hizmetle yükümlü olan (kimse). TS (1961/ 68, 1876/ 63)

muzır *s. Ar.* Sağlığı bozan, zararı dokunan, zararlı. TS (1952/ 68, 1924/ 68)

mübaderet olunmak *Ar. + T.* Sürat ve gayretle başlanma. KT (1876/ 51)

müberrât *is. Ar.* Sevap için tesis olunmuş hayrat. KT (1876/ 111)

mübreme *s. Ar.* Çok gerekli olan, kaçınılmaz, vazgeçilmez. TS (1876/ 36)

mücanebet *is. Ar.* Bir tarafa çekilme, uzaklaşma, sakınma, ihtiras. KT (1876/ 46)

mücaz *s. Ar.* Caiz, helâl, meşru gayri memnu. KT (1876/ 67)

mücazat *is. Ar.* Bir cürüm ve kabahate karşı ceza verme. KT (1952/ 12, 26, 1924/ 12, 26, 1876/ 7, 10, 48)

mücazâtı terhibiye *is. Ar.* Eski ceza kanununda cinayetin cezası idi. THL bk. terhipli (1952/ 12, 1924/ 12)

müceddeden *z Ar.* Yenilenmiş olarak. HS (1876/ 35, 53, 73)

müctemi *s. Ar.* Toplu, toplanılmış; birikmiş. HS (1952/ 34, 44, 86)

müctemi' bk. müctemi (1924/ 34, 44, 86, 1921/ 23, 1876/ 43, 46, 73)

müçtemian *z Ar.* Topluca, toplu olarak. HS (1952/ 82, 1924/ 82)

müdafaa *is. Ar.* Savunma, koruma. TS bk. savunma, koruma (1982/ 17, 1952/ 38, 59, 1924/ 38, 59, 1921/ 7, 1876/ 64)

– **etmek** *Ar. + T.* Savunmak, korumak. TS (1945/ 38)

müdahalât *is. ç. Ar.* Karışma, araya girme. TS (1876/ 86)

müdde'i *is. Ar.* Davacı TS bk. davacı (1876/ 14, 84)

müdde'-i umûmî *is. Ar.* Savcı. TS bk. savcı (1876/ 91)

müddeiumumîlik *is. Ar.* Savcılık. TS bk. savcılık (1952/ 64, 1924/ 64)

müddet *is. Ar.* Süre. TS bk. süre (1952/ 13, 17, 86, 1924/ 13, 17, 86, 1921/ 5, 12, 1876/ 35, 44, 54, 69, 74, 79, 119)

müdür *s. Ar.* İdare eden, yöneten, yönetmen, direktör. TS (1921/ 17, 19)

müesses *s. Ar.* Kurulu, kurulmuş. TS (1952/ 100, 1924/ 100, 1876/ 66)

– **olmak** *Ar. + T.* Kurulmak. TS (1876/ 108)

müeyyid *s. Ar.* Teyit eden, kuvvetlendiren, doğrulayan. HS (1952/ 86, 1924/ 86, 1876/ 113)

müfettiş *is. Ar.* Bir kuruluştaki işlerin konu ve tüzüklere uygun olarak yürütülüp yürütülmediğini denetleyen kimse. TS (1982/ 144, 1921/ 23)

müfettişlik *is.* Müfettişin görevi veya makamı. TS (1921/ 22, 23)

mühimme *s. Ar.* Önemli. TS (1952/ 51, 1924/ 51, 1876/ 28, 78)

mükellef *s. Ar.* Yükümlü. TS (1952/ 17, 69, 100, 1876/ 9)

mükerreren *z Ar.* Tekrarlanarak, tekrar edilmiş olarak. TS (1876/ 35)

mülga *s. Ar.* Varlığı kaldırılan, kapatılan. TS (1952/ 69, 104, 1924/ 69)

mülk *is. Ar.* Ev, dükkân, arazi gibi taşınmaz mal. TS (1982/ 169, 1961/ 131, 1952/ 74, 1945/ 70, 74, 79, 1924/ 74, 1876/ 21, 113)

mülkî *s. Ar.* Ülke yönetimine ilişkin. TS (1982/ 135)

mülkiye *is. Ar.* Asker olmayanlar sınıfı. TS (1876/ 64, 76, 113, 117)

mülkiyet *is. Ar.* İyelik. TS (1982/ 35, 44, 46, 63, 90, 169, 1961/ 36, 37, 38, 65, 131)

mümanaat etmek *Ar. + T.* Karşı koymak, engel olmak. TS (1952/ 54, 1924/ 54)

mümessil *is. Ar.* Temsilci. TS bk. temsilci (1952/ 4, 37, 1924/ 4, 37, 1921/ 2, 14)

mümkün *s. Ar.* Muhtemel, olabilir, olası. TS (1982/ 101, 175, 1961/ 155, 1876/ 68)

– **olmak** *Ar. + T.* İmkân bulunmak. TS (1982/ 19, 141, G9)

– **kılmak** *Ar. + T.* Gerçekleştirmek. TS (1961/ BAŞLANGIÇ)

mümtaze *s. Ar.* Seçkin. TS (1876/ 1, 7)

münafi *s. Ar.* Uymaz, aykırı. HS (1952/ 103, 1924/ 103)

münakaşat *is. ç. Ar.* Tartışma. TS (1952/ 32, 1924/ 32)

mün'akid *s. Ar.* Bağlanmış, bağlı, düğümlemiş. KT (1921/ 23, 1876/ 101)

münasebât *is. ç. Ar.* İlişkiler, ilgiler. HS (1876/ 45)

münasebet *is. Ar.* Sebep, vesile, gerekçe. TS bk. gerekçe, esbabımucibe (1961/ 47, 65, 1952/ 89, 1924/ 89, 1921/ 10, 11, 22)

münasip *is. Ar.* Uygun, yerinde. TS (1952/ 36, 1924/ 36, 1876/ 62)

– **olmak** *Ar. + T.* Uygun olmak, yerinde olmak. TS (1876/ 19)

münbais *s.* İleri gelmiş. KT (1952/ 61, 1924/ 61)

münderice bk. münderiç. (1876/ 116)

münderiç *s. Ar.* Bir şeyin içinde yer almış. TS (1952/ 20, 27, 1924/ 20, 27)

münferiden *z Ar.* Tek başına, yalnız olarak. TS (1952/ 82, 1924/ 46, 82)

münhal *s. Ar.* Boş olan, açık bulunan. TS (1876/ 75)

münhasıran *z Ar.* Yalnız, özellikle. TS (1982/ 169, 1876/ 35, 59, 113)

münkasem *s. Ar.* Bölünmüş, kısımlara ayrılmış. TS (1921/ 10, 1876/ 93, 98)

müntehib *is. Ar.* Seçmen, seçen. HS (1876/ 72)

müracaat *is. Ar.* Danışma. TS (1982/ 32, 1952/ 82, 1924/ 82)

– **etmek** *Ar. + T.* Başvurmak. TS (1876/ 52, 78)

mürekkep *is. Ar.* - den oluşmuş, - den olma. TS (1921/ 4, 12, 1876/ 92)

– **olmak** *Ar. + T.* ...den oluşmak. TS (1921/ 21, 1876/ 95, 111)

mürettebât *is. Ar.* Gemi, uçak gibi taşıtlarda iş başındaki görevli olan kişiler. TS (1876/ 110)

mürettebe bk. mürettep. (1952/ 102, 1924/ 102)

mürettep *s. Ar.* Tertip edilmiş, düzenlenmiş, kurulmuş. HS (1952/ 102, 1924/ 102, 1921/ 23, 1876/ 116)

– **olmak** *Ar. + T.* Kurulmak. HS (1876/ 51, 106)

müruruzaman Bir zamanın geçmesi üzerine bir hak kazanma veya bir külfetten kurtulma yoludur. THL bk. zaman aşımı, süre aşımı (1952/ 17, 1924/ 17)

müsadere *is. Ar.* İşlenen bir suç karşılığı olarak, suçlunun malının bütünü veya bir bölümü üstündeki sahipliğine son verilmesi ve bu sahipliğin bir başka kuruluşa devredilmesi. TS bk. zoralm. (1982/ 28, 38, 1961/ 33, 1876/ 24)

– **edilmek** *Ar. + T.* Bir şeye el konulması. TS (1982/ 30, 1961/ 25)

müsa'id *s. Ar.* Uygun, elverişli. TS (1876/ 36)

müsakkafât *is. Ar.* Üzeri damla örtülmüş olan yapılar. TS (1876/ 111)

müsavi *s. Ar.* Eşit, denk. TS (1952/ 69, 1924/ 69)

müstahak *s. Ar.* Hak etmiş, hak kazanmış, lâyıık. TS (1876/ 39)

müstakil *s. Ar.* Bağımsız. TS bk. bağımsız. (1952/ 8, 54, 1924/ 8, 54)

müstantik *is. Ar.* Sorgu yargıcı. TS (1952/ 81, 1924/ 81)

müstedî *s. Ar.* İstida veren, dilekçe veren, istemde bulunan. HS (1952/ 82, 1924/ 82)

müstegillât *is. ç. Ar.* Hububat ve zahireye müteallik irad veren mal-ı mevkuf, ebniye demek olan müsakkafat mukabili. KT (1876/ 111)

müstemirren Daimî, sürekli, aralıksız. HS (1921/ 23)

müstenit *s. Ar.* Dayanan, yaslanan. TS (1921/ 1, 1876/ 25, 88, 97)

müstesna *is. Ar.* Ayrıcalı, ayrı tutulan, ayrık. TS (1952/ 17, 35, 74, 78, 1924/ 17, 35, 74, 78)

müstevli *is. ve s. Ar.* Bir yeri istilâ eden, yönetimi altına alan (kimse, devlet, ordu vb.) TS (1952/ 78, 1924/ 78)

müş'ir *is. Ar.* Yazı ile bildiren, haber veren. TS (1876/ 31)

müşirlik *is. Ar.* Mareşallik. TS (1876/ 62)

müştehir *is. Ar.* Şöhret bulan, meşhur, adlı sanlı. KT (1876/ 68)

müşterek *is. ve s. Ar.* Ortak. TS (1982/ 127, 136, 1961/ 76, 116, 1952/ 46, 1924/ 46, 1921/ 14, 23)

mütalâa *is. Ar.* Düşünce, oy. TS bk. fikir, düşünce, kanaat (1952/ 17, 51)

mütalâ'a bk. mütalâa (1924/ 17, 51, 1876/ 47, 64, 105)

müte'akib *is. Ar.* Arkadan gelen, ardı sonra gelen. TS (1876/ 79)

müteallik *s. Ar.* İlişkin, ilgili. TS (1952/ 82, 98, 99)

müte'allik bk. müteallik. (, 1924/ 74, 82, 95, 98, 99, 1876/ 7, 14, 29, 30, 31, 52, 53, 54, 84, 99, 103, 104, 110, 117)

mütebaki s. Ar. Geri kalan, kalan. TS (1952/ 63, 1924/ 63)

müteferrika is. Ar. Küçük giderler için ayrılan para. TS (1952/ 89, 1924/ 89)

mütemekkin s. Ar. Yerleşmiş olan, yerleşik. TS (1952/ 88, 1924/ 88)

mütemeyyiz s. Ar. Kendini gösteren, sivrilen. TS (1952/ 51, 1924/ 51)

mütesavi s. Ar. Eşit, denk. HS (1876/ 17)

mütevakkıf s. Ar. (gerçekleşmesi) Bir şeye bağlı bulunan. TS (1952/ 86, 1924/ 86, 1876/ 58)

mütevekkil s. Ar. Kadere boyun eğmiş. TS (1952/ 88, 1924/ 88)

müttehaz s. Verilen; ittihâz edilen. HS (1952/ 78, 1924/ 78)

müttehem s. Ar. İtham edilmiş, suçlandırılmış. HS (1952/ 27, 1876/ 34, 48, 94)

müzakerât *müzakere* 'nin çoğulu. bk. müzakere. (1952/ 20, 21, 32, 1924/ 20, 21, 32, 1876/ 29, 47, 51, 57, 78, 110, 116)

müzakere is. Ar. Bir konuyla ilgili görüşme, danışma. TS (1921/ 23, 1876/ 29, 31, 36, 51, 54, 80, 98)

–**de bulunmak** Ar. + T. Bir konuyu konuşmak, görüşmek. TS (1876/ 49)

– **edilmek** Ar. + T. Konuşulmak, görüşülmek. TS (1952/ 35, 1924/ 35)

– **olunmak** bk. müzakere edilmek. (1876/ 57)

müzeyyelât is. Ekler, ilaveler. HS (1952/ 104, 1924/ 101)

N

nafia is. Ar. Bir yeri bayındır durumuna getirmek için yapılan işlerin tamamı, bayındırlık işleri. TS (1921/ 11, 1876/ 10)

nahiye is. Ar. Bucak. TS bk. bucak (1952/ 89, 1924/ 89, 1921/ 10, 16, 17, 18, 19, 20, 21)

nail olmak s. Ar. Erişmek, ulaşmak, kavuşmak. TS (1876/ 39)

nakz is. Ar. Bozma, çözme; kırma. TS (1876/ 48)

nam is. Ar. Ad. TS (1982/ 117, 1952/ 4, 8, 84, 1924/ 4, 8, 84, 1921/ 9, 1876/ 7, 25, 42, 63)

namus is. Ar. Bir toplum içinde ahlak kurallarına karşı beslenen bağlılık. TS (1982/ 81, 103, 1961/ 77, 96, 1952/ 16, 38, 1945/ 16, 38)

nâs s. Ar. Açıklık, açık ve kesin yargı. TS (1921/ 7)

nasb is. Ar. Atama. TS (1952/ 56, 93, 1924/ 56, 93,)

–**edilmek** Ar. + T. Atanmak. TS bk. atanma, tâyin (1952/ 40, 1924/ 40)

–**olunmak** bk. nasbedilmek. (1876/ 46, 60, 81, 106)

nefer is. Ar. Derecesi olmayan asker, er. TS (1876/ 65, 77, 95)

nefs *is. Ar.* Öz varlık, kişilik. TS bk. öz (1952/ 38, 1924/ 38, 1876/ 5)

nefy *is. Ar.* Sürme, sürgüne gönderme. TS (1876/ 48)

neşir *is. Ar.* Yayma, dağıtma, saçma. TS (1952/ 2, 70, 105, 1924/ 20, 70, 77, 105, 1921/ 23, 1876/ 82)

neşr bk. neşir.

–**edilmek** *Ar. + T.* Yayınlanmak. TS (1952/ 77)

–**olunmak** bk. neşredilmek. (1952/ 20)

nevi *s. Ar.* Çeşit, cins, tür. TS (1952/ 81, 1924/ 81, 1876/ 13, 26, 33, 82)

nezaret *is. Ar.* Bakma, gözetme. TS (1952/ 80, 1924/ 80, 1876/ 16, 111)

nezd *z* Yan, taraf, bir şey gözünde; bir kimsenin düşüncesi ve değer yargısı. HS (1952/ 37, 1924/ 37)

nısf *is. Ar.* Yarı, yarım. TS (1876/ 51)

nikah *is. Ar.* Bir erkekle bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayacak kanunî işlem. TS (1982/ 174, 1961/ 153)

nispet *is. Ar.* Oran. ölçü. TS bk. oran (1876/ 20)

nişân *is. Far.* İşaret, iz, belirti, alâmet. TS bk. belirti (1876/ 7)

nitelik *is. Ar.* Bir şeyin nasıl olduğunu belirten, onu başka şeylerden ayıran özellik, vasıf, keyfiyet. TS bk. keyfiyet (1982/ 1, 4, 12, 18, 28, 33, 34, 47, 51, 52, 68, 69, 70, 76, 82, 101, 108, 125, 128, 129, 131, 133, 134, 135, 140, 143, 144, 154, 155, 157, 158, 160, 163, 169, 170, 174, 1961/ 2, 10, 39, 42, 46, 58, 117, 118, 122, 127, 134, 138, 139, 140, 141, 153, 1945/ 56, 93)

niyabet etmek *Ar. + T.* Vekâleten yerine bakmak. TS (1952/ 49, 1924/ 49)

nizâm *is. Ar.* Düzen. TS bk. düzen. (1876/ 13, 29, 31, 39, 40, 68, 76, 84, 107, 108, 113, 114)

nizamât *Nizam*’ın çoğulu. bk. nizam. (1952/ 82, 1924/ 82, 1921/ 7, 1876/ 14, 20, 110, 111, 113, 118)

nizâmen *z.* İhtiyacı zamanıyeye göre tertip ve ittihaz olunan kanuna tevfikân. KT (1876/ 39)

nizâmiye *is. Ar.* Kara ordusu. TS (1876/ 87)

nizâmname *is. Ar. + Far.* Tüzük. TS (1952/ 20, 52, 1924/ 20, 52, 1876/ 7)

–**i (dahili)** İçtüzük. TS (1952/ 20, 21, 22, 52, 1924/ 20, 21, 22, 52, 1876/ 7, 47, 111)

nukûd *is. Ar.* nakd’in çoğulu. Paralar. TS (1876/ 111)

numune *is. Far.* Örnek. TS (1876/ 98)

nutuk *is. Ar.* Söz, Konuşma. TS bk. söylev (1952/ 36, 1924/ 36, 1876/ 37)

nüfus *is. Ar.* Bir ülkede, bir bölgede, bir evde belirli bir anda yaşayanların oluşturduğu toplam sayı. TS (1876/ 66)

nüfuz *is. Ar.* Söz geçirme, güçlü olma, erk. TS bk. erk, kudret, iktidar (1982/ 24, 1961/ 19)

O

olağanüstü *s.* Fevkalâde. TS bk. fevkalâde (1982/ 15, 17, 18, 19, 37, 91, 104, 119, 120, 121, 122, 125, 148, G2, 177, 1961/ 32, 123, 1945/ 25, 74)

onamak *(-i)* Tasvip etmek. TS (1982/ 82, 1961/ 78, 124, 1945/ 26, 44, 86)

onay *s.* Uygun bulma, tasdik. TS (1982/ 121, 122, 159)

onaylamak *(-i)* Yapılan bir işi doğru ve yerinde bularak kabul etmek, tasdik etmek. TS bk. tasdik edilmek (1982/ 28, 87, 90, 91, 104, 121, 122, 130, 166, 1961/ 65, 97)

oran *is.* İki şeyin birbirini tutması, karşılıklı uygunluk, tenasüp. TS bk. nispet (1982/ 73, 94, 95, 100, 114, 127, 162, 1961/ 85, 94, 109, 116)

organ *is. Fr.* Bir görevi, bir işi yerine getirmekle yükümlü kuruluş. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 6, 10, 11, 68, 71, 75, 76, 79, 82, 84, 104, 108, 127, 130, 133, 134, 135, 138, 145, 153, G4, G8, G15, 1961/ 4, 8, 59, 75, 78, 116, 120, 122, 132, 138, 152, G4, G7, G8)

orman *is.* Ağaçlarla örtülü geniş alan; bu ağaçların bütünü. TS (1982/ 44, 46, 169, 170, 1961/ 37, 38, 131, 1952/ 74, 1945/ 74)

ortaklık *is.* İştirak, müşareket. TS bk. iştirak, şirket (1982/ 82, 165, 1961/ 78, 1945/ 70, 86)

oturum *is.* Celse. TS bk. celse (1982/ 83, 94, 96, 97, 1961/ 87, 1945/ 20, 32)

oy *is.* Rey. TS bk. rey (1982/ 67, 75, 83, 94, 96, 99, 102, 111, 116, 149, 162, G9, G16, 175, 1961/ 67, 70, 71, 79, 84, 89, 92, 94, 95, 104, 108, 140, 143, 145, 149, G2, G10, 155, 1945/ 17, 27, 32, 102)

Ö

ödenek *is.* Parlamento üyelerine, görevleri sebebiyle verilen, yolluk dışında kalan para. TS bk. tahsisât. (1982/ 86, 112, 128, 139, 140, 163, 1961/ 82, 117, 134, 140, 143, 1945/ 18, 43, 56, 93)

ödev *is.* Vazife. TS bk. vazife (1982/ BAŞLANGIÇ, 12, 17, 18, 23, 40, 42, 49, 56, 72, 73, 91, 140, 160, G2, 1961/ 10, 14, 35, 41, 42, 48, 50, 53, 54, 58, 60, 61, 117, 127, 134, 140, 1945/ 17, 69, 74, 82, 87)

ölçü *is.* Nispet. AS (1982/ 15, 46, 65, 1961/ 26, 38, 53, 84)

ölüm *is.* Mevt, irtihal, vefat. TS bk. vefat (1982/ 15, 17, 87, 106, 1961/ 64, 100, 1945/26, 33)

öz *is.* Bir kimsenin benliği, kendi manevi varlığı, nefis, derun. TS bk. nefis (1961/ 11)

özel *s.* Yalnız bir kişiye, bir şeye ait ilişkin olan. TS bk. hususî (1982/ 13, 20, 26,42, 46, 47, 48, 50, 56, 61, 63, 82, 87, 90, 127, 128, 132, 136, 140, 141, 143,145, 146, 161, 169, 1961/ 15, 38, 39, 40, 43, 50, 64, 65, 78, 119, 120, 126,129, 130, 131, 134, 135, 138, 145, 154, 1945/ 9, 18, 26, 40, 43, 47, 48, 51, 56, 57, 74, 85, 93, 100)

özerk *s.* Muhtar, otonom. TS bk. muhtar (1961/ 120, 121)

özerklik *is.* Muhtariyet, otonomi. TS bk. muhtariyet (1982/ 130, 1961/ 120)

özlük *is.* (görevli) Kişi, zat. TS bk. şahsî (1945/ 42)

– **hakları** *is.* Genel memur statüsü içinde kişinin, kanunların öngördüğü şekil ve şartlara bağlı olduğu hakkı. HS (1982/ 130, 139, G2)

– **işleri** *is.* Bir kuruluştaki görevlilerin atanmaları, yükselmeleri ve emeklilikleri gibi kişisel işlemlerin bütünü ve bu işleri yürüten bölüm, zat işleri. TS (1982/ 108, 128, 134, 140, 145, 156, 157, 160, 1961/ 117, 127, 134, 137, 138, 144)

P

padişah *is. Far. tar.* Osmanlı İmparatorluğunda hükümdar, sultan. TS bk. hükümdâr (1876/ 4, 5, 27, 29, 35, 44, 45, 46, 54, 60, 64, 101, 105, 113)

paha *is. Far.* Değer, fiyat. TS bk. değer, bedel (1952/ 74, 1945/ 74, 1924/ 74)

para *is. Far.* Devletçe bastırılan, üzerinde saymaca değeri yazılı kâğıt veya metalden ödeme aracı, nakit. TS (1982/ 167, 1961/ 123, 1952/ 74, 1945/ 74)

– **basmak** *is. Far.* Darphanede veya basım evinde metali veya kâğıdı para durumuna getirmek. TS (1982/ 87, 1961/ 64, 1945/ 26)

parasız *s.* Bedava. TS bk. meccanî (1982/ 42, 1961/ 50, 1945/ 87)

parti *is. Fr.* Siyasî topluluk, fırka. TS (1982/ 31, 33, 52, 67, 68, 69, 84, 94, 100, 101, 104, 135, 150, 171, G2, G4, 177, 1961/ 19, 26, 56, 57, 70, 84, 92, 95, 109, 119, 120, 149)

paşa *is.* Osmanlı imparatorluğu zamanında yüksek sivil memurlara ve albaydan üstün rütbede bulunan askerlere verilen unvan. TS (1982/ 174, 1961/ 153)

patriklik *is.* Patriğin görevi veya makamı. (1876/ 62)

pay-i taht *is. Far.* Başşehir, başkent. TS bk. makar, başkent (1876/ 2)

peşin *z Far.* Bir alış verişte, alış veriş yapıldığı anda, alınan şeyin tesliminden önce veya teslimiyle birlikte ödenen, veresiye karşıtı. TS (1982/ 46, 1961/ 38, 1952/ 74, 1945/ 74, 1924/ 74, 1876/ 21)

plan *is. Fr.* Bir işin, bir eserin gerçekleşmesi için uyulması tasarlanan düzen. TS (1982/ 161, 166, 1961/ 41, 126, 129)

politika *is. İt.* Siyaset, siyasa. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 73, 1945/ 46)

posta *is. İt.* Bir yere gelen veya bir yerden gönderilen mektup ve emanetlerin tümü. TS (1952/ 81, 1945/ 81, 1924/ 81)

program *is. Fr.* Belirli şartlar ve düzene göre yapılması öngörülen işlemlerin bütünü. TS (1982/ 68, 69, 110, 133, 1961/ 57, 103)

proje *is. Fr.* Tasarlanmış şey, tasarı. TS bk. tasarı (1982/ 46, 1961/ 38)

R

rabian *z* Dördüncü olarak. HS (1876/ 68)

rapor *is. Fr.* Herhangi bir işte, bir konuda yapılan inceleme ve araştırma sonucunu, düşünceleri veya gözlemleri bildiren yazı. TS (1982/ 100, 162, 1961/ 92, 94)

red *is. Ar.* Uygun bulmama, geri çevirme, kabul etmeme. TS (1982/ 152, 1876/ 49, 78, 80)

–**dedilmek** *Ar. + T.* reddetmek işine konu olmak. TS (1982/ 91, 111, 1961/ 92, 104, 1876/ 35)

–**detmek** *Ar. + T.* Verilen veya yapılması istenen bir şeyi kabul etmemek, geri çevirmek. TS (1961/ 92)

–**dolunmak** *Ar. + T.* Verilen veya yapılması istenen bir şey kabul edilmemek, geri çevrilmek. TS (1952/ 60, 1945/ 60, 1924/ 60, 1876/ 52, 54)

refah *is. Ar.* Gönenc. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 5, 41, 81, 103, 1961/ BAŞLANGIÇ)

reis *is. Ar.* Başkan, ser. TS bk. başkan (1952/ 19, 24, 30, 32, 33, 34, 62, 63, 1924/ 19, 24, 30, 32, 33, 34, 62, 63, 1921/ 9, 13, 1876/ 31, 46, 51, 59, 60, 77)

reisicumhur *is. Ar.* Cumhurbaşkanı. TS bk. cumhurbaşkanı (1952/ 7, 19, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 52, 1924/ 19, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 52)

reislik *is.* Başkanlık. TS bk. başkanlık, riyaset (1952/ 63, 1945/ 45, 1924/ 63)

resim 1. *is. Ar.* Varlıkların, doğadaki görünüşlerinin kalem, fırça gibi araçlarla kâğıt, bez vb. üzerinde yapılan biçimleri. TS (1982/ 26, 1961/ 20)

2. *is. Ar.* Bazı eşyadan ve işlerden alınan vergi veya harç. TS bk. vergi (1982/ 73, 1961/ 61, 1945/ 84, 85)

resmen *z Ar.* Devlet adına, resmî olarak. TS (1952/ 88, 1924/ 88, 1876/ 56)

resmî *is. Ar.* Devletin olan, devlete ait, devletle ilgili. TS (1982/ 26, 40, 46, 76, 82, 91, 114, 116, 120, 122, 124, 140, 146, 151, 152, 153, 177, 1961/ 78, 108, 109, 113, 145, 150, 152, G9, 157, 1952/ 12, 1945/ 12, 88, 1924/ 12, 1876/ 45)

– **dil** *is.* Bir ülkede kanunla kabul edilen dil. TS (1982/ 3, 1961/ 3, 1952/ 2, 1924/ 2)

rey *is. Ar.* Bir heyet veya meclis yahut topluluk mensuplarının fikir ve kanaatlerini beyan ve ifade etmeleridir. THL bk. oy (1952/ 17, 62, 1924/ 17, 32, 62, 1876/ 47, 49, 55, 58, 66)

riayet *is. Ar.* Uyma, boyun eğme. TS (1952/ 38, 69)

ri'ayet bk. riayet (1924/ 38, 69, 1876/ 41, 46)

riyaset *is. Ar.* Başkanlık. TS bk. başkanlık, reislik (1952/ 31, 32, 33, 34, 40, 45, 1924/ 30, 32, 33, 34, 40, 45, 1876/ 28, 77, 105)

ruh *is. Ar.* Öz, tin. (1982/ BAŞLANGIÇ, 13, 50, 56, 59, 1961/ BAŞLANGIÇ, 11, 49)

rüesa *is. ç. Ar.* reis'in çoğulu. Başkanlar. TS (1952/ 51, 61, 62, 1924/ 51, 61, 62, 1876/ 37, 38, 92, 95)

rüsum *is. ç. Ar.* resim'in çoğulu. Vergiler. TS bk. resim (1952/ 84, 85, 1924/ 84, 85)

rüsumât *is. ç. Ar.* rüsum'un çoğulu. Bazı mallardan devletçe alınan vergiler. TS (1876/ 25)

rüş *is. Ar.* Ergenlik. TS bk. ergenlik (1952/ 88, 1924/ 88)

rütbe *is. Ar.* Mertebe, derece, paye. TS bk. mertebe, derece (1982/ 156, 157, 1876/ 7)

rüyet *is. Ar.* Görme. TS (1952/ 51, 60, 1924/ 51, 60, 1921/ 14, 1876/ 48, 85, 87)

S

saadet *is. Ar.* Mutluluk, ongunluk. TS bk. mutluluk (1952/ 16, 38)

sa'âdet bk. saadet (1924/ 16, 38, 1876/ 112)

sabık *s. Ar.* Geçen, önceki, eski. TS bk. eski, kadime (1952/ 13, 1924/ 13, 1921/ 5)

sabıka *is. Ar.* Geçmiş bulunan şey, geçmiş bulunan olay. TS (1876/ 102)

sâbian *z* Yedinci olarak. HS (1876/ 68)

sadakat *is. Ar.* İçten bağlılık, sağlam, güçlü dostluk. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 42, 81, 1952/ 16, 1924/ 16, 1876/ 46)

sadaret *is. Ar.* Osmanlı İmparatorluğunda başvezirliğe sadrazamlığa verilen ad. TS (1876/ 27, 31, 53, 64)

sadır olmak *s. Ar.* Ortaya çıkmak. TS (1952/ 7,26, 1876/ 101)

sâdisen *z* Altıncı olarak. HS (1876/ 68)

sadr-ı azam *is. Ar.* Osmanlı İmparatorluğunda başbakan. TS (1876/ 28, 29, 45, 46)

- sahip** *is. Ar.* İye, malik. TS bk. malik, eshab (1982/ BAŞLANGIÇ, 12, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 36, 37, 39, 40, 48, 51, 53, 54, 56, 60, 63, 67, 68, 70, 74, 89, 101, 109, 112, 127, 130, 134, 150, G2, 1961/ BAŞLANGIÇ, 10, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 26, 28, 29, 31, 32, 34, 36, 37, 40, 44, 46, 47, 48, 55, 56, 58, 62, 89, 115, 120, 121, 140, 141)
- **bulunmak** bk. sahip olmak. (1982/ 112)
- **kılınmak** *Ar. + T.* Sahip olunmasının sağlanması. TS (1961/ 121)
- **olmak** *Ar. + T.* Mülkiyetinde olmak, elinde bulundurmak. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 109, G2, 1961/ BAŞLANGIÇ, 37)
- sahtecilik** *is.* Düzmecilik, sahtekârlık. TS bk. sahtekârlık (1982/ 76, 1961/ 68, 1945/ 2)
- sahtekârlık** *is.* Sahtekâr olma durumu veya sahtekârın yaptığı iş, düzmecilik. TS bk. sahtecilik (1952/ 12, 1924/ 12)
- sair** *s. Ar.* Başka, öteki, diğer. TS bk. âher (1982/ 14, 1952/ 33,44, 51, 84, 1924/ 33, 44, 51, 84, 1876/ 2, 26, 27, 33, 62, 67, 110)
- sakınca** *is.* Mahzur. TS (1982/ 19, 20, 21, 22, 26, 28, 33, 135, 159, 1961/ 16, 30)
- sakit olmak** *s. Ar. + T.* Hükmü kalmamak. TS (1952/ 29,1924/ 28, 29, 1876/ 34, 62, 74)
- saklı** *s.* Elde tutulan, mahfuz. TS bk. hafî (1982/ 20, 28, 40, 42, 89, 91, 129, 134, 137, 139, G11, G12, 177, 1961/ 15, 22, 92, 118, 120, 125, 133, G4)
- sâl** *is.* Yıl, içinde bulunulan yıl. HS (1876/ 105)
- salâhiyet** *is. Ar.* Yetki. TS bk. yetki, mezuniyet (1952/ 5, 6, 7, 22, 42, 53, 60, 81, 1924/ 5, 6, 7, 11, 22, 42, 46, 53, 60, 81, 1921/ 2, 9, 11, 13, 20, 1876/ 14, 38, 53, 88, 89, 110)
- salgın** *s.* Kısa zamanda çevredeki insan, hayvan veya bitkilerin büyük bir bölümüne bulaşan, müstevli. TS (1982/ 119, 1961/ 18, 1945/ 48)
- saltanat** *is. Ar.* Bir ülkede hükümdarın, padişahın, sultanın egemen olması. TS (1876/ 3)
- salt çoğunluk** *is.* Oylamada, yarıdan fazla üye sayısının oyuyla sağlanan çoğunluk. TS (1982/ 79, 84, 94, 96, 99, 100, 102, 111, 146, 147, 149, 154, 155, 156, 157, 1961/ 75, 84, 86, 89, 92, 95, 104, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 146)
- salt çokluk** bk. salt çoğunluk. (1945/ 25, 62, 63)
- saminen** *z* Sekizinci olarak. HS (1876/ 68)
- sanat** *is. Ar.* Bir duygunun tasarının veya güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık. TS (1982/ 27, 64, 1961/ 21)
- **eseri** *is.* Yaratıcılık ve ustalık sonucu ortaya çıkan üstün ve değerli eser. TS (1982/ 64)

san'at bk. sanat (1876/ 13)

sanatçı *is. ve s.* Sanatkâr. TS bk. sanatkâr (1982/ 64)

sanatkâr bk. sanatçı. (1982/ 172, 173)

sanayi *Ar.* Endüstri. TS (1982/ 166)

sanayi' bk. sanayi (1876/ 110)

sandık 1. *is. Ar.* Tahtadan, dört köşeli, kapaklı kutu. TS (1982/ G16)

2. *is. Ar.* Eskiden kamu kesiminde çalışan personelin kendi kurumunda geri ödemek üzere borç para aldığı birim. TS (1876/ 110)

sanık *is.* Maznun. TS bk. maznun (1982/ 39, 1961/ 34, 1945/ 17, 27)

saniyen z İkinci olarak. HS (1876/ 68)

sansür edilmek *Ar. + T.* Sansür işlemi uygulanmak. TS (1982/ 28, 1961/ 22, 24)

sarf *is. Ar.* Harcama, tüketme, kullanma, masraf etme. TS (1952/ 38, 1924/ 38, 1876/ 101, 105)

– **olunmak** *Ar. + T.* Tüketilmek, harcanmak. TS (1876/ 111)

sarfıyat *is. Ar.* Harcanan şeylerin tümü, harcamalar, masraflar. TS (1952/ 96, 1924/ 96, 1876/ 100, 103)

savaş *is.* Harp. TS bk. harp, muharebe, sefer (1982/ BAŞLANGIÇ, 15, 19, 62, 78, 87, 92, 117, 122, 125, 145, 148, 1961/ 66, 74, 110, 124, 138)

savaşmak *nsz* Muharebe etmek. TS (1961/ BAŞLANGIÇ)

savcı *is.* Devlet adına ve yararına davalar açan, kamu haklarını ve hukuku yerine getirmek üzere yargıç katında sanıkları kovuşturan görevli, müddeiumumi. TS bk. müddeiumumi. (1982/ 68, 76, 104, 129, 139, 140, 143, 144, 145, 148, 154, 155, 159, G12, G13, 1961/ 137)

savcılık *is.* Savcı olma durumu; savcının görevi veya müddeiumumilik. TS bk. müddeiumumilik. (1982/ 139, 140, 145, 148, 1961/ 137, 141, 147, 1945/ 64)

savsaklamak *(-i)* Geciktirmek, ertelemek, ihmal etmek. TS (1945/ 103)

savunmak *(-i)* (söz veya yazı ile) Bir kimseye hareket veya düşüncüyü doğru, haklı göstermeye çalışmak, onun yanında olmak. TS (1961/ 91, 96)

savunma 1. *is.* Saldırıya karşı koyma, müdafaa. TS bk. koruma, müdafaa (1982/ 117, 118, 160, 177, 1961/ 60, 110)

2. Bir kişi veya düşüncüyü doğru, haklı göstermeyi amaçlayan yazı veya konuşma, savunu, müdafaname. TS (1982/ 36, 68, 129, 1961/ 31, 118)

sây *is. Ar.* Çalışma, emek. TS bk. çalışma (1952/ 70, 79, 1924/ 70, 74, 79)

- sayıştay** *is.* Divanımuhasabat. TS (1982/ 146, 148, 160, 164, 1961/ 127, 128, 145, 147, 1945/ 100, 101)
- sebep** *is. Ar.* Bir şeyin olmamasına veya belli bir hâlde bulunmasına yol açan şey. TS (1982/ 10, 13, 19, 23, 25, 28, 31, 34, 38, 42, 78, 84, 92, 104, 106, 113, 119, 120, 122, 127, 139, 1961/ 11, 30, 50, 73, 74, 97, 100, 106, 108, 124, 133, 144, 1952/ 33, 42, 49, 103, 1945/ 33, 42, 49, 103, 1924/ 33, 42, 49, 103, 1876/ 1, 10, 22, 39, 79, 115)
– **olmak** *Ar. + T.* Neden olmak, yol açmak. TS (1982/ 54, 91)
- seçim** *is.* İntihap. TS bk. intihap (1982/ 67, 77,78, 79, 83, 84, 94, 102, 104, 114, 116, 127, 130, 133, 136, 154, 155, 158,159, G1, G2, G3, G4, G5, G7, G8, G9, G10, G11, G13, G15, G16, 177, 1961/ 55, 68, 69, 70, 71, 74, 75, 79, 82, 92, 95, 101, 108, 109, 116, 120, 140, 143, 145, 149, G1, G2, G5, G10, 157, 1945/ 17, 25, 31, 34, 38)
– **yapılmak** *Ar. + T.* Seçim işinin düzenlenmesi. TS (1982/ 94, G11, 1945/ 13)
- sefer** *is. Ar.* Savaşa gitme, savaş. TS bk. savaş, harp, muharebe (1952/ 40, 1945/ 40, 1924/ 40)
- seferberlik** *is.* Bir ülkenin silâhlı kuvvetlerini savaşa hazır duruma getiren, ülkenin ekonomisini, yönetimini savaş gereklerine uyacak duruma sokan hazırlık ve önlemlerin tümü. TS (1982/15, 122, 125, 1952/ 78, 1945/ 78, 1924/ 78)
- selâmet** *is. Ar.* Her türlü korku, tasa ve tehlikeden uzak güvenlik içinde olma. TS (1952/ 16,1924/ 16)
- senato:** *is. İt.* Hemen bütün temsilî hükümet sistemlerinde mevcut olup parlamentonun bir kısmından sayılan heyete verilen isimdir. THL (1982/ G4, 1961/ 63, 70, 71, 72, 73, 74, 84, 92, 94, 100, 143, 145, G1, G2, G3, G10)
- sendika** *is. Fr.* İşçilerin veya iş verenlerin aralarında kurdukları birlik. TS (1982/ 33, 34, 51, 52, 54, 69, 82, 135, G14, 1961/ 46)
- sene** *is. Ar.* Yıl. TS bk. yıl (1982/ 13, 14, 18, 24, 36, 97, 98, 99, 1924/ 13, 14, 18, 24, 36, 95, 97, 98, 99, 1921/ 5,12, 1876/ 43, 45, 54, 68, 69, 76, 99, 102, 103, 105, 109, 119)
- seniye** *s. Ar.* Yüksek, yüce, âli, semî, ref'i, bülent, bâlâ. KT (1876/ 3, 28, 29, 31, 36, 43, 53, 54, 64, 73, 77, 92, 101, 102, 106, 113, 116)
- servet** *is. Ar.* Varlık, zenginlik, mal mülk. TS bk. varlık (1982/ 44, 54, 168, 1961/ 37, 130)
- seviye** *is. Ar.* Düzey. (1982/ 42, 49, 61, 174, 1961/ 21, 41, 45, 153)
- sevk** *is.* Gönderme, götürme. TS (1982/ 100, 113, 1961/ 90, 1952/ 50, 1924/ 50)
– **olunmak** *Ar. + T.* Gönderilmek. TS (1952/ 83, 1924/ 83)
- seyahat** *is. Ar.* Gezi, yolculuk. TS bk. yolculuk (1982/ 23, 1961/ 18, 1952/ 33, 70, 78, 1924/ 33, 70, 78)

- sıfat** *is. Ar.* Bir kimsenin görev, ödev, toplumsal veya hukukî bakımdan yeri ve özelliği. TS (1982/ 83, 103, 104, 112, 127, 137, 144, 148, 149, G1, G2, G11, 1961/ 70, 79, 95, 96, 97, 116, 125, 147, 148, 1952/ 27, 29, 32, 38, 88, 1945/ 27, 29, 32, 88, 1924/ 27, 29, 32, 38, 88, 1921/ 9, 1876/ 8, 14, 48, 62, 90)
- sihiye** *is. Ar.* Sağlık işlerinin tümü. TS (1921/ 11)
- sıkıyönetim** *is. Ar.* Devletin mevcudiyetini tehlikeye düşürecek kadar ciddî ve vahim bir tehdit karşısında millî varlığı himaye ve müdafaa için idare ve adliye organlarının mevzuatı ve vasıtaları kâti gelmeyen hallerde müracaat olunan ve fevkalâde tedbirleri tazammun eden idare sistemidir. THL bk idarei örfiye (1982/ 15, 17, 19, 91, 104, 122, 125, 143, 145, 148, G2, 1961/ 124, 138, 1945/ 48, 86)
- sınıf** *is. Ar. sos.* Aynı şartlarda yaşayan büyük insan grubu, klas. TS (1982/ 6, 10, 14, 68, 140, 143, 154, 155, 156, 157, 159, 1961/ 4, 12, 143, 1952/ 69, 1945/ 69, 1924/ 69)
- sınır:** *is. Yun.* Bir şeyin yayılabileceği veya genişleyebileceği son çizgi, uç. THL bk. had (1982/ 19, 23, 28, 65, 73, 163, 170, 1961/ 22, 53, 1945/ 68, 79)
- silah** *is.* Savunmak veya saldırmak amacıyla kullanılan araç. TS (1982/ 17, 67)
- sin** *is. Ar.* Yaşanılmış olan süre, yaş. TS bk. yaş (1952/ 88, 1924/ 88)
- sirkat** *is. Ar.* Çalma, hırsızlık. TS bk. hırsızlık (1952/ 12, 1924/ 12)
- siyak** *is. Ar.* Sözüün gelişi, anlatım biçimi. TS (1876/ 16)
- siyasî** *s. Ar.* Siyasetle ilgili, siyasal, politik. TS (1982/ 10, 24, 31, 33, 52, 54, 67, 68, 69, 83, 84, 91, 94, 95, 99, 100, 112, 114, 135, 136, 150, 162, 169, 171, G2, G4, 177, 1961/ 10, 12, 19, 23, 26, 56, 57, 70, 79, 84, 85, 89, 90, 92, 94, 105, 109, 119, 120, 131, 149, 1952/ 37, 44, 92, 1945/ 37, 44, 92, 1924/ 37, 44, 92)
- sorgulamak** *(-i)* Suç niteliğinde bulunan bir sorun üzerine ilgili bulunanlara sorular sormak. TS bk. isticvab (1945/ 17)
- soru** *is.* Sual. TS bk. sual (1982/ 98, 138, 1961/ 88, 132, 1945/ 22)
- sorum** *is.* Sorumluluk, mesuliyet. TS bk. mesuliyet. (1945/ 41, 47, 94)
- sorumlu** *is.* Mesul. TS bk. mesul (1982/ 28, 40, 54, 83, 105, 112, 119, 135, 137, 160, 1961/ 79, 98, 105, 110, 125, 127, 1945/ 17, 41, 46)
- **tutmak** *Ar. + T.* Sorumlu sayılmak, mesul olarak görülmek. TS (1982/ 83, 1961/ 79)
- sorumluluk** *is.* Mesuliyet. TS bk. mesuliyet, uhde, sorum (1982/ 12, 38, 105, 112, 129, 130, 131, 133, 137, G15, 1961/ 33, 99, 105, 125, G4)
- soruşturma** *is.* Bir idarî veya adlî makamın yönelttiği inceleme, tahkikat. TS bk. tahkikat (1982/ 19, 20, 23, 28, 83, 100, 127, 140, 144, 1961/ 90, 134, 1945/26)

- sosyal** *s. Fr.* Toplumla ilgili, toplumsal, içtimaî. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 2, 5, 14, 23, 24, 41, 48, 51, 53, 55, 56, 60, 61, 62, 65, 73, 86, 166, 1961/ BAŞLANGIÇ, 2, 10, 11, 18, 19, 35, 40, 41, 42, 47, 48, 53, 129)
- söylev** *is.* Nutuk, hitabe. TS bk. nutuk (1945/ 36)
- söz** *is.* Lâkırdı, kelâm, kavi. TS bk. kelâm (1982/ BAŞLANGIÇ, 13, 26, 83, 84, 1961/ 11, 20, 77, 79, 96, 1952/ 16, 38, 1945/ 16, 38, 70)
- sözleşme** *is.* Bağıt, akit, mukavele, kontrat. TS bk. bağıt, akd, mukavele (1982/ 48, 53, 54, 155, 177, 1961/ 40, 140, 1945/ 26, 51)
- su'** *is. Ar.* Kötülük, fenalık, na-sezalık. KT (1876/ 68)
- i –istimal** (görevini yetkisini vb.) Kötüye kullanma, yolsuzluk. TS (1952/ 12, 1924/ 12)
- sual** *is. Ar.* Soru. TS bk. soru. (1952/ 22, 1924/ 22, 1876/ 38)
- subay** *is.* Silahlı kuvvetler içinde asteğmenden mareşale (deniz kuvvetlerinden büyük amirale) kadar rütbelere yükselebilen, özel kanunlara bağlı asker. TS (1982/ 157, 1961/ 68)
- suç** *is.* Yasalara aykırı davranış, cürüm. TS bk. cürüm, cerime (1982/ 15, 19, 23, 26, 28, 30, 33, 38, 76, 84, 127, 129, 137, 139, 140, 143, 145, 147, 148, 169, 1961/ 25, 33, 68, 80, 125, 131, 133, 134, 138, 146, 147, G11, 1945/ 12, 17, 27)
- işlemek** *Ar. + T.* Yasaya, töreye aykırı bir davranışta veya harekette bulunmak. TS (1982/ 83, 144, 1961/ 22, 79)
- suçlanmak** *nsz.* Suçlama işine konu olmak, itham edilmek. TS bk. itham edilmek (1982/ 15, 19, 24, 25, 105, 1961/ 33, 99)
- suçluluk** *is.* Suçlu olma durumu. TS (1982/ 15, 19, 38, 58, 140, 1961/ 30, 134)
- suçüstü** *is. Ar.* İşlenmekte olan suç meşhut suçtur. THL bk. cürümüşut (1982/ 19, 83, 1961/ 30, 79, 1945/ 17)
- sudur etmek** *is. Ar.* Çıkmak, meydana çıkmak, sadır olmak. HS (1876/ 116)
- sulh** *is. Ar.* Barış. TS bk. barış, hazar (1982/ BAŞLANGIÇ, 1961/ BAŞLANGIÇ, 1952/ 26, 1924/ 26, 1921/ 7, 1876/ 7)
- sulp** *is. Ar. mec.* Döl, nesil, zürriyet. TS (1952/ 88, 1924/ 88)
- sunuf sınıf** *in* çoğulu. Sınıflar. TS bk. sınıf. (1876/ 88)
- suver** *is.* Suret, örnek. HS (1952/ 52, 1924/ 52)
- sülale** *is. Ar.* Soy; ev, aile. TS (1876/ 3, 6)
- sülüs** *is. Ar.* Üçte bir. TS (1952/ 102, 1924/ 102, 1876/ 60)

sülûsan s. Üçte iki. HS (1952/ 27, 102, 1924/ 27, 102, 1921/ 23, 1876/ 31, 48, 51, 94, 95, 116)

süre is. Bir olayın sonu ile başı arasında geçen zaman parçası. TS bk. müddet. (1982/ 18, 19, 28, 34, 46, 71, 77, 79, 83, 89, 90, 91, 94, 100, 101, 102, 108, 112, 114, 119, 120, 121, 122, 125, 130, 143, 146, 151, 152, 154, 155, 157, 159, 161, 164, 168, G1, G2, G4, G8, G9, G15, 1961/ 30, 38, 39, 65, 69, 73, 75, 79, 92, 93,95, 101, 108, 109, 118, 124, 126, 128, 143, 150, 151, 1945/ 13, 17, 86)

süre aşımı bk. zaman aşımı, müruruzaman (1961/ 114)

Ş

şahâne z *Far.* Hükümdarla ilgili, hükümdara özgü olan. TS (1876/ 53, 77, 92, 113)

şahsî s. *Ar.* Kişisel, özlük. TS bk. özlük. (1982/ 38, 1961/ 19, 33, 1952/ 42, 70, 86, 1924/ 42, 70, 86)

şahsiye bk. şahsî. (1952/ 41, 1924/ 41, 1876/ 9)

şahsiyet is. *Ar.* Kişilik, belirgin özellik. TS (1982/ G4, 1952/ 40, 90, 1924/ 40, 90, 1921/ 11, 15, 16)

şamil s. *Ar.* İçine alan, kaplayan, kapsayan. TS (1921/ 11, 1876/ 110)

– **olmak** *Ar.* + *T.* İçine almak, kaplamak, kapsamak. TS (1876/ 110)

şan is. *Ar.* Ün, san, şöhret. TS (1982/ 103, 1961/ 96, 1952/ 38, 1945/ 38, 1924/ 38)

şapka *is. Rus.* Keçe hasır gibi maddelerden yapılan başlık. TS (1982/ 174, 1961/ 153)

şart *is. Ar.* Koşul. TS bk. kayıt (1982/ 5, 18, 19, 24, 28, 29, 31, 33, 34, 43, 44, 46, 50, 51, 53, 54, 57, 67, 68, 77, 90, 103, 104, 112, 115, 124, 125, 126, 129, 130, 146, 148, 149, 157, 162, 168, 1961/ 10, 23, 26, 30, 38, 39, 42, 43, 49, 54, 55, 65, 68, 71, 94, 107, 113, 115, 118, 138, 143, 145, 1952/ 52, 102, 1945/ 52, 102, 1924/ 52, 102, 1876/ 7, 11, 15, 18, 68)

şartsız *s. Ar.* Koşulsuz. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 6, 81, 103, 1961/ 4, 77, 96, 1945/ 3, 16)

şayan *s. Far.* (bir şeye) Uygun, yaraşır, değer, lâyıık. TS (1876/ 31, 61)

şehir *is. Far.* Kent. TS (1982/ 34, 57, 169, 1952/ 2, 90, 1945/ 90, 1924/ 2, 90, 1876/ 2)

şehir *is. Ar.* Ay. TS bk. mah (1876/ 63, 76)

şerait şart'ın çoğulu. Şartlar. TS bk. şart. (1952/ 20, 102, 1924/ 20, 102, 105, 1876/ 7, 39, 116)

şeref *is. Ar.* Onur. TS (1982/ 32, 81, 103, 1961/ 22, 27,96, 1952/ 38, 1945/ 38, 1924/ 38)

şerefli *s. Ar.* Onurlu. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 1961/ BAŞLANGIÇ)

şerif *s. Ar.* Kutsal, şerefli. TS (1876/ 81)

şeriye *is. Ar.* Şeriatla ilgili. TS (1924/ 26, 1921/ 7)

şer'iyeye bk. şeriye (1876/ 7, 87)

şetta *s. Ar.* Mütenevvi, muhtelif, müteferrik, ayrı ayrı ecnasından müteşekkil. KT (1876/ 113)

şeyhuhet *is. Ar.* Kocalık, ihtiyarlık. KT (1952/ 42, 1924/ 42)

şiddet *is. Ar.* Yeğenlik, sertlik. TS (1982/ 120, 121, 1952/ 38, 1945/ 38, 1924/ 38)

şikâyet *is. Ar.* Hoşnutsuzluk belirten söz veya yazı, sızlanma, sızıltı, yakınma. TS (1982/ 74, 79, 1961/ 62, 75, 1945/ 82)

– **olunmak** *Ar. + T.* Yapılan yanlış bir iş veya davranıştan dolayı daha üst makama bildirilmek. TS (1876/ 31, 94)

– **te bulunmak** *Ar. + T.* Yakınmak, şikayet etmek. TS (1952/ 82, 1945/ 82, 1924/ 82)

şirket *is. Ar.* Ortaklık. TS bk. ortaklık, iştirak (1952/ 70, 79, 86, 1924/ 70, 79, 86, 1876/ 13)

şuabat *şube'nin* çoğulu.Şubeler TS bk. şube.(1921/ 13)

şube *is. Ar.* Bölük, takım, kısım, ferî. KT (1876/ 31)

şûra *is. Ar.* Danışma kurulu. TS bk. meclis. (1921/ 11, 12, 13, 17, 18, 19, 20,)

şûrayı devlet *is. Ar.* Danıştay. TS bk. danıştay (1952/ 51, 52, 61, 62, 63, 1924/ 51, 52, 61, 62, 63, 1876/ 53, 54, 92, 93, 95, 117)

şuur *is. Ar.* Bilinç. TS (1961/ BAŞLANGIÇ)

T

taahhüt *is. Ar.* Bir şey yapmayı üstüne alma, üslenme. TS (1982/ 82, 1952/ 26, 1924/ 26)

taallûk *is. Ar.* İlgisi olma, ilgisi bulunma, ilinti. TS (1952/ 41, 101, 1924/ 41, 101, 1876/ 80)

taarruz *is. Ar.* Saldırı. TS (1952/ 71)

ta'arruz bk. taarruz (1924/ 71, 1876/ 10, 22)

tab' *is. Ar.* Dökme hurufatla veya litografya ve fotoğrafya vesair usullerle kitap ve vesaire basma. KT bk. basım (1876/ 57)

tâbi *is. Ar.* Bağlı. TS (1982/ 89, 130, 132, 135, 140, 175, 1961/ 70, 137, 154, 155, 1952/ 48, 54, 77, 102, 1924/ 54, 77, 102, 1876/ 81)

- **olmak** *s. Ar.* Birinin kontrolü altına girmek, bir şeye veya bir kimseye bağlı olmak. TS (1982/ 37, 42, 112, 132, 171, G4, 1961/ 70, 1952/ 83, 1924/ 83, 105)
- **tutmak** Bağımlı kılmak. TS (1982/ 17, 19, 130, 1961/ 30, 1952/ 78, 1924/ 78)
- tâbi'iyet** *is. Ar.* Uyruluk. TS (1952/ 12, 1924/ 12, 1876/ 68)
- tabir** *is. Ar.* Değiş, anlatım, ifade. TS (1876/ 8)
- tadil** *is. Ar.* Tadilât. TS (1952/ 1, 26, 102, 1924/ 26, 102, 1921/ 7, 1876/ 53, 64, 80, 116, 118)
- tadilât** *s. Ar.* Değişiklik. TS (1952/ 102, 104, 1924/ 102, 104, 1876/ 116)
- tafsilât** *is. Ar.* Ayrıntılar. TS (1876/ 53, 80, 107)
- tafsilen** *z Ar.* Tafsilat u izahatla mufassalan. KT (1876/ 35)
- tagyir** *s. Ar.* Değiştirme, başkalaştırma. TS (1952/ 54, 102, 1924/ 54, 102, 1876/ 116)
- tahakkuk** *is. Ar.* Gerçekleşme. TS
- **etmek** *Ar. + T.* Gerçekleşmek. TS (1924/ 74, 1876/ 39, 101)
- taharri** *s. Ar.* Arama, araştırma. TS bk. araştırma
- **edilmek** *Ar. + T.* Araştırılmak. TS (1952/ 76, 1924/ 76)
- tahfif** *s. Ar.* Hafifletme yükünü azaltma. TS (1952/ 26, 1924/ 26, 1876/ 7)
- **etmek** *Ar. + T.* Hafifletmek, yükünü azaltmak. TS (1952/ 42, 1924/ 42)
- tahkikat** *s. ç. Ar.* Soruşturmalar. TS bk. soruşturma (1952/ 22, 26, 1924/ 22, 26, 1876/ 31, 84, 113)
- tahkim** *is. Ar.* Hakem, nasb etme. KT (1876/ 89)
- tahlif** *s. Ar.* Ant içtirme, yemin ettirme. TS
- **edilmek** *Ar. + T.* Ant içirilmek, yemin ettirilmek. TS bk. ant, yemin etmek (1876/ 46)
- **olunmak** bk. tahlif edilmek. (1952/ 16, 1924/ 16)
- tahliye etmek** *is. Ar.* Boşaltmak. TS (1876/ 78)
- tahmil olunmak** *Ar. + T.* Yüklenmek. TS (1952/ 74, 1924/ 74)
- tahmin** *is. Ar.* Yaklaşık olarak değerlendirme, oranlama. TS (1982/ 162, 1961/ 94)
- tahsisât** *is. Ar.* Ödenek. TS bk. ödenek (1952/ 18, 43, 1924/ 18, 43, 1876/ 6)
- taht** *is. Ar.* Alt, aşağı, zir, fevk, mukabili. KT (1876/ 16, 28, 29, 113)
- takaddüm** *is. Ar.* Önce gelmek. TS (1876/ 37)
- takdim** *is. Ar.* Sunma. TS (1952/ 101, 1924/ 101, 1876/ 31)
- **etmek** *Ar. + T.* Sunmak. TS (1952/ 101, 1924/ 101, 1876/ 64)
- **olunmak** *Ar. + T.* Sunulmak. TS (1952/ 95, 99, 1924/ 95, 99, 1876/ 64)
- takribiye** *s. Ar.* Yaklaşık. TS (1876/ 97)
- takrir** *is. Ar.* Önerge. TS (1876/ 31, 105)

- taksimât** *is. ç. Ar.* Bölüntüler. TS (1952/ 98, 1924/ 98, 1876/ 103)
- taksirli suç** *is.* İsteyerek veya planlı olarak işlenen bir fiilden fail tarafından işlenmemiş olmasına rağmen kanunun cezalandırdığı sonuçların ortaya çıkması durumundaki suç. TS (1982/ 76, 1961/ 68)
- taksit** *is. Ar.* Bir borcun belli zamanlarda ödenmesi gerekli olan parçalarından her biri. TS (1982/ 46, 1961/ 38, 39)
- takyidât** *is. Ar.* Kayıt ve şartla bağlama, meşrut ve mukayyet etme, şart koma. KT (1952/ 78, 1924/ 78)
- takyit** *is. Ar.* Bağlı kılma, kısıtlama, kayıtlama. TS (1952/ 86, 1924/ 86)
- talep** *is. Ar.* Bir kimseden bir şeyi yapmasını veya yapmamasını isteme, dileme istem. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 24, 1952/ 19, 1924/ 19, 1876/ 31, 66)
- **etmek** *Ar. + T.* İstemek, istekte bulunmak. TS (1952/ 44, 1924/ 44)
- talik** *is. Ar.* Erteleme, bırakma. TS (1952/ 86, 1924/ 86)
- **olunmak** *Ar. + T.* Ertelenmek, bırakılmak. TS (1952/ 17, 44, 1924/ 17, 44)
- talimât** *is. Ar.* Çalışma sırasında uyulması gerekli noktaları bildiren resmî yazı, yönerge, direktif. TS (1982/ 138, 1961/ 132, 1876/ 47, 119)
- talimiye** *is. Ar.* Alıştırma, eğitim. HS (1876/ 16)
- tanzim** *is. Ar.* Düzeltme, düzenleme, düzen verme. TS (1921/ 7, 11, 23, 1876/ 7, 53)
- **edilmek** *Ar. + T.* Düzenlenmek, düzeltilmek, düzen verilmek. TS (1952/ 85, 1924/ 85, 1876/ 111)
- **etmek** *Ar. + T.* Düzenlemek, düzeltmek, düzen vermek. TS (1952/ 30, 1924/ 30)
- **olunmak** bk. tanzim edilmek. (1876/ 54)
- tarafsızlık** *is.* Tarafsız olma durumu, yansızlık; bîtarafılık. TS (1982/ 101, 103, 133, 1961/ 95, 96, 121)
- tarh olunmak** *Ar. + T.* (vergi için) Koyulmak. TS (1952/ 85, 1924/ 85, 1876/ 20)
- tarım** *is.* Ziraat. TS bk. ziraat, felâhet (1982/ 44, 45, 46, 166, 169, 1961/ 37, 52, 131)
- tarımsal** *s.* Tarımla ilgili, ziraî. TS (1982/ 45, 1961/ 18, 52)
- tarikât** *is. Ar.* Tasavvufa dayanan, Tanrı'ya ulaşmak için kendilerine göre bazı yöntemler benimseyen yollardan her biri. TS (1924/ 75)
- tasa** *is.* Üzüntülü düşünce durumu, kaygı. TS bk. keder. (1961/ BAŞLANGIÇ)
- tasaddi** *is. Ar.* Bir işe girişme, başlama, bir işe teşebbüs (kalkışma) geçme saldırma. TS (1876/ 48, 92)
- tasarı** *is.* Hukukî bir işlemin o işlemi yapmakla yetkili kurul veya organ önüne getirildiği andaki durumu, üstünde görüşme veya oylama yapılabilir durumdaki metin, lâyiha. TS

- bk. proje (1982/ 87, 88, 153, 155, 162, 163, 164, 177, 1961/ 64, 92, 94, 128, 140, 1945/ 51, 95, 99)
- tasarruf** *is. Ar.* İsteddiği gibi kullanma yetkisi, kullanım. TS (1982/ 43, 56, 166, 168, 1961/ 41, 130, 1952/ 70, 79, 1924/ 70, 79, 1876/ 21)
- ta bulunmak** *Ar. + T.* Bir malın sahibi olmak; onu istediği gibi kullanmak. TS (1982/ G15, 1961/ G4)
- tasarrufatta bulunmak** bk. tasarrufta bulunmak. (1952/ 68, 1924/ 68)
- tasdik** *is. Ar.* Doğrulama. TS (1924/ 26, 44, 86, 1921/ 9, 1876/ 64)
- **edilmek** *Ar. + T.* Onaylanmak. TS bk. onaylamak (1876/ 116)
- **olunmak** bk. tasdik edilmek. (1876/ 106)
- tashih** *is. Ar.* Düzeltme, düzelti. TS bk. düzeltme (1876/ 110)
- **olunmak** *Ar. + T.* Düzeltilmek, doğrultulmak. TS (1876/ 64)
- tasi'an** *z Ar.* Dokuzuncu olarak. HS (1876/ 68)
- tastik** *is. Ar.* Doğrulama. TS bk. tasdik. (1952/ 26, 44, 86)
- taşra** *is.* Bir ülkenin başşehri veya en önemli şehirleri dışındaki yerlerin hepsi, dışarlık. TS (1876/ 112)
- tatbik** *is. Ar.* Uygulama, pratik. TS (1982/ 174, 1961/ 153, 1952/ 22, 52, 1924/ 22, 52, 1876/ 95)
- **olunmak** *Ar. + T.* Uygulanmak. TS (1952/ 86, 1924/ 86)
- tatil** *is. Ar.* Kanun gereğince çalışmaya ara verileceği belirtilen süre, dinlenme. TS (1982/ 50, 92, 110, 120, 1961/ 44, 83, 92, 103, 1952/ 14, 19, 1924/ 14, 19, 1876/ 7, 84, 113, 115)
- **olunmak** *Ar. + T.* Kapatılmak, ara verilmek. TS (1952/ 103, 1924/ 103)
- **yapmak** *Ar. + T.* Tatile çıkmak, işe ara verip dinlenmek. TS (1982/ 93)
- tâvik** *is. Ar.* Alı koyma, geciktirme, tehir. TS (1876/ 84)
- tavzif** *is. Ar.* Vazifelendirme, görevlendirme. TS (1876/ 88)
- tâyin** *is. Ar.* Atama. TS bk. atanma, nasb edilmek (1982/ 118, 1952/ 37, 1924/ 37, 1921/ 8, 1876/ 58, 63, 89, 117)
- **edilmek** *Ar. + T.* Atanmak. TS (1952/ 68, 1945/ 40, 1924/ 68, 1921/ 7, 1876/ 32, 80)
- **etmek** *Ar. + T.* Atamak. TS (1952/ 7, 1945/ 7, 37, 1924/ 7, 1876/ 10, 41)
- **eylemek** bk. tâyin etmek. (1876/ 22)
- **kılmak** bk. tâyin etmek. (1876/ 91)
- **kılınmak** bk. tâyin edilmek. (1876/ 108, 112, 113, 114)

- **olunmak** bk. tâyin edilmek. (1952/ 18, 22, 43, 44, 47, 56, 74, 1945/ 44, 56, 1924/ 18, 22, 43, 44, 47, 48, 56, 1921/ 14, 20, 1876/ 24, 29, 39, 40, 61, 62, 66, 74, 92, 96, 98, 107, 113)
- teammül** *is. Ar.* Bir yerde öteden beri olagelen davranış. TS (1952/ 85, 1924/ 85)
- te'âruz** *is. Ar.* Çatışma, birbirine ters düşme. TS (1921/ 14)
- teba'iyet** *is. Ar.* Kanun buyruk ve benzerlerine uyma. TS (1876/ 15)
- tebdil** *is. Ar.* Değiştirme. TS (1952/ 54, 1924/ 54, 1876/ 15, 81, 107)
- **eylemek** *Ar. + T.* Değiştirmek. TS bk. tebdil etmek. (1921/ 8)
- **olunmak** *Ar. + T.* Değiştirilmek. TS (1876/ 39)
- tebaa** *is. Ar.* Uyruklu. TS (1924/ 88, 1876/ 4, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 65, 68)
- tebeyyün etmek** *Ar. + T.* Belli olmak, ortaya çıkmak. TS (1876/ 52)
- teb'îd** *is. Ar.* Kovma, uzaklaştırma. HS (1876/ 113)
- tebliğ** *is. Ar.* Bildirme, haber verme. TS (1876/ 110)
- **edilmek** *Ar. + T.* Bildirilmek. TS (1982/ 84)
- **olunmak** bk. tebliğ edilmek. (1952/ 82, 1924/ 82)
- tebriye** *is. Ar.* Aklama, temize çıkarma. TS (1876/ 34)
- tecavüz** *is. Ar.* Aşma, ötesine geçme. TS (1961/ 22)
- **etmek** *Ar. + T.* Aşmak, geçmek. TS (1952/ 86, 1924/ 86, 1876/ 9, 60, 102)
- tecdit** *is. Ar.* Yenileme, tazeleme. TS (1952/ 34, 1924/ 34)
- **olunmak** *Ar. + T.* Yenilenmek, tazelenmek. TS (1952/ 25, 1924/ 25)
- tecelli** *is. Ar.* Zuhur etme, meydana çıkma. TS (1982/ BAŞLANGIÇ)
- **etmek** *Ar. + T.* Zuhur etmek, meydana çıkmak. TS (1952/ 5, 1924/ 5, 1921/ 2)
- tecemmu' etmek** *Ar. + T.* Toplanmak, birikmek, yığılmak. TS (1876/ 43)
- tecil** *is. Ar.* Erteleme. TS (1952/ 26, 1924/ 26)
- tecrübe** *is. Ar.* Görgü. TS (1952/ 51, 1924/ 51)
- tedabir** Tedbir'in çoğulu. bk. tedbir. (1952/ 78, 1924/ 78, 1876/ 45)
- tedarik** *is. Ar.* Araştırıp bulma, sağlama, elde etme. TS (1876/ 80, 101)
- tedbir** *is. Ar.* Önlem. TS (1982/ 15, 19, 28, 38, 41, 42, 44, 45, 48, 49, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 118, 121, 127, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 173, G2, 1961/ 22, 33, 36, 1945/ 36, 78, 1924/ 36)
- tediyât** *tediye*'nin çoğulu. bk. tediye. (1952/ 98, 1924/ 98)
- tediye** Para vb. bir şey verme, ödeme. TS (1952/ 74)
- tedris** *is. Ar.* Ders verme, öğretme, öğretim. TS (1876/ 15)
- tedrisât** *is. Ar.* Öğretim. TS bk. öğretim (1982/ 174, 1961/ 153, 1952/ 80, 1924/ 80)

tedvin etmek *Ar. + T.* Derlemek. TS (1952/ 52, 1924/ 52)

tefekür *is. Ar.* Düşünme, düşünüş. TS (1952/ 70, 1924/ 70)

teferru'ât *is. Ar.* Ayrıntılar. TS (1876/ 114)

tefrîk *is. Ar.* Ayırma, ayırt etme. TS (1952/ 91, 1924/ 91, 1876/ 1, 108)
– **olunmak** *Ar. + T.* Ayrılmak, ayırt edilmek. TS (1952/ 63, 1924/ 63, 1876/ 92)

tefsir *is. Ar.* Yorumlama. TS (1952/ 26, 1924/ 26, 1876/ 117)

teftiş *is. Ar.* Denetleme, denetim, bakı. TS bk. denetim, murakabe (1952/ 77, 1924/ 77, 1921/ 23)

tehir *is. Ar.* Sonraya bırakma, erteleme. TS (1952/ 54, 1924/ 54, 1876/ 68)
– **etmek** *Ar. + T.* Ertelemek. TS bk. ertelemek (1876/ 38)

tehlike *is. Ar.* Büyük zarar veya yok olmaya yol açabilecek durum, muhatara. TS bk. muhatara (1982/ 14, 19, 119, 122, 1961/ 96, 1952/ 38, 1945/ 38, 1924/ 38)

tekâfûl *is. Ar.* Dayanışma. (1876/ 6)

tekâlif *teklif*'in çoğulu. Teklifler TS bk. teklif. (1952/ 84, 85, 1924/ 84, 85, 1921/ 11, 1876/ 20, 96, 97, 110)

tekâ'üd *is. Ar.* Emekli. TS (1876/ 39, 81, 107)

tekelleşme *is.* Tekelleşmek işi. TS (1982/ 167)

tekelli Yapılmaları, çıkarılmaları, nakledilmeleri, satılmaları devletin inhisarında bulunan maddelerdir. THL bk. inhisar (1945/ 26)

tekke *is. Ar.* Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer, dergah. TS (1982/ 174, 1961/ 153)

teklif *is. Ar.* Önerme, öneri. TS (1982/ 82, 83, 88, 97, 104, 105, 117, 148, 153, 159, 163, 175, 1961/ 78, 91, 92, 93, 94, 99, 155, 1945/ 40, 42, 1876/ 53)
– **edilmek** *Ar. + T.* Önerilmek, öne sürülmek, öneride bulunulmak. TS (1982/ 4, 88, 114, 175, 1961/ 9, 109, 155, 1952/ 102, 1945/ 102, 1924/ 102) TS
– **etmek** *Ar. + T.* Önermek, öne sürmek, öneride bulunmak. TS (1982/ 88, 1961/ 91, 1952/ 15, 1945/ 15, 1924/ 15) TS
– **olunmak** *Ar. + T.* bk. teklif edilmek. (1876/ 78, 116)

teknik *is. Fr.* Bir sanat, bir bilim, bir meslek dalında kullanılan yöntemlerin hepsi. TS (1982/ 29, 90, 1961/ 23, 65)

telefon *is. Fr. < Yun.* Belirli bir uzaklıktaki konuşmaları ileten ve yansıtan elektrik tesisatının bütünü. TS (1952/ 81, 1945/ 81, 1924/ 81)

telgraf *is. Fr.* İki merkez arasında kararlaştırılmış işaretlerin yardımıyla yazılı haberlerin veya belgelerin iletimini sağlayan bir telekomünikasyon düzeni. TS (1952/ 81, 1945/ 81, 1924/ 81)

telkinde bulunmak *Ar. + T.* Aşılılamak. TS (1982/ 138, 1961/ 132)

temadi *is. Ar.* Sürme, sürüp gitme, uzama. TS (1952/ 86, 1924/ 86)

temdit etmek *Ar. + T.* Uzatmak, sürdürmek. TS (1876/ 44)

temel *is. Yun.* En önemli, belli başlı, ana, esas, asıl, baz. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 2, 5, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 24, 28, 30, 40, 41, 75, 81, 91, 103, 120, 121, 122, 133, 135, G2, 176, 1961/ BAŞLANGIÇ, 2, 8, 10, 11, 19, 35, 57, 63, 111, 156)

temellük *is. Ar.* Kendine mal etme. TS (1952/ 70, 79, 1924/ 70, 79)

temerküz etmek *Ar.* Bir noktada toplanmak, derişmek. TS (1952/ 5, 1924/ 5, 1921/ 2)

temin *is. Ar.* Sağlama, elde etme. TS (1921/ 23)

teminat *is. Ar.* Garanti, güvence. TS bk. güvence. (1982/ 130, 139, 140, 145, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 1961/ BAŞLANGIÇ, 118, 127, 133, 137, 138, 140, 141, G4)

temsilci *is.* Mümessil. TS bk. mümessil. (1982/ BAŞLANGIÇ, 24, 104, 1961/ 19, 97, 111, 149, 1945/ 37)

temsilcilik *is. Ar.* Hak ve görev bakımından birinin veya bir topluluğun adına davranma görevi. TS (1982/ 82)

teneffüs *is. Ar.* Temiz hava almak, dinlenmek için verilen ara. TS (1952/ 14, 1924/ 14)

tenfiz *is. Ar.* Bir hükmü yerine getirme, uygulama; infaz etme. HS (1924/ 26, 1921/ 7)

tenkis etmek *Ar. + T.* Azaltmak, eksiltmek. TS (1952/ 86, 1924/ 86, 1876/ 44)

terakki *is. Ar.* İlerleme, yükselme, gelişme. TS (1952/ 93, 1924/ 93, 1876/ 107)

terakkiyât *terakki* 'nin çoğulu. bk. terakki. (1876/ 39)

terbiye *is. Ar.* Eğitim. TS bk. eğitim (1876/ 16, 110)

tercih *is. Ar.* Yeğ tutma, yeğleme. TS (1876/ 77)

terekküp *is. Ar.* Birleşme. TS (1952/ 89, 1924/ 89, 1921/ 10, 18)
– **etmek** *Ar. + T.* Birleşmek. TS (1952/ 89, 1924/ 89, 1921/ 10, 18)

terhibiye *is. Ar.* Korkutma, yıldırma. HS (1952/ 12, 1924/ 12)

terhipli *is. Ar.* Cinayete karşılık verilen ceza THL bk. mücazâtı terhibiye. (1945/ 12)

terkip olunmak Birleştirilmek, bir araya getirilmek. TS (1876/ 31)

tesavi *is. Ar.* Bir ve musavi olma, beraber ve bir derecede bulunma. KT (1876/ 51)

teshil *is. Ar.* Kolaylaştırma. TS (1876/ 110)

tespit *is. Ar.* Belirleme. TS (1982/ 29, 33, 46, 51, 55, 118, 170, 1961/ G10, 1952/ 52, 86, 1924/ 52, 86)

- **etmek** *Ar. + T.* Belirlemek. TS (1982/ 34, 42, 44, 114, 169, G2, 1961/ 109, G10, 1952/ 68, 1924/ 68)
- **olunmak** *Ar. + T.* Belirlenmek. TS (1952/ 86, 1924/ 86)
- tesviye** *is. Ar.* Ödeme, verme. TS (1876/ 101)
- teşebbüs** *is. Ar.* Girişim, gelişme. TS (1982/ 47, 48, 57, 82, 128, 133, 135, 161, 165, 1961/ 39, 40, 119, 126, 127, 130)
- **olunmak** *Ar. + T.* Girişilmek, el atılmak. TS (1576/ 16)
- teşebbüsât** *teşebbüs*'ün çoğulu. bk. teşebbüs. (1952/ 86, 1924/ 86, 1876/ 45)
- teşkil** *is. Ar.* Oluşturma, ortaya çıkarma, meydana getirme. TS (1952/ 48, 1876/ 13, 89, 107, 110)
- **edilmek** *Ar. + T.* Oluşturulmak, ortaya çıkarılmak. TS (1952/ 51, 1924/ 51)
- **etmek** *Ar. + T.* Oluşturmak, ortaya çıkarmak. TS (1982/ 19, 69, 137, 1961/ 125, 1952/ 45, 1924/ 45)
- **olunmak** bk. teşkil edilmek. (1952/ 61, 67, 1924/ 61, 67, 1876/ 105, 112)
- teşkilâtı esasiye kanunu** *is. Ar.* Anayasa TS bk. anayasa, kanunu esasî (1961/ G4, 1952/ 1, 35, 41, 102, 103, 104, 1945/ 104, 1924/ 1, 35, 41, 100, 102, 103, 104, 1921/ 1, 23)
- teşri** *is. Ar.* Yasama. TS bk. yasama (1952/ 9, 41, 1924/ 5, 6, 9, 41, 1921/ 2)
- tetkik** *is. Ar.* İnceleme. TS bk. inceleme (1982/ 130, 1952/ 14, 26, 52, 1924/ 14, 26, 52, 1876/ 64)
- **etmek** *Ar. + T.* İncelemek. TS (1876/ 105)
- **olunmak** *Ar. + T.* İncelenmek. TS (1876/ 31, 54, 80, 98)
- tevcih** *is. Ar.* (aşama, makam, mevki) Verme; terfi ettirme. TS (1876/ 7)
- tevcihât** *tevcih*'in çoğulu. bk. tevcih. (1876/ 7)
- tevdi olunmak** *Ar. + T.* Verilmek, bırakılmak. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 1952/ 40, 51, 1924/ 40, 51, 1876/ 46)
- teveccüh etmek** *Ar. + T.* Bir yere yönelmek. TS (1952/ 38, 1924/ 38)
- tevfikan** *z Ar.* Uyarak, uygun olarak, -e göre. TS (1952/ 9, 20, 40, 66, 100, 1924/ 9, 20, 40, 66, 100, 1876/ 7, 20, 29, 76, 81, 98)
- tevkif** *is. Ar.* Tutuklama. TS bk. tutuklama (1982/ 67, 1952/ 17, 1924/ 17)
- **edilmek** *Ar. + T.* Tutuklanmak. TS (1952/ 72, 1924/ 72)
- **olunmak** bk. tevkif edilmek. (1876/ 79)
- tevsi** *is. Ar.* Genişletme, yayma. TS (1952/ 91, 1924/ 91, 1876/ 108)
- **olunmak** *Ar. + T.* Genişletilmek, yayılmak. TS (1876/ 109)
- tevzi** *is. Ar.* Dağıtım. TS bk. dağıtım (1876/ 80, 96, 97, 110)

- **olunmak** *Ar. + T.* Dağıtılmak. üleştirilmek. TS (1876/ 20, 57)
- tezyit etmek** *Ar. + T.* Çoğaltmak, artırmak. TS (1952/ 86, 1924/ 86)
- tıbbî** *is. Ar.* Tıpla ilgili, hekimlikle ilgili. TS (1982/ 17, 1961/ 49)
- ticaret** *is. Ar.* Türlü ürün, mal vb. alım satımı. TS (1982/ 167, 1876/ 13, 110)
- toplank** *s. Ar.* Toplantı durumunda bulunan. TS (1961/ 101, 124, 1945/ 34, 44, 86,)
- toplanna** *is.* Toplanmak işi. TS bk. içtima', toplantı (1982/ 93, G11, 1961/ 28, 83, G1, G4, 157, 1945/ 13, 34, 44, 70, 79, 86)
- toplantı** *is. Ar.* İçtima. TS bk. içtima, toplanma (1982/ 33, 34, 93, 96, 102, 104, 110, 118, 121, 122, 159, G5, G6, G8, G10, G13, 177, 1961/ 28, 83, 86, 90, 92, 99, 101, 103, 124, 143, G1, G3, G5, G7, 1945/ 19, 25)
- toplum** *is.* Cemiyet. TS bk. cemiyet (1982/ 2, 5, 12, 13, 19, 35, 41, 42, 54, 61, 81, 98, 118, 127, 133, 135, 166, 174, 1961/ BAŞLANGIÇ, 35, 36, 41, 50, 52, 153)
- toplu sözleşme** *is. Ar.* İşçilerin bağlı olduğu sendika ile işveren arasında belli bir süre için imzalanan anlaşma. TS (1961/ 47)
- toprak** *is.* Arazi, tarla. TS (1982/ 44, 46, 1961/ 37, 38, 52, 1952/ 74, 1945/ 74)
- töhmet** *is. Ar.* Suçlama. TS (1952/ 27, 1924/ 27, 1876/ 48)
- tören** *is.* Merasim. TS (1982/ 24, 1961/ 19, 1945/ 32, 75)
- turuk u ma'âbir** *is. Ar.* Umur-ı nafianın yollar kısmı. KT (1876/ 110)
- tutuklama** *is.* Tutuklamak işi, tevkif. TS bk. tevkif (1982/ 17, 19, 1961/ 30)
- tutukluluk** *is. Ar.* Tutuklu olma durumu, mevkufiyet. TS (1982/ 18, 1961/ 30)
- tutum** *is.* Tutulan yol, davranış. TS bk davranış, muamele (1961/ BAŞLANGIÇ)
- türbe** *is. Ar.* Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı. TS (1982/ 174, 1961/ 163)
- tüzel kişi** *s.* Hükmî şahıs. TS (1982/ 153, 168, G4, 1961/ 152, 1945/ 84, 90)

U

- uhde** *is. Ar.* Sorumluluk. TS bk. mesuliyet, sorumluluk, sorum (1952/ 23, 1924/ 23, 1876/ 46, 67, 90)
- ukud** *is. Ar.* Akitler, sözleşmeler, anlaşmalar, bağitlar. HS (1952/ 79, 1924/ 79)
- umûm** *is. Ar.* Herkes, halk, ahali. TS bk. halk, ahali, âmme, kamu (1952/ 13, 26, 46, 57, 74, 75, 84, 86, 101, 1924/ 13, 26, 46, 57, 84, 86, 101, 1921/ 5, 7, 11, 14, 22, 23, 1876/ 6, 14, 15, 19, 61, 69, 70, 71, 73, 75, 98, 99, 103, 110)

umûmiye s. Ar. Genel. TS (1952/ 17, 24, 26, 27, 31, 40, 44, 62, 95, 97, 98, 1924/ 17, 24, 26, 27, 31, 40, 44, 62, 74, 75, 95, 97, 98, 1921/ 6, 9, 1876/ 8, 11, 21, 33, 36, 64, 80, 85, 98, 99, 113)

umur is. Ar. İşler. TS (1952/ 91, 94, 95, 1924/ 91, 94, 1921/ 11, 1876/ 16, 28, 29, 41, 61, 64, 80, 91, 96, 110, 112, 117)

unsur is. Ar. Öge, ilke, uknum, eleman. TS bk. ilke (1982/ 68, 1961/ 56)

unvan is. Ar. Bir kimsenin işi, mesleği veya toplum içindeki durumu ile ilgili olarak ad, san. TS (1982/ 130, 174, 1961/ 153, 1921/ 3)

usul is. Ar. Yol, yöntem, tarz. TS (1982/ 19, 20, 21, 22, 26, 31, 33, 34, 46, 47, 54, 68, 78, 88, 90, 94, 119, 121, 122, 127, 128, 130, 131, 134, 135, 142, 143, 149, 154, 155, 157, 159, 160, 161, 166, 168, G1, G2, 177, 1961/ 14, 15, 16, 26, 38, 56, 65, 123, 126, 127, 136, 140, 141, 143, 145, 148, 1952/ 8, 55, 58, 74, 76, 1945/ 8, 55, 58, 74, 76, 1924/ 8, 55, 58, 76, 1921/ 1, 1876/ 3, 16, 23, 29, 32, 58, 74, 108)

uyanık s. mec. Müteyakkız. TS (1961/ BAŞLANGIÇ)

uygarlık is. Medeniyet. TS bk. medeniyet (1982/ 174, 1961/ 153)

uyruk is. Bir devletin yönetimi altında olma durumu. TS (1945/ 12)

uyuşmazlık is. Uyuşmama durumu. TS bk. ihtilâf. (1982/ 54, 155, 157, 158, 160, 1961/ 140, 142, 1945/ 51)

uyuşmazlık mahkemesi is. Çeşitli mahkemeler arasında çıkan görev ve hüküm uyuşmazlıklarına kesin olarak çözmeye yetkili olan mahkeme. TS (1982/ 158, 1961/ 142)

Ü

ülke is. Diyar, memleket. TS bk. memleket (1982/ BAŞLANGIÇ, 3, 5, 13, 14, 18, 19, 23, 27, 28, 30, 33, 38, 55, 58, 62, 68, 69, 92, 118, 122, 130, 133, 135, 143, 166, 167, G2, 1961/ 3, 66)

ülkü is. İdeal. TS (1982/ 81, 103, 1961/ BAŞLANGIÇ)

üniversite *is. Fr.* Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan öğretim kurumu. TS (1982/ 104, 130, 131, 1961/ 120, 145, 149)

üstünlük *is.* Üstün olma durumu, rüçhan. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 11, 81, 103, 1961/ 8)

üye *is.* Âzâ. TS bk. âzâ (1982/ BAŞLANGIÇ, 33, 51, 52, 68, 69, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 93, 94, 95, 96, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 108, 109, 111, 112, 114, 127, 130, 131, 135, 143, 146, 147, 148, 149, 150, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 162, G1, G2, G4, G9, G11, G13, 175, 1961/ BAŞLANGIÇ, 46, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 99, 102, 104, 105, 109, 119, 120, 122, 127, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, G1, G2, G5, G10, 155, 1945/ 14, 15, 19, 25, 27, 31, 44, 49, 51, 61, 62, 63)

üyelik *is.* Üye olma durumu. TS (1982/ 51, 78, 80, 82, 83, 84, 85, 101,131, 146, 147, 159, G2, G12, 1961/ 46, 70, 72, 73, 76, 78, 79, 80, 81, 95, 145, 146, G2, 1945/ 62)

V

va'ad *is. Ar.* Bir işi yerine getirmek için verilen söz. TS (1876/ 47)

va'id *is. Ar.* İyiliğe sevk ve tahris ve kötülükten tenfir ve teb'id için azabı zikr ve tarifile tehdit etme, vaad u vaid ile kandırmak. KT (1876/ 47)

vakit *is. Ar.* Zaman. TS bk. zaman, hin (1952/ 7, 1945/ 7, 1924/ 7, 1876/ 30)

vali *is. Ar.* İlbay. TS (1921/ 14)

valilik *is.* Vali olma durumu. TS (1876/ 62)

vallahi *is. Ar.* “Tanrı’yı tanık tutarım”, “Tanrı hakkı için” anlamında ant. TS (1924/ 16, 38)

varidât *is. Ar.* Gelir, gelirler. TS (1952/ 98, 100, 1924/ 98, 100, 1876/ 80, 97, 98, 103)

varlık *is.* Şahsiyet. AS bk. servet. (1982/ BAŞLANGIÇ, 5, 14, 15, 17, 63, 81, 103, 117, 118, 130, 133, 135, G2, G3, 1961/ 10, 14, 96, 110, 149, G2, G3, G4, 1945/ 38, 40)

vasıta *is. Ar.* Araç. TS bk. el, araç (1982/ 36, 97, 1961/ 25, 31, 87, 1921/ 8, 31, 1876/ 53, 105)

vasiyet edilmek *Ar. + T.* (herhangi bir şeyin) Öldükten sonra yapılmasının istenilmesi. TS (1876/ 11)

vasiyetname *is. Ar. + Far.* Bir kimsenin vasiyetini yazmış olduğu belge. TS (1982/ 134, 1876/ 111)

vatan *is. Ar.* Yurt. TS bk. yurt (1982/ BAŞLANGIÇ, 62, 66, 72, 81, 103, 105, 122, 1961/ 54, 77, 96, 124, 1952/ 16, 27, 86, 1945/ 16, 86, 1924/ 16, 27, 86, 1921/ 7, 1876/ 46, 64)

vatandaş *is. Ar.* Yurttaş. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 18, 23, 38, 42, 56, 49, 61, 62, 67, 68, 74, 101, 121, 122, 1961/ BAŞLANGIÇ, 50, 55, 56, 62, 119, 123)

vatandaşlık *is.* Yurttaşlık. TS (1982/ 18, 23, 66, 1961/ 42, 54, 1952/ 88, 1945/ 88, 1924/ 88)

vaz *is. Ar.* Koyma, koyulma, konulma. TS (1952/ 26, 1924/ 26, 1921/ 7, 9, 1876/ 36, 97)

– **edilmek** *Ar. + T.* Koyulmak, konulmak. TS (1952/ 78, 1924/ 78, 1921/ 11)

– **olunmak** bk. vaz edilmek. (1982/ BAŞLANGIÇ, 1876/ 96, 118)

vazife *is. Ar.* Ödev. TS bk. ödev (1982/ 61, 114, 1961/ 109, 1952/ 9, 14, 31, 33, 38, 47, 51, 53, 56, 57, 60, 61, 91, 93, 1945/ 14, 1924/ 9, 14, 31, 33, 38, 47, 51, 53, 56, 57, 60, 61, 91, 93, 1921/ 5, 7, 14, 23, 1876/ 17, 31, 40, 46, 53, 84, 88, 91, 92, 107, 108, 110, 112)

vecih *is. Ar.* Yol, tarz. TS (1876/ 84)

vefat *is. Ar.* (insan için) Ölüm. TS bk. ölüm (1952/ 33, 1924/ 33)

– **etmek** *Ar. + T.* Ölmek. TS (1952/ 29, 1924/ 29, 1876/ 74)

vekâlet *is. Ar.* Vekillik. TS bk. vekillik (1952/ 33, 1924/ 33, 1876/ 37, 56, 77)

– **etmek** *Ar. + T.* Birinin yerine bakmak, görevini üstlenmek. TS (1982/ G1)

vekâlet (2) *is. Ar.* Bakanlık. TS bk. bakanlık. (1952/ 48, 49, 50, 1924/ 48, 49, 50, 1876/ 34)

vekil *is. Ar.* Bakan TS bk. bakan. (1982/ 82, G4, 1952/ 7, 13, 15, 24, 32, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 52, 54, 61, 62, 86, 1945/ 13, 33, 1924/ 7, 13, 15, 24, 32, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 52, 54, 61, 62, 86, 1921/ 5, 7, 8, 9, 14, 1876/ 56, 71)

vekillik *is.* Birinin yerine iş görme yetkisi, naiplik. bk. naiplik, vekâlet. TS bk. vekâlet (1982/ G12, 1952/ 63, 1945/ 63, 1924/ 63)

- **etmek** *Ar. + T.* Birinin yerine bakmak, görevini üstlenmek TS (1982/ 106, 113, 1961/ 100, 106, 1945/ 49)
- vergi** *is.* Kamu hizmetlerine harcanmak için hükümetin, yerel yönetimlerin yasalara göre doğrudan doğruya veya bazı madde fiyatlarının üstüne koyarak dolaylı yoldan herkesten topladığı para. TS bk. resim (1982/ 46, 73, 82, 160, 167, 1961/ 61, 1952/ 84, 85, 1945/ 84, 85, 1924/ 84, 85, 1876/ 25)
- vesait** *is. Ar.* Araçlar, vasıtalar. TS (1952/ 59, 1924/ 59, 1876/ 83)
- vesile** *is. Ar.* Elverişli durum, fırsat. TS (1876/ 64, 84)
- vicdan** *is. Ar.* Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlâk değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç. TS (1982/ 15, 24, 1961/ 19, 1952/ 70, 1945/ 70, 1924/ 70)
- vicdanî** *s. Ar.* Vicdanla ilgili olan, vicdana dayanan. TS (1982/ 138, 1961/ 132)
- vikaye** *is. Ar.* Koruma, esirgeme, gözetme. TS (1952/ 38, 1924/ 38, 1876/ 11, 36, 91)
- vilayet** *is. Ar.* İl. TS bk. il (1952/ 85, 89, 90, 91, 1924/ 85, 89, 90, 91, 1921/ 4, 5, 10, 11, 12, 13, 14, 22, 23, 1876/ 72, 108, 109, 110, 111)
- vuku** *is. Ar.* Oluş, olma. HS (1952/ 86, 1924/ 86, 1921/ 14, 1876/ 51)
- **bulmak** *Ar. + T.* Olmak, meydana gelmek TS (1952/ 19, 82, 98, 1924/ 19, 82, 98, 1876/ 103,116)
- vusul** *is. Ar.* Ulaşma, varma. TS (1952/ 88, 1924/ 88)
- vükelâ** *is. Ar.* Bakanlar, vekiller. TS (1876/ 7, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 3, 7, 38, 45, 53, 56, 62, 67, 78, 80, 92, 101, 102, 105, 116)
- vüsuk** *is. Ar.* Sağlamlık. HS (1876/ 61)

Y

- yabancı** *is.* Ecnebî. TS bk. ecnebî (1982/ 16, 27, 38, 42, 62, 66, 69, 90, 92, 104, G2, 1961/ 13, 54, 65, 66, 97, 1945/ 12, 37, 88)
- yakalama** *is.* Sanığın yargıç kararı olmaksızın hürriyetinin kısıtlanmasını doğuran koruma önlemi. TS (1982/ 17, 19, 1961/ 30)

yakın *is.* Arkadaş, dost veya akraba. TS (1982/ 19, 38, 1961/ 30, 33, 131)

yargı *is.* Kaza. TS bk. kaza (1982/ 9, 11, 19, 36, 37, 66, 67, 68, 76, 79, 104, 105, 108, 125, 127, 129, 135, 138, 140, 141, 143, 145, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 160, G15, 177, 1961/ 7, 8, 22, 31, 32, 54, 75, 114, 116, 118, 122, 132, 138, 140, 142, 144, 152, G4, 1945/ 8, 53)

yargıç *is.* Hâkim. TS bk. hâkim (1945/ 54, 55, 56, 57)

yargılamak *is.* Kaza. TS bk. kaza (1982/ 83, 148, 1961/ 79, 138, 147, 1945/ 17, 66)

yargıtay *is.* Temyiz mahkemesi. TS (1982/ 79, 104, 143, 146, 148, 154, 156, 159, G12, G13, 1961/ 75, 137, 139, 141, 143, 145, 147, 149, 1945/ 61, 62)

yasak *is.* Memnuiyet. TS bk. memnu (1982/ 14, 18, 26, 28, 1961/ 19, 22, 33, 42, 120, 154, 1945/ 69, 73, 84)

yasaklı *is.* Herhangi bir şeyi yapması kendisine yasak edilmiş olan (kimse). TS (1982/ 76, 1961/ 68, 1945/ 12)

yasama *is.* Yasa koyma, teşri. TS bk. teşri (1982/ BAŞLANGIÇ, 7, 11, 71, 83, 85, 91, 93, 94, 104, 112, 153, G15, 177, 1961/ 5, 8, 59, 79, 81, 132, 152, G4, 1945/ 5, 6)

yaş *is.* Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman, sin. TS bk. sin (1982/ 50, 59, 67, 68, 76, 101, 139, 140, 146, 147, 1961/ 43, 68, 70, 72, 95, 133, 134, 141, 145, 146, 1952/ 10, 11, 1945/ 10, 11, 88, 1824/ 10, 11, 1876/ 61, 68)

yayım *is.* Kitap, gazete gibi okunacak şeylerin basılıp dağıtılması. TS (1982/ 26, 28, 29, 31, 90, 97, 177, 1961/ 22, 23, 24, 65, 87, 121, 1945/ 70, 77, 105)

yayımlamak Resmen bildirmek, açıklamak, ilân etmek. TS (1982/ 89, 97, 115, 116, 121, 122, 153, 1961/ 152)

yayın *is.* Neşriyât. TS (1982/ 27, 28, 29, 32, 130, 133, 134, 1961/ 22, 26, 27, 120)

yazı *is.* Yazmak işi. TS (1982/ 26, 28, 74, 137, 175, 1961/ 20, 62, 125)

yed *is.* Ar. El. HS bk. el (1876/ 35, 67, 81, 113)

yedek *s.* Gereğinde kullanılmak için fazladan bulundurulmuş, ayrılmış olan. TS bk. ihtiyat. (1982/ 79, 143, 146, 159, G11, G12, G13, 1961/ 75, 140, 142, 143, 145, 1945/ 63)

yegâne *s.* Far. Biricik, tek. TS (1952/ 4, 1924/ 4, 1921/ 2)

yekvücut olmak Ar. + T. Birlik olmak. TS (1876/ 1)

yemin etmek *is.* Ar. + T. Ant içmek. TS bk. ant, tahlif edilmek (1952/ 38, 1924/ 38)

yerleşme İkamet etme. AS (1982/ 23, 1961/ 18)

yetki *is.* Salâhiyet, mezuniyet. TS bk. salâhiyet, mezuniyet (1982/ BAŞLANGIÇ, 6, 7, 8, 9, 36, 37, 73, 77, 79, 87, 90, 91, 92, 96, 98, 104, 106, 112, 113, 117, 121, 123, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 138, 142, 143, 148, 159, 160, 163, 169, G1, G2,

- G8, G15, 177, 1961/ 4, 5, 7, 31, 32, 64, 65, 66, 69, 75, 88, 89, 91, 97, 105, 110, 112, 115, 116, 117, 120, 121, 127, 132, 136, 144, 147, G4, 1945/ 5, 6, 7, 22, 42, 46, 53, 60, 91)
- yetkili** *is.* Salâhiyetli, salâhiyettar. TS (1982/ BAŞLANGIÇ, 6, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 28, 29, 33, 34, 40, 46, 51, 74, 83, 88, 130, 145, 158, G15, 1961/ 4, 15, 16, 19, 38, 62, 79, 91, 120, 138, 142, G4, 1945/ 17, 81)
- yevm** *is.* Ar. Gün. HS bk. gün (1921/ 23, 1876/ 45, 46, 57, 118)
- yıl** *is.* 365 gün, 5 saat ve 49 dakikalık zaman. TS bk. sene. (1982/ 46, 51, 76, 77, 78, 90, 93, 94, 104, 127, 143, 146, 152, 153, 154, 155, 157, 159, 161, 163, 164, G4, G8, G10, G14, G16, 177, 1961/ 38, 39, 65, 68, 69, 73, 74, 83, 84, 126, 128, 141, 143, 145, G7, G10, 1945/ 13, 14, 24, 36, 95, 97, 98, 99)
- yoksul** *is.* Fakir. TS (1961/ 49)
- yoksun** *s.* Ar. Mahrum. TS (1982/ 19, 23, 42, 139, 1961/ 30, 50, 133)
- yolculuk** *is.* Gezi, seyahat. TS bk. seyahat (1945/ 33, 70, 78)
- yolsuzluk** *mec.* Suiistimal, nizamsızlık. TS (1982/ 79, 1961/ 75)
- yorumlanmak** *nsz.* Tefsir edilmek. TS (1982/ 14, 174, 1961/ 153)
- yönetmelik** *is.* Bakanlıklar ve kamu tüzel kişilerinince hazırlanan, düzenleyici kuralların tümü. TS (1982/ 124, 137, 144, 1961/ 113, 125)
- yurt** *is.* Vatan. TS bk. vatan (1982/ BAŞLANGIÇ, 23, 62, 68, 106, 117, 119, 120, 122, 166, 1961/ BAŞLANGIÇ, 18, 60, 100, 124, 1945/ 86)
- yüce divan** *is.* Divanı âli. TS bk. divanı âli (1982/ 100, 113, 148, 149, 1961/ 90, 106, 147, 148)
- yüceltme** *is.* Yüceltmek işi, yükseltme. TS (1982/ 103, 1961/ BAŞLANGIÇ, 96)
- yüklenme** *is.* Yüklenmek işi. TS (1982/ 90, 1961/ 65, 78, 1945/ 26)
- yüküm** *is.* Mecburiyet, mükellefiyet. TS (1961/ 60, 61, 123, 127)
- yürürlük** *is.* Mer'iyet. TS bk. mer'iyet (1982/ 38, 90, 91, 130, 152, 153, 174, G1, G2, G3, G6, G13, G14, 177, 1961/ 33, 65, 129, 152, 153, G3, G8, G9, 157, 1952/ 1, 1945/ 52, 105)
- yürütme** *is.* İcra. TS bk. icra (1982/ 8, 11, 71, 82, 101, 104, 125, 138, 153, G15, 1961/ 6, 8, 59, 78, 91, 132, 152, G4, 1945/ 5, 7, 31)
- yürüyüş** *is.* Bir olayı protesto etmek, bir konuya dikkati çekmek amacıyla topluca yürüme. TS (1982/ 34, 1961/ 28)

Z

zabıta *is. Ar.* Şehirlerde güvenliği ve belediye hizmetlerinin güvenliğini sağlamakla görevli yönetim. TS (1952/ 30, 1924/ 30, 1876/ 113)

zail olmak *is. Ar.* Yok olmak, ortadan kalkmak. TS (1952/ 27, 28, 29, 1924/ 27, 29, 1876/ 48)

zam *is. Ar.* Bir şeyin fiyatını artırma TS (1961/ 82)

zaman *is. Ar.* Vakit. TS bk. hin, vakit (1982/ 38, 51, 118, 1961/ 33, 83, 111, 116, 124, 1952/ 27, 1924/ 27, 1921/ 7, 1876/ 1, 36, 37, 43, 75)

zaman aşımı *is.* Süre aşımı, müruruzaman TS bk. süre aşımı, müruruzaman. (1982/ 38, 83, 169, 1961/ 79, 131, 1945/ 17)

zapt *is. Ar.* Zor kullanarak ele geçirme. TS (1982/ 28)

– **edilmek** *Ar. + T.* Zorla alınmak. TS (1982/ 30, 1961/ 25)

zarar *is. Ar.* Dokunca, ziyan, mazarrat. TS (1982/ 19, 40, 54, 125, 1961/ 30, 114)

– **ver** *Ar. + T.* Kötülük etmek. TS (1982/ 169, 131, 1945/ 68)

zaruret *is. Ar.* Mecburiyet, gereklilik, zorunluluk, zorunluluk. TS bk. zorunluluk (1876/ 36)

zaruriye bk. zaruret. (1876/ 39)

zat *is. Ar.* Kimse, kişi. TS bk. kişi. (1952/ 23, 40, 62, 63, 1924/ 23, 40, 62, 63, 1876/ 4, 5, 27, 31, 33, 44, 45, 46, 64, 67, 77, 78, 92, 113)

zaviye *is. Ar.* Küçük tekke. TS (1982/ 174, 1961/ 153)

zevabit zabıt'ın çoğulu. Tutanaklar TS (1952/ 100, 1924/ 100)

zevat *is. Ar.* Kişiler, şahıslar. HS (1952/ 51, 62, 1924/ 51/ 62, 1876/ 46, 61, 62, 94)

zımında *z* Dolayısıyla, için. TS (1876/ 110)

zikir *is. Ar.* Anma, söyleme, sözünü etme. TS (1876/ 7, 116)

zikrolunmak *Ar. + T.* Adı geçmek, söylenmek. TS (1876/ 50)

zimet *is. Ar.* Üstünde olan şey. TS (1982/ 76, 1961/ 68, 1876/ 34)

ziraat *is. Ar.* Çiftçilik, tarım. bk. felâhet, tarım TS (1921/ 11)

ziyade *s. Ar.* Çoğalma, artma. TS (1921/ 11, 1876/ 51, 63)

zorahım *is.* Müsadere. TS bk. müsadere (1945/ 73)

zorunlu *s.* Zarurî, mecburî, ıstırarî. TS bk. mecburî (1982/ 17, 18, 19, 24, 42, 47, 100, 118, 163, 1961/ 30, 42)

zorunluluk *is.* Zorunlu olma durumu, zorunluk. TS bk. zaruret (1982/ 17, 19)

zuhur *is. Ar.* Ortaya çıkma, baş gösterme, meydana çıkma. TS (1952/ 86, 1924/ 86)

– **etmek** *Ar. + T.* Ortaya çıkmak, görünmek, belirlemek. TS (1876/ 36, 113)

zükûr *is. Ar.* Erkekler. HS (1876/ 65)

zümre *is. Ar.* Topluluk, takım, grup, camia. TS (1982/ 6, 10, 14, 68, 1961/ 4, 12, 1952/ 69, 1924/ 69)

SONUÇ

SONUÇ

Türk dilinin gelişme ve değişme evrelerinden biri Osmanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine geçiş yılları arasındaki sürece rastlar. Türkçeleştirme ve Türkçe kökenli kelimelere yönelmenin yaşandığı bu evrede her bilim ve sanat dalının söz varlığında köklü değişiklikler olmuş ve buna bağlı olarak çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır.

Söz konusu ettiğimiz bu dönem içinde hukuk dilindeki değişme ve gelişmeleri incelememizdeki amaç bu geniş alanın bir kesitini değerlendirmek ve böylece daha sağlam bir sonuca ulaşmaktır. Bunun içinde metinlere ihtiyaç duyulmuştur. Kaynak olarak Anayasa metinleri ele alındı. Gelişme ve değişmeler bu metinler üzerinde daha somut olarak gösterilmeye çalışıldı. Türk kanunlarına kaynaklık eden anayasaların dili öteki yasaları da etkilediğinden araştırmamızı anayasa metinleri üzerinde yoğunlaştırdık.

Bu çalışmada varılan ana sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

Öncelikle 1945 yılında, anayasadaki hukuk terimlerine şekil veren köklü bir değişim yaşanmıştır. Bu değişimin temelleri Cumhuriyetin ilk yıllarında atılmıştır. Arapça ve Farsça derslerinin müfredattan çıkartıldığı yeni eğitim sistemi, böyle bir değişimi zorunlu kılmıştır. Bu değişim gerçekleştirilirken ilgili kurumlardan, üniversitelerden ve şahıslardan görüşler alınmıştır. Yapılan titiz çalışmalardan sonra Anayasa metninden Osmanlıca terimlerin çoğu çıkarılmış ve yerlerine Türkçe karşılıklar yerleştirilmiştir. Kısa zamanda bu terimlerin çoğunun dile yerleştiği görülmüştür. 1945 Anayasası'ndan sonra çıkarılan 1961 ve 1982 anayasalarında bu yeni terimlerin çoğu kullanılmış ve bunlara yenileri eklenmiştir.

Yeni terimlerden (*bağıt*), (*salt çokluk*), (*kamutay*) gibi daha sonraki metinlerde göremediğimiz kelimeler, 1945 yılında yapılan önermelerin başarısız tarafını oluşturmaktadır. Bu terimlerden bazıları ya hiç kullanılmamış ya da yapılarında bazı değişiklikler olmuştur. Örnek olarak, *bağıt* ve *kamutay* kelimeleri daha sonraki metinlerde göremediğimiz terimlerdir. *Salt çokluk* terimi ise bugün dilimizde salt çoğunluk biçiminde yaşamaktadır. Bu örneklerin sayıları sınırlıdır. Bu da önerilen terimlerin dile kazandırılması konusunda 1945 yılında yapılan değişikliğin büyük ölçüde başarıya ulaştığını göstermektedir.

Yeni terimlerin yanında Arapça ve Farsça kurallara dayalı tamlamaların dilin mantığına uygun hâle getirilerek Türkçeleştirildiğinin de belirtilmesi gerekir. Meselâ *mürur-ı zaman veya fevka'l-âde hâl*²³ yerine *zaman aşımı* ve *olağanüstü hâl* kullanılmıştır. Bu da yeni terimlerin yanında yapıda yapılmış önemli bir değişikliktir.

Metinlerin imlâsı incelenirken, kullanılan alfabeye göre Arap ve Lâtin harfli olmak üzere metinler ikiye ayrıldı. Bu ayrıma bağlı olarak elde edilen sonuçlar da farklı farklı oldu. 1876, 1921 ve 1924 anayasaları Arap harfli metinlerdir. Bunlar geleneksel imlâyaya bağlı metinlerdir. Fakat incelediğimiz Türkçe ve batı kökenli kelimelere bakarak, sese dayalı imlânın 1876 yılında ve muhtemelen daha öncesinde izlerini belirlemek mümkündür. 1920'li yıllara gelindiğinde anayasa metinlerinde bu yönde birtakım değişmelerin yaşandığı görülmüştür. Bu değişmeler geleneksel imlânın yanında sese dayalı imlânın varlığını gittikçe artırdığını göstermiştir.

Lâtin harfli anayasa metinleri hazırlanırken devletin resmî kurumu olan Türk Dil Kurumunun imlâ kılavuzları dikkate alınmıştır. 1961 Anayasası ile 1957 *İmlâ Kılavuzu* arasında belirlediğimiz bazı tutarsızlıklar bu hükme zarar verecek boyutta değildir. Birleşik kelimeler gibi imlâda hâlâ tartışmalı konuları bir tarafa bırakacak olursak, metinler arasında gördüğümüz farklılıklar imlâ kılavuzlarından kaynaklanmaktadır.

Anayasalara dayalı olarak varılmış olan bu sonuçlar grafiklerde ve tablolarda da görüldüğü gibi bu çalışma, ileride yapılacak anayasaların dilini düzenlemede terimler arasında birlik sağlamada ilgililere yol gösterici olabileceği kanaatindeyiz.

²³ Farsça ve Arapça kuralları belirtmek için bu imlâ kullanılmıştır.

KAYNAKLAR

- AKSOY, Ömer Asım, *Anayasanın Dili, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1963*, Ankara 1988, s. 39–62
- ARMAĞAN, Servet, *En Son Değişikliklerle 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Eski Anayasalarımız*, Beta Yay.: 968, Hukuk Dizisi: 383, İstanbul 2000.
- BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., (2. baskı), Ankara. 1986.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Eski ve Yeni Harflerle) Aydın Kitabevi Yay., 15. bs. Ankara 1998.
- DÜSTUR, Birinci Tertip, 4. C. s. 4 – 20.
- EREN, Hasan, Doç. Dr. Hamza Zülfikar, *Anayasa Sözlüğü*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay.: 519, Ankara 1985.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Minnetoğlu Yay., (1. baskı), İstanbul 1977.
- EROĞUL, Cem, *Anayasayı Değiştirme Sorunu (Bir mukayeseli hukuk incelemesi)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. No 371, Ankara 1974.
- HATİPOĞLU, Vecihe, *Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi: Cumhuriyetin Ellinci Yılında*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 377, Türk Dil Kurumu Dil Konuları Dizisi: 23, Ankara 1973.
- ÖKSÜZ, Yusuf Ziya, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay: 606, Gramer Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları: 13, Ankara 1995.
- HATİPOĞLU, Vecihe, *Türkçenin Sözdizimi*, DTCF Yay.: 317, Ankara 1982.
- KARAHAN, Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yay., (3. baskı), Ankara 1995.
- KORKMAZ, Zeynep, *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Atatürk dizisi sayı: 574, Ankara 1992.
- LEVEND, Agah Sırrı, *Anayasa Nasıl Türkçeleşiyor*, *Ulus*, 8.12.1952.

- LEVENT, Agah Sırrı, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1949.
- NÂCİ, Muallim, *Lûgat-ı Nâci*, Çağrı Yay.: Lûgatlar Dizisi: 2, İstanbul 1995.
- REFİK, Cemal, *Yaşayan Dil Derken, Ölü Dile Dönmeyelim*, Akşam, 9.12.1952.
- SAMİ, Şemsettin, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay.: 2, Lûgatlar Dizisi:1, 7. bs. İstanbul 1999.
- ŞİMŞEK, Rasim, *Örneklerle Türkçe Söz Dizimi*, Trabzon 1987.
- TBMM, *Kavanin Mecmuası*, 2. İntihap Devresi; 1. İçtima Senesi, 2. C. s. 365 – 372, Ankara 1924.
- TBMM, *Kavanin Mecmuası*, Birinci İntihap Devresi, Ankara 1925, 1. C. s. 89 – 91.
- TBMM, *Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete*, S. 10859, 20.07.1961, s. 4641 – 4654.
- TBMM, *Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete*, S. 17863, 09. 11.1982, s. 1 – 64.
- TBMM, *Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete*, S. 5905, 15.01.1945, s. 8178 – 8181.
- TBMM, *Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete*, S. 8297, 31.12.1952, s. 5217 – 5220.
- TDK, *Atatürk ve Türk Dili 2*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay: 662 Gramer Bilim ve Uygulama Kolu Yay: 23 Ankara 1997
- TDK, *Dil Davamızın Önemli Bir Cephesi, Türk Dili*, C. 2, S. 16., 228. s.
- TDK, *İmlâ Kılavuzu*, (İmlâ Lûgati'nin İkinci Basımı), Cumhuriyet. Bas., İstanbul 1941.
- TDK, *İmlâ Kılavuzu*, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul 1941.
- TDK, *İmlâ Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yay., Türk Tarih Kurumu Bas., 5. bs., Ankara 1957.
- TDK, *İmlâ Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yay: 525, genişletilmiş ve gözden geçirilmiş yeni baskı, Türk Tarih Kurum Bas., Ankara 2000.
- TDK, *Tarama Sözlüğü*, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay: 212/VI, 2. bs Ankara 1996.
- TDK, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yay.: 549, Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Yay. Türkçe Sözcükler Dizisi: 1, Türk Tarih Kurumu Bas., 9. bs., Ankara 1998.

- TDK, *Yeni Yazım Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yay.: 309, 9, bs., Ankara 1977.
- TOPALOĞLU, Ahmet, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yay., (1. baskı), İstanbul 1989.
- TSENG, Lan-ya, *Yeni Harflerin Kabulünden Sonra Ses – Yazı İlişkisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı (Yeni Türk Dili) Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2002.
- TÜRK HUKUK KURUMU, *Türk Hukuk Lûgatu*, Başbakanlık Bas. 3. bs. Ankara 1991.
- USTA, Halil İbrahim, *Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları ile İlgili Bir Sınıflandırma*, *Türk Dili*, Mart 2000, S.579, s.209-216.
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, *1961 Anayasasının Dili*, Türk Dil Kurumu Yay. Ankara 1972.
- YILMAZ, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, Seçkin Kitabevi, 3. bs., Ankara 1985.
- ZEREN, Zeki, *Dili Geriye Götürmeğe Kalkışmak Millî Kültürümüz İçin Zararlıdır*, *Dünya*, 13.12.1952
- ZÜLFİKAR, Hamza, Prof. Dr. Hasan Eren, *Anayasa Sözlüğü*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay.: 519, Ankara 1985.

EK
(ANAYASA METİNLERİ)

KÂNÛN-I ESÂSÎ²⁴

Memâlik-i Devlet-i Osmâniye

Birinci Mâdde – Devlet-i Osmâniye memâlik ve kıt'ât-ı hâzırâyı ve eyâlât-ı mümtâzeyi muhtevî ve yek-vücûd olmakla hiçbir zamânda hiçbir sebeble tefrîk kabûl etmez.

İkinci Mâdde – Devlet-i Osmâniyenin pâ-yi tahtı İstanbul şehridir ve şehir-i mezkûrun sa'ir bilâd-ı Osmâniyeden ayrı olarak bir gûna imtiyâz ve mu'âfiyeti yoktur.

Üçüncü Mâdde – Saltanat-ı Seniye-i Osmâniye Hilâfet-i Kübrâ-yı İslâmiyeyi ha'iz olarak Sülale-i Âl-i Osmândan usûl-i kadîmesi veçhile ekber evlâda â'iddir.

Dördüncü Mâdde – Zât-ı Hazret-i Pâdişâhî hasbe'l-hilâfe dîn-i İslâmın hâmîsi ve bi'l-cümle teba'a-i Osmâniyenin hükümdâr ve pâdişâhıdır.

Beşinci Mâdde – Zât-ı Hazret-i Pâdişâhînin nefsi-i hümayûnu mukaddes ve gayr-i mes'ûldür.

Altıncı Mâdde – Sülale-i Âl-i Osmânın hûkuk-ı hürriye ve emvâl ve emlâk-i zâtiye ve mādâme'l-hayât tahsisât-ı mâliyeleri tekâfûl-i umûmî tahtındadır.

Yedinci Mâdde – Vükelânın azl ü nasbı ve rütbe ü menâsıb tevcîhi ve nişân i'tâsı ve eyâlât-ı mümtâzenin şeraîf-i imtiyâzelerine tevfiikan icrâ-yı tevcîhâtı ve meskûkât darbı ve hutbelerde nâmının zikri ve düvel-i ecnebiye ile mu'âhedât akdî ve harb ü sulh i'lânı ve kuvve-i berriye ü bahriyenin kumandası ve harekât-ı askeriye ve ahkâm-ı şer'îye ve kânûniyenin icrâsı ve devâ'ir-i idârenin mu'âmelâtına müte'allik nizâmâmelerin tanzîmi ve mücâzât-ı kânûniyenin tahfîfi veyâ afvı ve Meclis-i Umûmînin akd ü ta'tîli ve lede'l-iktizâ Hey'et-i Meb'ûsânın a'zâsı yeniden intihâb olunmak şartıyla feshi hûkuk-ı mukaddes-i Pâdişâhî cümlesindedir.

Teba'a-i Devlet-i Osmâniyenin Hûkuk-ı Umûmîyesi

Sekizinci Mâdde – Devlet-i Osmâniye tâbi'iyetinde bulunan efrâdın cümlesine herhangi dîn ve mezhepten olur ise olsun bilâ-istisnâ Osmânlı ta'bir olunur ve Osmânlı sıfatı kânûnen mu'ayyen olan ahvâle göre istihsâl ve iza'e edilir.

Dokuzuncu Mâdde – Osmânlıların kâffesi hürriyet-i şahsiyelerine mâlik ve aherin hûkuk-ı hürriyetine tecâvüz etmemekle mükelleftir.

Onuncu Mâdde – Hürriyet-i şahsiye her türlü ta'arruzdan masûndur. Hiç kimse kânûnun ta'yîn ettiği sebep ve sûretten mâ'ada bir bahâne ile mücâzât olunamaz.

On Birinci Mâdde – Devlet-i Osmâniyenin dîni, Dîn-i İslâmdır. Bu esâsı vikâye ile beraber âsâyiş-i halkı ve âdâb-ı umûmîyeyi ihlâl etmemek şartıyla Memâlik-i Osmâniyede ma'rûf olan bi'l-cümle edyânın serbestî-i icrâsı ve cemâ'ât-ı muhtelifeye verilmiş olan imtiyâzât-ı mezhebiyenin kemâkân cereyânı Devletin taht-ı himâyetindedir.

On İkinci Mâdde – Matbû'ât kânûn dâ'iresinde serbesttir.

On Üçüncü Mâdde – Teba'a-i Osmâniye nizâm u kânûn dâ'iresinde ticâret ü san'at u felâhat için her nev'i şirketler teşkiline me'zûndur.

On Dördüncü Mâdde – Teba'a-i Osmâniyeden bir veyâ birkaç kişinin gerek şahıslarına ve gerek umûma müte'allik olan kavânîn ü nizâmâta muhâlîf gördükleri bir maddeden dolayı işin merci'ine arz-ı hâl verdikleri gibi Meclis-i Umûmîye dahi müdde'î sıfatıyla imzâlî arz-ı hâl vermeğe ve me'mûrînin ef'âlinden iştikâya salâhiyetleri vardır.

On Beşinci Mâdde – Emr-i tadrîs serbesttir. Mu'ayyen olan kânûna teba'iyet şartıyla her Osmânlı umûmî ve husûsî tadrîse me'zûndur.

On Altıncı Mâdde – Bi'l-cümle mektepler Devletin taht-ı nezâretindedir. Teba'a-i Osmâniyenin terbiyesi bir sıyâk-ı ittihâd ü intizâm üzere olmak için iktizâ eden esbâba teşebbüs olunacak ve milel-i muhtelifenin umûr-ı i'tikâdiyelerine müte'allik olan usûl-i ta'lîmiyeye hâlel getirilmeyecektir.

On Yedinci Mâdde – Osmânlıların kâffesi huzûr-ı kânûnda ve ahvâl-i dîniye ve mezhebiyeden mâ'ada memleketin hûkuk ve vezâ'ifinde mütesâvîdir.

On Sekizinci Mâdde – Teba'a-i Osmâniyenin hidemât-ı Devlette istihdâm olunmak için devletin lisân-ı resmîsi olan Türkçeyi bilmeleri şarttır.

On Dokuzuncu Mâdde – Devlet me'mûriyetinde umûm teba'a ehliyet ve kâbiliyetlerine göre münâsîp olan me'mûriyetlere kabûl olunurlar.

Yirminci Mâdde – Tekâlif-i mukarrere nizâmât-ı mahsûsasına tevfiikan kâffe'i teba'a beyninde herkesin kudreti nisbetince tarh ve tevzî' olunur.

Yirmi Birinci Mâdde – Herkes usûlen mutasarrıf olduğu mâl ü mülkten emindir. Menâfi'-i Umûmiye için lüzûmu sâbit olmadıkça ve kânûnu mûcibince değer pahâsı peşin verilmedikçe kimsenin tasarrufunda olan mülk alınamaz.

Yirmi İkinci Mâdde – Memâlik-i Osmâniyede herkesin mesken ve menzili ta'arruzdan masûndur. Kânûnun ta'yîn eylediği ahvâlden mâ'ada bir sebeble Hükûmet tarafından cebren hiç kimsenin mesken ve menziline girilemez.

²⁴ Birinci Tertip Düstur, 4. C. s. 4 - 20, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi

Yirmi Üçüncü Mâdde – Yapılacak Usûl-i Muhâkeme Kânûnu hükmünce hiç kimse kânûnen mensûb olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye gitmeye icbâr olunamaz.

Yirmi Dördüncü Mâdde – Mûsâdere ve angarya ve cerîme memnû'dur. Fakat muhârebe esnâ'sında usûlen ta'yîn olunacak tekâlif ve ahvâl bundan müstesnâ'dır.

Yirmi Beşinci Mâdde – Bir kânûna müstenid olmadıkça vergi ve rûsûmât nâmıyla ve nâm-ı aherle hiç kimseden bir akça alınamaz.

Yirmi Altıncı Mâdde – İşkence ve sa'ir her nev'i eziyet kat'iyen ve külliyyen memnû'dur.

Vükelâ-yı Devlet

Yirmi Yedinci Mâdde – Mesned-i Sadâret ve Meşîhat-ı İslâmiye taraf-ı Pâdişâhîden emniyet buyrulan zâtlara ihâle buyrulduğu misillü sa'ir vükelânın me'mûriyetleri dahi bâ-irâde'-i şâhâne icrâ olunur.

Yirmi Sekizinci Mâdde – Meclis-i Vükelâ Sadr-ı Â'zamın riyâseti tahtında olarak akdolunup dâhilî ve hâricî umûr-ı mühimmenin mercî'idir. Müzâkerâtından muhtâc-ı istîzân olanların karârları irâde'-i seniye ile icrâ olunur.

Yirmi Dokuzuncu Mâdde – Vükelâdan her biri dâ'iresine â'id olan umûrdan, icrâsı me'zûniyet tahtında, bulunanları usûlüne tevfi'kan icrâ ve icrâsı me'zûniyeti tahtında olmayanları Sadr-ı A'zâma arz eder. Sadr-ı A'zâm dahi o makûle mevâddan müzâkereye muhtâc olmayanların muktezâsını icrâ veyâhûd taraf-ı Hazret-i Pâdişâhîden istîzân ederek ve muhtâc-ı müzâkere bulunanları Meclis-i Vükelânın müzâkeresine arz eyleyerek müte'allik buyrulacak irâde'-i seniye mücibince iktizâsını îfâ eyleyler. Bu mesâlihînin envâ' ve derecâtı nizâm-ı mahsûs ile ta'yîn olunacaktır.

Otuzuncu Mâdde – Vükelâ-yı Devlet me'mûriyetlerine müte'allik ahvâl ve icrâattan mes'ûldür.

Otuz Birinci Mâdde – Meb'ûsân a'zâsından biri veyâhûd birkaçı Hey'et-i Meb'ûsânın dâhil-i dâ'ire-i vazîfesi olan ahvâlden dolayı Vükelâ-yı Devletten bir zât hakkında mes'ûliyeti mücib şikâyet beyân ettiği hâlde evvelâ Hey'et-i Meb'ûsânın nizâm-ı dâhilîsi mücibince bu misillü mevâddın Hey'ete havâlesi lâzım gelip gelmeyeceğini müzâkereye me'mûr olan şu'bede tetkik olunmak üzere şikâyeti müş'ir Hey'et-i Meb'ûsân Re'isine verilecek takrîr, Re'is tarafından nihâyet üç gün zarfında o şu'be'ye gönderilir ve bu şu'be tarafından tahkîkât-ı lâzime icrâ ve iştikâ olunan zât tarafından îzâhât-ı kâfiye istihâl olunduktan sonra şikâyetin şâyân-ı müzâkere olduğuna dâ'ir ekseriyetle tertîb olunacak karâr-nâme Hey'et-i Meb'ûsânda kırâ'et olunarak ve lede'l-iktizâ şikâyet olunan zât da'vetle bi'z-zât veyâ bi'l-vasita vereceği îzâhât istimâ' kılınarak a'zâ-yı mevcûdenin sülûsân ekseriyet-i mutlakasıyla kabûl olunur ise muhâkeme talebini müş'ir mazbatası Makâm-ı Sadârete takdîm ile lede'l-arz müte'allik olacak irâde'-i seniye üzerine keyfiyet Dîvân-ı Âliye havâle olunur.

Otuz İkinci Mâdde – Vükelâdan ithâm olunanların usûl-i muhâkemeleri kânûn-ı mahsûs ile ta'yîn edilecektir.

Otuz Üçüncü Mâdde – Me'mûriyetlerinden hâric ve sırf zâtlarına â'id her nev'i de'âvide vükelânın sa'ir efrâd-ı Osmâniyeden aslâ farkı yoktur. Bu misillü husûsâtın muhâkemesi â'id olduğu mehâkim-i umûmiyede icrâ olunur.

Otuz Dördüncü Mâdde – Dîvân-ı Âlînin dâ'ire-i ithâmı tarafından müttehem olduğuna karâr verilen Vükelâ tebriye'-i zimmet edinceye kadar vekâletten sâkit olur.

Otuz Beşinci Mâdde – Vükelâ ile Hey'et-i Meb'ûsân arasında ihtilâf olunan maddelerden birinin kabûlünde Vükelâ tarafından ısrâr olunup da Meb'ûsân canibinden ekseriyet-i arâ ile ve tafsîlen esbâb-ı mücibe beyânıyla kat'iyen ve mükerreren reddedildiği hâlde Vükelânın tebdîli veyâhûd müceddeden müddet-i kânûniyesinde intihâb olunmak üzere Hey'et-i Meb'ûsânı feshi münhasıran yed-i iktidârı Hazret-i Pâdişâhîdedir.

Otuz Altıncı Mâdde – Meclis-i Umûmî mün'akid olmadığı zamânlarda Devleti bir muhâtaradan veyâhûd emniyet-i umûmiyeyi halelden vikâye için bir zarûret-i mübreme zuhur ettiği ve bu bâbda vaz'ına lüzûm görünecek kânûnun müzâkeresiçün Meclisin celp ü cem'ine vakit müsa'id olmadığı hâlde Kânûn-ı Esâsî ahkâmına mugâyir olmamak üzere Hey'et-i Vükelâ tarafından verilen karârlar, Hey'et-i Meb'ûsânın içtimâ'ıyla verilecek karâra kadar bâ-irâde'-i seniye, muvakkaten kânûn hükmü kuvvetindedir.

Otuz Yedinci Mâdde – Vükelâdan her biri her ne zamân murâd eder ise, Hey'etlerin ikisinde dahi bulunmak veyâhûd ma'iyetindeki rû'esâyı me'mûrînden birini tarafından vekâleten bulundurmak ve îrâd-ı nutukda a'zâya takaddüm etmek hakkını ha'izdir.

Otuz Sekizinci Mâdde – İstîzâh-ı mâdde için Vükelâdan birinin huzûruna Meclis-i Meb'ûsânda ekseriyetle karâr verilerek da'vet olunduktan ya bi'z-zât bulunarak veyâhûd ma'iyetindeki rû'esâyı me'mûrînden birini göndererek îrâd olunacak sû'allere cevap verecek veyâhûd lüzûm görür ise mes'ûliyetini üzerine alarak cevabını te'hîr etmek salâhiyetini ha'iz olacaktır.

Me'mûrîn

Otuz Dokuzuncu Mâdde – Bi'l-cümle me'mûrîn nizâmen ta'yîn olunacak şerâ'it üzere ehil ve müstahak oldukları me'mûriyetlere intihâb olunacaktır ve bu veçhile intihâb olunan me'mûrlar kânûnen mücib-i azl hareketi tahakkuk etmedikçe veyâ kendisi isti'fâ eylemedikçe veyâhûd Devletçe bir sebep-i zarûrî görülmedikçe azl ve tebdîl olunamaz ve hüsn-i hareket ve istikâmet eshâbından olanlar ve Devletçe bir sebep-i zarûriye mebnî infisâl edenler nizâm-ı mahsûsunda ta'yîn olunacağı veçhile terakkiyâta ve tekâ'üd ve ma'zûliyet ma'âşlarına na'îl olacaklardır.

Kırkncı Mâdde – Her me'mûriyetin vezâ'ifi nizâm-ı mahsûs ile ta'yîn olunacağından her me'mûr kendi vazîfesi dâ'iresinde mes'ûldür.

Kırk Birinci Mâdde - Me'mûrun âmirine hürmet ve ri'âyeti lâzımeden ise de itâ'ati kânûnun ta'yîn ettiği dâ'ireye mahsûstur. Hilâf-ı kânûn olan umûrda âmire itâ'at mes'ûliyetten kurtulmağa medâr olamaz.

Meclis-i Umûmî

Kırk İkinci Mâdde – Meclis-i Umûmî Hey'et-i A'yân ve Hey'et-i Meb'ûsân nâmlarıyla başka başka iki hey'eti muhtevîdir.

Kırk Üçüncü Mâdde – Meclis-i Umûmînin iki hey'eti beher sene Teşrîn-i Sâni ibtidâsında tecemmu' eder ve bâ-irâde'-i seniye açılır ve mart ibtidâsında yine bâ-irâde'-i seniye kapanır bu hey'etlerden biri diğeri müttemî' bulunmadığı zamânda mün'akid olamaz.

Kırk Dördüncü Mâdde – Zât-ı Hazret-i Pâdişâhî, Devletçe görünecek lüzûm üzerine Meclis-i Umûmîyi vaktinden evvel dahi açar ve müddet-i mu'ayene-i içtimâ'ını da tenkîs veyâ temdît eder.

Kırk Beşinci Mâdde – Meclis-i Umûmînin yevm-i küşâdında Zât-ı Hazret-i Pâdişâhî veyâhûd taraflarından bi'l-vekâle Sadr-ı A'zâm hâzır olduğu ve Vükelâ-yı Devlete iki hey'etin a'zâ-yı mevcûdesi birlikte buldukları hâlde resm-i küşâd icrâ olup sene-i câriye zarfında Devletin ahvâl-i dâhilîye ve münasebât-ı hâricîyesine ve sene-i âtiyede ittihâzına lüzûm görünecek tedâbir ve teşebbüsâta dâ'ir bir nutk-ı hümâyûn kırâ'et olunur.

Kırk Altıncı Mâdde – Meclis-i Umûmî a'zâlığına intihâb veyâ nasbolunan zevât Meclisin yevm-i küşâdında Sadr-ı A'zâm huzûrunda ve o gün hâzır bulunmayan olur ise mensûb olduğu hey'et müttemî' olduğu hâlde re'isleri huzûrunda Zât-ı Hazret-i Pâdişâhîye ve vatanına sadâkat ve Kânûn-ı Esâsi ahkâmına ve uhdesine tevdi' olunan vazîfeye ri'âyetle hilâfından mücânebet eyleyeceğine tahlîf edilir.

Kırk Yedinci Mâdde – Meclis-i Umûmî a'zâsı re'y ve mütâla'a beyânında muhtâr olarak bunlardan hiçbiri bir gûna va'ad ve va'id ve talimât kaydı altında bulunamaz ve gerek verdiği re'ylere ve gerek Meclisin müzâkerâtı esnâ'sında beyân ettiği mütâla'alardan dolayı bir veçhile ithâm olunamaz; meğer ki Meclisin Nizâmname-i Dâhilîsi hilâfında hareket etmiş ola. Bu takdirce nizâmname-i mezkûr hükmünce mu'amele görür.

Kırk Sekizinci Mâdde – Meclis-i Umûmî a'zâsından birinin hıyânet ve Kânûn-ı Esâsiyi nakz ve ilgâya tasaddî ve irtikâb töhmetlerinden biriyle müttehem olduğuna mensûb olduğu Hey'et a'zâ-yı mevcûdesinin sülûsân ekseriyet-i mutlakasıyla karâr verilir veyâhûd kânûnen haps ve nefyi mücbib bir cezâ ile mahkûm olur ise a'zâlık sıfatı zâ'il olur ve bu ef'âlin muhâkemesiyle mücâzâtı â'id olduğu mahkeme tarafından rü'y et ve hükmolunur.

Kırk Dokuzuncu Mâdde – Meclis-i Umûmî a'zâsından her biri re'yini bi'z-zât i'tâ eder ve her birinin müzâkerede bulunan bir maddenin red ve kabûlüne dâ'ir re'y vermekten içtinâba hakkı vardır.

Ellinci Mâdde – Bir kimse zikrolunan iki hey'etin ikisine birden a'zâ olamaz.

Elli Birinci Mâdde – Meclis-i Umûmî Hey'etlerinin ikisinde dahi müretteb olan a'zânın nisfından bir ziyâde hâzır bulunmadıkça müzâkereye mübâderet olunamaz ve kâffe'i müzâkerât sülûsân ekseriyetiyle meşrû olmanın husûsâtta hâzır bulunan a'zânın ekseriyet-i mutlakası ile karâr-gir olur ve tesavi-i âra vukû'unda re'isin re'yi iki 'adeddir.

Elli İkinci Mâdde – Bir kimse şahsına müte'allik da'vâsından dolayı Meclis-i Umûmînin iki Hey'etinden birine arz-ı hâl verdiği hâlde eğer evvelâ â'id olduğu me'mûrîn-i Devlete veyâhûd o me'mûrların tabi' buldukları merci'e mürâca'at etmediği tebeyün eder ise arz-ı hâli reddolunur.

Elli Üçüncü Mâdde – Müceddeden kânûn tanzîmi veyâ kavânîn-i mevcûdeden birinin ta'dîli teklîfi Hey'et-i Vükelâyâ â'id olduğu gibi Hey'et-i A'yân ve Hey'et-i Meb'ûsânın dahi kendi vazîfe-i mu'ayyeneleri dâ'iresinde bulunan mevâdd için kânûn tanzîmini veyâhûd kavânîn-i mevcûdeden birinin ta'dîlini istid'âyâ salâhiyetleri olmakla evvelce Makâm-ı Sadâret vasıtasıyla taraf-ı Şâhânedan istîzân olunarak irâde'-i seniye müte'allik buyrulur ise â'id olduğu dâ'irelerden verilecek îzâhât ve tafsîlât üzerine lâyhalarının tanzîmi Şûrâ-yı Devlete havâle olunur.

Elli Dördüncü Mâdde – Şûrâ-yı Devlette bi'l-müzâkere tanzîm olunacak kavânîn lâyhaları Hey'et-i Meb'ûsânda bâ'dehu Hey'et-i A'yânda tetkîk ve kabûl olunduktan sonra icrâ-yı ahkâmına irâde'-i seniye-i Hazret-i Pâdişâhî müte'allik buyrulur ise düstûre'l-'amel olur ve işbu hey'etlerin birinde kat'iyen reddolunan kânûn lâyhası o senenin müddet-i içtimâ'iyesinde tekrâr mevki'-i müzâkereye konulamaz.

Elli Beşinci Mâdde – Bir kânûn lâyhası evvelâ Hey'et-i Meb'ûsânda bâ'dehu Hey'et-i A'yânda bend bend okunup ve her bendine re'y verilip ekseriyet-i ârâ ile karâr verilmedikçe ve ba'de'l-karâr hey'eti mecmû'ası için dahi be-tekrâr ekseriyetle karâr hâsıl olmadıkça kabûl olunmuş olmaz.

Elli Altıncı Mâdde – Bu Hey'etler Vükelâdan veyâ onların göndereceği vekillerden veyâ kendi a'zâlarından olmayan veyâhûd resmen da'vet olunmuş me'mûrînden bulunmayan hiç kimseyi gerek asâleten ve gerek bir cemâ'at tarafından vekâleten bir mâdde ifâdesiçün gelmiş olduğu hâlde aslâ kabûl edemez ve ifâdelerini istimâ' eyleyemez.

Elli Yedinci Mâdde – Hey'etlerin müzâkerâtı lisân-ı Türkî üzere cereyân eder ve müzâkere olunacak lâyhaların sûretleri tab' ile yevm-i müzâkereden evvel a'zâyâ tevzi' olunur.

Elli Sekizinci Mâdde – Hey’etlerde verilecek re’yeler ya ta’yîn-i esâmî veyâhûd işârât-ı mahsûsa veyâhûd re’y-i hafî ile olur. Re’y-i hafî usûlünün icrâsı a’zâyı mevcûdenin ekseriyet-i ârâsıyla karâr verilmeğe mütevakkıftır.

Elli Dokuzuncu Mâdde – Her Hey’etin inzibât-ı dâhilisini münhasıran kendi re’isi icrâ eder.

Hey’et-i A’yân

Altmışınca Mâdde – Hey’et-i A’yânın re’is ü a’zâsı nihâyet mikdârı Hey’et-i Meb’ûsân a’zâsının sülüsü mikdârını tecâvüz etmemek üzere doğrudan doğruya taraf-ı Hazret-i Pâdişâhiden nasbolunur.

Altmış Birinci Mâdde – Hey’et-i A’yâna a’zâ ta’yîn olunabilmek için asâr u ef’âli umûmun vüsûk ve itimâdına şâyân ve umûr-ı Devlette hidemât-ı memdûhesi mesbûk ve müte’ârif zevâtın olmak ve kırk yaşından aşığı bulunmamak lâzımdır.

Altmış İkinci Mâdde – Hey’et-i A’yân a’zâlığı kayd-ı hayat iledir. Bu me’mûriyetlere vükelâlık ve vâililik ve ordu müşîrlîği ve kâz’âskerlik ve elçilik ve patriklik ve hâhâmbaşılık me’mûriyetinde bulunmuş olan mâzûlünden ve berrî ve bahrî ferikândan ve sıfât-ı lâzimeyi cami’ sa’ir zevâtın münâsipleri ta’yîn olunur. Kendi talepleriyle Devletçe sa’ir me’mûriyete ta’yîn olunanlar a’zâlık me’mûriyetinden sâkit olur.

Altmış Üçüncü Mâdde – Hey’et-i A’yânın a’zâlık ma’âşî şehriye on bin kuruştur. Başka bir nâm ile Hazineden muvazaf olan a’zânın ma’âş ve ta’yîni eğer on bin kuruştan dîn ise ol mikdara iblâğ olunur ve eğer on bin kuruş veyâ ziyâde ise ibkâ olunur.

Altmış Dördüncü Mâdde – Hey’et-i A’yân Hey’et-i Meb’ûsândan verilen kavânîn ve muvâzene lâyhalarını tetkik ile eğer bunlarda esâsen umûr-ı dîniyeye ve Zât-ı Hazret-i Pâdişâhînin hûkuk-ı seniyesine ve hürriyete ve Kânûn-ı Esâsî ahkâmına ve Devletin tamâmiyet-i mülkiyesine ve memleketin emniyet-i dâhiliyesine ve vatanın esbâb-ı müdâfa’a ve muhâfazasına ve âdâb-ı umûmiyeye hâlel verir bir şey görür ise mütâlâ’asını ilâvesiyle ya kat’iyen red veyâhûd ta’dîl ü tashîh olunmak üzere Hey’et-i Meb’ûsâna i’ade eder ve kabûl ettiği lâyhaları tasdik ile Makâm-ı Sadârete arz eyler ve Hey’ete takdîm olunan arz-ı hâlleri bi’t-tetkik lüzûm görür ise ilâve-i mütâlâ’a ile beraber Makâm-ı Sadârete takdîm eder.

Hey’et-i Meb’ûsân

Altmış Beşinci Mâdde – Hey’et-i Meb’ûsânın mikdar-ı a’zâsı teba’a-i Osmâniyeden her elli bin nüfus zükûrda bir nefer olmak i’tibârıyla tertîb olunur.

Altmış Altıncı Mâdde – Emr-i intihâb re’y-i hafî kaidesi üzerine müessesdir. Sûret-i icrâsı kânûn-ı mahsûs ile ta’yîn olunacaktır.

Altmış Yedinci Mâdde – Hey’et-i Meb’ûsân a’zâlığıyla Hükûmet me’mûriyeti bir zât uhdesinde içtimâ’ edemez. Fakat Vükelâdan intihâb olunanların a’zâlığı mücâzıdır. Ve sa’ir me’mûrînden biri meb’ûsluğa intihâb olunur ise kabûl edip etmemek yed-i ihtiyârındadır. Fakat kabûl ettiği hâlde me’mûriyetinden infisâl eder.

Altmış Sekizinci Mâdde – Hey’et-i Meb’ûsân için a’zâlığa intihâbı câ’iz olmayanlar şunlardır : Evvelâ teba’a-i Devlet-i Âliyeden olmayan, saniyen nizâm-ı mahsûsu mücibince muvakkaten hizmet-i ecnebiye imtiyâzını ha’iz olan, sâlisen Türkçe bilmeyen, rabian otuz yaşını ikmal etmeyen, hâmişen hin-i intihâbta bir kimsenin hizmet-kârlığında bulunan, sadisen iflâs ile mahkûm olup da i’ade-i i’tibâr etmemiş olan, sabian su-i ahvâl ile müştehir olan, saminen mahcuriyetine hüküm lâhik olup da fekk-i hacir edilmeyen, tâsî’an hûkuk-ı medeniyeden sâkit olmuş olan, âşiren tâbi’iyet-i ecnebiye iddi’asında bulunan kimselerdir. Bunlar meb’ûs olamaz. Dört seneden sonra icrâ olunacak intihâblarda meb’ûs olmak için Türkçe okumak ve mümkün mertebe yazmak dahi şart olacaktır.

Altmış Dokuzuncu Mâdde – Meb’ûsân intihâb-ı umûmîsi dört senede bir kere icrâ olunur ve her meb’ûsun müddet-i me’mûriyeti dört seneden ibâret olup fakat tekrâr intihâb olunmak câ’izdir.

Yetmişinci Mâdde – Meb’ûsların intihâb-ı umûmîsine Hey’etin mebde-i içtimâ’ı olan Teşrîn-i Sâniiden lâakal dört mâh mukaddem başlanılır.

Yetmiş Birinci Mâdde – Hey’et-i Meb’ûsân a’zâsının her biri kendini intihâb eden dâ’irenin ayrıca vekili olmayıp umûm Osmânîlilerin vekili hükmündedir.

Yetmiş İkinci Mâdde – Müntehipler intihâb edecekleri meb’ûsları mensûb oldukları dâ’ire-i vilâyet ahâlisinden intihâb etmeğe mecbûrdur.

Yetmiş Üçüncü Mâdde – Bâ-irâde’-i seniye Hey’et-i Meb’ûsân fesh ile dağıtıldığı hâlde nihâyet altı ayda müçtemi’ olmak üzere umûm Meb’ûsânının müceddeden intihâbına başlanılacaktır.

Yetmiş Dördüncü Mâdde – Hey’et-i Meb’ûsân a’zâsından biri vefât eder veyâ esbâb-ı hacriye-i meşru’adan birine ducâr olur veyâ bir uzun müddette meclise devâm etmez veyâhûd istîfâ eder veyâ mahkûmiyet veyâ kabûl-i me’mûriyet cihetiyle a’zâlıktan sâkit olursa yerine nihâyet gelecek içtimâ’a yetişmek üzere usûlü veçhile diğeri ta’yîn olunur.

Yetmiş Beşinci Mâdde – Münhal olan meb’ûsluk makâmına intihâb olunacak a’zânın me’mûriyeti gelecek intihâb-ı umûmî zamânına kadardır.

Yetmiş Altıncı Mâdde – Meb’ûslardan her birine beher sene içtimâ’ için Hazineden yirmi bin kuruş verilecek ve şehriye beş bin kuruş ma’âş i’tibârıyla me’mûrîn-i mülkiye nizâmına tevfiikan azîmet ve avdet harc-ı râhî i’tâ kılınacaktır.

Yetmiş Yedinci Mâdde – Hey’et-i Meb’ûsân Riyâsetine Hey’et tarafından ekseriyetle üç ve ikinci ve üçüncü riyâsetlere üçer nefer ki cem’an dokuz zât intihâb olunarak huzûr-ı şâhâneye arz ile bunlardan birisi riyâsete ve ikisi re’is vekâletlerine bâ-irâde’-i seniye tercih ve me’mûriyetleri icrâ kılınır.

Yetmiş Sekizinci Mâdde – Hey’et-i Meb’ûsânın müzâkerâtı alenîdir. Fakat bir mâdde-i mühimmeden dolayı müzâkerâtı hafî tutulmak Vükelâ canibinden veyâhûd Hey’et-i Meb’ûsânın a’zâsından on beş zât tarafından teklîf olundukta Hey’etin içtimâ’ ettiği mahal a’zânın mâ’adasından tahliye edilerek teklîfin red veyâ kabûlüçün ekseriyet-i arâya mürâca’at edilir.

Yetmiş Dokuzuncu Mâdde – Hey’et-i Meb’ûsânın müddeti içtimâ’iyesinde a’zâdan hiç biri Hey’et tarafından ithâma sebep kâfi bulunduğuna ekseriyetle karar verilmedikçe veyâhûd bir cünha veyâ cinayet icrâ eder iken veyâ icrâyı müte’âkib tutulmadıkça tevki’ ü muhâkeme olunamaz.

Sekseninci Mâdde – Hey’et-i Meb’ûsân kendine havâle olunacak kavânîn lâyhalarını müzâkere ile bunlardan umûr-ı mâliyyeye ve Kânûn-ı Esâsiye ta’allûk eder mâddeleri red veyâ kabûl veyâhûd ta’dil eder ve masârif-i umûmiye muvâzene kânûnunda gösterildiği veçhile Hey’et-i Meb’ûsânda tafsilâtıyla tetkik olunduktan sonra mikdarına Vükelâ ile birlikte karar verilir ve buna karşılık olacak varidâtın keyfiyet ü kemmiyeti ve sûreti tevzi’ ve tedariki kezalik Vükelâ ile birlikte ta’yîn edilir.

Mehâkim

Seksen Birinci Mâdde – Kânûn-ı mahsûsuna tevfi’kan tarafı Devletten nasbolunan ve yedlerine berat-ı şerif verilen hâkimler layen-’azildir. Fakat isti’fâları kabûl olunur. Hâkimlerin terakkiyâtı ve meslekleri ve tebdil-i me’mûriyetleri ve teka’üdleri ve bir cürüm ile mahkûmiyet üzerine azl olunmaları dahi kânûn-ı mahsûs hükmüne tabi’dir ve hâkimlerin ve mehâkim me’mûrlarının matlup olan evsafını işbu kânûn irâ’e eder.

Seksen İkinci Mâdde – Mahkemelerde her nev’i muhâkeme alenen cereyân eder ve îlâmâtın neşrine me’zûniyet vardır. Ancak kânûnda musarrah esbâba mebnî mahkeme muhâkemeyi hafî tutabilir.

Seksen Üçüncü Mâdde – Herkes huzûr-ı mahkemede hûkukunu muhâfaza için lüzûm gördüğü vesâ’it-i meşrû’ayı isti’ mâl edebilir.

Seksen Dördüncü Mâdde – Bir mahkeme vazîfesi dâhilinde olan da’vânın her ne vesile ile olur ise olsun rü’yetinden imtinâ’ edemez ve bir kere rü’yetine veyâhûd rü’yeti için iktizâ eden tahkîkât-ı evveliyeye başlandıktan sonra ta’til veyâ tâ’viki dahi câ’iz olamaz; meğer ki müdde’î da’vâdan keff-i yed etmiş ola. Şu kadar ki cezâyâ müte’allick de’âvîde Hükûmete â’id olan, hûkuk nizâmı veçhile yine icrâ olunur.

Seksen Beşinci Mâdde – Her da’vâ â’id olduğu mahkemede rü’yet olunur. Eşhâs ile hükûmet beynindeki da’vâlar dahi mehâkim-i umûmiyyeye aittir.

Seksen Altıncı Mâdde – Mahkemeler her türlü müdehalâtan â’zâdedir.

Seksen Yedinci Mâdde – De’âvî-i şer’iye mehâkim-i şer’iyede ve de’âvî-i nizâmiye mehâkim-i nizâmiyede rü’yet olunur.

Seksen Sekizinci Mâdde – Mahkemelerin sunûf u vezâ’if ü salâhiyetinin derecât u taksimâtı ve hûkkâmın tavgifi kavânîne müsteniddir.

Seksen Dokuzuncu Mâdde – Her ne nâm ile olur ise olsun ba’zı mevâdd-ı mahsûsayı rü’yet ve hükmetmek için mehâkim-i mu’ayyene hâricinde fevka’l-’âde bir mahkeme veyâhûd hüküm vermek salâhiyetini ha’iz komisyon teşkili kat’a câ’iz değildir. Fakat kânûnen mu’ayyen olduğu veçhile ta’yîni mevla ve tahkîm câ’izdir.

Doksanıncı Mâdde – Hiçbir hâkim hâkimlik sıfatıyla Devletin ma’âşlı bir başka me’mûriyetini uhdesinde cem’ edemez.

Doksan Birinci Mâdde – Umûr-ı cezâ’iyede hûkuk-ı âmmeyi vikâyeye me’mûr müdde’-i umûmîler bulunacak ve bunların vezâ’if ve derecâtı kânûn ile ta’yîn kılınacaktır.

Dîvân-ı Âlî

Doksan İkinci Mâdde – Dîvân-ı Âlî otuz a’zâdan mürekkeptir. Bunların onu Hey’et-i A’yân ve onu Şûrâ-yı Devlet ve onu Mahkeme-i Temyiz ve İstinâf rü’esâ ve a’zâsından kur’a ile tefrik ve ta’yîn olunarak Hey’et-i A’yân dâ’iresinde lüzûm göründükçe bâ-irâde’-i seniye akdolunur. Vazîfesi Vükelâ ile Mahkeme-i Temyiz rü’esâ ve a’zâsının ve zât ve hûkuk-ı şâhâne aleyhinde harekete ve Devleti bir hâl-i muhâtaraya ilkâya tasaddî eyleyenlerin muhâkemesidir.

Doksan Üçüncü Mâdde – Dîvân-ı Âlî ikiye münkasem olup biri Dâ’ire-i İthâmîye ve biri Dîvân-ı Hükümdür. Dâ’ire-i İthâmîye dokuz a’zâdan ibâret olup bunun üçü Hey’et-i A’yân ve üçü Dîvân-ı Temyiz ve istinâf ve üçü Şûrâ-yı Devlet a’zâsından Dîvân-ı Âlîye alınacak a’zâ içinden kur’a ile intihâb olunur.

Doksan Dördüncü Mâdde – Bu dâ’ire şikâyet olunan zevâtın müttehem olup olmadığına sülûsân ekseriyetiyle karar verir ve Dâ’ire-i İthâmîyede bulunanlar Dîvân-ı Hükümde bulunamaz.

Doksan Beşinci Mâdde – Dîvân-ı Hüküm, yedisi Hey’et-i A’yân ve yedisi Dîvân-ı Temyiz ve İstinâf ve yedisi Şûrâ-yı Devlet rü’esâ ve a’zâsından olmak üzere Dîvân-ı Âlî a’zâsının yirmi bir neferinden mürekkep olarak Dâ’ire-i İthâmîye tarafından muhâkemesi lâzım olduğuna karar verilmiş da’vâlar hakkında a’zâyı mürettebenin sülûsân ekseriyetiyle kat’iyen ve kavânîn-i mevzu’asına tatbikan hükmeder ve hükümleri kabil-i istinâf ve temyiz değildir.

Umûr-ı Mâliye

Doksan Altıncı Mâdde – Tekâlifî Devletın hiç biri bir kânûn ile ta'yîn olunmadıkça vaz' ve tevzî' istihsâl olunamaz.

Doksan Yedinci Mâdde – Devletın bütçesi varidât ve masârifât-ı takrîbiyesini mübeyyin kânûndur. Tekâlifî Devletın vaz' ve tevzî' ve tahsîl emrinde müstenid olacağı kânûn budur.

Doksan Sekizinci Mâdde – Bütçe ya'ni Muvâzene-i Umûmiye Kânûnu Meclis-i Umûmîde mâtde be mâtde tetkîk ve kabûl olunur. Varidât ve masârifât-ı muhammenenin müfredâtını cami' olmak üzere ona merbût olan cetveller nizâmen ta'yîn olunan numûnesine tevfikân aksâm ve fusûl ve mevâdd-ı müte'addideye münkasem olarak bunların müzâkeresi dahi fasıl fasıl icrâ edilir.

Doksan Dokuzuncu Mâdde – Muvâzene-i Umûmiye Kânûnu müte'allik olduğu senenin dühûlünde mevki'-i icrâya konulabilmek için lâyihası Hey'et-i Meb'ûsâna Meclis-i Umûminin küşadı akabinde i'tâ olunur.

Yüzüncü Mâdde – Bir kânûn-ı mahsûs ile mu'ayyen olmadıkça emvâl-i Devletten muvâzene hâricinde sarfiyât câ'iz olamaz.

Yüz Birinci Mâdde – Meclis-i Umûminin mün'akid bulunmadığı esnâ'da esbâb-ı mücbire-i fevka'l-âdeden dolayı muvâzene hâricinde masraf ihtiyârına lüzûm-ı kavî tahakkuk eder ise mes'ûliyeti Hey'et-i Vükelâya â'id olmak ve Meclis-i Umûminin küşadı akabinde ona dâ'ir kânûn lâyihası Meclis-i Umûmiye verilmek üzere o masrafın tesviyesi için iktizâ eden mebalîğın taraf-ı Hazret-i Pâdişâhiye arz ve istizân ile sadır olacak irâde'-i seniye üzerine tedârik ve sarfi câ'iz olur.

Yüz İkinci Mâdde – Muvâzene Kânûnunun hükmü bir seneye mahsûstur. O senenin hâricinde hükmü câri olamaz ancak ba'zı ahvâl-i fevka'l-âdeden dolayı Meclis-i Meb'ûsân muvâzeneyi karârlaştırmaksızın fesholunduğu hâlde hükmü bir seneyi tecâvüz etmemek üzere bir karâr-nâme ile Vükelâ-yı Devlet bâ-irâde'-i seniye sene-i sabika muvâzenesinin cereyân-ı ahkâmını Meclis-i Meb'ûsânın gelecek içtimâ'ına kadar temdid ederler.

Yüz Üçüncü Mâdde – Muhasebe-i Kat'îye Kânûnu müte'allik olduğu senenin varidâtından istihsâl olunan mebalîğ ile yine o senenin masârifâtına vukû' bulan sarfiyâtın mikdar-ı hakîkisini mübeyyin olarak bunun şekil ve taksimâtı dahi Muvâzene-i Umûmiye Kânûnuna tamamıyla mutâbık olacaktır.

Yüz Dördüncü Mâdde – Muhasebe-i Kat'îye Kânûnunun lâyihası müte'allik olduğu senenin hitamından i'tibâren nihâyet dört sene sonra Meclis-i Umûmiye i'tâ olunur.

Yüz Beşinci Mâdde – Emvâl-i Devletın kabz u sarfına me'mûr olanların muhasebelerini rü'yet ve devâ'irden tanzîm olunan sâl muhasebelerini tetkîk ederek hulâsa-i tetkîkât ve netice-i mütalâ'âtını her sene bir takrîr-i mahsûs ile Hey'et-i Meb'ûsâna arz eylemek üzere bir Dîvân-ı Muhâsebât teşkil olunacaktır. Bu dîvân her üç ayda bir kere ahvâl-i mâliyeyi Riyâseti Vükelâ vasıtasıyla ba-takrîr taraf-ı Hazret-i Pâdişâhiye dahi arz eder.

Yüz Altıncı Mâdde – Dîvân-ı Muhâsebâtın a'zâsı on iki kişiden müretteb olacak ve her biri Hey'et-i Meb'ûsândan ekseriyetle azlinin lüzûmu tasdik olunmadıkça me'mûriyetinde kayd-ı hayat ile kalmak üzere bâ-irâde'-i seniye nasbolunacaktır.

Yüz Yedinci Mâdde – Dîvân-ı Muhâsebât a'zâsının evsâfı ve vezâ'ifinin tafsilâtı ve sûreti isti'fâ ve tebdîl ve terakkî ve tekâ'üdü ve aklâmının keyfiyeti teşkîli bir nizâm-ı mahsûs ile ta'yîn olunacaktır.

Vilâyât

Yüz Sekizinci Mâdde – Vilâyâtın usûl-i idâresi, tevsi'-i me'zûniyet ve tefrik-i vezâ'if kâ'idisi üzerine mü'esses olup derecâtı nizâm-ı mahsûs ile ta'yîn kılınacaktır.

Yüz Dokuzuncu Mâdde – Vilâyet ve livâ ve kazâ merkezlerinde olan idâre meclisleriyle senede bir def'a merkez-i vilâyette içtimâ' eden Meclis-i Umûmî a'zâsının sûret-i intihâbı bir kânûn-ı mahsûs ile tevsi' olunacaktır.

Yüz Onuncu Mâdde – Vilâyât Mecalis-i Umûmiyesinin vezâ'ifi yapılacak kânûn-ı mahsûsunda beyân olunacağı veçhile turuk u ma'âbir tanzîmi ve i'tibâr sandıklarının teşkîli ve sanayi' ve ticâret ve felâhetin teshili gibi umûr-ı nafi'aya müte'allik mevâdd hakkında ve umûma â'id ma'ârif ve terbiyenin intişarı yolunda müzâkerâta şâmil olmakla beraber, tekâlif ve mürettebât-ı mirîyenin sûret-i tevzî' ve istihsâlinde ve mu'amelât-ı sa'irede kavânîn ve nizâmât-ı mevzû'a ahkâmına muhâlif gördükleri ahvâlin müte'allik olduğu makâm ve mevki'lere tebliğiyle tashih ve islâhı zımnında arz-ı iştikâ etmek salâhiyetini dahi muhtevi olacaktır.

Yüz On Birinci Mâdde – Mûsakkafât ve müstegîllât ve nukûd-ı mevkûfe hâsîlâtının şurut-ı vakfiyesi ve te'âmül-i kadimi veçhile meşrût lehine ve hayrât ve müberrâta sarfolunmak üzere vasiyet edilen emvâlin vasiyet-nâmelerde muharrer olduğu üzere musalehine sarfına ve emvâl-i eytamın nizâm-nâme-i mahsûsü veçhile sûret-i idâresine nezâret etmek üzere her kazâda her milletin bir cemâ'at meclisi bulunacak ve bu meclisler tanzîm edilecek nizâmât-ı mahsûsası veçhile her milletin muntehap efrâdından mürekkep olacaktır. Ve meclis-i mezkûre mahalleri hükûmetlerini ve Vilâyât Mecalis-i umûmiyesini kendilerine mercî' bilecektir.

Yüz On İkinci Mâdde – Umûr-ı belediye Der-sa'âdet ve taşralarda bi'l-intihâb teşkil olunacak Devâ'ir-i Belediye Meclisleriyle idâre olunacak ve bu dâ'irelerin sûret-i teşkîli ve vezâ'ifi ve a'zâsının, sûret-i intihâbı kânûn-ı mahsûs ile ta'yîn kılınacaktır.

Mevâdd-ı Şetta

Yüz On Üçüncü Mâdde – Mülkün bir cihetinde ihtilâl zuhur edeceğini mü'eyyid asar ve emarât görüldüğü hâlde Hükümet-i seniye'nin o mahalle mahsûs olmak üzere muvakkaten (idâre-i örfiye) i'ânına hakkı vardır. (İdare-i örfiye) kavânîn ve nizâmât-ı mülkiyenin muvakkaten ta'tilinden ibâret olup (idâre-i örfiye) tahtında bulunan mahallin sûreti idâresi nizâm-ı mahsûs ile ta'yîn olunacaktır. Hükümetin emniyetini ihlâl ettikleri idâre-i zâbitanın tahkîkât-ı mevsûkası üzerine sâbit olanları memâlik-i mahrûsa-i şâhânededen ihrâç ve teb'id etmek münhasıran Zât-ı Hazret-i Pâdişâhînin yed-i iktidârındadır.

Yüz On Dördüncü Mâdde – Osmânî efrâdının kâffesince tahsîl-i ma'ârifin birinci mertebesi mecburî olacak ve bunun derecât ve teferru'âtı nizâm-ı mahsûs ile ta'yîn kılınacaktır.

Yüz On Beşinci Mâdde – Kânûn-ı Esâsinin bir mâddesi bile hiç bir sebep ve bahâne ile ta'til veyâ icrâdan iskât edilemez.

Yüz On Altıncı Mâdde – Kânûn-ı Esâsinin mevâdd-ı mündericesinden ba'zılarının icâb-ı hâl ve vakte göre tağyîr ü ta'diline lüzûm-ı sahîh ve kat'î görüldüğü hâlde zikri âti şerâ'it ile ta'dili câ'iz olabilir. Şöyle ki: ya Hey'et-i Vükelâ veyâ Hey'et-i A'yân veyâ Hey'et-i Meb'ûsân tarafından işbu ta'dile dâ'ir bir teklîf vukû' bulduğu hâlde evvelâ Meclis-i Meb'ûsânda a'zâ-yı mürettebenin sülûsân ekseriyetiyle kabûl olunur ve kabûl Meclis-i A'yânın kezalik sülûsân ekseriyetiyle tasdîk edildikten sonra irâde'-i seniye dahi ömr-i gizde sudur eder ise ta'dilâtı meşrûha düstûre'l-'amel olur ve Kânûn-ı Esâsinin ta'dili teklîf olunan bir mâddesi berveçhi meşruh müzâkerât-ı lâzimesinin icrâsıyla irâde'-i seniyesinin suduruna kadar hükm ü kuvvetini gâ'ip etmeksizin mer'iyü'l-icrâ tutulur.

Yüz On Yedinci Mâdde – Bir mâdde-i kânûniyenin tefsîri lâzım geldikte umûr-ı adliyyeye müte'allik ise ta'yîn-i ma'nâsı Mahkeme-i Temyize ve idâre-i mülkiyyeye dâ'ir ise Şûrâ-yı Devlete ve işbu Kânûn-ı Esâsîden ise Hey'et-i A'yâna â'iddir.

Yüz On Sekizinci Mâdde – El-yevm düstûre'l-'amel bulunan nizâmât ve te'âmül ve âdât ileride vaz' olunacak kavânîn ve nizâmât ile ta'dil veyâ ilgâ olunmadıkça mer'iyü'l-icrâ olacaktır.

Yüz On Dokuzuncu Mâdde – Meclis-i Umûmiye dâ'ir olan fî 10 Şevvâl sene 93 târifli Ta'lîmât-ı Mevkutenin cereyân-ı ahkâmı yalnız birinci def'a içtimâ' edecek Meclis-i Umûminin müddet-i in'ikadiyesi hitamina kadar olup ondan sonra hükmü câri değildir (fî 7. Zi'l-hicce Sene 293).

Teşkilât-ı Esâsiye Kânûnu

(Ceride-i resmîye ile neşr ü i'lânı: 7 Şubât 1337 – Numara: 1)

Numara: 85

Mevâdd-ı Esâsiye

Mâdde 1 - Hâkimiyet bilâ kayd ü şart milletindir. İdâre usulü halkın mukadderâtını bi'z-zât ve bi'l-fiil idâre etmesi esâsına müstenittir.

Mâdde 2 - İcrâ kudreti ve teşrîf salâhiyeti milletin yegâne ve hakikî mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecellî ve temerküz eder.

Mâdde 3 - Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idâre olunur ve hükûmeti "Büyük Millet Meclisi Hükûmeti" unvânını taşır.

Mâdde 4 - Büyük Millet Meclisi vilâyetler halkınca müntehab a'zâdan mürekkebtir.

Mâdde 5 - Büyük Millet Meclisinin intihâbı iki senede bir kere icrâ olunur. İntihâb olunan a'zânın a'zâlık müddeti iki seneden ibâret olup fakat tekrâr intihâb olunmak câ'izdir. Sâbık hey'et lâhik hey'etin içtimâ'ına kadar vazifeye devâm eder. Yeni intihâbât icrâsına imkân görülmediği takdirde içtimâ' devresinin yalnız bir sene temdüdi câ'izdir. Büyük Millet Meclisi a'zâsının her biri kendini intihâb eden vilâyetin ayrıca vekîli olmayıp umûm milletin vekîlidir.

Mâdde 6 - Büyük Millet Meclisinin Hey'eti Umûmiyesi teşrîf-i sâni iptidâsında dâ'vetsiz içtimâ' eder.

Mâdde 7 - Ahkâmı şer'iyenin tenfizi, umûm kavânînin vaz'ı, ta'dîli, feshi ve mu'âhede ve sulh akdi ve vatan müdâfa'ası i'lânı gibi hukûk-ı esâsiye Büyük Millet Meclisine â'ittir. Kavânîn ve nizâmât tanzîminde mu'âmelât-ı nâsa erfak ve ihtiyâcât-ı zamâna evfak ahkâmı fikhiye ve hukûkiye ile âdâb ve mu'âmelât esâs ittihâz kılınır. Hey'eti Vekîlînin vazîfe ve mes'ûliyeti kânûn-ı mahsûs ile ta'yîn edilir.

Mâdde 8 - Büyük Millet Meclisi, hükûmetinin inkisâm eylediği devâ'iri kânûn-ı mahsûs mücibince intihâb kerdesi olan vekîller vâsıtasıyla idâre eder. Meclis icrâi husûsât için vekîllere veçhe ta'yîn ve lede'l-hâce bunları tebdîl eyler.

Mâdde 9 - Büyük Millet Meclisi Hey'eti Umûmiyesi tarafından intihâb olunan re'is bir intihâb devresi zarfında Büyük Millet Meclisi re'isidir. Bu sıfatla Meclis nâmına imzâ vaz'ına ve hey'eti vekîle mukarrerâtını tasdîke salâhiyettârdır. İcrâ Vekîlleri Hey'eti içlerinden birini kendilerine re'is intihâb ederler. Ancak Büyük Millet Meclisi re'isi vekîller hey'etinin de re'is-i tabî'isidir.

İDÂRE

Mâdde 10 - Türkiye coğrafi vaz'iyet ve iktisâdî münâsebet nokta-i nazarından vilâyetlere; vilâyetler kazâlara münkasem olup kazâlar da nâhiyelerden tereküp eder.

VİLÂYET

Mâdde 11 - Vilâyet, mahal-i umûrda ma'nevî şahsiyeti ve muhtâriyeti hâ'izdir. Hâricî ve dâhilî siyâset, şer'î, adli ve askerî umûr, beyne'l-milel iktisâdî münâsebât ve hükûmetin umûmî tekâlifî ile menâfi'i birden ziyâde vilâyâta şâmil husûsât müstesnâ olmak üzere, Büyük Millet Meclisince vaz'edilecek kavânîn mücibince Evkâf, Medâris, Ma'ârif, Sıhhiye, iktisâd, Zirâ'at, Nâfi'a ve Mu'âveneti içtimâ'îye işlerinin tanzîm ve idâresi vilâyet şûrâlarının salâhiyeti dâhilindedir.

Mâdde 12 - Vilâyet Şûrâları vilâyetler halkınca müntahab a'zâdan mürekkebtir. Vilâyet Şûrâlarının içtimâ' devresi iki senedir. İçtimâ' müddeti senede iki aydır.

Mâdde 13 - Vilâyet Şûrâsı, a'zâsı meyânında icrâ âmiri olacak bir re'is ile muhtelif şu'abâtı idâreye me'mûr a'zâdan teşekkül etmek üzere bir idâre hey'eti intihâb eder. İcrâ salâhiyeti dâ'imî olan bu hey'ete â'iddir.

Mâdde 14 - Vilâyette Büyük Millet Meclisinin vekîli ve mümessili olmak üzere vâli bulunur. Vâli, Büyük Millet Meclisi hükûmeti tarafından ta'yîn olunup vazîfesi devletin umûmî ve müşterek vazâ'ifini rû'yet etmektedir. Vâli yalnız devletin umûmî vazâ'ifile mahallî vazâ'if arasında te'âruz vukû'unda müdâhale eder.

KAZÂ

Mâdde 15 - Kazâ yalnız idârî ve inzibâtî cüz olup ma'nevî şahsiyeti hâ'iz değildir. İdâresi Büyük Millet Meclisi hükûmeti tarafından mensûb ve vâlinin emri altında bir kâymakâma mevdu'dur.

NÂHIYE

Mâdde 16 - Nâhiye husûsî hayâtında muhtâriyeti hâ'iz bir ma'nevî şahsiyettir.

Mâdde 17 - Nâhiyenin bir şûrâsı, bir idâre hey'eti ve bir de müdürü vardır.

Mâdde 18 - Nâhiye şûrâsı, nâhiye halkınca doğrudan doğruya müntahab a'zâdan tereküp eder.

Mâdde 19 - İdâre hey'eti ve nâhiye müdürü, nâhiye şûrâsı tarafından intihâb olunur.

Mâdde 20 - Nâhiye şûrâsı ve idâre hey'eti kazâ'î, iktisâdî ve mâlî salâhiyeti hâ'iz olup bunların derecâtı kavânîn-i mahsûsa ile ta'yîn olunur.

Mâdde 21 - Nâhiye bir veyâ bir kaç köyden mürekkep olduğu gibi bir kasaba da bir nâhiyedir.

UMÛMÎ MÜFETTİŞLİK

Mâdde 22 - Vilâyetler iktisâdî ve içtimâ'î münâsebetleri itibâriyle birleştirilerek umûmî müfettişlik kıt'aları vücûda getirilir.

Mâdde 23 - Umûmî müfettişlik mıntakalarının umûmî sûrette âsâyişinin te'mîni ve umûm devâ'ir mu'âmelâtının tefîşi, umûmî müfettişlik mıntakasındaki vilâyetlerin müşterek işlerinde âhengin tanzîmi vazîfesi Umûmî müfettişlere mevdû'dur. Umûmî Müfettişler Devletin umûmî vazâ'ifile mahallî idârelere â'id vazâ'if ve mukarrerâtı dâ'imî sûrette murâkabe ederler.

MÂDDE-İ MÜNFERİDE

İşbu kânûn târîh-i neşrinden i'tibâren mer'î olur. Ancak elyevm mün'akid Büyük Millet Meclisi 5 Eylül 1336 târîhli Nisâbı Müzâkere Kânûnunun birinci mâddesinde gösterildiği üzere gâyesinin husûlüne kadar müstemirren müçtemi' bulunacağı cihetle işbu Teşkilâtı Esâsiye Kânûnundaki 4 üncü, 5 inci, 6 ncı mâddeler gâyenin husûlüne elyevm mevcûd Büyük Millet Meclisi adedi mürettebinin sülüsânı ekseriyetle karâr verildiği takdirde ancak yeni intihâbtan i'tibâren mer'iyü'l-icrâ olacaktır.

20 Kânûn-ı Sanî 1337 ve 10 Cemaziye'l-evvel 1339

Teşkilât-ı Esâsiye Kânûnu
BİRİNCİ FASIL
Ahkâm-ı Esâsiye

- MÂDDE 1 - Türkiye Devleti bir Cumhûriyettir.
MÂDDE 2 - Türkiye Devletinin dîni, Dîn-i İslâmîdir; resmî dili Türkçedir; makarını Ankara şehridir.
MÂDDE 3 - Hâkimiyet bilâ kayd ü şart Milletindir.
MÂDDE 4 - Türkiye Büyük Millet Meclisi milletin yegâne ve hakikî mümessili olup Millet nâmına hakk-ı hâkimiyeti isti'mâl eder.
MÂDDE 5 - Teşrîf salâhiyeti ve icrâ kudreti Büyük Millet Meclisinde tecellî ve temerküz eder.
MÂDDE 6 - Meclis, teşrîf salâhiyetini bi'z-zât isti'mâl eder.
MÂDDE 7 - Meclis, icrâ salâhiyetini, kendi tarafından müntehab Re'is-i Cumhûr ve onun ta'yîn edeceği bir İcrâ Vekîlleri Hey'eti ma'rifetiyle isti'mâl eder.
Meclis, Hükûmeti her vakit murâkabe ve iskât edebilir.
MÂDDE 8 - Hakk-ı kazâ, Millet nâmına, usûlü ve kânûnu dâ'iresinde müstakil mehâkim tarafından isti'mâl olunur.

İKİNCİ FASIL
Vazîfe-i Teşrîfiye

- MÂDDE 9 - Türkiye Büyük Millet Meclisi, kânûn-ı mahsûsuna tevfikân Millet tarafından müntehab Meb'ûslardan müteşekkildir.
MÂDDE 10 - On sekiz yaşını ikmâl eden her erkek Türk Meb'ûsân intihâbına iştirâk etmek hakkını hâ'izdir.
MÂDDE 11 - Otuz yaşını ikmâl eden her erkek Türk, meb'ûs intihâb edilmek salâhiyetini hâ'izdir.
MÂDDE 12 - Ecnebî hizmet-i resmîyesinde bulunanlar, mücâzât-ı terhîbiye veyâ sirkat, sâhtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti sû-i istimâl, hileli iflâs cürümlerinden biriyle mahkûm olanlar, mahcûrlar, tâbî'iyeti ecnebîye iddi'asında bulunanlar, hukûku medeniyeden iskât edilmiş olanlar, Türkçe okuyup yazmak bilmeyenler meb'ûs intihâb olunamazlar.
MÂDDE 13 - Büyük Millet Meclisinin intihâbı dört senede bir kere icrâ olunur.
Müddeti biten meb'ûsların tekrâr intihâb edilmeleri câ'izdir.
Sabık Meclis lâhik Meclisin içtimâ'na kadar devâm eder.
Yeni intihâbatın icrâsına imkân görülmediği takdirde içtimâ' devresinin bir sene temdîdi câ'izdir.
Her Meb'ûs yalnız kendini intihâb eden dâ'irenin değil, umûm Millet vekîlidir.
MÂDDE 14 - Büyük Millet Meclisi her sene teşrîf-i sâni iptidâsında da'vetsiz toplanır.
Meclis A'zâsının memleket dâhilinde devir, tetkik ve murâkabe vazîfelerinin ihzârı ve teneffüs ve istirahatleri için senede altı aydan fazla ta'til-i fa'âliyet edemez.
MÂDDE 15 - Kânûn teklîf etmek hakkı Meclis A'zâsına ve İcrâ Vekîlleri Hey'etine â'iddir.
MÂDDE 16 - Meb'ûslar Meclise iltihâk ettiklerinde şu şekilde tahlîf olunurlar :
[Vatan ve Millet'in sa'âdet ve selâmetine ve Millet'in bilâ kayd ü şart hâkimiyetine mugâyir bir gâye ta'kîb etmeyeceğime ve Cumhûriyet esâslarına sadakatten ayrılmayacağıma (vallahi)]
MÂDDE 17 - Hiçbir meb'ûs Meclis dâhilindeki r'ey ve mütalâ'asından ve beyânâtından ve Meclisteki r'ey ve mütalâ'asının ve beyânâtının Meclis hâricinde îrâd ve ızhârından dolayı mes'ul değildir. Gerek intihâbından evvel ve gerek sonra aleyhine cürüm isnâd olunan bir Meb'ûsun maznunen isticvâbı veyâ tevkîfi veyâhûd muhâkemesinin icrâsı Hey'et-i Umûmiyenin kararına menûttur. Cinâ'î cürm-i meşhûr bundan müstesnâdır. Ancak bu takdirde makâm-ı â'id-i Meclisi der-hâl haberdâr etmekle mükelleftir. Bir Meb'ûsun intihâbından evvel veyâ sonra aleyhine sâdir olmuş cezâ'î bir hükmün infâzı Meb'ûsluk müddetinin hitâmına ta'lîk olunur. Meb'ûsluk müddeti esnâsında mürûr-ı zamân cereyân etmez.
MÂDDE 18 - Meb'ûsların senevî tahsîsâtı kânûn-ı mahsûs ile ta'yîn olunur.
MÂDDE 19 - Ta'til esnâsında Re'is-i Cumhûr veyâ Meclis Re'isi lüzûm görürse Meclisi içtimâ'a da'vet edebileceği gibi a'zâdan beşte biri tarafından talep vukû' bulursa Meclis Re'isi dahi Meclisi içtimâ' da'vet eder.
MÂDDE 20 - Meclis müzâkerâtı alenîdir ve harfîyen neşrolunur.
Fakat Nizâm-nâme-i Dâhilîde munderîç şerâ'ite tevfikân Meclis hafî celseler dahi akdedebilir ve hafî celseler müzâkerâtının neşri Meclisin kararına menûttur.
MÂDDE 21 - Meclis, müzâkerâtını kendi Nizâm-nâme-i Dâhilîsi mücibince icrâ eder.
MÂDDE 22 - Su'al ve istizâh ve Meclis tahkîkâtı Meclisin cümle-i salâhiyetinden olup şekli tatbîki Nizâm-nâme-i Dâhilî ile ta'yîn olunur.
MÂDDE 23 - Meb'ûsluk ile Hükûmet me'mûriyeti bir zât uhdesinde içtimâ' edemez.
MÂDDE 24 - Türkiye Büyük Millet Meclisi Hey'et-i Umûmiyesi her teşrîf-i sâni iptidâsında bir sene için kendisine bir Re'is ve üç Re'is Vekîli intihâb eder.

MÂDDE 25 - İntihâb devresinin hitâmından evvel Meclis aded-i mürettebinin ekseriyet-i mutlakasıyla intihâbât tecdîd olunursa yeni içtimâ' eden Meclisin intihâb devresi ilk teşrîn-i sânden başlar.

Teşrîn-i sânden evvel vâki' olan içtimâ', fevka'l-âde bir içtimâ' addolunur.

MÂDDE 26 - Büyük Millet Meclisi ahkâm-ı şer'iyenin tenfizi, kavâninin vaz'ı, ta'dîli, tefsîri, fesh ü ilgâsı, Devletlerle mukâvele, mu'âhede ve sulh akti, harb i'lânı, Muvâzene-i Umûmiye-i Mâliye ve Devletin umûm hesâb-ı kat'î kânûnlarının tetkik ve tasdîki, meskûkât darbı, inhisâr ve mâlî ta'ahhüdü mutazammın mukâvelât ve imtiyâzâtın tasdîk ve feshi, umûmî ve husûsî afv i'lânı, cezâların tahfif veyâ tahvîli, tahkîkât ve mücâzât-ı kânûniyenin te'cîli, mahkemelerden sâdır olup kat'iyet kesbetmiş olan i'dâm hükûmlerinin infâzı gibi vazâ'ifi bi'z-zât kendi îfâ eder.

MÂDDE 27 - Bir Meb'ûsun Vatana hiyânet ve meb'ûsluğu zamânında irtikâp töhmetlerinden biriyle müttehim olduğuna Türkiye Büyük Millet Meclisi Hey'eti Umûmiyesi A'zâyı mevcudesinin sülûsân ekseriyet-i ârâsıyla karâr verilir veyâhûd on ikinci maddede munderiç cerâ'imden biriyle mahkûm olur ve mahkûmiyeti kaziyeye-i muhkeme hâlini alırsa meb'ûsluk sıfatı zâ'il olur.

MÂDDE 28 - İsti'fâ, esbâb-ı meşrû'a dolayısıyla mahcûriyet, bilâ me'zûniyet ve ma'zeret iki ay meclise adem-i devâm veyâhûd me'mûriyet kabûlü hâllerinde meb'ûsluk sâkıt olur.

MÂDDE 29 - Yukarıdaki maddeler mücibince meb'ûsluk sıfatı zâ'il veyâ sâkıt olan veyâhûd vefât eden Meb'ûsun yerine bir diğeri intihâb olunur.

MÂDDE 30 - Büyük Millet Meclisi kendi zâbitasını Re'isi ma'rifetiyle tanzîm ve idâre eder.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Vazîfe-i icrâiye

MÂDDE 31 - Türkiye Re'is-i Cumhûru Büyük Millet Meclisi Hey'eti Umûmiyesi tarafından ve kendi a'zâsı meyânından bir intihâb devresi için intihâb olunur. Vazîfe-i Riyâset yeni Re'is-i Cumhûrun intihâbına kadar devâm eder. Tekrâr intihâb olunmak câ'izdir.

MÂDDE 32 - Re'is-i Cumhûr Devletin Re'isidir. Bu sıfatla merâsim-i mahsûsada Meclise ve lüzûm gördükçe İcrâ Vekîlleri Hey'etine Riyâset eder. Re'is-i Cumhûr Riyâset-i Cumhûr makâmında bulduğukça Meclis münâkaşât ve müzâkerâtına iştirâk edemez ve r'ey veremez.

MÂDDE 33 - Re'is-i Cumhûr hastalık ve memleket hâricinde seyâhat gibi bir sebeble vezâ'ifini îfâ edemez veyâ vefât, isti'fâ ve sâ'ir sebep dolayısıyla Cumhûriyet Riyâseti inhilâl ederse Büyük Millet Meclisi Re'isi vekâleten Re'is-i Cumhûr vezâ'ifini îfâ eder.

MÂDDE 34 - Cumhûr Riyâsetinin inhilâlinde Meclis müçtemi' ise yeni Re'is-i Cumhûru der-hâl intihâb eder.

Meclis müçtemi' değilse Re'is tarafından hemen içtimâ'a da'vet edilerek Re'is-i Cumhûr intihâb edilir. Meclisin intihâb devresi hitâm bulmuş veyâ intihâbatın tecdîdine karâr verilmiş olursa Re'is-i Cumhûru gelecek Meclis intihâb eder.

MÂDDE 35 - Re'is-i Cumhûr Meclis tarafından kabûl olunan kânûnları on gün zarfında i'lân eder. Teşkilât-ı Esâsiye Kânûnu ile bütçe kânûnları müstesnâ olmak üzere i'lânını muvâfik görmediği kânûnları bir daha müzâkere edilmek üzere esbâb-ı mücibesıyla birlikte kezâ on gün zarfında Meclise i'ade eder.

Meclis, mezkûr kânûnu bu def'a da kabûl ederse, onun i'lânı Re'is-i Cumhûr için mecbûrîdir.

MÂDDE 36 - Re'is-i Cumhûr, her sene teşrîn-îsânide Hükûmetin geçen seneki fa'âliyetine ve o sene ittihâz edilmesi münâsib görülen tedbîrlere dâ'ir bir nutuk îrâd eder veyâhûd Başvekîle kırâ'et ettirir.

MÂDDE 37 - Re'is-i Cumhûr ecnebî Devletlerin nezdine Türk Cumhûriyetinin siyâsî mümessillerini ta'yîn ve ecnebî Devletlerin siyâsî mümessillerini kabûl eder.

MÂDDE 38 - Re'is-i Cumhûr intihâbı akabinde ve Meclis huzûrunda şu sûretle yemîn eder.

[Re'is-i Cumhûr sıfatı ile Cumhûriyetin kânûnlarına ve Hâkimiyet-i Milliye esâslarına ri'âyet ve bunları müdâfa'a, Türk Milletinin sa'âdetine sâdikâne ve bütün kuvvetimle sarf-ı mesâ'î, Türk Devletine teveccüh edecek her tehlikeyi kemâl-i şiddetle men', Türkiye'nin şân ve şerefini vikâye ve i'lâya ve der-uhde ettiğim vazîfenin icâbâtına hasr-ı nefis etmekten ayrılmayacağıma (Vallahi)].

MÂDDE 39 - Re'is-i Cumhûrun ısdâr edeceği bi'l-cümle mukarrerât Başvekîl ile Vekîli â'idi taraflarından imzâ olunur.

MÂDDE 40 - Başkumandanlık Türkiye Büyük Millet Meclisinin şahsiyet-i ma'neviyesinde mündemiç olup Re'is-i Cumhûr tarafından temsil olunur. Kuvâ-yı harbiyenin emr ü kumandası hazarda kânûn-ı mahsûsuna tevfikân Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâsetine ve seferde İcrâ Vekîlleri Hey'etinin inhâsı üzerine Re'is-i Cumhûr tarafından nasbedilecek zâta tevdi' olunur.

MÂDDE 41 - Re'is-i Cumhûr hiyânet-i vataniye hâlinde Büyük Millet Meclisine karşı mes'uldür. Re'is-i Cumhûrun ısdâr edeceği bi'l-cümle mukarrerâttan mütevellit mes'uliyet otuz dokuzuncu maddede mücibince mezkûr mukarrerâtı imzâ eden Başvekîl ile Vekîli â'idine râci'dir. Re'is-i Cumhûrun husûsât-ı şahsiyesinden dolayı mes'uliyeti lâzım geldikde işbu Teşkilât-ı Esâsiye kânûnunun masûniyet-i teşrîfiyeye ta'alluk eden on yedinci maddesi mücibince hareket edilir.

MÂDDE 42 - Re'is-i Cumhûr, Hükûmetin inhâsı üzerine dâ'imî ma'lûliyet veyâ şeyhûhet gibi şahsî sebeplerden dolayı mu'ayyen efrâdın cezalarını iskât veyâ tahfif edebilir. Re'is-i Cumhûr, Büyük Millet Meclisi tarafından ithâm edilerek mahkûm olan Vekiller hakkında bu salâhiyeti isti'mâl edemez.

MÂDDE 43 - Re'is-i Cumhûrun tahsîsâtı kânûn-ı mahsûs ile ta'yîn olunur.

MÂDDE 44 - Başvekîl, Re'is-i Cumhûr cânibinden ve Meclis a'zâsı meyânından ta'yîn olunur. Sâ'ir Vekiller Başvekîl tarafından, Meclis a'zâsı arasından intihâb olunarak hey'et-i umûmiyesi Re'is-i Cumhûrun tasdîkiyle Meclise arz olunur. Meclis müçtemi' değilse arz keyfiyeti Meclisin içtimâ'ına ta'lik olunur.

Hükûmet hatt-ı hareket ve siyâsî nokta-i nazarını a'zâmî bir hafta zarfında Meclise bildirir ve i'timâd talep eder.

MÂDDE 45 - Vekiller Başvekîlin Riyâseti altında (İcrâ Vekîlleri Hey'eti) ni teşkîl ederler.

MÂDDE 46 - İcrâ Vekîlleri Hey'eti Hükûmetin umûmî siyâsetinden müştereken mes'uldür.

Vekillerden her biri kendi salâhiyeti dâ'iresindeki icrâattan ve ma'iyetinin ef'âl ve mu'âmelâtından ve siyâsetinin umûmî istikâmetinden münferiden mes'uldür.

MÂDDE 47 - Vekillerin vazîfe ve mes'uliyetleri kânûn-ı mahsûs ile ta'yîn olunur.

MÂDDE 48 - Vekâletlerin adedi kânûnla ta'yîn olunur.

MÂDDE 49 - Me'zûn veyâhûd herhangi bir sebeble ma'zûr olan bir Vekîle, İcrâ Vekîlleri Hey'eti A'zâsından bir diğeri muvakkaten niyâbet eder. Ancak bir Vekîl bir Vekâletten fazlasına niyâbet edemez.

MÂDDE 50 - Türkiye Büyük Millet Meclisince İcrâ Vekîllerinden birinin Dîvân-ı Âliye sevkine dâ'ir verilen karâr Vekâletten sukûtunu dahi mutazammındır.

MÂDDE 51 - İdarî da'va ve ihtilâfları rü'yet ve hal, Hükûmetçe ihzâr ve tevdi' olunacak kânûn lâyhaları ve imtiyâz mukâvele ve şart-nâmeleri üzerine beyân-ı mütâlâ'a, gerek kendi kânûn-ı mahsûsü ve gerek kavânîni sâ'ire ile mu'ayyen vezâ'ifi ifâ etmek üzere bir Şûrâ-yı Devlet teşkîl edilecektir. Şûrâ-yı Devletin rü'esâ ve a'zâsı vezâ'ifi mühimmede bulunmuş, ilim, ihtisâs tecrübeleri ile mütemeyyiz zevât meyânından Büyük Millet Meclisince intihâb olunur.

MÂDDE 52 - İcrâ Vekîlleri Hey'eti, kânûnların suver-i tatbikiyesini irâ'e veyâhûd kânûnun emrettiği husûsâtı tesbît için ahkâm-ı cedîdeyi muhtevî olmamak ve Şûrâ-yı Devletin nazarı tetkikinden geçirilmek şartıyla nizâm-nâmeler tedvîn eder.

Nizâm-nâmeler Re'is-i Cumhûrun imzâ ve i'lânıyla ma'mûlünbih olur.

Nizâm-nâmelerin kavânîne mugâyereti iddi'â olundukta bunun mercî-i halli Türkiye Büyük Millet Meclisidir.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Kuvve'-i Kazâ'îye

MÂDDE 53 - Mahkemelerin teşkîlâtı, vazîfe ve salâhiyetleri kânûnla mu'ayyendir.

MÂDDE 54 - Hâkimler bi'l-cümle da'vaların muhâkemesinde ve hükmünde müstakil ve her türlü müdâhalâtta a'zâde olup ancak kânûnun hükmüne tâbi'dirler. Mahkemelerin mukarrerâtını Türkiye Büyük Millet Meclisi ve İcrâ Vekîlleri Hey'eti hiçbir veçhile tebdîl ve tağyîr ve te'hîr ve infâz-ı ahkâmına mümâne'at edemez.

MÂDDE 55 - Hâkimler kânûnen mu'ayyen olan usûl ve ahvâl hâricinde azlolunamazlar.

MÂDDE 56 - Hâkimlerin evsâfi, hukuku, vezâ'ifi ma'âş ve muhassasâtları ve sûret-i nasb ve azilleri kânûn-ı mahsûs ile ta'yîn olunur.

MÂDDE 57 - Hâkimler kânûnen mu'ayyen vezâ'iften başka umûmî ve husûsî hiçbir vazîfe der-uhde edemezler.

MÂDDE 58 - Mahkemelerde muhâkemât alenîdir.

Yalnız Usûlü Muhâkemat Kânûnu mûcibince bir muhâkemenin hafiyen cereyânına mahkeme karâr verebilir.

MÂDDE 59 - Herkes, mahkeme huzûrunda hukûkunu müdâfa'a için lüzûm gördüğü meşrû' vesâ'iti isti'mâlde serbesttir.

MÂDDE 60 - Hiçbir mahkeme, vazîfe ve salâhiyeti dâhilinde olan da'vaları rü'yetten imtinâ' edemez. Vazîfe ve salâhiyet hâricinde olan da'valar ancak bir karâr ile reddolunur.

DÎVÂN-I ÂLÎ

MÂDDE 61 - Vazîfelerinden münba'is husûsâtta İcrâ Vekîlleriyle Şûrâ-yı Devlet ve Mahkeme-i Temyiz rü'esâ ve a'zâsını ve Baş Müdde'-i Umûmiyi muhâkeme etmek üzere bir (Dîvânı Âlî) teşkîl edilir.

MÂDDE 62 - Dîvân-ı Âlî a'zâlığı için on biri Mahkeme-i Temyiz, onu Şûrâ-yı Devlet rü'esâ ve a'zâsı meyânından ve kendi Hey'et-i Umûmiyeleri tarafından lede'l-iktizâ r'ey-i hafî ile yirmi bir zât intihâb olunur.

Bu zevât r'ey-i hafî ve ekseriyet-i mutlaka ile içlerinden birini Re'is ve birini Re'is Vekîli intihâb ederler.

MÂDDE 63 - Dîvân-ı Âlî bir Re'is ve on dört A'zâ ile teşekkül ve ekseriyet-i mutlaka ile karâr ittihâz eder.

Mütebâkî altı zât lede'l-icâb Hey'etin noksânını ikmâl için ihtiyât a'zâ vaz'iyetindedirler. İşbu ihtiyât a'zâ üçü Mahkeme-i Temyiz, üçü Şûrâ-yı Devletin müntehab a'zâ arasından olmak üzere kur'a ile tefrîk olunurlar.

Re'isliğe ve Re'is Vekilliğine intihâb olunanlar bu kur'aya dâhil olamazlar.

- MÂDDE 64 – Dîvân-ı Âlînin müdde'-i umûmîliği Baş Müdde'-i Umûmîlik tarafından îfâ olunur.
MÂDDE 65 – Dîvân-ı Âlînin karârları kat'îdir.
MÂDDE 66 – Dîvân-ı Âlî mevzu' kânûnlara tevfikân muhâkeme icrâ ve hüküm i'tâ eder.
MÂDDE 67 – Dîvân-ı Âlî görülen lüzûm üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi karârıyla teşkîl olunur.

BEŞİNCİ FASIL

Türklerin hukûk-ı âmmesi

- MÂDDE 68 - Her Türk hür doğar, hür yaşar.
Hürriyet, başkasına muzır olmayacak her türlü tasarrufâtta bulunmaktır.
Hukûk-ı tabî'iyeden olan hürriyetin herkes için hudûdu başkalarının hudûd-ı hürriyetidir. Bu hudûd ancak kânûn ma'rifetiyle tesbît ve ta'yîn edilir.
MÂDDE 69 - Türkler kânûn nazarında müsâvî ve bilâ istisnâ kânûna ri'âyetle mükelleftirler. Her türlü zümre, sınıf, â'ile ve fert imtiyâzları mülgâ ve memnû'dur.
MÂDDE 70 - Şahsî masûniyet, vicdân, tefekkür, kelâm, neşir, seyâhat, akid, sa'y ü amel, temellük ve tasarruf, içtimâ', cem'iyet, şirket, hak ve hürriyetleri Türklerin tabî'î hukûkündandır.
MÂDDE 71 - Cân, mâl, ırz, mesken her türlü ta'arruzdan masûndur.
MÂDDE 72 - Kânûnen mu'ayyen olan ahvâl ve eşkâlden başka bir sûretle hiçbir kimse der-dest ve tevkîf edilemez.
MÂDDE 73 - İşkence, eziyet, musâdere ve angarya memnû'dur.
MÂDDE 74 - Menâfi'-i umûmiye için lüzûmu usûlen tahakkuk etmedikçe ve kânûn-ı mahsûs mûcibince değer pahâsı peşin verilmedikçe hiçbir kimsenin mâlî istimvâl ve mülkü istimlâk olunamaz.
Fevka'l-âde ahvâlde kânûn mûcibince tahmîl olunacak naktî, aynî ve sa'y ü amele mûte'allik mükellefiyetler müstesnâ olmak üzere hiçbir kimse hiçbir fedâkârlığa icbâr edilemez.
MÂDDE 75 - Hiçbir kimse mensûb olduğu dîn, mezheb, tarîkat ve felsefî içtihadından dolayı mü'âheze edilemez. Âsâyiş, âdâb-ı mu'âşeret-i umûmiye ve kavânine mugâyir olmamak üzere her türlü âyinler serbesttir.
MÂDDE 76 - Kânûn ile mu'ayyen olan usûl ve ahvâl hâricinde kimsenin meskenine girilemez ve üzeri taharri edilemez.
MÂDDE 77 - Matbû'ât, kânûn dâ'iresinde serbesttir ve neşredilmeden evvel teftîş, mu'âyeneye tâbî' değildir.
MÂDDE 78 - Seferberlikte idâre-i örfiye hâlinde veyâhûd müstevlî emrâzdan dolayı kânûnen müttehaz tedâbir icâbâtından olarak vaz' edilecek takyîdât müstesnâ olmak üzere seyâhat hiçbir sûretle takyîdâta tâbî' tutulamaz.
MÂDDE 79 - Ukûdun, sa'y ü amelin, temellük ve tasarrufun, içtimâ'atın, cem'iyetlerin ve şirketlerin hudûd-ı hürriyeti kânûnlar ile musarrahtır.
MÂDDE 80 - Hükûmetin nezâret ve murâkabesi altında ve kânûn dâ'iresinde her türlü tedrîsât serbesttir.
MÂDDE 81 - Postalara verilen evrâk, mektûplar ve her nev'i emânetler salâhiyetdâr müstantik ve mahkeme karârı olmadıkça açılmaz ve telgraf ve telefon ile vaki' olan muhâberâtın mahremiyeti ihlâl olunamaz.
MÂDDE 82 - Türkler, gerek şahıslarına, gerek âmmeğe mûte'allik olarak kavânin ve nizâmâta muhâlîf gördükleri husûsatta merci'ine ve Türkiye Büyük Millet Meclisine münferiden veyâ müçtemi'an ihbâr ve şikâyette bulunabilirler. Şahsa â'id olarak vukû' bulan müracâ'atın neticesi müsted'îye tahrîren tebliğ olunmak mecbûrîdir.
MÂDDE 83 - Hiç kimse kânûnen tâbî' olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye celb ve sevk olunamaz.
MÂDDE 84 - Vergi, Devletin umûmî masârifine halkın iştirâki demektir.
Bu esâsa mugâyir olarak hakîkî veyâ hükmi şahıslar tarafından veyâ onlar nâmına rûsûm, â'sâr ve sâ'ir tekâlif alınması memnû'dur.
MÂDDE 85 - Vergiler ancak bir kânûn ile tarh ve cibâyet olunabilir.
Devlet, vilâyet idâre-i husûsiyeleri ve belediyelerce te'âmülen cibâyet edilmekte olan rûsûm ve tekâlifin kânûnları tanzim edilinceye kadar kemâkân cibâyete devâm olunabilir.
MÂDDE 86 - Harb hâlinde veyâ harbi icâb ettirecek bir vaz'iyet hudusunda veyâ isyân zuhûrunda veyâhûd Vatan ve Cumhûriyet aleyhinde kuvvetli ve fi'î teşebbûsât vukû'unu mü'eyyit kat'î emârât görüldükte İcrâ Vekilleri Hey'eti müddeti bir ayı tecâvüz etmemek üzere umûmî veyâ mevzi'î idâre-i örfiye i'lân edebilir ve keyfiyet hemen Meclisin tasdîkine arz olunur. Meclis idâre-i örfiye müddetini inde'l-icâb tezyît veyâ tenkîs edebilir. Meclis müçtemi' değilse der-hâl içtimâ'a da'vet olunur.
İdâre-i örfiyenin fazla temâdisi Meclisin karârına mütevakıftır.
İdâre-i örfiye, şahsî ve ikâmetgâh masûniyetlerinin, matbû'ât, mürâselât, cem'iyet, şirket hürriyetlerinin muvakkaten takyît veyâ ta'likî demektir.
İdâre-i örfiye mintakasıyla bu mintaka dâhilinde tatbîk olunacak ahkâm ve mu'âmelâtın sûret-i icrâsı ve harb hâlinde dahi masûniyet ve hürriyetlerin tarz-ı takyîd ve ta'likî kânûnla tesbît olunur.
MÂDDE 87 - İptidâî tahsîl bütün Türkler için mecbûrî Devlet mekteplerinde meccânîdir.

MÂDDE 88 - Türkiye ahâlisine dîn ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık i'tibâriyle (Türk) itlâk olunur.

Türkiye'de veyâ hâriçte bir Türk babanın sulbünden doğan veyâhûd Türkiye'de mütemekkin bir ecnebî babanın sulbünden Türkiye'de doğup da memleket dâhilinde ikâmet ve sinn-i rüşde vusûlünde resmen Türklüğü ihtiyâr eden veyâhûd vatandaşlık kânûnu mûcibince Türklüğe kabûl olunan herkes Türktür. Türklük sıfatı kânûnen mu'ayyen olan ahvâlde izâ'e edilir.

ALTINCI FASIL
Mevadd-ı Müteferrika
Vilâyât

MÂDDE 89 - Türkiye coğrafi vaz'iyet ve iktisâdî münâsebet nokta-i nazarından vilâyetlere, vilâyetler kazâlara, kazâlar nâhiyelere münkasımdır ve nâhiyeler de kasaba ve köylerden tereküp eder.

MÂDDE 90 - Vilâyetlerle şehir, kasaba ve köyler hükmî şahsiyeti hâ'izdir.

MÂDDE 91 - Vilâyetler umuru tevsî'-i me'zûniyet ve tefrîk-i vezâ'if esâsi üzerine idâre olunur.

ME'MÜRİN

MÂDDE 92 - Hukûk-ı siyâsiyeyi hâ'iz her Türk ehliyet ve istihkâkına göre Devlet me'mûriyetlerinde istihdâm olunmak hakkını hâ'izdir.

MÂDDE 93 - Bi'l-umûm me'mûrların evsâfı, hukûku, vezâ'ifi ma'âş ve muhassasâtı ve sûret-i nasb ve azilleri ve terfi' ve terakkîleri kânûn-ı mahsûs ile mu'ayyendir.

MÂDDE 94 - Kânûna muhâlif olan umûrda âmire itâ'at me'mûru mes'uliyetten kurtaramaz.

UMÛR-I MÂLİYE

MÂDDE 95 - Muvâzene-i Umûmiye kânûnu müte'âllik olduğu sene-i mâliyenin duhûlünde mevki'-i icrâyâ konulabilmek için lâyihası ve merbûtu bütçeler ve cetveller nihâyet teşrîn-i sâninin iptidâsında Meclise takdîm olunur.

MÂDDE 96 - Devlet emvâlinden muvâzene hâricinde sarfiyât câ'iz değildir.

MÂDDE 97 - Muvazene-i Umûmiye kânûnunun hükmü bir seneye mahsûstur.

MÂDDE 98 - Hesâb-ı Kat'î kânûnu müte'âllik olduğu sene bütçesinin devre-i hesâbiyesi zarfında istihsâl olunan vâridât ile yine o sene vukû' bulan te'diyâtın hakikî miktarını mübeyyin kânûndur. Bunun şekil ve taksimâtı Muvazene-i Umûmiye Kânûnuna tamâmiyle mütenâzir olacaktır.

MÂDDE 99 - Hesâb-ı Kat'î Kânûnunun lâyihası müte'âllik olduğu senenin sonundan i'tibâren nihâyet ikinci senenin teşrîn-i sânisinin iptidâsına kadar Büyük Millet Meclisine takdîm olunmak mecbûrdur.

TEŞKÎLÂT-I ESÂSİYE KÂNÛNUNA Â'İD ZEVÂBIT

MÂDDE 100 - Büyük Millet Meclisine merbûtu ve Devletin vâridât ve masârifâtını kânûn-ı mahsûsuna tevfiқан murâkabe ile mükellef bir Dîvân-ı Muhâsebât mü'essestir.

MÂDDE 101 - Dîvân-ı Muhâsebât umûmî mutâbakat beyânnâmesini ta'alluk ettiği hesab-ı kat'î kânûnunun Mâliyece Büyük Millet Meclisine takdîmi târihinden i'tibâren nihâyet altı ay zarfında Meclise takdîm eder.

MÂDDE 102 - İşbu Teşkilât-ı Esâsiye kânûnunun ta'dîli aşağıdaki şerâ'ite tâbi'dir :

Ta'dîl teklifi Meclis A'zâ-yı mürettebesinin lâ-akal bir sülûsü tarafından imzâ olunmak şarttır.

Ta'dîlât ancak aded-i mürettebin sülûsân ekseriyet-i ârâsıyla kabûl olunabilir.

İşbu kânûnun şekli-i Devletin Cumhûriyet olduğuna dâ'ir olan birinci maddesinin ta'dîl ve tağyîri hiçbir sûretle teklif dahi edilemez.

MÂDDE 103 - Teşkilât-ı Esâsiye Kânûnunun hiçbir maddesi, hiçbir sebep ve bahâne ile ihmâl veyâ ta'til olunamaz.

Hîçbir kânûn Teşkilât-ı Esâsiye Kânûnuna münâfi olamaz.

MÂDDE 104 - 1293 târihli Kânûn-ı Esâsî ile mevâddı mu'addelesi ve 20 Kânûn-ı Sâni 1337 târihli Teşkilât-ı Esâsiye Kânûnu ve müzeyyelât ve ta'dîlâtı mülğâdır.

MÂDDE 105 - Bu kânûn târih-i neşrinden i'tibâren mer'iyü'l-icrâdır.

MUVAKKAT MÂDDE - Türkiye Büyük Millet Meclisine intihâb edilen ve edilecek olan bi'l-umûm mensûbîn-i askeriyenin tâbi' olacakları şerâ'it hakkındaki 19 Kânûn-ı Evvel 1339 târihli kânûn ahkâmı bâkîdir.

16 Ramazân 1342 ve 20 Nisân 1340

BİRİNCİ BÖLÜM

Esas hükümler

MADDE 1 – Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

MADDE 2 – Türkiye Devleti cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve devrimcidir. Devlet dili Türkçedir. Başkenti Ankara'dır.

MADDE 3 – Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.

MADDE 4 – Türk milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır.

MADDE 5 – Yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisinde belirir ve onda toplanır.

MADDE 6 – Meclis, yasama yetkisini kendi kullanır.

MADDE 7 – Meclis, yürütme yetkisini kendi seçtiği Cumhurbaşkanı ve onun tâyin edeceği Bakanlar Kurulu eliyle kullanır.

Meclis, Hükümeti her vakit denetleyebilir ve düşürebilir.

MADDE 8 – Yargı hakkı, millet adına usul ve kanuna göre bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır.

İKİNCİ BÖLÜM

Yasama görevi

MADDE 9 – Türkiye Büyük Millet Meclisi, özel kanuna göre, millet tarafından seçilmiş milletvekillerinden kurulur.

MADDE 10 – Milletvekili seçmek, yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türkün hakkıdır.

MADDE 11 – Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk milletvekili seçilebilir.

MADDE 12 – Yabancı Devlet resmî hizmetinde bulunanlar terhipli cezaları gerektiren suçlardan veya hırsızlık, sahtecilik, dolandırıcılık, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflâs suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, kısıtlılar, yabancı Devlet uyrukluğunu ileri sürenler, kamu hizmetlerinden yasaklılar, Türkçe okuyup yazma bilmiyenler milletvekili seçilemezler.

MADDE 13 – Büyük Millet Meclisinin seçimi dört yılda bir yapılır.

Süresi biten milletvekilleri tekrar seçilebilirler.

Eski Meclis, yeni Meclisin toplanmasına kadar devam eder.

Yeni seçim yapılmasına imkân görülmezse, toplanma dönemi bir yıl daha uzatılabilir. Her milletvekili, yalnız kendini seçen çevrenin değil bütün milletin vekilidir.

MADDE 14 – Büyük Millet Meclisi, her yıl, Kasım ayı başında çağrısız toplanır. Meclis, üyelerinin memleket içinde dolaşmaları, inceleme yapmaları, denetleme vazifelerine hazırlanmaları ve dinlenmeleri için çalışmasına yılda altı aydan fazla araveremez.

MADDE 15 – Kanun teklif etme hakkı, Meclis üyelerinin ve Bakanlar Kurulundur.

MADDE 16 – Milletvekilleri Meclise katıldıklarında şöyle andiçerler:

“Namusum üzerine söz veririm ki:

Vatanın ve milletin mutluluğuna, esenliğine, milletin kayıtsız şartsız egemenliğine aykırı bir amaç gütmeyeceğim ve Cumhuriyet esaslarına bağlılıktan ayrılmıyacağım.”

MADDE 17 – Bir milletvekili ne Meclis içindeki oy, düşünce ve demeçlerinden, ne de Meclisteki oy, düşünce ve demeçlerini Meclis dışında söylemek ve açığa vurmaktan sorumlu değildir. Seçiminden gerek önce ve gerekse sonra üstüne suç atılan bir milletvekili Kamutayın kararı olmadıkça sanık olarak sorgulanamaz, tutulamaz ve yargılanamaz. Cinayetten suçüstü yakalanma hali bu hükmün dışındadır. Ancak bu halde yetkili makam bunu hemen Meclise bildirmek ödevindedir. Seçiminden önce veya sonra bir milletvekili hakkında verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi milletvekilliği süresinin sonuna bırakılır. Milletvekilliği süresi içinde zamanaşımı yürümez.

MADDE 18 – Milletvekillerinin yıllık ödenekleri özel kanun gösterir.

MADDE 19 – Araverme sırasında Cumhurbaşkanı veya Meclis Başkanı gerekli görürse Meclisi toplanmaya çağırabilir. Üyelerden beşte birinin istemesi üzerine de Meclis Başkanı Meclisi toplanmaya çağırır.

MADDE 20 – Meclis görüşmeleri herkese açıktır ve olduğu gibi yayılır.

Fakat Meclis, İçtüzük hükümlerine uygun olarak kapalı oturumlar dahi yapabilir. Kapalı oturumlardaki görüşmeleri yaymak Meclisin kararına bağlıdır.

MADDE 21 – Meclis, görüşmelerini İçtüzük hükümlerine göre yapar.

MADDE 22 – Soru, gensoru ve Meclis soruşturması, Meclisin yetkilerinden olup bunların nasıl yapılacağı İçtüzükte gösterir.

MADDE 23 – Milletvekilliği ile Hükümet memurluğu bir kişide birleşemez.

MADDE 24 – Türkiye Büyük Millet Meclisi kamutayı her Kasım ayı başında kendine bir yıl için bir Başkan, üç Başkanvekili seçer.

²⁵ Türkiye Cumhuriyeti, Resmî Gazete, S. 5905, 15.01.1945, s. 8178 – 8181.

MADDE 25 – Seçim dönemi bitmeden Meclis, üyelerinin tam sayısının saltçokluğu ile seçim yenilemeğe karar verirse, yeni toplanan Meclisin seçim dönemi Kasım ayından başlar. Kasımdan önceki toplantı, olağanüstü toplantı sayılır.

MADDE 26 – Kanun koymak, kanunlarda değişiklik yapmak, kanunları yorumlamak, kanunları kaldırmak, Devletlerle sözleşme, andlaşma ve barış yapmak, harp ilân etmek, Devletin bütçe ve kesinhesap kanunlarını incelemek ve onamak, para basmak, tekelli ve akçalı yüklenme sözleşmelerini ve imtiyazları onamak ve bozmak, genel ve özel af ilân etmek, cezaları hafifletmek ve değiştirmek, kanun soruşturmalarını ve kanun cezalarını ertelemek, mahkemelerden çıkıp kesinleşen ölüm cezası hükümlerini yerine getirmek gibi görevleri Büyük Millet Meclisi ancak kendisi yapar.

MADDE 27 – Bir milletvekilinin vatan hayınlığı ve milletvekilliği sırasında yiyicilik suçlarından biriyle sanık olduğuna Türkiye Büyük Millet Meclisi kamutayı hazır üyelerin üçte iki oy çokluğu ile karar verilir yahut on ikinci maddede yazılı suçlardan biriyle hüküm giyer ve bu da kesinleşirse milletvekilliği sıfatı kalkar.

MADDE 28 – Çekilme, kanun hükümleri gereğince kısıtlama, özürsüz ve izinsiz iki ay Meclise devamsızlık yahut memurluk kabul etme hallerinde milletvekilliği düşer.

MADDE 29 – Ölen yahut yukardaki maddeler gereğince milletvekilliği sıfatı kalkan veya düşen milletvekilinin yerine bir başkası seçilir.

MADDE 30 – Büyük Millet Meclisi, kendi kolluk işlerini başkanın eliyle düzenler ve yürütür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yürütme görevi

MADDE 31 – Türkiye Cumhurbaşkanı, Büyük Millet Meclisi kamutayı tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Cumhurbaşkanlığı görevi, yeni Cumhurbaşkanının seçimine kadar sürer. Yeniden seçilmek olur.

MADDE 32 – Cumhurbaşkanı, Devletin başındadır. Bu sıfatla törenli oturumlarda Meclise ve gerekli gördükçe bakanlar kuruluna Başkanlık eder ve Cumhurbaşkanı kaldıkça Meclis tartışma ve görüşmelerine katılamaz ve oy veremez.

MADDE 33 – Cumhurbaşkanı, hastalık ve memleket dışı yolculuk gibi bir sebeple görevini yapamaz veya ölüm, çekilme ve başka sebeplerle Cumhurbaşkanlığı açık kalırsa Büyük Millet Meclisi Başkanı vekil olarak Cumhurbaşkanlığı görevini yapar.

MADDE 34 – Cumhurbaşkanlığı boş kaldığında Meclis toplanırsa Cumhurbaşkanı hemen seçer.

Meclis toplanık değilse Başkanı tarafından hemen toplanmaya çağırılarak Cumhurbaşkanı seçilir. Meclisin seçim dönemi sona ermiş veya seçimin yenilenmesine karar verilmiş olursa Cumhurbaşkanı gelecek Meclis seçer.

MADDE 35 – Cumhurbaşkanı Meclisin kabul ettiği kanunları on gün içinde ilân eder.

Cumhurbaşkanı uygun bulmadığı kanunları bir daha görüşülmek üzere gene on gün içinde gerekçesi ile birlikte Meclise geri verir. Anayasa ile Bütçe Kanunu bu hüküm dışındadır.

Meclise geri verilen kanunu gene kabul ederse Cumhurbaşkanı onu ilân etmek ödevindedir.

MADDE 36 – Cumhurbaşkanı her yıl Kasım ayında Hükümetin geçen yıldaki çalışmaları ve giren yıl içinde alınması uygun görülen tedbirler hakkında bir söylev verir. Yahut söylevini Başkana okutur.

MADDE 37 – Cumhurbaşkanı, yabancı Devletler yanında Türkiye Cumhuriyetinin siyasi temsilcilerini tâyin eder ve yabancı Devletlerin siyasi temsilcilerini kabul eder.

MADDE 38 – Cumhurbaşkanı seçiminden hemen sonra Meclis önünde şöyle andıçer:

“Namusum üzerine söz veririm ki:

Cumhurbaşkanı olarak, Cumhuriyet kanunlarını, milletin egemenlik esaslarını sayacağım;
ve bunları müdafaa edeceğim;

Türk milletinin mutluluğuna bütün bağlılığım, bütün kuvvetimle çalışacağım;

Türk Devletine yönelecek her tehlikeyi en son şiddetle önliyeceğim;

Türkiye'nin şanını şerefini koruyup yükseltmek, üstüme aldığım görevin isterlerini yerine getirmek için olanca varlığımla çalışmaktan asla ayrılmıyacağım.”

MADDE 39 – Cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararlar Başbakan ile birlikte ilgili Bakan tarafından imzalanır.

MADDE 40 – Başkomutanlık, Türkiye Büyük Millet Meclisinin yüce varlığından ayrılmaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur. Harp kuvvetlerinin komutası barışta özel kanuna göre Genelkurmay Başkanlığına ve seferde Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından tâyin edilecek kimseye verilir.

MADDE 41 – Cumhurbaşkanı, vatan hayınlığı halinde Büyük Millet Meclisine karşı sorumludur. Cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararlardan doğacak sorumlular 39 uncu madde gereğince bu kararları imzalayan Başbakanın ve ilgili Bakanındır.

Cumhurbaşkanının özlük işlerinden dolayı sorumluması gerekirse, Anayasanın milletvekilliği dokunulmazlığı ile ilgili 17 nci maddesi hükümlerine uyulur.

MADDE 42 – Cumhurbaşkanı, Hükümetin teklifi üzerine, daimî mâlûllük veya kocama gibi özlük sebeplerden dolayı belli kimselerin cezalarını kaldırabilir veya hafifletebilir.

Cumhurbaşkanı, Büyük Millet Meclisi tarafından sanıklanarak hüküm giyen Bakanlar hakkında bu yetkiyi kullanamaz.

MADDE 43 – Cumhurbaşkanının ödeneği özel kanunla gösterilir.

MADDE 44 – Başbakan, Cumhurbaşkanınca Meclis üyeleri arasından tâyin olunur.

Öteki Bakanlar Başbakanca Meclis üyeleri arasından seçilip tamamı Cumhurbaşkanı tarafından onandıktan sonra Meclise sunulur.

Meclis toplanık değilse sunma işi Meclisin toplanmasına bırakılır.

Hükümet, tutacağı yolu ve siyasi görüşünü en geç bir hafta içinde Meclise bildirir ve ondan güven ister.

MADDE 45 – Bakanlar, Başbakanın reisliği altında (Bakanlar Kurulu) nu meydana getirir.

MADDE 46 – Bakanlar Kurulu, Hükümetin genel politikasından birlikte sorumludur.

Bakanların her biri kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden ve politikasının genel gidişinden tek başına sorumludur.

MADDE 47 – Bakanların görev ve sorumluları özel kanunla gösterilir.

MADDE 48 – Bakanlıkların kuruluşu özel kanuna bağlıdır.

MADDE 49 – İzinli veya herhangi bir sebeple özürlü olan bir Bakana, Bakanlar Kurulu üyelerinden bir başkası geçici olarak vekillik eder. Ancak bir Bakan birden fazlasına vekillik edemez.

MADDE 50 – Bakanlardan birinin Yücedivana yollanması hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisince verilen karar, kendisini Bakanlıktan da düşürür.

MADDE 51 – İdare dâvalarına bakmak ve idare uyuşmazlıklarını çözmek Hükümetçe hazırlanarak kendine verilecek kanun tasarıları ve imtiyaz sözleşme ve şartlaşmaları üzerine düşünüşünü bildirmek, gerek kendi özel kanunu ve gerek başka kanunlarla gösterilen görevleri yapmak üzere bir Danıştay kurulur. Danıştay başkanları ve üyeleri, daha önce önemli görevlerde bulunmuş, uzmanlıkları, bilgileri ve görgüleriyle belirgin kimseler arasından Büyük Millet Meclisince seçilir.

MADDE 52 – Bakanlar Kurulu, kanunların uygulanışını göstermek yahut kanunun emrettiği işleri belirtmek üzere içinde yeni hükümler bulunmamak ve Danıştayın incelemesinden geçirilmek şartıyla tüzükler çıkarır.

Tüzükler Cumhurbaşkanının imzası ve ilâniyle yürürlüğe girer.

Tüzüklerin kanunlara aykırılığı ileri sürüldükte bunun çözüm yeri Türkiye Büyük Millet Meclisidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yargı erki

MADDE 53 – Mahkemelerin kuruluşu görev ve yetkileri kanunla gösterilir.

MADDE 54 – Yargıçlar, bütün dâvaların görülmesinde ve hükmünde bağımsızdırlar ve bu işlerine hiçbir türlü karışamaz. Ancak kanun hükmüne bağılıdırlar.

Mahkemelerin kararlarını Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Bakanlar Kurulu hiçbir türlü değiştiremezler, başkalamazlar, geciktiremezler ve hükümlerinin yerine getirilmesine engel olamazlar.

MADDE 55 – Yargıçlar, kanunda gösterilen usuller ve haller dışında görevlerinden çıkarılamazlar.

MADDE 56 – Yargıçların nitelikleri, hakları, görevleri, aylık ve ödenekleri, nasıl tâyin olunacakları ve görevlerinden nasıl çıkarılacakları özel kanunla gösterilir.

MADDE 57 – Yargıçlar, kanunla gösterilenlerden başka genel veya özel hiçbir görev alamazlar.

MADDE 58 – Mahkemelerde yargılamalar herkese açıktır.

Yalnız yargılama usulü kanunları gereğince bir yargılamanın kapalı olmasına mahkeme karar verebilir.

MADDE 59 – Herkes mahkeme önünde haklarını korumak için gerekli gördüğü yasal araçları kullanmakta serbesttir.

MADDE 60 – Hiçbir mahkeme görev ve yetkisi içindeki dâvalara bakmazlık edemez. Görev ve yetki dışında olan dâvalar ancak bir kararla reddolunur.

Yücedivan

MADDE 61 – Bakanları, Danıştay ve Yargıtay başkanları ve üyelerini ve Cumhuriyet Başsavcısını görevlerinden dolayı doğacak işlerden dolayı yargılamak için Yücedivan kurulur.

MADDE 62 – Yücedivan üyeliği için, on biri Yargıtay, onu Danıştay başkanları ve üyeleri arasından ve kendi Genelkurulları tarafından gerekli görüldükte gizli oyla yirmi bir kişi seçilir.

Bunlar gizli oy ve salt çoklukla içlerinden birini Başkan ve birini Başkanvekili seçerler.

MADDE 63 – Yücedivan bir Başkan ve on dört üye ile kurulur ve kararlarını salt çoklukla verir.

Geri kalan altı kişi gerektiğinde kurulun eksikliğini tamamlamak için yedek üye durumundadır.

Bu yedek üyeler, üçü Yargıtay, üçü Danıştay'dan seçilmiş üyeler arasından olmak üzere adçekme ile ayrılır.

Başkanlığa ve Başkan vekilliğine seçilenler bu adçekmeye girmezler.

MADDE 64 – Yücedivanın savcılık görevi, Başsavcılık tarafından görülür.

MADDE 65 – Yücedivanın kararları kesindir.

MADDE 66 – Yücedivan kanunlara göre yargılar ve hüküm verir.

MADDE 67 – Yücedivan gerekli görüldüğünde Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla kurulur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Türklerin kamu hakları

MADDE 68 – Her Türk hür doğar, hür yaşar. Hürriyet başkasına zarar vermiyecek her şeyi yapabilmektir.

Tabii haklardan olan hürriyetin herkes için sınırı, başkalarının hürriyeti sınırındır. Bu sınırı ancak kanun çizer.

MADDE 69 – Türkler kanun karşısında eşittirler ve ayrıksız kanuna uymak ödevindedirler. Her türlü grup, sınıf, aile ve kişi ayrıcalıkları kaldırılmıştır ve yasaktır.

MADDE 70 – Kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, söz, yayım, yolculuk, bağış, çalışma, mülkedinme, malını ve hakkını kullanma, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hakları ve hürriyetleri Türklerin tabii haklarıdır.

MADDE 71 – Cana, mala, ırza, konuta hiçbir türlü dokunulamaz.

MADDE 72 – Kanunda yazılı hal ve şekillerden başka türlü hiçbir kimse yakalanamaz ve tutulamaz.

MADDE 73 – İşkence, eziyet, zorluluk ve angarya yasaktır.

MADDE 74 – Kamu faydasına gerekli olduğu usulüne göre anlaşılmadıkça ve özel kanunları gereğince değer pahası peşin verilmedikçe hiç kimsenin malı ve mülkü kamulaştırılmaz.

Çiftçiyi toprak sahibi kılmak ve ormanları devletleştirmek için alınacak toprak ve ormanların kamulaştırma karşılığı ve bu karşılıkların ödeneşi özel kanunlarla gösterilir.

Olağanüstü hallerde kanuna göre yükletilecek para ve mal ve çalışma ödevleri dışında hiçbir kimse başka hiçbir şey yapmaya ve vermeye zorlanamaz.

MADDE 75 – Hiçbir kimse felsefe inanından, din ve mezhebinden dolayı kınanamaz. Güvenliği ve edep törelerine ve kanunlar hükümlerine aykırı bulunmamak üzere her türlü din törenleri serbesttir.

MADDE 76 – Kanunda yazılı usul ve haller dışında kimsenin konutuna girilemez ve üstü aranamaz.

MADDE 77 – Basın, kanun çerçevesinde serbesttir ve yayımından önce denetlenemez, yoklanamaz.

MADDE 78 – Seferberlik ve sıkıyönetim hallerinin veyahut salgın hastalıklardan dolayı kanun gereğince alınacak tedbirlerin gerektirdiği kısıntıların dışında yolculuk hiçbir kayıt altına alınmaz.

MADDE 79 – Bağışların, çalışmaların mülkedinme ve hak ve mal kullanmanın, toplanmaların, derneklerin ve ortakların serbestlik sınırı kanunlarla çizilir.

MADDE 80 – Hükümetin gözetimi ve denetlemesi altında ve kanun çerçevesinde her türlü öğretim serbesttir.

MADDE 81 – Postalara verilen kâğıtlar, mektuplar ve her türlü emanetler yetkili sorgu yargıcı veya yetkili mahkeme kararı olmadıkça açılmaz ve telgraf ve telefonla haberleşmenin gizliliği bozulamaz.

MADDE 82 – Türkler gerek kendileri, gerek kamu ile ilgili olarak kanunlara ve tüzüklere aykırı gördükleri hallerde yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine tek başlarına veya toplu olarak haber verebilir ve şikâyette bulunabilirler. Haber veya şikâyeti alan makam kişi ile ilgili başvuruların sonucunu dilekçeye yazılı olarak bildirmek ödevindedir.

MADDE 83 – Hiç kimse kanunca bağlı olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye verilemez ve yollanamaz.

MADDE 84 – Vergi, Devletin genel giderleri için halkın pay vermesi demektir.

Bu esasa aykırı olarak gerçek veya tüzel kişiler tarafından veya onlar adına resimler, ondalık alınması ve başka yüklemeler yapılması yasaktır.

MADDE 85 – Vergi ancak kanunla salınır ve alınır.

Devletçe illerin özel idarelerince ve belediyelerce alınagelmekte olan resimler ve yüklemeler, kanunları yapıncaya kadar alınabilir.

MADDE 86 – Harp halinde veya harbi gerektirecek bir durum başgösterdikde veya ayaklanma olduğunda yahut vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olduğunu gösterir kesin belirtiler görüldükte Bakanlar Kurulu, süresi bir ayı aşmamak üzere yurdun bir kesiminde veya her yerinde sıkıyönetim ilân edebilir ve bunu hemen Meclisin onamasına sunar. Meclis sıkıyönetim süresini, gerekirse uzatabilir veya kısaltabilir. Meclis toplanık değilse hemen toplanmaya çağırılır.

Sıkıyönetim süresi ancak Meclisin kararıyla uzatılabilir.

Sıkıyönetim, kişi ve konut dokunulmazlığının, basın, gönderişme, dernek, ortaklık hürriyetlerinin geçici olarak kayıtlanması veya durdurulması demektir.

Sıkıyönetim bölgesiyle bu bölgede hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, harp halinde de dokunulmazlığın ve diğer hürriyetlerin nasıl kayıtlanabileceği veya durdurulacağı kanunla gösterilir.

MADDE 87 – Kadın, erkek bütün Türkler ilk öğretimden geçmek ödevindedirler. İlk öğretim Devlet okullarında parasızdır.

MADDE 88 – Türkiye’de din ve ırk ayırd edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese “Türk” denir.

Türkiye’de veya Türkiye dışında bir Türk babadan gelen yahut Türkiye’de yerleşmiş bir yabancı babadan Türkiye’de dünyaya gelipte memleket içinde oturan ve erginlik yaşına vardığında resmî olarak Türk vatandaşlığını isteyen yahut Vatandaşlık Kanunu gereğince Türklüğe kabul olunan herkes Türktür.

Türklük sıfatının kaybı kanunda yazılı hallerde olur.

ALTINCI BÖLÜM

Türlü maddeler

İller

MADDE 89 – Türkiye, coğrafya durumu ve ekonomi ilişkileri bakımından illere, iller ilçelere, ilçeler bucaklara bölünmüştür ve bucaklar da kasaba ve köylerden meydana gelir.

MADDE 90 – İllerle şehir, kasaba ve köyler tüzelkişilik sahibidirler.

MADDE 91 – İllerin işleri, yetki genişliği ve görev ayrımı esaslarına göre idare olunur.

Memurlar

MADDE 92 – Siyasi hakları olan her Türkün yeterliğine ve hakedişine göre, devlet memuru olmak hakkıdır.

MADDE 93 – Bütün memurların nitelikleri, hakları, görevleri, aylık ve ödenekleri, göreve alınmaları ve görevden çıkarılmaları, yükselme ve ilerlemeleri özel kanunla gösterilir.

MADDE 94 – Kanuna aykırı işlerde üstün emrine uymuş olmak memuru sorumdan kurtarmaz.

Maliye işleri

MADDE 95 – Bütçe Kanunu tasarısı ve buna bağlı bütçeler ve cetvellerle katma bütçeler Meclise bütçe yılı başından enaz üç ay önce sunulur.

MADDE 96 – Devlet malları bütçe dışı harcanamaz.

MADDE 97 – Bütçe Kanununun geçerliği bir yıldır.

MADDE 98 – Kesinhesap kanunu ilişkin olduğu yıl bütçesinin hesap dönemi içinde elde edilen gelirle, gene o yıl ki ödemelerin gerçekleşmiş tutarını gösterir kanundur. Bunun şekli ve bölümleri bütçe kanunu ile tam karşılıklı olacaktır.

MADDE 99 – Her yılın kesinhesap kanunu tasarısı o yılın sonundan başlayarak en geç ikinci yıl Kasım ayı başına kadar Büyük Millet Meclisine sunulur.

MADDE 100 – Büyük Millet Meclisine bağlı ve Devletin gelirlerini giderlerini özel kanuna göre denetlemekle görevli bir Sayıştay kurulur.

MADDE 101 – Sayıştay, genel uygunluk bildirimini ilişkin olduğu kesinhesap kanununun maliyece Büyük Millet Meclisine verilmesi tarihinden başlayarak en geç altı ay içinde Meclise sunar.

Anayasanın dayanakları

MADDE 102 – Anayasada değişiklik yapılması aşağıdaki şartlara bağlıdır:

Değişiklik teklifinin Meclis tamüyesinin enaz üçte biri tarafından imzalanması şarttır.

Değişiklikler ancak tamsayımın üçte iki oy çokluğu ile kabul edilir.

Bu kanunun, Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki birinci maddesinde değişiklik ve başkalaşma yapılması hiçbir türlü teklif dahi edilemez.

MADDE 103 – Anayasanın hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile savsanamaz ve işlerlikten alıkonamaz. Hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamaz.

MADDE 104 – 20 Nisan 1340 tarih ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu yerine mâna ve kavramda bir değişiklik yapılmaksızın Türkçeleştirilmiş olan bu kanun konulmuştur.

MADDE 105 – Bu kanun yayım tarihinde yürürlüğe girer.

12/1/1945

20 Nisan 1340 tarihli ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu

Birinci Fası

Ahkâmı esasiye

MADDE 1 - Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

MADDE 2 – Türkiye Devleti, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçıdır. Resmî dili Türkçedir. Makarrı Ankara şehridir.

MADDE 3 - Hâkimiyet bilâkaydüşart milletindir.

MADDE 4 - Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletın yegâne ve hakiki mümessili olup millet namına hakkı hâkimiyeti istimal eder.

MADDE 5 - Teşri salâhiyeti ve icra kudreti Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder.

MADDE 6 - Meclis, teşri salâhiyetini bizzat istimal eder.

MADDE 7 - Meclis, icra salâhiyetini, kendi tarafından müntehap Reiscumhur ve onun tâyin edeceği bir İcra Vekilleri Heyeti marifetiyle istimal eder.

Meclis, Hükümeti her vakit murakabe ve iskat edebilir.

MADDE 8 - Hakkı kaza, Millet namına, usulü ve kanunu dairesinde müstakil mahakim tarafından istimal olunur.

İkinci Fası

Vazifei teşriye

MADDE 9 - Türkiye Büyük Millet Meclisi, kanunu mahsusuna tevfikân Millet tarafından müntehap mebuslardan müteşekkildir.

MADDE 10 - 22 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir.

MADDE 11 - Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk, mebus seçilebilir.

MADDE 12 - Ecnebi hizmeti resmiyesinde bulunanlar, mücazâtı terhibiye veya sirkat, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal, hileli iflâs cürümlerinden biriyle mahkûm olanlar, mahcurlar, tabiiyeti ecnebiye iddiasında bulunanlar, hukuku medeniyeden iskat edilmiş olanlar, Türkçe okuyup yazmak bilmiyenler mebus intihap olunamazlar.

MADDE 13 - Büyük Millet Meclisinin intihabı dört senede bir kere icra olunur.

Müddeti biten mebusların tekrar intihap edilmeleri caizdir.

Sabık Meclis lâhik Meclisin içtimama kadar devam eder.

Yeni intihabatın icrasına imkân görülmediği takdirde içtima devresinin bir sene temdidı caizdir.

Her mebus yalnız kendini intihap eden dairenin değil, umum Milletın vekilidir.

MADDE 14 - Büyük Millet Meclisi her sene Teşrinisani iptidasında davetsiz toplanır.

Meclis âzasının memleket dâhilinde devir, tetkik ve murakabe vazifelerinin ihzarı ve teneffüs ve istirahatleri için senede altı aydan fazla tatili faaliyet edemez.

MADDE 15 - Kanun teklif etmek hakkı Meclis âzasına ve İcra Vekilleri Heyetine aittir.

MADDE 16 - Mebuslar Meclise iltihak ettiklerinde şu şekilde tahlif olunurlar :

“Vatan ve Milletın saadet ve selâmetine ve Milletın bilâkaydüşart hâkimiyetine mugayir bir gaye takip etmeyeceğime ve Cumhuriyet esaslarına sadakatten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veririm.”

MADDE 17 – Hiç bir mebus Meclis dâhilindeki rey ve mütalâasından ve beyanatından ve Meclisteki rey ve mütalâasının ve beyanatının Meclis haricinde irat ve izharından dolayı mesul değildir. Gerek intihabından evvel ve gerek sonra aleyhine cürüm isnatolunan bir mebusun maznunen isticvabı veya tevkifi veyahut muhakemesinin icrası Heyeti Umumiyenin kararına menuttur. Cınai cürümüşhut bundan müstesnadır. Ancak bu taktirde makamı aidi Meclisi derhal haberdar etmekle mükelleftir. Bir mebusun intihabından evvel veya sonra aleyhine sâdir olmuş cezai bir hükmün infazı mebusluk müddetinin hitamına talik olunur. Mebusluk müddeti esnasında müruru zaman cereyan etmez.

MADDE 18 - Mebusların senevi tahsisatları kanunu mahsus ile tâyin olunur.

MADDE 19 - Tatil esnasında Reiscumhur veya Meclis Reisi lüzum görürse Meclisi içtimaa davet edebileceği gibi azadan beşte biri tarafından talep vukubulursa Meclis Reisi dahi Meclisi içtimaa davet eder.

MADDE 20 - Meclis müzakeratı alenidir ve harfiyen neşrolunur.

Fakat Nizamnamei Dahilide munderiç şeraite tevfikân Meclis hafi celseler dahi akdedebilir ve hafi celseler müzakeratının neşri Meclisin kararına menuttur.

MADDE 21 - Meclis, müzakeratını kendi Nizamnamei Dahilisi mucibince icra eder.

MADDE 22 - Sual ve istizah ve Meclis tahkikatı Meclisin cümlei salâhiyetinden olup şekli tatbiki Nizamnamei Dahili ile tâyin olunur.

MADDE 23 - Mebusluk ile Hükümet memuriyeti bir zat uhdesinde içtima edemez.

MADDE 24 - Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyeti Umumiyesi her Teşrinisani iptidasında bir sene için kendisine bir reis ve üç reis vekili intihap eder.

MADDE 25 - İntihap devresinin hitamından evvel Meclis adedi mürettibinin ekseriyeti mutlakasiyle intihabat teçdit olunursa yeni içtima eden Meclisin intihap devresi ilk Teşrinisaniden başlar.

Teşrinisaniden evvel vâkı olan içtima, fevkalâde bir içtima addolunur.

MADDE 26 - Büyük Millet Meclisi kavaninin vaz'ı, tadili, tefsiri, fesih ve ilgası, devletlerle mukavele, muahede ve sulh akti, harp ilânı, muvazenei umumiyei maliye ve Devletin umum hesabı katı kanunlarının tetkik ve tasdikı, meskükât darbı, inhisar ve malî taahhüdü mutazammın mukavelât ve imtiyazatın tasdikı ve feshi, umumi ve hususi af ilânı, cezaların tahfif ve tahvili, tahkikat ve mücazâtı kanuniyenin tecili, mahkemelerden sâdır olup katiyet kesbetmiş olan idam hükümlerinin infazı gibi vazai fi bizzat kendi ifa eder.

MADDE 27 - Bir mebusun vatana hiyanet ve mebusluğu zamanında irtikâp töhmetlerinden biriyle müttehem olduğuna Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyeti Umumiyesi âzayı mevcudesinin sülûsan ekseriyeti ârasiyle karar verilir veyahut on ikinci maddede münderiç ceraimden biriyle mahkûm olur ve mahkûmiyeti kaziyeyi muhkeme halini alırsa mebusluk sıfatı zail olur.

MADDE 28 - İstifa, esbabı meşrua dolayısıyla mahcuriyet, bilâmezuniyet ve mazeret iki ay Meclise ademi devam veyahut memuriyet kabulü hallerinde mebusluk zail olur.

MADDE 29 - Yukardaki maddeler mucibince mebusluk sıfatı zail veya sâkit olan veyahut vefat eden mebusun yerine bir diğeri intihap olunur.

MADDE 30 - Büyük Millet Meclisi, kendi zabıtasını Reisi marifetiyle tanzim ve idare eder.

Üçüncü Fasıll

Vazifei icraiye

MADDE 31 - Türkiye Reisicumhuru Büyük Millet Meclisi Heyeti Umumiyesi tarafından ve kendi âzası meyanından bir intihap devresi için intihapolunur. Vazifei riyaset yeni Reisicumhurun intihabına kadar devam eder. Tekrar intihapolunmak caizdir.

MADDE 32 - Reisicumhur, Devletin reisidir. Bu sıfatla merasimi mahsusada Meclise ve lüzum gördükçe İcra Vekilleri Heyetine riyaset eder. Reisicumhur Riyaseticumhur makamında bulundukça Meclis münakaşat ve müzakeratına iştirak edemez.

MADDE 33 - Reisicumhur hastalık ve memleket haricinde seyahat gibi bir sebeple vezaifini ifa edemez veya vefat, istifa ve sair sebep dolayısıyla Cumhuriyet Riyaseti inhilâl ederse Büyük Millet Meclisi Reisi vekâleten Reisicumhur vezaifini ifa eder.

MADDE 34 - Cumhur Riyasetinin inhilâlinde Meclis müçtemi ise yeni Reisicumhuru derhal intihabeder.

Meclis müçtemi değilse Reis tarafından hemen içtima davet edilerek Reisicumhur intihabedilir. Meclisin intihap devresi hitam bulmuş veya intihabatın tecdidine karar verilmiş olursa Reisicumhuru gelecek Meclis intihabeder.

MADDE 35 - Reisicumhur, Meclis tarafından kabul olunan kanunları on gün zarfında ilân eder.

Teşkilâtı Esasiye kanunları ile bütçe kanunları müstesna olmak üzere ilânını muvafık görmediği kanunları bir daha müzakere edilmek üzere esbabı mucibesıyla birlikte keza on gün zarfında Meclise iade eder.

Meclis, mezkûr kanunu bu defa da kabul ederse, onun ilânı Reisicumhur için mecburidir.

MADDE 36 - Reisicumhur, her sene Teşrinisanide Hükümetin geçen seneki faaliyetine ve o sene ittihaz edilmesi münasip görülen tedbirlere dair bir nutuk iradeder veyahut Başvekil kıraet ettirir.

MADDE 37 - Reisicumhur ecnebi devletlerin nezdine Türk Cumhuriyetinin siyasi mümessillerini tâyin ve ecnebi devletlerin siyasi mümessillerini kabul eder.

MADDE 38 - Reisicumhur intihabı akabinde ve Meclis huzurunda şusuretle yemin eder:

“Reisicumhur sıfatiyle Cumhuriyetin kanunlarına ve hâkimiyeti milliye esaslarına riayet ve bunları müdafaa, Türk Milletinin saadetine sadıkane ve bütün kuvvetimle sarfı mesai, Türk Devletine teveccüh edecek her tehlikeyi kemali şiddetle men, Türkiye'nin şan ve şerefini vikaye ve ilâya ve deruhte ettiğim vazifenin icabatına hasrınefs etmekten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veririm.”

MADDE 39 - Reisicumhurun ısdar edeceği bilcümle mukarrerat Başvekil ile vekili aidi taraflarından imza olunur.

MADDE 40 - Başkumandanlık Türkiye Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesinde mündemiç olup Reisicumhur tarafından temsil olunur. Kuvayı harbiyenin emrükumandası hizada kanunu mahsusuna tevfiikan Erkânı Harbiyei Umumiye Riyasetine ve seferde İcra Vekilleri Heyetinin inhası üzerine Reisicumhur tarafından nasbedilecek zata tevdi olunur.

MADDE 41 - Reisicumhur hiyaneti vataniye halinde Büyük Millet Meclisine karşı mesuldür. Reisicumhurun ısdar edeceği bilcümle mukarrerattan mütevellit mesuliyet 39 uncu madde mucibince mezkûr mukarreratı imza eden Başvekil ile vekili aidine racidir. Reisicumhurun hususâtı şahsiyesinden dolayı mesuliyeti lâzım geldikte işbu Teşkilâtı Esasiye kanununun masuniyeti teşriyyeye taalluk eden 17 nci maddesi mucibince hareket edilir.

MADDE 42 - Reisicumhur, Hükümetin inhası üzerine daimi malûliyet veya şeyhuhat gibi şahsi sebeplerden dolayı muayyen efradın cezalarını iskat veya tahfif edebilir. Reisicumhur, Büyük Millet Meclisi tarafından ittiham edilerek mahkûm olan vekiller hakkında bu salâhiyeti istimal edemez.

MADDE 43 - Reisicumhurun Tahsisatı Kanunu Mahsus ile tâyin olunur.

MADDE 44 - Başvekil, Reisicumhur canibinden ve Meclis âzası meyanından tâyin olunur.

Sair vekiller Başvekil tarafından, Meclis âzası arasından intihap olunarak heyeti umumiyesi Reisicumhurun tasdikıyla Meclise arz olunur.

Meclis müçtemi değilse arz keyfiyeti Meclisin içtimaina talik olunur.
Hükümet hattı hareket ve siyasi noktai nazarını âzami bir hafta zarfında Meclise bildirir ve itimat talep eder.

MADDE 45 - Vekiller Başvekilin riyaseti altında (İcra Vekilleri Heyeti) ni teşkil ederler.

MADDE 46 - İcra Vekilleri Heyeti Hükümetin umumi siyasetinden müştereken mesuldür.

MADDE 47 - Vekillerin vazife ve mesuliyetleri mahsus kanunla tâyin olunur.

MADDE 48 - Vekâletlerin teşkili tarzı, mahsus kanuna tabidir.

MADDE 49 - Mezun ve her hangi bir sebeple mazur olan bir vekile, İcra Vekilleri Heyeti âzasından bir diğeri muvakkaten niyabet eder. Ancak bir vekil bir vekâletten fazlasına niyabet edemez.

MADDE 50 - İcra Vekillerinden birinin Divanı Âliye sevkine dair Türkiye Büyük Millet Meclisince verilen karar vekâletten sukutu dahi mutazammındır.

MADDE 51 - İdari dâva ve ihtilâfları rüyet ve hal, Hükümetçe ihzar ve tevdi olunacak kanun lâyihaları ve imtiyaz mukavele ve şartnameleri üzerine beyanı mütalâa, gerek kendi kanunu mahsusu ve gerek kavanini saire ile muayyen vezaifi ifa etmek üzere bir Şûrayı Devlet teşkil edilecektir. Şûrayı Devletin rüesa ve âzası vezaifi mühimmede bulunmuş, ilm, ihtisas tecrübeleri ile mütemeyyiz zevat meyanından Büyük Millet Meclisince intihapolunur.

MADDE 52 - İcra Vekilleri Heyeti, kanunların suveri tatbikiyesini irae veyahut kanunun emrettiği hususâtı tesbit için ahkâmı cedideyi muhtevi olmamak ve Şûrayı Devletin nazarı tetkikinden geçirilmek şartıyla nizamnameler tedvin eder.

Nizamnameler, Reisicumhurun imza ve ilâniyle mamulünbîh olur.

Nizamnamelerin kavanine muğayereti iddia olundukta bunun mercii halli Türkiye Büyük Millet Meclisidir.

Dördüncü Fasıll

Kuvvei kazaiye

MADDE 53 - Mahkemelerin teşkilâtı, vazife ve salâhiyetleri kanunla muayyendir.

MADDE 54 - Hakimler bilcümle davaların muhakemesinde ve hükmünde müstakil ve her türlü müdahâlâtan azade olup ancak kanunun hükmüne tabidirler.

Mahkemelerin mukarrerarını Türkiye Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekilleri Heyeti hiç bir veçhile tebdil ve tağyir ve tehir ve infazı ahkâmına mümanaat edemez.

MADDE 55 - Hakimler kanunen muayyen olan usûl ve ahval haricinde azil olunamazlar.

MADDE 56 - Hakimlerin evsafı, hukuku, vezaifi maaş ve muhassasatları ve sureti nasp ve azilleri kanunu mahsus ile tâyin olunur.

MADDE 57 - Hâkimler kanunen muayyen vezaiften başka umumi ve hususi hiçbir vazife deruhde edemezler.

MADDE 58 - Mahkemelerde muhakemat alenidir.

Yalnız Usûlü Muhakemat Kanunu mucibince bir muhakemenin hafiyen cereyanına mahkeme karar verebilir.

MADDE 59 - Herkes, mahkeme huzurunda hukukunu müdafaa için lüzum gördüğü meşru vesaiti istimalde serbesttir.

MADDE 60 - Hiçbir mahkeme, vazife ve salâhiyeti dahilinde olan dâvaları rüyetten imtina edemez. Vazife ve salâhiyet haricinde olan dâvalar ancak bir karar ile reddolunur.

MADDE 61 - Vazifelerinden münbais hususatta İcra Vekilleri ile Şûrayı Devlet ve Temyiz Mahkemesi Rüesa ve Âzasını ve Cumhuriyet Başmüddeiumumisini muhakeme etmek üzere bir (Divanı Âli) teşkil olunur.

MADDE 62 - Divanı Âli âzalığı için on biri Mahkemei Temyiz, onu Şûrayı Devlet Rüesa ve Âzası meyanından ve kendi Heyeti Umumiye tarafından ledeliktiza reyi hafi ile yirmi bir zat intihapolunur.

Bu zevat reyi hafi ve ekseriyeti mutlaka ile içlerinden birini Reis ve birini Reisvekili intihabederler.

MADDE 63 - Divanı Âli bir Reis ve on dört âza ile teşekkül ve ekseriyeti mutlaka ile karar ittihaz eder.

Mütebaki altı zat ledelicap Heyetin noksanımı ikmal için ihtiyat âza vaziyetindedirler.

İşbu ihtiyat âza üçü Mahkemei Temyiz, üçü Şûrayı Devletten müntehap âza arasından olmak üzere kur'a ile tefrik olunurlar.

Reisliğe ve Reisvekilliğine intihap olunanlar bu kur'aya dâhil olamazlar.

MADDE 64 - Divanı Âlinin Müddeiumumiliği; Başmüddeiumumilik tarafından ifa olunur.

MADDE 65 - Divanı Âlinin kararları kat'idir.

MADDE 66 - Divanı Âli mevzu kanunlara tevfikân muhakeme icra ve hüküm ita eder.

MADDE 67 - Divanı Âli görülen lüzum üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi kariyle teşkil olunur.

Beşinci Fasıll

Türklerin hukuku âmmesi

MADDE 68 - Her Türk hür doğar, hür yaşar.

Hürriyet, başkasına muzır olmayacak her türlü tasarrufatta bulunmaktır.

Hukuku tabiiyeden olan hürriyetin herkes için hududu başkalarının hududu hürriyetidir. Bu hudut ancak Kanun marifetiyle tesbit ve tâyin edilir.

MADDE 69 - Türkler kanun nazarında müsavi ve bilâistisna kanuna riayetle mükelleftirler. Her türlü zümre, sınıf, aile ve fert imtiyazları mülga ve memnudur.

MADDE 70 - Şahsi masuniyet, vicdan, tefekkür, kelâm, neşir, seyahat, akit, sayüamel, temellük ve tasarruf, içtima, cemiyet, şirket, hak ve hürriyetleri Türklerin tabii hukukundandır.

MADDE 71 - Can, mal, ırz, mesken her türlü taarruzdan masundur.

MADDE 72 - Kanunen muayyen olan ahval ve eşkâlden başka bir suretle hiçbir kimse derdest ve tevkif edilemez.

MADDE 73 - İşkence, eziyet, müsadere ve angarya memnudur.

MADDE 74 - Umumi menfaatler için lüzumu, usulüne göre anlaşılmadıkça ve mahsus kanunları mucibince değer pahası peşin verilmedikçe hiçbir kimsenin malı istimval ve mülkü istimplâk olunamaz.

Çiftçiyi toprak sahibi yapmak ve ormanları devlet tarafından idare etmek için istimplâk olunacak arazi ve ormanların istimplâk bedelleri ve bu bedellerin tediyesi sureti, mahsus kanunlarla tâyin olunur.

Fevkalâde hallerde kanuna göre tahmil olunacak para ve mal ve çalışmaya dair mükellefiyetler müstesna olmak üzere hiçbir kimse hiçbir fedakârlık yapmağa zorlanamaz.

MADDE 75 - Hiçbir kimse mensup olduğu felsefi içtihat, din ve mezhepten dolayı muaheze edilemez. Asayiş, umumi muaşeret âdabına ve kanunlar hükümlerine aykırı bulunmamak üzere her türlü ayınler serbesttir.

MADDE 76 - Kanun ile muayyen olan usul ve ahval haricinde kimsenin meskenine girilemez ve üzeri taharri edilemez.

MADDE 77 - Matbuat, Kanun dairesinde serbesttir ve neşredilmeden evvel teftiş, muayeneye tâbi değildir.

MADDE 78 - Seferberlikte idarei örfiye halinde veyahut müstevli emrazdan dolayı kanunen müttehaz tedabir icabatından olarak vazedilecek takyidat müstesna olmak üzere seyahat hiçbir suretle takyidata tâbi tutulamaz.

MADDE 79 - Ukudun, sâyüamelin, temellük ve tasarrufun, içtimaatın, cemiyetlerin ve şirketlerin hududu hürriyeti kanunlar ile musarrahtır.

MADDE 80 - Hükümetin nezaret ve murakabesi altında ve kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir.

MADDE 81 - Postalara verilen evrak; mektuplar ve her nevi emanetler salâhiyettar müstantik ve mahkeme kararı olmadıkça açılmaz ve telgraf ve telefon ile vaki olan muhaberatın mahremiyeti ihlâl olunamaz.

MADDE 82 - Türkler, gerek şahıslarına, gerek âmmeye müteallik olarak kavanin ve nizamata muhalif gördükleri hususatta merciine ve Türkiye Büyük Millet Meclisine münferiden veya müctemian ihbar ve şikâyetle bulunabilirler. Şahsa ait olarak vukubulan müracaatın neticesi müstediye tahriren tebliğ olunmak mecburidir.

MADDE 83 - Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye celp ve sevk olunamaz.

MADDE 84 - Vergi, Devletin umumi masarifine halkın işiraki demektir.

Bu esasa mugayir olarak hakiki veya hükmî şahıslar tarafından veya onlar namına rüsum, âşar ve sair tekâlif alınması memnudur.

MADDE 85 - Vergiler ancak bir Kanun ile tarh ve cibayet olunabilir.

Devlet, vilâyet idarei hususiyeleri ve belediyelerce teamülen cibayet edilmekte olan rüsum ve tekâlifin kanunları tanzim edilinceye kadar kemakân cibayete devam olunabilir.

MADDE 86 - Harp halinde veya harbi icabettirecek bir vaziyet hudusunda veya isyan zuhurunda veyahut Vatan ve Cumhuriyet aleyhinde kuvvetli ve fiilî teşebbüsat vukuunu müeyyit kat'î emarat görüldükte İcra Vekilleri Heyeti müddeti bir ayı tecavüz etmemek üzere umumi veya mevzii idarei örfiye ilân edebilir ve keyfiyet hemen Meclisin tasdikına arz olunur. Meclis idarei örfiye müddetini indelicap tezyit veya tenkis edebilir. Meclis müctemi değilse derhal içtimaa davet olunur. İdarei örfiyenin fazla temadisi Meclisin kararına mütevakkıftır.

İdarei örfiye, şahsi ve ikametgâh masuniyetlerinin, matbuat, müraselât, cemiyet, şirket hürriyetlerinin muvakkaten takyit veya taliki demektir.

İdarei örfiye mıntakasiyle bu mıntaka dâhilinde tatbik olunacak ahkâm ve muamelâtın sureti icrası ve harp halinde dahi masuniyet ve hürriyetlerin tarzı takyit ve taliki kanunla tesbit olunur.

MADDE 87 - İptidai tahsil bütün Türkler için mecburi Devlet mekteplerinde meccanidir.

MADDE 88 - Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle (Türk) ıtlak olunur.

Türkiye'de veya hariçte bir Türk babanın sulbünden doğan veyahut Türkiye'de mütemekkin bir ecnebi babanın sulbünden Türkiye'de doğup ta memleket dahilinde ikamet ve sinni rüşte vusulünde resmen Türklüğü ihtiyar eden veyahut Vatandaşlık Kanunu mucibince Türklüğe kabul olunan herkes Türktür. Türklük sıfatı kanunen muayyen olan ahvalde izaa edilir.

Altıncı Fesıl
Mevaddı müteferrika
Vilâyat

MADDE 89 - Türkiye coğrafi vaziyet ve iktisadi münasebet noktai nazarından vilâyetlere, vilâyetler kazalara, kazalar nahiyelere, münkasimdir ve nahiyeler de kasaba ve köylerden tereküp eder.

MADDE 90 - Vilâyetlerle şehir, kasaba ve köyler hükmi şahsiyeti haizdir.

MADDE 91 - Vilâyetler umuru tevsii mezuniyet ve tefriki vezaif esası üzerine idare olunur.

Memurin

MADDE 92 - Hukuku siyasiyeyi haiz her Türk ehliyet ve istihkakına göre Devlet memuriyetlerinde istihdam olunmak hakkını haizdir.

MADDE 93 - Bilûmum memurların evsafı, hukuku, vezaifi maaş ve muhassasatı ve sureti nasp ve azilleri ve terfi ve terakkileri kanunu mahsus ile muayyendir.

MADDE 94 - Kanuna muhalif olan umurda âmire itaat memuru mesuliyetten kurtaramaz.

Umuru maliye

MADDE 95 - Muvazenei Umumiye Kanunu lâyihası ve buna bağlı bütçeler ve cetveller ile mülhak bütçeler Meclise malî yıl başından enaz üç ay evvel takdim olunur.

MADDE 96 - Devlet emvalinden muvazene haricinde sarfiyat caiz değildir.

MADDE 97 - Muvazenei Umumiye Kanununun hükmü bir seneye mahsustur.

MADDE 98 - Hesabı Katî Kanunu mütâallik olduğu sene bütçesinin devrei hesabiyesi zarfında istihsal olunan varidat ile yine o sene vukubulan tediyatın hakikî miktarını mübeyyin kanundur. Bunun şekil ve taksimatı Muvazenei Umumiye Kanununa tamamiyle mütenazır olacaktır.

MADDE 99 - Hesaba Katî Kanununun lâyihası mütâallik olduğu senenin sonundan itibaren nihayet ikinci senenin Teşrinisanisinin iptidasına kadar Büyük Millet Meclisine takdim olunmak mecburidir.

Teşkilâtı Esasiye Kanununa ait Zevabit

MADDE 100 - Büyük Millet Meclisine merbut ve Devletin varidat ve masarifatını kanunun mahsusuna tevfikân murakabe ile mükellef bir Divanı Muhasebat müessesidir.

MADDE 101 - Divanı Muhasebat umumî mutabakat beyannamesini taallûk ettiği Hesabı Katî Kanununun Maliyece Büyük Millet Meclisine takdim tarihinden itibaren nihayet altı ay zarfında Meclise takdim eder.

MADDE 102 - İşbu Teşkilâtı Esasiye Kanununun tadili aşağıdaki şeraite tabidir :

Tadil teklifi Meclis âzayı mürettebesinin lâakal bir sülûsü tarafından imza olunmak şarttır.

Tadilât ancak adedi mürettebin sülûsan ekseriyeti ârasiyle kabul olunabilir.

İşbu kanunun Şekli Devletin Cumhuriyet olduğuna dair olan birinci maddesinin tadil ve tağyiri hiçbir suretle teklif dahi edilemez.

MADDE 103 - Teşkilâtı Esasiye Kanununun hiç bir maddesi, hiçbir sebep ve bahane ile ihmal veya tatil olunamaz.

Hiçbir Kanun Teşkilâtı Esasiye Kanununa münafî olamaz.

MADDE 104 - 1293 tarihli Kanunu Esasi ile mevaddi muaddelesini ve 20 Kânunusani 1337 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanunu ve müzeyyelât ve tadilâtı mülğadır.

MADDE 105 - Bu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI²⁶

Kanun No: 334

Kabul tarihi: 9.7.1961

BAŞLANGIÇ

Tarihi boyunca bağımsız yaşamış, hak ve hürriyetleri için savaşmış olan; Anayasa ve Hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti;

Bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında toplayan ve milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak millî birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak ve;

“Yurtta Sulh, Cihanda Sulh“ ilkesinin, Millî Mücadele ruhunun, millet egemenliğinin, Atatürk Devrimlerine bağlılığın tam şuuruna sahip olarak;

İnsan hak ve hürriyetlerini, millî dayanışmayı, sosyal adâleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukukî ve sosyal temelleriyle kurmak için;

Türkiye Cumhuriyeti Kurucu Meclisi tarafından hazırlanan bu Anayasayı kabûl ve ilân ve onu, asıl teminatın vatandaşların gönüllerinde ve iradelerinde yer aldığı inancı ile, hürriyete, adâlete ve fazilete âşik evlâtlarının uyanık bekliliğine emanet eder.

BİRİNCİ KISIM GENEL ESASLAR

I. Devletin Şekli

MADDE 1 – Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

II. Cumhuriyetin Nitelikleri

MADDE 2 – Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve ‘Başlangıç’ta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.

III. Devletin bütünlüğü; Resmî Dil; Başkent.

MADDE 3 – Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür.

Resmî dil Türkçedir.

Başkent Ankara’dır.

IV. Egemenlik.

MADDE 4 – Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletininindir.

Millet, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır.

Egemenliğin kullanılması, hiçbir suretle belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ, kaynağını Anayasadan almıyan bir devlet yetkisi kullanamaz.

V. Yasama Yetkisi

MADDE 5 – Yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bu yetki devredilemez.

VI. Yürütme Görevi

MADDE 6 – Yürütme görevi, kanunlar çerçevesinde, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir.

VII. Yargı Yetkisi

MADDE 7 – Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.

VIII. Anayasanın Üstünlüğü ve Bağlayıcılığı.

MADDE 8 – Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.

IX. Devlet Şeklinin Değişmezliği

MADDE 9 – Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmü değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

İKİNCİ KISIM TEMEL HAK VE ÖDEVLER BİRİNCİ BÖLÜM GENEL HÜKÜMLER

I. Temel Hakların Niteliği ve Korunması

MADDE 10 – Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adâlet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlıyan siyasî, iktisadî ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddî ve mânevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.

II. Temel Hakların Özü

²⁶ Türkiye Cumhuriyeti, Resmî Gazete, S. 10859, 20.07.1961, s. 4641 – 4654.

MADDE 11 – Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir.

Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adâlet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.

III. Eşitlik

MADDE 12 – Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşittir.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

IV. Yabancıların Durumu

MADDE 13 – Bu kısımda gösterilen hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak, kanunla sınırlanabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

KİŞİNİN HAKLARI VE ÖDEVLERİ

I. Kişi Dokunulmazlığı

MADDE 14 – Herkes, yaşama, maddî ve mânevi varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir. Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usûlüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça kayıtlanamaz.

Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz.

İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamaz.

II. Özel Hayatın Korunması

a) Özel Hayatın Gizliliği

MADDE 15 – Özel hayatın gizliliğine dokunulamaz. Adlî kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar saklıdır.

Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usûlüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; kamu düzeninin gerektirdiği hallerde de kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz.

b) Konut Dokunulmazlığı

MADDE 16 – Konuta dokunulamaz.

Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usûlüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; millî güvenlik veya kamu düzeni bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde de, kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça, konuta girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz.

c) Haberleşme Hürriyeti

MADDE 17 – Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir.

Haberleşmenin gizliliği esastır. Kanunun gösterdiği hallerde, hâkim tarafından kanuna uygun olarak verilmiş bir karar olmadıkça, bu gizliliğe dokunulamaz.

III. Seyahat ve Yerleşme Hürriyeti

Madde 18 – Herkes, seyahat hürriyetine sahiptir; bu hürriyet, ancak millî güvenliği sağlama ve salgın hastalıkları önleme amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir.

Herkes, dilediği yerde yerleşme hürriyetine sahiptir; bu hürriyet, ancak millî güvenliği sağlama, salgın hastalıkları önleme, kamu mallarını koruma, sosyal, iktisadî ve tarımsal gelişmeyi gerçekleştirme zorunluğuyla ve kanunla sınırlanabilir.

Türkler, yurda girme ve yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir. Yurt dışına çıkma hürriyeti kanunla düzenlenir.

IV. Düşünce ve İnanç Hak ve Hürriyetleri

a) Vicdan ve Din Hürriyeti

MADDE 19 – Herkes, vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Kamu düzenine veya genel ahlâka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmıyan ibâdetler, dinî âyin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibâdete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse, dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz.

Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır.

Kimse, Devletin sosyal, iktisadî, siyasî veya hukukî temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya şahsî çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla, her ne suretle olursa olsun, dinî veya din uygulamaları yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtanlar kanuna göre cezalandırılır; dernekler, yetkili mahkemece ve siyasî partiler, Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır.

b) Düşünce Hürriyeti

MADDE 20 – Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlarını söz, yazı, resim ile veya başka yollarla, tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir.

Kimse, düşünce ve kanaatlarını açıklamaya zorlanamaz.

V. Bilim ve Sanat Hürriyeti

MADDE 21 – Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Eğitim ve öğretim, Devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir.

Özel okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir.

Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

VI. Basın ve Yayınla İlgili Hükümler

a) Basın Hürriyeti

MADDE 22 – Basın hürdür; sansür edilemez.

Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır.

Basın ve haber alma hürriyeti, ancak millî güvenliği veya genel ahlâkı korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüzü, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek ve yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için kanunla sınırlanabilir.

Yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için kanunla belirtilecek sınırlar içinde hâkim tarafından verilecek kararlar saklı olmak üzere, olaylar hakkında yayın yasağı konamaz.

Türkiye’de yayımlanan gazete ve dergilerin toplatılması, bu tedbirlerin uygulanacağını kanunun açıkça gösterdiği suçların işlenmesi halinde ve ancak hâkim kararıyla olabilir. Türkiye’de yayımlanan gazete ve dergiler, ancak 57 nci maddede belirtilen fiillerden mahkûm olma halinde mahkeme kararıyla kapatılabilir.

b) Gazete ve Dergi Çıkarma Hakkı

MADDE 23 – Gazete ve dergi çıkarılması, önceden izin alma ve mâli teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Gazete ve dergilerin çıkarılması, yayımı, malî kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili şartlar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatların serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasî, iktisadî, malî veya teknik kayıtlar koyamaz.

Gazete ve dergiler, Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre faydalanır.

c) Kitap ve Broşür Çıkarma Hakkı

MADDE 24 – Kitap ve broşür yayımı izne bağlı tutulamaz; sansür edilemez.

Türkiye’de yayımlanan kitap ve broşürler, 22 nci maddenin 5 inci fıkrası hükümleri dışında, toplatılmaz.

d) Basın Araçlarının Korunması

MADDE 25 – Basımevi ve eklentileri ve basın araçları, suç vasıtası olduğu gerekçesiyle de olsa, zapt veya müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz.

e) Basın Dışı Haberleşme Araçlarından Faydalanma Hakkı

MADDE 26 – Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzel kişileri elindeki basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından faydalanma hakkına sahiptir. Bu faydalanmanın şartları ve usûlleri, demokratik esaslara ve hakkaniyet ölçülerine uygun olarak kanunla düzenlenir. Kanun, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamu oyunun serbestçe oluşumunu köstekleyici kayıtlamalar koyamaz.

f) Düzeltme ve Cevap Hakkı

MADDE 27 – Düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayımlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.

Düzeltme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından karar verilir.

VII. Toplantı Hak ve Hürriyetleri

a) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı

MADDE 28 – Herkes, önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırsız toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir.

Bu hak, ancak kamu düzenini korumak için kanunla sınırlanabilir.

b) Dernek Kurma Hakkı

MADDE 29 – Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, ancak kamu düzenini veya genel ahlâkı korumak için kanunla sınırlanabilir.

VIII. Hakların Korunması ile İlgili Hükümler

a) Kişi Güvenliği

MADDE 30 – Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmayı veya delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunla gösterilen, diğer hallerde hakim kararıyla tutuklanabilir. Tutukluluğun devamına karar verilebilmesi aynı şartlara bağlıdır.

Yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kimselere, yakalama veya tutuklama sebeplerinin ve haklarındaki iddiaların yazılı olarak hemen bildirilmesi gerekir.

Yakalanan veya tutuklanan kimse, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç, yirmidört saat içinde hâkim önüne çıkarılır ve bu süre geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın, hürriyetinden yoksun kılınmaz. Yakalanan veya tutuklanan kimse, hâkim önüne çıkarılınca durum hemen yakınlarına bildirilir.

Bu esaslar dışında işleme tabi tutulan kimselerin uğrayacakları her türlü zararlar kanuna göre Devletçe ödenir.

b) Hak Arama Hürriyeti

MADDE 31 – Herkes, meşru bütün vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde dâvacı veya dâvalı olarak, iddia ve savunma hakkına sahiptir.

Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki dâvaya bakmaktan kaçınmaz.

c) Tabii Yargı Yolu

MADDE 32 – Hiç kimse, tabii hâkiminden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi tabii hâkiminden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

d) Cezaların Kanuni ve Şahsi Olması; Zorlama Yasağı

MADDE 33 – Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilinden dolayı cezalandırılmaz.

Cezalar ve ceza tedbirleri ancak kanunla konulur.

Kimseye, suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Kimse, kendisini veya kanunun gösterdiği yakınlarını suçlandırma sonucu doğuracak beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

Ceza sorumluluğu şahsîdir.

Genel müsadere cezası konulamaz.

e) İspat Hakkı

MADDE 34 – Kamu görev ve hizmetinde bulunanlara karşı, bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili olarak yapılan isnatlardan dolayı açılan hakaret dâvalarında, sanık, isnadın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir. Bunun dışındaki hallerde ispat isteminin kabûlü, ancak isnat olunan fiilin doğru olup olmadığının anlaşılmasında kamu yararı bulunmasına veya şikâyetçinin ispata râzı olmasına bağlıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL VE İKTİSADİ HAKLAR VE ÖDEVLER

I. Ailenin Korunması

MADDE 35 – Aile Türk toplumunun temelidir.

Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri, ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır ve teşkilâtı kurar.

II. Mülkiyet Hakkı

a) Mülkiyete Ait Genel Kural

MADDE 36 – Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.

Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir.

Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.

b) Toprak Mülkiyeti

MADDE 37 – Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçlarıyla gereken tedbirleri alır. Kanun, bu amaçlarla, değişik tarım bölgelerine ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini gösterebilir. Devlet, çiftçinin işletme araçlarına sahip olmasını kolaylaştırır.

Toprak dağıtımı, ormanların küçülmesi veya diğer toprak servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz.

c) Kamulaştırma

MADDE 38 – Devlet ve kamu tüzel kişileri, kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malları, kanunla gösterilen esas ve usûllere göre, tamamını veya bir kısmını kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idari irtifaklar kurmaya yetkilidir.

Çiftçinin topraklandırılması, ormanların devletleştirilmesi, yeni orman yetiştirilmesi ve iskân projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlarıyla kamulaştırılan toprak bedellerinin ödeme şekli kanunla gösterilir. Kanunun taksitle ödemeyi öngördüğü hallerde ödeme süresi on yılı aşamaz. Bu takdirde, taksitler eşit olarak ödenir ve kanunla gösterilen faiz haddine bağlanır.

Kamulaştırılan topraktan, o toprağı doğrudan doğruya işleten çiftçinin hakkaniyetli ölçüler içerisinde geçinebilmesi için zarurî olan ve kanunla gösterilen kısmının ve küçük çiftçinin kamulaştırılan toprağının bedeli her halde peşin ödenir.

d) Devletleştirme

MADDE 39 – Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılığı kanunda gösterilen şekilde ödenmek şartıyla devletleştirilebilir. Kanunun taksitle ödemeyi öngördüğü hallerde, ödeme süresi on yılı aşamaz ve taksitler eşit olarak ödenir; bu taksitler, kanunla gösterilen faiz haddine bağlanır.

III. Çalışma ve Sözleşme Hürriyeti

MADDE 40 – Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir.

Kanun, bu hürriyetleri, ancak kamu yararı amacıyla sınırlayabilir.

Devlet, özel teşebbüslerin millî iktisadın gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır.

IV. İktisadî ve Sosyal Hayatın Düzeni

MADDE 41 – İktisadî ve sosyal hayat, adâlete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacıyla düzenlenir.

İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek; bu maksatla, millî tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma plânlarını yapmak Devletin ödevidir.

V. Çalışma ile İlgili Hükümler

a) Çalışma Hakkı ve Ödevi

MADDE 42 – Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir.

Devlet, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için, sosyal iktisadî ve malî tedbirlerle çalışanları korur ve çalışmayı destekler; işsizliği önleyici tedbirleri alır.

Angarya yasaktır.

Memleket ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda vatandaşlık ödevi niteliği alan beden veya fikir çalışmalarının şekil ve şartları, demokratik esaslara uygun olarak kanunla düzenlenir.

b) Çalışma Şartları

MADDE 43 – Kimse, yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun olmıyan bir işte çalıştırılmaz.

Çocuklar, gençler ve kadınlar, çalışma şartları bakımından özel olarak korunur.

c) Dinlenme Hakkı

MADDE 44 – Her çalışan dinlenme hakkına sahiptir.

Ücretli hafta ve bayram tâtili ve ücretli yıllık izin hakkı kanunla düzenlenir.

d) Ücrette Adâlet Sağlanması

MADDE 45 – Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun ve insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlamalarına elverişli adâletli bir ücret elde etmeleri için gerekli tedbirleri alır.

e) Sendika Kurma Hakkı

MADDE 46 – Çalışanlar ve işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler.

İşçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin bu alandaki hakları kanunla düzenlenir.

Sendikalar ve sendika birliklerinin tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz.

f) Toplu Sözleşme ve Grev Hakkı

MADDE 47 – İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler.

Grev hakkının kullanılması ve istisnaları ve işverenlerin hakları kanunla düzenlenir.

VI. Sosyal Güvenlik

MADDE 48 – Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilâtı kurmak ve kurdurmak Devletin ödevlerindedir.

VII. Sağlık Hakkı

MADDE 49 – Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbî bakım görmesini sağlamakla ödevlidir.

Devlet, yoksul veya dar gelirlili ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır.

VIII. Öğrenimin Sağlanması

MADDE 50 – Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindedir.

İlköğrenim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburîdir ve Devlet okullarında parasızdır.

Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar.

Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar.

IX. Kooperatifçiliği Geliştirme

MADDE 51 – Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.

X. Tarımın ve Çiftçinin Korunması

MADDE 52 – Devlet, halkın gereği gibi beslenmesini, tarımsal üretimin toplumun yararına uygun olarak artırılmasını sağlamak, toprağın kaybolmasını önlemek, tarım ürünlerini ve tarımla uğraşanların emeğini değerlendirmek için gereken tedbirleri alır.

XI. Devletin İktisadî ve Sosyal Ödevlerinin Sınırı

MADDE 53 – Devlet, bu Bölümde belirtilen iktisadî ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini, ancak iktisadî gelişme ile malî kaynaklarının yeterli ölçüsünde yerine getirir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SİYASÎ HAKLAR VE ÖDEVLER

I. Vatandaşlık

MADDE 54 – Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlık durumu kanunla düzenlenir.

Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.

Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça, vatandaşlıktan çıkarılamaz.

Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.

II. Seçme ve Seçilme Hakkı

MADDE 55 – Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme ve seçilme hakkına sahiptir.

Seçimler, serbest, eşit, gizli, tek dereceli genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yapılır.

III. Siyasî Partilerle İlgili Hükümler

a) Parti Kurma Hakkı ve Partilerin Siyasî Hayattaki Yeri

MADDE 56 – Vatandaşlar, siyasî parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve çıkma hakkına sahiptir.

Siyasî partiler, önceden izin almadan kurulur ve serbestçe faaliyette bulunurlar.

Siyasî partiler, ister iktidarda ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

b) Partilerin Uyacakları Esaslar

MADDE 57 – Siyasî partilerin tüzükleri, programları ve faaliyetleri, insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne uygun olmak zorundadır. Bunlara uymıyan partiler temelli kapatılır.

Siyasî partiler, gelir kaynakları ve giderleri hakkında Anayasa Mahkemesine hesap verirler.

Partilerin iç çalışmaları, faaliyetleri, Anayasa Mahkemesine ne suretle hesap verecekleri ve bu mahkemece malî denetimlerinin nasıl yapılacağı, demokrasi esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir.

Siyasî partilerin kapatılması hakkındaki dâvalara Anayasa Mahkemesinde bakılır ve kapatma kararı ancak bu Mahkemece verilir.

IV. Kamu Hizmetlerine Girme Hakkı

a) Hizmete Girme

MADDE 58 – Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir.

Hizmete alınmada, ödevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez.

b) Mal Bildirimi

MADDE 59 – Kamu hizmetine girenlerin mal bildiriminde bulunmaları kanunla düzenlenir. Yasama ve yürütme organlarında görev alanlar, bundan istisna edilemez.

V. Milli Savunma Hak ve Ödevi

MADDE 60 – Yurt savunmasına katılma her Türkün hakkı ve ödevidir. Bu ödev ve askerlik yükümü kanunla düzenlenir.

VI. Vergi Ödevi

MADDE 61 – Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.

Vergi, resim ve harçlar ve benzeri malî yükümler ancak kanunla konulur.

VII. Dilekçe Hakkı

Madde 62– Vatandaşlar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, tek başlarına veya topluca, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir.

Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.

ÜÇÜNCÜ KISIM
CUMHURİYETİN TEMEL KURULUŞU
BİRİNCİ BÖLÜM
YASAMA

A) Türkiye Büyük Millet Meclisi

I. TBMM'nin Kuruluşu

Madde 63 – Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosundan kuruludur.

Meclisler, Anayasada gösterilen hallerde birlikte toplanır.

II. TBMM'nin Görev ve Yetkileri

a) Genel Olarak

Madde 64 – Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak, Devletin bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek, para basılmasına, genel ve özel af ilânına, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek, Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetkilerindedir.

b) Milletlerarası Andlaşmaları Uygun Bulma

Madde 65 – Türkiye Cumhuriyet adına yabancı Devletlerle ve milletlerarası kurullarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağılıdır.

İktisadî, ticarî veya teknik münasebetleri düzenliyen ve süresi bir yılı aşmıyan andlaşmalar, Devlet maliyesi bakımından bir yüklenme gerektirmemek, kişi hâllerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayınlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde, bu andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan iktisadî, ticarî, teknik veya idarî andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur; ancak, bu fıkraya göre yapılan iktisadî, ticarî veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren andlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz.

Türk Kanunlarına değişiklik getiren her türlü andlaşmaların yapılmasına 1 inci fıkra hükmü uygulanır.

Usûlüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında 149 uncu ve 151 inci maddeler gereğince Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.

c) Silahlı Kuvvet Kullanılmasına İzin Verme

Madde 66 – Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hâli ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisindedir.

Bu izin için, Meclisler, birlikte toplanarak karar verirler.

III. Millet Meclisi

a) Kuruluş

Madde 67 – Millet Meclisi, genel oyla seçilen dörtyüzelli milletvekilinden kuruludur.

b) Milletvekili Seçilme Yeterliği

Madde 68 – Otuz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir.

Türkçe okuyup yazma bilmeyenler, kısıtlılar, yükümlü olmasına ve muaf bulunmamasına rağmen muvazzaf askerlik hizmetini yapmıyanlar veya yapmış sayılmıyanlar ve kamu hizmetlerinden yasaklılar ile ağır hapis cezasını gerektiren bir suçtan dolayı kesin olarak hüküm giymiş olanlar ve - taksirli suçlar hariç olmak üzere beş yıldan fazla hapis cezasıyla veya zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflâs gibi yüz kızartıcı suçlardan biriyle kesin olarak hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar da milletvekili seçilemezler.

Aday olmak, memurluktan çekilme şartına bağlanamaz. Seçim güvenliği bakımından hangi memurların ne gibi şartlarla aday olabilecekleri kanunla düzenlenir.

Hâkimler ile subay, askeri memur ve astsubaylar, mesleklerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve seçilemezler.

c) Millet Meclisinin Seçim Dönemi

Madde 69 – Millet Meclisi seçimleri dört yılda bir yapılır.

Meclis, bu süre dolmadan seçimin yenilenmesine karar verebilir. Süresi biten Milletvekili yeniden seçilebilir.

Yenilenmesine karar verilen meclisin yetkileri, yeni meclisin seçilmesine kadar sürer.

IV. Cumhuriyet Senatosu

a) Kuruluş

Madde 70 – Cumhuriyet Senatosu, genel oyla seçilen yüzelli üye ile Cumhurbaşkanınca seçilen onbeş üyeden kuruludur.

13 Aralık 1960 tarihli ve 157 sayılı Kanunun altında adları bulunan Milli Birlik Komitesi Başkanı ve üyeleri ile eski Cumhurbaşkanları, yaş kaydı gözetilmeksizin, Cumhuriyet Senatosunun tabîi üyesidirler. Tabîi üyeler, Cumhuriyet Senatosunun diğer üyelerinin tâbi oldukları hükümlere tâbidirler. Ancak, haklarında, bu Anayasanın 73 üncü maddesinin 1inci ve 2 nci fıkraları ve 10 uncu geçici maddesinin 1 inci fıkrası hükümleri uygulanmaz. Tabîi üye olarak Cumhuriyet Senatosuna katıldıktan sonra bir siyasi partiye girenlerin tabîi üyelik sıfatı, partiye girişlerinden sonraki ilk Cumhuriyet Senatosu üyeliği seçimi tarihinde sona erer.

b) Cumhuriyet Senatosuna Üye Seçme Hakkı

Madde 71 – Millet Meclisi seçimlerinde seçmen olan her Türk, Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde de aynı şartlarla oy kullanır.

c) Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine Seçilme Yeterliği

Madde 72 – Kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış bulunan ve milletvekili seçilmeye engel bir durumu olmıyan her Türk, Cumhuriyet Senatosuna üye seçilebilir.

Cumhurbaşkanınca seçilecek üyeler, çeşitli alanlarda seçkin hizmetleriyle tanınmış ve kırk yaşını bitirmiş kimselerden olur. Bunlardan en az onu bağımsızlar arasından seçilir.

d) Cumhuriyet Senatosu Üyeliğinin Süresi

Madde 73 – Cumhuriyet Senatosu üyeliğinin süresi altı yıldır. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilir.

Cumhuriyet Senatosunun genel oyla ve Cumhurbaşkanınca seçilen üyelerinin üçte biri her iki yılda bir yenilenir.

Cumhurbaşkanınca seçilen üyelerin süresi biter veya bu üyeliklerde her hangi bir sebeple boşalma olursa, Cumhurbaşkanı, bir ay içinde yeni üyeleri seçer.

Boşalan bir üyeliğe seçilen kimse, yerine seçildiği üyenin süresini tamamlar.

V. TBMM Seçimlerinin Geriye Bırakılması ve Ara Seçimleri

Madde 74 – Savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse, seçimler kanunla bir yıl geriye bırakılabilir.

Meclislerin ara seçimleri her iki yılda bir Cumhuriyet Senatosu seçimiyle birlikte yapılır.

Millet Meclisi genel seçimlerine bir yıl kala ara seçimi yapılmaz.

VI. Seçimlerin Genel Yönetim ve Denetimi

Madde 75 – Seçimler yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılır. Seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim konularıyla ilgili bütün yolsuzlukları, şikâyet ve itirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin seçim tutanaklarını kabûl etme görevi Yüksek Seçim Kurulundur.

Yüksek Seçim Kurulunun ve diğer seçim kurullarının görev ve yetkileri kanunla düzenlenir.

Yüksek Seçim Kurulu, yedi asıl ve dört yedek üyeden kuruludur. Üyelerin altısı Yargıtay, beşi Danıştay genel kurullarınca kendi üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğunun gizli oyu ile seçilir. Bu üyeler salt çoğunluk ve gizli oyla aralarından bir Başkan ve bir Başkanvekili seçerler.

Yüksek Seçim Kuruluna Yargıtay ve Danıştaydan seçilmiş üyeler arasından ad çekme ile ikişer yedek üye ayrılır. Yüksek Seçim Kurulu Başkan ve Başkanvekili ad çekmeye girmezler.

B) Meclislere Ait Müşterek Hükümler

I. TBMM Üyeliğiyle İlgili Hükümler

a) Milletın Temsili

Madde 76 – Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün Milleti temsil ederler.

b) Andıçme

Madde 77 – Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, görevlerine başlarken şöyle and içerler:

“Devletin bağımsızlığını, vatanın ve milletin bütünlüğünü koruyacağıma; Milletın kayıtsız şartsız egemenliğine, demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine bağlı kalacağıma ve halkın mutluluğu için çalışacağıma namusum üzerine söz veririm.”

c) Üyelikle Bağdaşmayan İşler

Madde 78 – İki Meclis üyeliği bir kişide birleşemez.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinde ve bunlara bağlı kuruluşlarda, Devletin veya diğer kamu tüzel kişilerinin doğrudan doğruya veya dolayısıyla katıldığı teşebbüs ve ortaklıklarda, kamu yararına çalışan derneklerden özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış olanların yönetim kurullarında ve başka işlerinde görev alamazlar ve bunların herhangi bir yüklenme işini doğrudan doğruya veya dolayısıyla kabul edemezler.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağlı resmî veya özel herhangi bir işle görevlendirilemezler. Bir üyenin belli konuda ve altı ayı aşmamak üzere Bakanlar Kurulunca verilecek geçici bir görevi kabul edebilmesi, kendi Meclisinin kararına bağlıdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ile bağdaşmayan diğer görev ve işler kanunla gösterilir.

d) Yasama Dokunulmazlığı

Madde 79– Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden ve bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar.

Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir Meclis üyesi, kendi Meclisinin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali bu hükmün dışındadır; ancak, bu halde, yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan doğruya üyenin Meclisine bildirmek zorundadır.

Bir Meclis üyesi hakkında seçiminden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır. Üyelik süresince zamanaşımı işlemez.

Tekrar seçilen Meclis üyesi hakkındaki tâkibat, kendi Meclisinin yeniden dokunulmazlığını kaldırmasına bağlıdır.

Meclislerdeki siyasî parti gruplarınca, yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.

e) Üyeliğin Düşmesi

Madde 80 – Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği, bir üyenin üye seçilmeye engel bir suçtan dolayı kesin olarak hüküm giymesi, çekilmesi, kısıtlanması, üyelikle bağdaşmayan bir hizmet kabul etmesi veya Meclis çalışmalarına izinsiz veya özürsüz ve aralıksız olarak bir ay katılmaması yüzünden üyeliğinin düştüğünün kendi Meclisince karara bağlanması hallerinde sona erer.

f) İptâl Sistemi

Madde 81 – Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya üyeliğin düştüğüne meclisçe karar verilmesi hallerinde, karar tarihinden başlayarak bir hafta içinde, ilgili üye veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden her hangi biri, bu kararın, Anayasa veya İçtüzük hükümlerine aykırılığı iddiâsiyle iptâli için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, iptâl istemini onbeş gün içinde karara bağlar.

g) Ödenek ve Yolluklar

Madde 82 – Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin ödenek ve yollukları kanunla düzenlenir. Ödenegin aylık tutarı en yüksek Devlet memurunun almakta olduğu miktarı, yolluk da ödenegin yarısını aşamaz.

Ödenek ve yollukların en çok üç aylığı önceden ödenebilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin aylık ve ödeneklerine her ne suretle olursa olsun yapılacak zam ve ilâveler, ancak bu zam ve ilâveleri takibeden milletvekilleri genel seçiminden sonra uygulanır.

II. TBMM'nin Faaliyetiyle İlgili Hükümler

a) Toplanma ve Tatil

Madde 83 – Türkiye Büyük Millet Meclisi, her yıl Kasım ayının ilk günü kendiliğinden toplanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi yılda en çok beş ay tâtîl yapabilir. Meclisler aynı zamanda tâtîle girerler.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, araverme veya tâtîl sırasında, doğrudan doğruya veya Bakanlar Kurulunun istemi üzerine, Cumhurbaşkanınca toplantıya çağırılır. Meclis Başkanları da, kendi Meclislerini doğrudan doğruya veya üyelerinin beşte birinin istemi üzerine toplantıya çağırırlar.

Meclislerden biri toplantıya çağırılınca, diğeri kendiliğinden toplanır.

Araverme veya tâtîl sırasında toplantıya çağırılan Meclisler, önce, bu toplantıyı gerektiren konu üzerinde görüşme yaparlar.

b) Başkanlık Divanı

Madde 84 – Meclislerin Başkanlık Divanları, o Meclisteki siyasi parti gruplarının kuvvetleri ölçüsünde Divana katılmalarını sağlayacak şekilde kurulur.

Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu Başkanları, kendi Meclislerince üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ve gizli oy ile ikişer yıl için seçilirler; ilk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir. Meclis Başkanlıkları için Meclisteki siyasi parti grupları aday gösteremezler.

Başkanlar ve Başkanvekilleri, üyesi buldukları, siyasî partilerin veya siyasî parti gruplarının Türkiye Büyük Millet Meclisinin içinde veya dışındaki faaliyetlerine ve görevlerinin yerine getirilmesini gerektiren haller dışında, Meclis tartışmalarına katılamazlar; Başkan oy kullanamaz.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin birleşik toplantılarında Başkanlık Divanı, Millet Meclisi Başkanlık Divanıdır.

c) İçtüzük, Siyasi Parti Grupları ve Kolluk İşleri

Madde 85 – Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Meclisler, çalışmalarını, kendi yaptıkları İçtüzüklerin hükümlerine göre yürütürler.

İçtüzük hükümleri, siyasî parti gruplarının, Meclislerin bütün faaliyetlerine kuvvetleri oranında katılmalarını sağlayacak yolda düzenlenir. Siyasî parti grupları, en az on üyeden meydana gelir.

Meclisler, kendi kolluk işlerini Başkanları eliyle düzenler ve yürütürler.

d) Toplantı ve Karar Yeter Sayısı

Madde 86 – Her Meclis, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla toplanır ve Anayasada başkaca hüküm yoksa, toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla karar verir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde toplantı yetersayısı, her iki Meclis üye tamsayısı toplamının salt çoğunluğudur.

e) Görüşmelerin Açıklığı ve Yayınlanması

Madde 87 – Meclis görüşmeleri açıktır ve ilgili Meclisin tutanak dergisinde tam olarak yayınlanır.

Meclisler, İçtüzük hükümlerine uygun olarak kapalı oturumlar yapabilir; bu oturumlardaki görüşmelerin yayımı ilgili Meclisin kararına bağlıdır.

Meclislerdeki açık görüşmelerin her türlü vasıta ile yayımı önlenemez.

III. TBMM'nin Denetim Yolları

a) Genel Olarak

Madde 88 – Soru, genel görüşme, Meclis soruşturması ve Meclis araştırması her iki Meclisin yetkilerindedir.

Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinilmek için yapılan incelemeden ibarettir.

b) Gensoru

Madde 89 – Gensoru yetkisi yalnız Millet Meclisinindir.

Milletvekillerinca veya bir siyasî parti grupunca verilen gensoru önergesinin gündeme alınıp alınmayacağı, verilisinden sonraki ilk birleşimde görüşülür. Bu görüşmede, ancak önerge sahibi veya önerge sahiplerinden biri, siyasî parti grupları adına birer milletvekili, Bakanlar Kurulu adına Başbakan veya bir bakan konuşabilir.

Gündeme alma kararıyla birlikte gensorunun görüşülme günü de belli edilir.

Gensorunun görüşülmesi, gündeme alma kararı tarihinden başlayarak iki gün geçmedikçe yapılamaz ve yedi günden sonraya bırakılamaz.

Gensoru görüşmeleri sırasında üyelerin verecekleri gerekçeli güvensizlik önermeleri veya Bakanlar Kurulunun güven isteği, bir tam gün geçtikten sonra oylanır.

Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın düşürülebilmesi, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla olur.

c) Meclis Soruşturması

Madde 90 – Başbakan veya Bakanlar hakkında yapılacak soruşturma istemleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinin birleşik toplantısında görüşülür ve karara bağlanır.

Soruşturma, her iki Meclisten eşit sayıda seçilecek üyelerden kurulu komisyonca yürütülür.

Yüce Divana sevk hususundaki karar birleşik toplantıda verilir.

Meclislerdeki siyasi parti gruplarında, Meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınmaz.

C) Kanunların Yapılması

I. Genel Kurullar

a) Kanun Teklif Etme Yetkisi

Madde 91 – Kanun teklif etmeye, Bakanlar Kurulu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri yetkilidirler.

Üyeler, kendi tekliflerini her iki Meclisin ilgili komisyonlarında savunabilirler.

b) Kanunların Görüşülmesi ve Kabulü

Madde 92 – Kanun tasarı ve teklifleri önce Millet Meclisinde görüşülür.

Millet Meclisinde kabul, değiştirilerek kabul veya reddedilen tasarı ve teklifler Cumhuriyet Senatosuna gönderilir.

Millet Meclisinde kabul edilen metin, Cumhuriyet Senatosunca değişiklik yapılmadan kabul edilirse, bu metin kanunlaşır.

Cumhuriyet Senatosu, kendisine gelen metni değiştirerek kabul ederse, Millet Meclisinin bu değişikliği benimsemesi halinde metin kanunlaşır.

Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosundan gelen metni benimsemezse, her iki Meclisin ilgili komisyonlarından seçilecek eşit sayıdaki üyelerden bir karma komisyon kurulur. Bu komisyonun hazırladığı metin Millet Meclisine sunulur. Millet Meclisi, karma komisyonca veya Cumhuriyet Senatosunca veya daha önce kendisince hazırlanmış olan metinlerden birini olduğu gibi kabul etmek zorundadır. Cumhuriyet Senatosunda üye tamsayısının salt çoğunluğu ile kabul edilmiş olan madde değişikliklerinde, Millet Meclisinin kendi ilk metnini benimsemesi için, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu gereklidir. Bu halde açık oya başvurulur.

Millet Meclisini reddettiği bir tasarı veya teklif, Cumhuriyet Senatosunca da reddedilirse düşer.

Millet Meclisinin reddettiği bir tasarı veya teklif, Cumhuriyet Senatosunca olduğu gibi veya değiştirilerek kabul edilirse, Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosunun kabul ettiği metni yeniden görüşür. Cumhuriyet Senatosunun metni Millet Meclisince benimsenirse, kanunlaşır; reddedilirse, tasarı veya teklif düşer; Cumhuriyet Senatosundan gelen metin Millet Meclisince değiştirilerek kabul edilirse, 5 inci fıkra hükümleri uygulanır.

Cumhuriyet Senatosunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ile tümü reddedilen bir metnin Millet Meclisi tarafından kabulü için, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu lâzımdır. Bu halde açık oya başvurulur.

Cumhuriyet Senatosunca üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile tümü reddedilen bir metnin kanunlaşabilmesi, Millet Meclisi tarafından üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile kabul edilmesine bağlıdır. Bu halde açık oya başvurulur.

Cumhuriyet Senatosu, kendisine gönderilen bir metni, Millet Meclisi komisyonlarında ve genel kurulundaki görüşme süresini aşmayan bir süre içinde karara bağlar; bu süre üç ayı geçemez ve ivedilik hallerinde onbeş günden, ivedi olmayan hallerde bir aydan kısa olamaz. Bu süreler içinde karara bağlanmayan metinler, Cumhuriyet Senatosunca, Millet Meclisinden gelen şekliyle kabul edilmiş sayılır. Bu fıkroda belirtilen süreler Meclislerin tâtili devamınca işlemez.

Yasama Meclislerinin ve mahallî idarelerin seçimleri ve siyasî partilerle ilgili tasarı ve tekliflerin kabul veya reddinde yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanır. Ancak, karma komisyon kurulmasını gerektiren hallerde, karma komisyonun raporu, Türkiye Büyük Millet Meclisinin birleşik toplantısında görüşülür ve karara bağlanır; Türkiye Büyük Millet Meclisinin birleşik toplantısında Millet Meclisinin ilk metninin kabulü için üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu lazımdır. 8 inci ve 9 uncu fıkralar hükümleri saklıdır.

c) Kanunların Cumhurbaşkanınca Yayınlanması

Madde 93 – Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanunları on gün içinde yayınlamalı; uygun bulmadığı kanunu, bir daha görüşmek üzere, bu hususta gösterdiği gerekçe ile birlikte, aynı süre

içinde Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir. Bütçe kanunları ve Anayasa bu hükmün dışındadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, geri gönderilen kanunu yine kabul ederse, kanun Cumhurbaşkanınca yayınlanır.

II. Bütçenin Görüşülmesi ve Kabûli; Gider Artırıcı ve Gelir Azaltıcı Teklifler

Madde 94 – Genel ve katma bütçe tasarıları ile milli bütçe tahminlerini gösteren rapor, mali yılbaşından en az üç ay önce, Bakanlar Kurulu tarafından, Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur.

Bu tasarılar ve rapor, otuzbeş milletvekiliyle onbeş Cumhuriyet Senatosu üyesinden kurulu bir karma komisyona verilir. Bu komisyonun kuruluşunda, iktidar grubuna veya gruplarına en az otuz üye verilmek şartıyla, siyasi parti gruplarının ve bağımsızların oranlarına göre temsili gözönünde tutulur.

Karma komisyonun en çok sekiz hafta içinde kabul edeceği metin, önce Cumhuriyet Senatosunda görüşülür ve en geç on gün içinde karara bağlanır.

Cumhuriyet Senatosunca kabul edilen metin, en geç bir hafta içinde yeniden görüşülmek üzere, karma komisyona verilir. Karma Komisyonun kabul ettiği son metin Millet Meclisinde görüşülür ve malî yılbaşına kadar karara bağlanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclislerinin genel kurullarında, Bakanlık ve daire bütçeleriyle katma bütçeler hakkındaki düşüncelerini, her bütçenin tümü üzerindeki görüşmeler sırasında açıklarlar; bölümler ve değişiklik önermeleri, üzerlerinde ayrıca görüşme yapılmaksızın okunur ve oya konur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, bütçe kanunu tasarılarının genel kurullarda görüşülmesi sırasında gider artırıcı veya belli gelirleri azaltıcı teklifler yapamazlar.

İKİNCİ BÖLÜM

YÜRÜTME

A) CUMHURBAŞKANI

I. Seçimi ve Tarafsızlığı

Madde 95 – Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisince, kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış kendi üyeleri arasından, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla yedi yıllık bir süre için seçilir; ilk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir.

Bir kimse arka arkaya iki defa Cumhurbaşkanı seçilemez.

Cumhurbaşkanı seçilenin partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sıfatı sona erer.

II. And İçmesi

Madde 96 – Cumhurbaşkanı, görevine başlarken Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde şöyle and içer:

“Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Türk Devletinin bağımsızlığına, Vatanın ve Milletın bütünlüğüne yönelecek her tehlikeye karşı koyacağıma; Milletın kayıtsız şartsız egemenliğini ve Anayasayı sayacağıma ve savunacağıma; insan haklarına dayanan demokrasi ve hukuk devleti ilkelerinden ve tarafsızlıktan ayrılmıyacağıma; Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefını koruyup yüceltmek ve üzerime aldığım görevi yerine getirmek için bütün gücümle ve varlığımla çalışacağıma namusum üzerine söz veririm.”

III. Görev ve Yetkileri

Madde 97 – Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla, Türkiye Cumhuriyetini ve Milletın birliğini temsil eder.

Cumhurbaşkanı, gerekli gördükçe, Bakanlar Kuruluna başkanlık eder; yabancı Devletlere Türk devletinin temsilcilerini gönderir ve Türkiye’ye gönderilen yabancı Devlet temsilcilerini kabul eder; milletlerarası andlaşmaları onaylar ve yayımlar; sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebiyle belirli kişilerin cezalarını hafifletebilir veya kaldırabilir.

IV. Sorumsuzluğu

Madde 98 – Cumhurbaşkanı, görevleriyle ilgili işlemlerinden sorumlu değildir.

Cumhurbaşkanının bütün kararları, Başbakan ve ilgili Bakanlarca imzalanır. Bu kararlardan Başbakan ile ilgili Bakan sorumludur.

V. Sorumluluğu

Madde 99 – Cumhurbaşkanı, vatan hainliğinden dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az üçte ikisinin Meclislerin birleşik toplantısında vereceği kararla suçlandırılır.

VI. Cumhurbaşkanına Vekillik Etme

Madde 100 – Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, görevine dönmeye kadar; ölüm, çekilme veya başka bir sebeple Cumhurbaşkanı makamının boşalması halinde de yenisi seçilinceye kadar, Cumhuriyet Senatosu Başkanı Cumhurbaşkanlığına vekillik eder.

VII. Görevin Sona Ermesi ve Yeni Cumhurbaşkanı Seçimi

Madde 101 – Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasına onbeş gün kalınca veya Cumhurbaşkanlığı boşalınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi yeni Cumhurbaşkanı seçer; Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanık değilse, hemen toplantıya çağırılır.

B) BAKANLAR KURULU

I. Kuruluş

Madde 102 – Bakanlar Kurulu, Başbakan ve Bakanlardan kuruludur.

Başbakan, Cumhurbaşkanınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından atanır.

Bakanlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya milletvekili seçilme yeterliğine sahibolanlar arasından Başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır.

II. İşe Başlama ve Güven Oyu

a) Göreve Başlarken Güven Oyu

Madde 103 – Bakanlar Kurulunun listesi tam olarak Meclislere sunulur; Meclisler tâtilde ise toplantıya çağrılır.

Bakanlar Kurulunun programı, kuruluşundan en geç bir hafta içinde Başbakan veya bir Bakan tarafından Meclislerde okunur ve Millet Meclisinde güven oyuna başvurulur. Güven oyu için görüşmeler, programın okunmasından iki tam gün geçtikten sonra başlar ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçtikten sonra oylama yapılır.

b) Görev Sırasında Güven Oyu

Madde 104 – Başbakan, gerekli görürse, Bakanlar Kurulunda görüştüktan sonra, Millet Meclisinden güven isteyebilir.

Güven istemi, Millet Meclisine bildirilmesinden bir tam gün geçmedikçe görüşülemez ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçmedikçe oya konulamaz.

Güven istemi, ancak üye tamsayısının salt çoğunluğuyla reddedilebilir.

III. Görev ve Siyasi Sorumluluk

Madde 105 – Başbakan, Bakanlar Kurulunun başkanı olarak, Bakanlıklar arasında işbirliğini sağlar ve Hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir. Bakanlar Kurulu, bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludur.

Her Bakan kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden ayrıca sorumludur.

Bakanlar, dokunulmazlık ve yasaklamalar bakımından Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleriyle aynı durumdadır.

IV. Bakanlıkların Kurulması ve Bakanlar

Madde 106 – Bakanlıklar, kanunun koyduğu esaslara göre kurulur.

Açık olan Bakanlıklarla izinli veya özürlü olan bir Bakana, diğer bir Bakan geçici olarak vekillik eder. Ancak, bir Bakan birden fazlasına vekillik edemez.

Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla Yüce Divana verilen bir Bakan, bakanlıktan düşer.

Herhangi bir sebeple boşalan Bakanlığa en geç onbeş gün içinde atanma yapılır.

V. Tüzükler

Madde 107 – Bakanlar Kurulu, kanunun uygulanmasını göstermek veya kanunun emrettiği işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak şartıyla ve Danıştayın incelemesinden geçirilerek, tüzükler çıkarabilir.

Tüzükler, Cumhurbaşkanınca imzalanır ve kanunlar gibi yayımlanır.

VI. Millet Meclisi Seçimlerinin Cumhurbaşkanınca Yenilenmesi

Madde 108 – Anayasanın 89 uncu ve 104 üncü maddeleri uyarınca verilen güvensizlik oyu sebebiyle, onsekiz aylık bir süre içinde, Bakanlar Kurulu iki defa düşmüş ve üçüncü defa güvensizlik oyu verilmiş olursa, Başbakan, Cumhurbaşkanından, Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesini isteyebilir. Bu istek üzerine, Cumhurbaşkanı, Meclislerin Başkanlarına danışarak, seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Yenilenme kararı Resmî Gazetede yayımlanır ve hemen seçime gidilir.

VII. Seçimlerde Geçici Bakanlar Kurulu

Madde 109 – Millet Meclisi genel seçimlerinden önce, Adâlet, İçişleri ve Ulaştırma Bakanları çekilir. Seçimin başlangıç tarihinden üç gün önce; seçim dönemi bitmeden seçimin yenilenmesine karar verilmesi halinde ise bu karardan başlayarak beş gün içinde, Başbakanca Türkiye Büyük Millet Meclisinin bağımsız üyeleri arasından yeni Adâlet, İçişleri ve Ulaştırma Bakanları atanır.

108 inci madde gereğince seçimlerin, yenilenmesine karar verildiğinde Bakanlar çekilir ve Başbakan geçici bir Bakanlar Kurulu kurar.

Geçici Bakanlar Kuruluna, Adâlet, İçişleri ve Ulaştırma Bakanları Türkiye Büyük Millet Meclisindeki bağımsızlardan olmak üzere, Millet Meclisindeki siyasi parti gruplarından, bu Meclisteki oranlarına göre üye alınır.

Siyasî parti gruplarından alınacak üye sayısını, Millet Meclisi Başkanı tesbit ederek Başbakana bildirir. Teklif edilen Bakanlığı kabul etmeyen veya sonradan çekilen partiler yerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi içinden veya dışardan bağımsızlar atanır.

Geçici Bakanlar Kurulu, yenilenme kararının Resmî Gazetede ilânından itibaren beş gün içinde kurulur.

Geçici Bakanlar Kurulu için güven oyuna başvurulmaz.

Geçici Bakanlar Kurulu, seçim süresince ve yeni Meclis toplanıncaya kadar vazife görür.

VIII. Milli Savunma

a) Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı

Madde 110 – Başkomutanlık, Türkiye Büyük Millet Meclisinin mânevi varlığından ayrılmaz ve Cumhurbaşkanlığı tarafından temsil olunur.

Millî güvenliğin sağlanmasından ve Silâhlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasından, Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı, Bakanlar Kurulu sorumludur.

Genelkurmay Başkanı, Silâhlı Kuvvetlerin komutanıdır.

Genelkurmay Başkanı, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Cumhurbaşkanınca atanır; görev ve yetkileri kanunla düzenlenir. Genelkurmay Başkanı, bu görev ve yetkilerinden dolayı Başbakanı karşı sorumludur.

b) Millî Güvenlik Kurulu

Madde 111 – Millî Güvenlik Kurulu, kanunun gösterdiği Bakanlar ile Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet temsilcilerinden kuruludur.

Millî Güvenlik Kuruluna Cumhurbaşkanlığı Başkanlık eder; bulunmadığı zaman, bu görevi Başbakan yapar.

Millî Güvenlik Kurulu, millî güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonunun sağlanmasında yardımcı olmak üzere gerekli temel görüşleri Bakanlar Kuruluna bildirir.

C) İDARE

I. İdarenin Esasları

a) İdarenin Bütünlüğü ve Kamu Tüzel Kişiliği

Madde 112 – İdarenin kuruluş ve görevleri merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır.

İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir. Kamu tüzel kişiliği, ancak Kanunla veya Kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur.

b) Yönetmelikler

Madde 113 – Bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler. Yönetmelikler Resmî Gazete ile yayımlanır.

c) Yargı Yolu

Madde 114 – İdarenin hiçbir eylem ve işlemi, hiçbir halde, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.

İdarenin işlemlerinden dolayı açılacak dâvalarda süre aşımı, yazılı bildirim tarihinden başlar.

İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.

II. İdarenin Kuruluşu

a) Merkezî İdare

Madde 115 – Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından coğrafya durumuna, iktisadî şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır.

İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır.

Belli kamu hizmetlerinin görülmesi amacıyla, birden çok ili içine alan çevrede, bu hizmetler için, yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir.

b) Mahallî İdareler

Madde 116 – Mahallî idareler, il, belediye veya köy halkının müşterek mahallî ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileri.

Mahallî idarelerin seçimleri, kanunun gösterdiği zamanlarda ve 55 inci maddede yazılı esaslara göre yapılır.

Mahallî idarelerin seçilmiş organlarının organlık sıfatını kazanma ve kaybetmeleri konusundaki denetim, ancak yargı yolu ile olur.

Mahallî idarelerin kuruluşları, kendi aralarında birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezi idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.

III. Memurlarla İlgili Hükümler

a) Genel Kural

Madde 117 – Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin, genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği aslî ve sürekli görevler, memurlar eliyle görülür.

Memurların nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir.

b) Memur Teminatı

Madde 118 – Memurlar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek teşekkülleri mensupları hakkında yapılacak disiplin kovuşturmalarında, isnadolan hususun ilgiliye açıkça ve yazılı olarak bildirilmesi, yazılı savunmasının istenmesi ve savunma için belli bir süre tanınması şarttır.

Bu esaslara uyulmadıkça disiplin cezası verilemez.

Disiplin kararları, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.

Asker kişileri hakkındaki hükümler saklıdır.

c) Memurların Siyasi Partilere Girememesi

Madde 119 – Memurlar ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar ve kamu yararına çalışan derneklerden özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış olanların merkez kurullarında görev alanlar, siyasi partilere üye olamazlar. Memurlar ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinde çalışanlar, görevlerini yerine getirirken, vatandaşlar arasında, siyasî kanaatlerinden dolayı herhangi bir ayırım yapamazlar.

Bu esaslara aykırı hareketleri mahkeme hükmüyle sabit olanlar, kamu hizmetinden temelli çıkarılır.

IV. Özerk Üniversite, Tarafsız Radyo–Televizyon, Haber Ajansları

a) Üniversiteler

Madde 120 – Üniversiteler, ancak Devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler, bilimsel ve idarî özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir.

Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetlenir; özel kanuna göre kurulmuş Devlet Üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır.

Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar.

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler.

Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri, görev ve yetkileri, öğretim ve araştırma görevlerinin üniversite organlarıncı denetlenmesi, bu esaslara göre kanunla düzenlenir.

Siyasî partilere üye olma yasağı, üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanmaz. Ancak, bunlar partilerin genel merkezleri dışında yönetim görevi alamazlar.

b) Radyo ve Televizyonun İdaresi ve Haber Ajansları

Madde 121 – Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi, özerk kamu tüzel kişiliği halinde, kanunla düzenlenir.

Her türlü radyo ve televizyon yayımları, tarafsızlık esaslarına göre yapılır.

Radyo ve televizyon idaresi, kültür ve eğitime yardımcılık görevinin gerektirdiği yetkilere sahip kılınır.

Devlet tarafından kurulan veya Devletten malî yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır.

V. Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları

Madde 122 – Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kanunla meydana getirilir ve organları kendileri tarafından ve kendi üyeleri arasından seçilir.

İdare, seçilmiş organları, bir yargı mercii kararına dayanmaksızın, geçici veya sürekli olarak görevinden uzaklaştıramaz.

Meslek kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz.

VI. Olağanüstü Yönetim Usûlleri

a) Olağanüstü Haller

Madde 123 – Olağanüstü hallerde vatandaşlar için konulabilecek para, mal ve çalışma yükümleri ile bu hallerin ilânı, yürütülmesi ve kaldırılması ile ilgili usûller kanunla düzenlenir.

b) Sıkıyönetim ve Savaş Hali

Madde 124 – Savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olduğunu gösterir kesin belirtilerin meydana çıkması sebebiyle, Bakanlar Kurulu, süresi bir ayı aşmamak üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya her yerinde sıkıyönetim ilân edebilir ve bunu hemen, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasına sunar. Meclis, gerekli gördüğü zaman, sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi, tamamiyle de kaldırabilir. Meclisler toplantı değilse, hemen toplantıya çağırılır.

Sıkıyönetimin her defasında iki ayı aşmamak üzere uzatılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır. Bu kararlar, Meclislerin Birleşik Toplantısında alınır. Sıkıyönetim veya genel olarak savaş halinde, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, hürriyetlerin nasıl kayıtlanacağı veya durdurulacağı kanunla gösterilir.

VII. Kanunsuz Emir

Madde 125 – Kamu hizmetlerinde herhangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse üstünden aldığı emri, yönetmelik, tüzük, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir. Ancak, üstü emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilirse, emir yerine getirilir; bu hâlde, emri yerine getiren sorumlu olmaz.

Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez; yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz.

Askerî hizmetlerin görülmesi ve acele hallerde kamu düzeni ve kamu güvenliğinin korunması için kanunla gösterilen istisnalar saklıdır.

D) İKTİSADÎ VE MALÎ HÜKÜMLER

I. Bütçe

Madde 126 – Devletin ve kamu iktisadî teşebbüsleri dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları yıllık bütçelerle yapılır.

Kanun, kalkınma plânları ile ilgili yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler için özel süre ve usûller koyabilir.

Genel ve katma bütçelerin nasıl yapılacağı ve uygulanacağı kanunla gösterilir. Bütçe kanununa bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz.

II. Sayıştay; Kamu İktisadî Teşebbüslerinin Denetlenmesi

Madde 127 – Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerin bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir.

Sayıştayın kuruluşu, işleyişi, denetim usûlleri, mensuplarının nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümleri ve diğer özlük işleri, Başkan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir.

Kamu İktisadî Teşebbüslerinin Türkiye Büyük Millet Meclisince denetlenmesi kanunla düzenlenir.

III. Kesin Hesaplar

Madde 128 – Kesin hesap kanunun tasarıları, kanunda daha kısa bir süre kabûl edilmemiş ise, ilgili oldukları malî yılın sonundan başlayarak en geç bir yıl sonra, Bakanlar Kurulunca, Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur. Sayıştay, genel uygunluk bildirimini, ilişkin olduğu kesin hesap kanunu tasarisının verilmesinden başlayarak en geç altı ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar.

IV. Kalkınma

a) Kalkınma Plânı ve Devlet Plânlama Teşkilâtı

Madde 129 – İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınma plâna bağlanır. Kalkınma bu plâna göre gerçekleştirilir.

Devlet Plânlama Teşkilâtının kuruluş ve görevleri, plânın hazırlanmasında, yürürlüğe konmasında, uygulanmasında ve değiştirilmesinde gözetilecek esaslar ve plânın bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesini sağlayacak tedbirler özel kanunla düzenlenir.

b) Tabii Servet Kaynaklarının Aranması ve İşletilmesi

Madde 130 – Tabii servetler ve kaynakları, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Arama ve işletmenin Devletin özel teşebbüsle birleşmesi suretiyle veya doğrudan doğruya özel teşebbüs eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır.

c) Ormanların Korunması ve Geliştirilmesi

Madde 131 – Devlet, ormanların korunması ve ormanlık sahaların genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir.

Devlet ormanları, kanuna göre Devletçe yönetilir ve işletilir. Devlet ormanlarının mülkiyeti, yönetimi ve işletilmesi özel kişilere devrolunamaz. Bu ormanlar, zamanaşımıyla mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.

Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez.

Ormanlar içinde veya hemen yakınında oturan halkın kalkındırılması ve ormanı koruma bakımından gerekirse, başka yere yerleştirilmesi kanunla düzenlenir.

Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir ve bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz.

Orman suçları için genel af çıkarılamaz; ormanların tahribine yol açacak hiçbir siyasî propaganda yapılamaz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YARGI

A) GENEL HÜKÜMLER

I. Mahkemelerin Bağımsızlığı

Madde 132 – Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna, hukuka ve vicdanî kanaatlarına göre hüküm verirler.

Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve tâlimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Görülmekte olan bir dâva hakkında Yasama Meclislerinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

II. Hâkimlik Teminatı

Madde 133 – Hâkimler azlolunamaz. Kendileri istemedikçe, Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylıklarından yoksun kılınamaz.

Meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlarla görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar ve meslekte kalmalarının caiz olmadığına karar verilenler hakkında kanundaki istisnalar saklıdır.

III. Hâkimlik Mesleği

Madde 134 – Hâkimlerin nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin veya görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin

kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili suçlarından dolayı soruşturma yapılmasına ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarılmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve diğer özlük işleri, mahkemelerin bağımsızlığı esasına göre, kanunla düzenlenir.

Hâkimler altmışbeş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler. Askerî hakimlerin yaş haddi, kanunla belli edilir.

Hakimler, kanunda belirtilenlerden başka, genel ve özel hiçbir görev alamazlar.

IV. Duruşmanın Açık ve Kararların Gerekçeli Olması

Madde 135 – Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmalardan bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına, ancak genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir.

Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur.

Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.

V. Mahkemelerin Kuruluşu

Madde 136– Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usûlleri kanunla düzenlenir.

VI. Savcılık

Madde 137 – Kanun, Cumhuriyet Savcılarının ve Kanunsözcülerinin özlük işlerinde ve görevlerini yapmalarında teminat sağlayıcı hükümler koyar.

Cumhuriyet Başsavcısı, Başkanunsözcüsü ve Askerî Yargıtay Başsavcısı, yüksek mahkemeler hakimleri hakkındaki hükümlere tabidir.

VII. Askerî Yargı

Madde 138 – Askerî yargı askerî mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Bu mahkemeler, asker kişilerin askerî olan suçlarıyla, bunların asker kişiler aleyhine veya askerî mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait dâvalara bakmakla görevlidirler.

Askerî mahkemeler asker olmayan kişileri ancak özel kanunda belirtilen askerî suçlarından dolayı yargırlar.

Askerî mahkemelerin, savaş veya sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili olduğu kanunla gösterilir.

Askerî mahkemelerde üyelerin çoğunluğunun hâkimlik niteliğine sahibolması şarttır.

Askerî yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askerî hâkimlerin özlük işleri, mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı ve askerlik hizmetinin gereklerine göre özel kanunla düzenlenir.

B) YÜKSEK MAHKEMELER

I. Yargıtay

Madde 139 – Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli dâvalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Yargıtay üyeleri Yüksek Hakimler Kurulunca, Yargıtay Birinci Başkanıyla İkinci Başkanları ve Cumhuriyet Başsavcısı Yargıtay büyük genel kurulunca, üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.

Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, Başkan ve üyelerinin ve diğer mensuplarının nitelikleri kanunla düzenlenir.

II. Danıştay

Madde 140 – Danıştay, kanunların başka idarî yargı mercilerine bırakmadığı konularda ilk derece ve genel olarak üst derecede idare mahkemesidir.

Danıştay, idari uyuşmazlıkları ve dâvaları görmek ve çözümlenmek, Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarıları hakkında düşüncesini bildirmek, tüzük tasarılarını ve imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerini incelemek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir.

Danıştay Başkan ve üyeleriyle Başkanunsözcüsü kanunda gösterilen niteliklere sahip kimseler arasından, Anayasa Mahkemesinin asıl ve yedek üyelerinden meydana gelen kurulca gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla seçilir. İlk iki oylamada çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir.

Danıştay Başkan ve üyeleriyle Başkanunsözcüsünün seçimlerinde, Bakanlar Kurulu ve Danıştay genel kurulunca ayrı ayrı boş yer sayısı kadar aday gösterilir.

Danıştayın kuruluşu, işleyişi, yargılama usûlleri, mensuplarının nitelikleriyle atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, haklarında disiplin kovuşturması yapılması ve disiplin cezası uygulanması, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

III. Askerî Yargıtay

Madde 141 – Askerî Yargıtay, askerî mahkemelerce verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Ayrıca, kanunla gösterilen askerî işlere ait belli dâvalara ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Askerî Yargıtay üyeleri Başsavcısı, hâkimlik niteliğine sahip kırk yaşını bitirmiş ve en az on yıl askerî hâkimlik veya askerî savcılık yapmış kimseler arasından Askerî Yargıtay genel kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğuyla boş yerin üç misli olarak gösterdiği adaylar arasından Cumhurbaşkanınca seçilir.

Askerî Yargıtay, Başkanlarını kendi üyeleri arasından seçer.

Askerî Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, yargılama usûlleri, üyeler hakkındaki disiplin işleri, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

IV. Uyuşmazlık Mahkemesi

Madde 142 – Uyuşmazlık Mahkemesi, adli, idarî ve askerî yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlenmeye yetkilidir.

Uyuşmazlık Mahkemesinin kuruluş ve işleyişi kanunla düzenlenir. Bu Mahkemenin Başkanlığını Anayasa Mahkemesince kendi asıl veya yedek üyeleri arasından görevlendirilen bir üye yapar.

C) YÜKSEK HÂKİMLER KURULU

I. Kuruluş

Madde 143 – Yüksek Hâkimler Kurulu, onsekiz asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Bu üyelerden altısı Yargıtay genel kurulunca, altısı birinci sınıfa ayrılmış hakimlerce ve kendi aralarından gizli oyla seçilir. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu, yüksek mahkemelerde hâkimlik etmiş veya bunlara üye olma şartlarını kazanmış kimseler arasından gizli oyla ve üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile, üçer üye seçerler. Bu usûlle Yargıtay genel kurulunca iki, birinci sınıfa ayrılmış hâkimler ile Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu tarafından birer yedek üye seçilir.

Yüksek Hakimler Kurulu, üye tamsayısının salt çoğunluğu ile kendi içinden Başkanını seçer.

Yüksek Hâkimler Kurulu üyelerinin görev süresi dört yıldır. Her iki yılda yarısının seçimi yenilenir. Hakimlik görevinde iken seçilmiş olan üyeler ardı ardına iki defa seçilemez.

Yüksek Hâkimler Kurulu üyeleri, görevleri süresince başka bir iş ve görev alamazlar.

Yüksek Hâkimler Kurulunun kuruluşu, çalışma usûlleri, bölümleri ve bu bölümlerin görevleriyle, toplantı ve karar yetersayıları, Başkan ve üyelerinin aylık ve ödenekleri kanunla düzenlenir.

Adalet Bakanı, Yüksek Hâkimler Kurulu toplantılarına katılabilir; oylamaya katılamaz.

II. Görev ve Yetkileri

Madde 144 – Hakimlerin bütün özlük işleri hakkında karar verme yetkisi Yüksek Hakimler Kurulundur.

Bir hakimin her ne sebeple olursa olsun, meslekten çıkarılması hakkındaki karar, genel kurulunun salt çoğunluğu ile alınır.

Adalet Bakanı, gerekli gördüğü hallerde, bir hakim hakkında disiplin kovuşturması açılması için Yüksek Hakimler Kuruluna başvurabilir.

Bir mahkemenin veya bir kadronun kaldırılması veya bir mahkemenin yargı çevresinin değiştirilmesi, Yüksek Hakimler Kurulunun uygun görmesine bağlıdır.

Hâkimlerin denetimi, belli konular için Yüksek Hâkimler Kurulunca görevlendirilecek üst derecedeki hâkimler eliyle yapılır.

D) ANAYASA MAHKEMESİ

I. Kuruluş

a) Üyelerin Seçimi

Madde 145 – Anayasa Mahkemesi, onbeş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Asıl üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye, Sayıştay Genel Kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usûlle seçilir. Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki üye seçer. Cumhurbaşkanınca da iki üye seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Askerî Yargıtay Genel Kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer. Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla, dört yıl için, bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer; yeniden seçilmek caizdir.

Yasama Meclisleri, bu seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından, üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla yaparlar. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir.

Yasama Meclislerince seçilecek üyelerden birer kişinin, Üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin birlikte toplanarak, açık üyeliklerin üç katı tutarında ve gizli oyla gösterecekleri adaylar arasından olması gereklidir.

Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için, kırk yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştayda Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkanunsözcülüğü veya Üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.

Anayasa Mahkemesine, Yargıtay iki, Danıştay ile Yasama Meclislerinin herbiri birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de, asılların seçimindeki usûl uygulanır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.

b) Üyeliğin Sona Ermesi

Madde 146 – Anayasa Mahkemesi üyeleri altmışbeş yaşında emekliye ayrılırlar.

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması hâlinde de Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer.

II. Görev ve Yetkileri

Madde 147 – Anayasa Mahkemesi, kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin Anayasaya uygunluğunu denetler.

Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanun sözcüsünü, Askeri Yargıtay Başsavcısını ve kendi üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar ve Anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirir.

Anayasa Mahkemesinin, Yüce Divan sıfatıyla yargılama savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı yapar.

III. Yargılama ve Çalışma Usûlü

Madde 148 – Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usûlleri kanunla; Mahkemenin çalışma tarzı ve üyeleri arasındaki işbölümü kendi yapacağı İçtüzükle düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla baktığı dâvalar dışındaki işleri, dosya üzerinde inceler. Ancak, gerekli gördüğü hallerde, sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri çağırır.

IV. İptâl Dâvası

a) Dâva Hakkı

Madde 149 – Cumhurbaşkanı; son Milletvekili genel seçimlerinde muteber oy sayısının en az yüzde onunu alan veya Türkiye Millet Meclisinde temsilcisi bulunan siyasi partiler veya bunların meclis grupları; Yasama Meclislerinden birinin üye tamsayısının en az altıda biri tutarındaki üyeleri; kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren alanlarda Yüksek Hakimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay ve üniversiteler, kanunların veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin veya bunların belirli madde ve hükümlerinin Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptâl dâvası açabilirler.

b) Dâva Açma Süresi

Madde 150 – Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptâl dâvası açma hakkı, iptâli istenen kanunun veya İçtüzüğün Resmî Gazetede yayımlanmasından başlayarak doksan gün sonra düşer.

c) Anayasaya Aykırılığın Diğer Mahkemelerde İleri Sürülmesi

Madde 151 – Bir dâvaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanunun hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar dâvayı geri bırakır.

Mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını ciddi görmezse bu iddia, temyiz merciince esas hükümlerle birlikte karara bağlanır.

Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere üç ay içinde kararını verir.

Bu süre içinde karar verilmezse, mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını, kendi kanısına göre çözümlüyerek dâvayı yürütür. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkemeler buna uymak zorundadır.

V. Anayasa Mahkemesinin Kararları

Madde 152 – Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir.

Anayasa Mahkemesince, Anayasaya aykırı olduğundan iptâline karar verilen kanun veya İçtüzük veya bunların iptâl edilen hükümleri, karar tarihinde yürürlükten kalkar. Gereken hallerde, Anayasa Mahkemesi, iptâl hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih kararın verildiği günden başlayarak altı ayı geçemez.

İptâl kararı geriye yürümez.

Anayasa Mahkemesi, diğer mahkemelerden gelen Anayasaya aykırılık iddiaları üzerine verdiği hükümlerin, olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı olacağına da karar verebilir.

Anayasa Mahkemesi kararları, Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.

DÖRDÜNCÜ KISIM ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER

I. Devrim Kanunlarının Korunması

Madde 153 – Bu Anayasanın hiçbir hükmü, Türk toplumunun çağdaş uygarlık seviyesine erişmesi ve Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliğini koruma amacını güden aşağıda gösterilen Devrim kanunlarının, bu Anayasanın halkoyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümlerinin Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılabilir ve yorumlanamaz:

1. 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu;
2. 25 Teşrinisâni 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktisası hakkında Kanun;
3. 30 Teşrinisâni 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına dair Kanun;
4. 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisiyle kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru tarafından yapılacağına dair medeni nikah esasları ile aynı Kanunun 110 uncu maddesi hükmü;
5. 20 Mayıs 1928 tarihli ve 1288 sayılı Beynelmilel Erkânın Kabulü hakkında Kanun;

6. 1 Teşrinisâni 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabûl ve Tatbiki hakkında Kanun;
7. 26 Teşrinisâni 1934 tarihli ve 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa gibi lâkap ve Unvanların Kaldırıldığına dair Kanun;
8. 3 Kânunuevvel 1934 tarihli ve 2596 sayılı Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine dair Kanun.
II. Diyanet İşleri Başkanlığı
Madde 154 – Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.

BEŞİNCİ KISIM GEÇİCİ HÜKÜMLER

I. T.B.M.M. 'nin Seçilmesi ve Toplanması

- a) Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu Seçimlerinin Birlikte Yapılacağı; İlk Toplantı Günü
Geçici Madde 1 – Bu Anayasaya göre kurulan Millet Meclisiyle Cumhuriyet Senatosunun seçimleri aynı günde yapılır.
Seçim sonucunun Yüksek Seçim Kurulunca ilânını tâkibeden beşinci gün, her iki Meclis kendiliğinden, Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi binasında saat 15.00'de birlikte toplanır. Bu toplantıya en yaşlı milletvekili başkanlık eder. Bu toplantıda, önce Cumhuriyet Senatosu üyeleri ve sonra milletvekilleri andiçerler.

b) Cumhuriyet Senatosunun Kurulması

- Geçici Madde 2 – Bu Anayasa göre kurulacak Cumhuriyet Senatosunun ilk genel seçimleri, genel oyla seçilecek olan bütün üyelikler için yapılır.

Cumhuriyet Senatosu, Cumhurbaşkanıca seçilmesi gereken onbeş üyenin seçiminden önce hukuki varlık kazanır. Cumhurbaşkanı, bu üyeleri, kendi seçiminden başlayarak bir ay içinde seçer.

c) Geçici İçtüzük

- Geçici Madde 3 – Bu Anayasa göre kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisinin, Millet Meclisinin ve Cumhuriyet Senatosunun toplantı ve çalışmaları için, kendi İçtüzükleri yapılıncaya kadar, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 27 Ekim 1957 tarihinden önce yürürlükte olan İçtüzüğü hükümleri uygulanır.

II. Kurucu Meclis, Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisinin Hukukî Varlıklarının Sona Ermesi; Devrim Tasarrufları

- Geçici Madde 4 – Bu Anayasaya göre kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanmasıyla, 20 Nisan 1340 tarihli ve 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununa ve 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Kanunla 13 Aralık 1960 tarihli ve 157 sayılı Kanuna göre kurulan Kurucu Meclisin, Millî Birlik Komitesinin ve Temsilciler Meclisinin hukukî varlıkları sona erer ve bunlar kendiliğinden dağılmış olurlar.

27 Mayıs 1960 tarihinden itibaren Kurucu Meclisin toplandığı 6 Ocak 1961 tarihine kadar yasama yetkisini ve yürütme görevini Türk Milleti adına kullanmış bulunan Milli Birlik Komitesinin ve Devrim Hükümetlerinin karar ve tasarruflarından ve bunların, idarece veya yetkili kılınan organ ve mercilerce uygulanmasından dolayı, karar alanlar, tasarrufla bulunanlar ve uygulayanlar hakkında cezaî veya malî veya hukukî sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz.

Normal demokratik rejimi bütün teminatı ile kurmak amacıyla gerçekleştirilen ve yürütülen 27 Mayıs 1960 Devrim tarihinden 6 Ocak 1961 tarihine kadar çıkarılan kanunlar, Türkiye Cumhuriyetinin diğer kanunlarının değiştirilmesi ve kaldırılmasında uygulanan kurallara göre değiştirilebilir veya kaldırılabilir. Ancak, bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılmıyacağı gibi, itiraz yoluyla dahi mahkemelerde Anayasaya aykırılık iddiası ileri sürülemez.

27 Mayıs 1960 dan 6 Ocak 1961 tarihine kadar çıkarılan kanunların, yapılmış tasarrufların ve alınmış kararların değiştirilmesi veya kaldırılması hallerinde de 2'nci fıkra hükmü saklıdır.

III. Cumhurbaşkanı Seçimi

- Geçici Madde 5 – Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin and içtikleri toplantının ertesi günü Cumhurbaşkanı seçimi yapılır.

Cumhurbaşkanının seçilmesiyle, 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Kanunla kabul edilmiş olan Devlet Başkanının görevi kendiliğinden sona erer.

IV. Bakanlar Kurulunun Kurulması

- Geçici Madde 6 – Bu Anayasanın 102 nci maddesine göre yeni Bakanlar Kurulunca, 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Kanuna göre kurulan ve iş başında olan Bakanlar Kurulunun görevi kendiliğinden sona erer.

V. Anayasanın Kabul Ettiği Organ, Kurum ve Kurullar

a) Yeni Organ, Kurum ve Kurulların Kurulması

Geçici Madde 7 – Bu Anayasa ile kabûl edilmiş olan yeni organ, kurum ve kurulların kuruluş ve işleyişleriyle ilgili kanunlar, Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk toplantısından başlayarak en geç altı ay içinde ve bu Anayasa ile konulması emredilen diğer kanunlar da en geç iki yıl içinde çıkarılır.

b) Eski Organ, Kurum ve Kurulların Durumu

Geçici Madde 8 – Bu Anayasaya göre kurulacak organ, kurum ve kurullar, kuruluş kanunları yürürlüğe konularak görevlerine başlayıncaya kadar, bu konulardaki hükümlerin uygulanmasına devam olunur.

c) Eski Kanunların Anayasaya Aykırılığı İddiası

Geçici Madde 9 – Anayasa Mahkemesinin görevine başladığının Resmî Gazeteyle yayınlanmasından önce, mahkemelerde kanunların Anayasaya aykırılığı iddiası ileri sürülemez ve mahkemelerce de kanunların Anayasaya aykırılığına dayanılarak karar verilemez.

Anayasa Mahkemesinin görevine başladığı tarihte yürürlükte olan herhangi bir kanun hakkında, bu Anayasaya aykırılığı iddiasıyla iptâl dâvası açılabilir. Bu halde iptâl dâvası açma hakkı, Anayasa Mahkemesinin görevine başladığının Resmî Gazeteyle yayımlandığı tarihten itibaren altı ay sonra düşer.

VI. İlk Cumhuriyet Senatosunda Adçekme

Geçice Madde 10 – Cumhuriyet Senatosunun genel oyla ve Cumhurbaşkanınca seçilen üyelerinin yenilenmesi hakkındaki 73 üncü maddesinin 2 nci fıkrası hükmünün uygulanmasını sağlamak amacıyla, bunların seçiminden iki yıl sonra yapılacak seçimlerle yenilenecek olanları tesbit etmek üzere, bu seçimden iki ay önce adçekmeye başvurulur; dört yıl sonra yapılacak seçimle yenilenecek olan üyelerin tesbiti için, aynı esasa uyularak adçekilir; ancak, ikinci yıl sonunda seçilmiş olan üyeler bu adçekmeye girmez.

Cumhuriyet Senatosu Başkanı hakkında adçekme işlemi uygulanmaz.

İlk Cumhuriyet Senatosu seçiminden iki ve dört yıl sonra yapılacak seçimler hakkında da, Cumhuriyet Senatosu seçimleriyle ilgili kanun hükümleri uygulanır.

VII. Affedilenlerin Seçilme Yeterliği

Geçici Madde 11 – Yüz kırtarıcı olmıyan bir suçtan kesin hüküm giydikten sonra, bu anayasanın halkoyu ile kabulünden önce affedilmiş bulunanlar, 68 nci maddedeki seçilme yasağına tabi değildirlir.

ALTINCI KISIM SON HÜKÜMLER

I. Anayasanın Değıştirilmesi

Madde 155 – Anayasanın değıştirilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının en az üçte biri tarafından yazıyla teklif edilebilir. Anayasanın değıştirilmesi hakkındaki teklifler ivedilikle görüşülemez. Değıştirme teklifinin kabûlü, Meclislerin ayrı ayrı üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğunun oyuyla mümkündür.

Anayasanın değıştirilmesi hakkındaki tekliflerin görüşülmesi ve kabûlü, 1 inci fıkradaki kayıtlar dışında, kanunların görüşülmesi ve kabûlü, 1 inci fıkradaki kayıtlar dışında, kanunların görüşülmesi ve kabûlü hakkındaki hükümlere tabidir.

II. Başlangıç ve Kenar Başlıklar

Madde 156 – Bu Anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkeleri belirten Başlangıç Kısmı, Anayasa metnine dâhildir.

Madde kenar başlıkları, sadece ilgili oldukları maddelerin konusunu ve maddeler arasındaki sıralanma ve bağlantıyı gösterir. Bu başlıklar, Anayasa metninden sayılmaz.

III. Anayasanın Yürürlüğe Girmesi

Madde 157 – Bu Anayasa, halkoyuna sunulup, kabûl edilince Türkiye Cumhuriyetinin Anayasası olur ve halkoyu sonuçlarıyla beraber derhal Resmî Gazetede yayınlanır.

Bu Anayasanın Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluşu, seçimi ve toplanması ile ilgili hükümleri, 1 inci fıkraya göre yayınlanması ile; diğer hükümleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçilmesi ile, geçici maddelerde belirtilen esaslara göre yürürlüğe girer.

YASAMA BÖLÜMÜ
7 KASIM 1982 TARİHİNDE HALKOYU İLE KABUL EDİLEN TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANAYASASI
KANUN
TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI²⁷

Kanun No. : 2709

Kabul Tarihi : 7/11/1982

BAŞLANGIÇ

Ebedî Türk vatan ve milletinin bütünlüğüne ve kutsal Türk Devletinin varlığına karşı, Cumhuriyet devrinde benzeri görülmemiş bölücü ve yıkıcı kanlı bir iç savaşın gerçekleşme noktasına yaklaştığı sırada;

Türk Milletinin ayrılmaz parçası olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin, milletin çağrısıyla gerçekleştirdiği 12 Eylül 1980 harekâtı sonucunda, Türk Milletinin meşrû temsilcileri olan Danışma Meclisince hazırlanıp, Milli Güvenlik Konseyince son şekli verilerek Türk Milleti tarafından kabul ve tasvip ve doğrudan doğruya O'nun eliyle vazolunan bu ANAYASA:

- Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve O'nun inkılâp ve ilkeleri doğrultusunda;

- Dünya milletler ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak; Türkiye Cumhuriyetinin ilelebet varlığı, refahı, maddî ve manevî mutluluğu ile çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi yönünde;

- Millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu ve bunu millet adına kullanmağa yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı;

- Kuvvetler ayrımının, Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli Devlet yetkilerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medenî bir işbölümü ve işbirliği olduğu ve üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu;

- Hiçbir düşünce ve mülahazanın Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihî ve manevî değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâpları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve lâiklik ilkesinin gereği kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı;

- Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu;

- Topluca Türk vatandaşlarının millî gurur ve iftiharlarda, millî sevinç ve kederlerde, millî varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu, birbirinin hak ve hürriyetine kesin saygı, karşılıklı içten sevgi ve kardeşlik duygularıyla ve "Yurtta sulh, cihanda sulh" arzu ve inancı içinde, huzurlu bir hayat talebine hakları bulunduğu;

FIKİR, İNANÇ VE KARARIYLA anlaşılacak, sözüne ve ruhuna bu yönde saygı ve mutlak sadakatle yorumlanıp uygulanmak üzere,

TÜRK MİLLETİ TARAFINDAN, demokrasiye âşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi olunur.

BİRİNCİ KISIM
GENEL ESASLAR

I. Devletin şekli

MADDE 1 – Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

II. Cumhuriyetin nitelikleri

MADDE 2 – Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.

III. Devletin bütünlüğü, resmî dili, bayrağı, millî marşı ve başkenti

MADDE 3 – Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.

Bayrağı, şekli kanununda belirtilen, beyaz ay yıldızlı bayraktır.

Millî marşı "İstiklal Marşı"dır.

Başkenti Ankara'dır.

IV. Değiştirilemeyecek hükümler

MADDE 4 – Anayasanın 1 inci maddesindeki Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile, 2 nci maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3 üncü maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

V. Devletin temel amaç ve görevleri

MADDE 5 – Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliği, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu

²⁷ Türkiye Cumhuriyeti, Resmî Gazete, S. 17863, 09. 11.1982, s. 1 - 64

sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.

VI. Egemenlik

MADDE 6 – Egemenlik, kayıtsız şartsız Milletindir.

Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır.

Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz.

VII. Yasama yetkisi

MADDE 7 – Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bu yetki devredilemez.

VIII. Yürütme yetkisi ve görevi

MADDE 8 – Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.

IX. Yargı yetkisi

MADDE 9 – Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.

X. Kanun önünde eşitlik

MADDE 10 – Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

XI. Anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü

MADDE 11 – Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.

Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

İKİNCİ KISIM

TEMEL HAKLAR VE ÖDEVLER

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL HÜKÜMLER

I. Temel hak ve hürriyetlerin niteliği

MADDE 12 – Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.

II. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması

MADDE 13 – Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğin, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz.

Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir.

III. Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılamaması

MADDE 14 – Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar.

Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu yolda teşvik veya tahrik edenler hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

Anayasanın hiçbir hükmü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz.

IV. Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması

MADDE 15 – Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler ile, ölüm cezalarının infazı dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz;

kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılmaz.

V. Yabancıların durumu

MADDE 16 – Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

KİŞİNİN HAKLARI VE ÖDEVLERİ

I. Kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı

Madde 17 – Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.

Mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hali ile meşrû müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.

II. Zorla çalıştırma yasağı

MADDE 18 – Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır.

Şekil ve şartları kanunla düzenlenmek üzere hükümlülük veya tutukluluk süreleri içindeki çalıştırmalar; olağanüstü hallerde vatandaşlardan istenecek hizmetler; ülke ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda öngörülen vatandaşlık ödevi niteliğindeki beden ve fikir çalışmaları, zorla çalıştırma sayılmaz.

III. Kişi hürriyeti ve güvenliği

MADDE 19 – Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.

Şekil ve şartları kanunda gösterilen :

Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.

Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok onbeş gün içinde hâkim önüne çıkarılır. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir.

Yakalanan veya tutuklanan kişinin durumu, soruşturmanın kapsam ve konusunun açığa çıkmasının sakıncalarının gerektirdiği kesin zorunluluk dışında, yakınlarına derhal bildirilir.

Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir.

Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir.

Bu esaslar dışında bir işleme tâbi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, kanuna göre, Devletçe ödenir.

IV. Özel hayatın gizliliği ve korunması

A. Özel hayatın gizliliği

MADDE 20 – Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. Adli soruşturma ve kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar saklıdır.

Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça, kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz.

B. Konut dokunulmazlığı

MADDE 21 – Kimsenin konutuna dokunulamaz. Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça, kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz.

C. Haberleşme hürriyeti

MADDE 22 – Herkes haberleşme hürriyetine sahiptir.

Haberleşmenin gizliliği esastır.

Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça; haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz.

İstisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşları kanunda belirtilir.

V. Yerleşme ve seyahat hürriyeti

MADDE 23 – Herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir.

Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak;

Seyahat hürriyeti, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek;

Amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir.

Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ülkenin ekonomik durumu, vatandaşlık ödevi ya da ceza soruşturması veya kovuşturması sebebiyle sınırlanabilir.

Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz.

VI. Din ve vicdan hürriyeti

MADDE 24 – Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dinî âyin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.

VIII. Düşünce ve kanaat hürriyeti

MADDE 25 – Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.

VIII. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti

MADDE 26 – Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

Bu hürriyetlerin kullanılması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulüncel belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz. Bu yasağa aykırı yazılı veya basılı kâğıtlar, plâklar, ses ve görüntü bandları ile diğer anlatım araç ve gereçleri usulüne göre verilmiş hâkim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merciin emriyle toplattırılır. Toplatma kararını veren merci bu kararını, yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Hâkim bu uygulamayı üç gün içinde karara bağlar.

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz.

IX. Bilim ve sanat hürriyeti

MADDE 27 – Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Yayma hakkı, Anayasanın 1 inci, 2 nci ve 3 üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz.

Bu madde hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir.

X. Basım ve yayımla ilgili hükümler

A. Basın hürriyeti

MADDE 28 – Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayım yapılamaz.

Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır.

Basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasanın 26 ve 27 nci maddeleri hükümleri uygulanır.

Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazarlar veya bastırıcılar veya aynı amaçla, basınlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar. Tedbir yolu ile dağıtım hâkim kararıyla; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı mercii emriyle önlenebilir. Dağıtımını önleyen yetkili merci, bu kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Yetkili hâkim bu kararı en geç kırksekiz saat içinde onaylamazsa, dağıtımını önleme kararı hükümsüz sayılır.

Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hâkim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz.

Sürelili veya süresiz yayınlar, kanunun gösterdiği suçların soruşturma veya kovuşturmasına geçilmiş olması hallerinde hâkim kararıyla; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, genel ahlâkın korunması ve suçların önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı mercii emriyle toplatılabilir. Toplatma kararı veren yetkili merci, bu kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir; hâkim bu kararı en geç kırksekiz saat içinde onaylamazsa toplatma kararı hükümsüz sayılır.

Sürelili veya süresiz yayınların suç soruşturma veya kovuşturması sebebiyle zapt ve müsadereinde genel hükümler uygulanır.

Türkiye’de yayımlanan sürelili yayınlar, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine, millî güvenliğe ve genel ahlâka aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde, mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir. Kapatılan sürelili yayının açıkça devamı niteliğini taşıyan her türlü yayım yasaktır; bunlar hâkim kararıyla toplatılır.

B. Sürelili ve süresiz yayım hakkı

MADDE 29 – Sürelili veya süresiz yayım önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Sürelili yayım çıkarabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, yayımın durdurulması için mahkemeye başvurur.

Sürelili yayınların çıkarılması, yayım şartları, malî kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili esaslar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasal, ekonomik, malî ve teknik şartlar koyamaz.

Sürelili yayınlar, Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin veya bunlara bağlı kurumların, araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre yararlanır.

C. Basın araçlarının korunması

MADDE 30 – Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin temel ilkeleri ve millî güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkûm olma hali hariç, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez ve işletilmekten alıkonulamaz.

D. Kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkı

MADDE 31 – Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usulleri kanunla düzenlenir.

Kanun, 13 üncü maddede yer alan genel sınırlamalar dışında bir sebebe dayanarak, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz.

E. Düzeltme ve cevap hakkı

MADDE 32 – Düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.

Düzeltme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından ilgilinin müracaat tarihinden itibaren en geç yedi gün içerisinde karar verilir.

XI. Toplantı hak ve hürriyetleri

A. Dernek kurma hürriyeti

MADDE 33 – Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.

Dernek kurabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, derneğin faaliyetinin durdurulması veya kapatılması için mahkemeye başvurur.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Dernekler, 13 üncü maddedeki genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri gibi; siyasî amaç güdemeler, siyasî faaliyette bulunamazlar, siyasî partilerden destek göremez ve onlara destek olamazlar, sendikalarla, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçla ortak hareket edemezler.

Kuruluş amaç ve şartlarını kaybeden yahut kanunun öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen dernekler, kendiliğinden dağılmış sayılır.

Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğinin, millî egemenliğinin, kamu düzeninin, başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması ve suçların önlenmesi bakımlarından gecikilmesinde sakınca bulunan hallerde, hâkim kararına kadar kanunen yetkili kılınan merciin emriyle faaliyetten alıkonulabilir.

Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu hizmeti görevlilerinin dernek kurma haklarına başkaca sınırlamalar getirilmesine veya bu hürriyeti kullanmalarının yasaklanmasına engel değildir.

Bu madde hükmü vakıflara ve bu nitelikteki kuruluşlara da uygulanır.

B. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı

MADDE 34 – Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla yetkili idarî merci, gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergâhı tespit edebilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Kanunun gösterdiği yetkili merci, kamu düzenini ciddî şekilde bozacak olayların çıkması veya millî güvenlik gereklerinin ihlâl edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yoketme amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir. Kanunun, aynı sebeplere dayalı olarak bir il'e bağlı ilçelerde bütün toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanmasını öngördüğü hallerde bu süre üç ayı geçemez.

Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler.

XII. Mülkiyet hakkı

MADDE 35 – Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.

Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir.

Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.

XIII. Hakların korunması ile ilgili hükümler

A. Hak arama hürriyeti

MADDE 36 – Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir.

Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.

B. Kanunî hâkim güvencesi

MADDE 37 – Hiç kimse kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

C. Suç ve cezalara ilişkin esaslar

MADDE 38 – Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Suç ve ceza zamaşımı ile ceza mahkûmiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır.

Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.

Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.

Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

Ceza sorumluluğu şahsidir.

Genel müsadere cezası verilemez.

İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz. Silahlı Kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebilir.

Vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye geri verilemez.

XIV. İspat hakkı

MADDE 39 - Kamu göre ve hizmetinde bulunanlara karşı, bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili olarak yapılan isnatlardan dolayı açılan hakaret davalarında, sanık, isnadın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir. Bunun dışındaki hallerde ispat isteminin kabulü, ancak isnat olunan fiilin doğru olup olmadığının anlaşılmasında kamu yararı bulunmasına veya şikâyetçinin ispata razı olmasına bağlıdır.

XV. Temel hak ve hürriyetlerin korunması

MADDE 40 - Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.

Kişinin, resmî görevliler tarafından vâki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL VE EKONOMİK HAKLAR VE ÖDEVLER

I. Ailenin korunması

MADDE 41 - Aile, Türk toplumunun temelidir.

Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar.

II. Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi

MADDE 42 - Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.

Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tâbi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası andlaşma hükümleri saklıdır.

III. Kamu yararı

A. Kıyılardan yararlanma

MADDE 43 - Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.

Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir.

Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanılış amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkân ve şartları kanunla düzenlenir.

B. Toprak mülkiyeti

MADDE 44 - Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Kanun, bu amaçla, değişik tarım bölgeleri ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini tespit edebilir. Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yeraltı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz.

Bu amaçla dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında başkalarına devredilemez ve ancak dağıtılan çiftçilerle mirasçıları tarafından işletilebilir. Bu şartların kaybı halinde, dağıtılan toprağın Devletçe geri alınmasına ilişkin esaslar kanunla düzenlenir.

C. Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması

MADDE 45 - Devlet, tarım arazileri ile çayır ve mer'aların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır.

Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır.

D. Kamulaştırma

MADDE 46 - Devlet ve kamu tüzelkişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde, karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaşturmaya ve bunlar üzerinde idarî ittifaklar kurmaya yetkilidir.

Kamulaştırma bedelinin hesaplanma tarz ve usulleri kanunla belirlenir. Kanun kamulaştırma bedelinin tespitinde vergi beyanını, kamulaştırma tarihindeki resmî makamlarca yapılmış kıymet takdirlerini, taşınmaz

malların birim fiyatlarını ve yapı maliyet hesaplarını ve diğer objektif ölçüleri dikkate alır. Bu bedel ile vergi beyanındaki kıymet arasındaki farkın nasıl vergilendirileceği kanunla gösterilir.

Kamulaştırma bedeli, nakden ve peşin olarak ödenir. Ancak tarım reformunun uygulanması, büyük enerji ve sulama projeleri ile iskân projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyıların korunması ve turizm amacıyla kamulaştırılan toprakların bedellerinin ödenme şekli kanunla gösterilir. Kanunun taksitle ödemeyi öngörebileceği bu hallerde, taksitlendirme süresi beş yılı aşamaz; bu takdirde taksitler eşit olarak ödenir ve peşin ödenmeyen kısım Devlet borçları için öngörülen en yüksek faiz haddine bağlanır.

Kamulaştırılan topraktan, o toprağı doğrudan doğruya işleten küçük çiftçiye ait olanlarının bedeli, her halde peşin ödenir.

E. Devletleştirme

MADDE 47 - Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde devletleştirilebilir.

Devletleştirme gerçek karşılığı üzerinden yapılır. Gerçek karşılığın hesaplanma tarzı ve usulleri kanunla düzenlenir.

IV. Çalışma ve sözleşme hürriyeti

MADDE 48 - Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir.

Devlet, özel teşebbüslerin millî ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır.

V. Çalışma ile ilgili hükümler

A. Çalışma hakkı ve ödevi

MADDE 49 - Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir.

Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak için gerekli tedbirleri alır.

Devlet, işçi - işveren ilişkilerinde çalışma barışının sağlanmasını kolaylaştırıcı ve koruyucu tedbirler alır.

B. Çalışma şartları ve dinlenme hakkı

MADDE 50 - Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz.

Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.

Dinlenmek, çalışanların hakkıdır.

Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir.

C. Sendika kurma hakkı

MADDE 51 - İşçiler ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma hakkına sahiptirler.

Sendikalar veya üst kuruluşlarını kurabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, sendika veya üst kuruluşun faaliyetinin durdurulması veya kapatılması için mahkemeye başvurur.

Sendikalara üye olmak ve üyelikten ayrılmak serbesttir.

Hiç kimse sendikaya üye olmaya, üye kalmaya, üyelikten ayrılmaya zorlanamaz.

İşçiler ve işverenler aynı zamanda birden fazla sendikaya üye olamazlar.

Herhangi bir iş yerinde çalışabilmek, işçi sendikasına üye olmak veya olmamak şartına bağlanamaz.

İşçi sendika ve üst kuruluşlarında yönetici olabilmek için, en az on yıl bilfiil işçi olarak çalışmış olma şartı aranır.

Sendika ve üst kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri, Anayasada belirlenen Cumhuriyetin niteliklerine ve demokratik esaslara aykırı olamaz.

D. Sendikal faaliyet

MADDE 52 - Sendikalar, 13 üncü maddede sayılan genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri gibi; siyasî amaç güdemezler, siyasî faaliyette bulunamazlar, siyasî partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar; derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçlarla ortak hareket edemezler.

İşyerinde sendikal faaliyette bulunma, o işyerinde çalışmamayı haklı göstermez.

Sendikalar üzerindeki Devletin idarî ve malî denetimi ile gelir ve giderleri, üye aidatının sendikaya ödenme şekli kanunla düzenlenir.

Sendikalar gelirlerini amaçları dışında kullanamazlar; tüm gelirlerini Devlet bankalarında muhafaza ederler.

VI. Toplu iş sözleşmesi, grev hakkı ve lokavt

A. Toplu iş sözleşmesi hakkı

MADDE 53 - İşçiler ve işverenler karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını ve çalışma şartlarını düzenlemek amacıyla toplu iş sözleşmesi yapma hakkına sahiptirler.

Toplu iş sözleşmesinin nasıl yapılacağı kanunla düzenlenir.

Aynı işyerinde, aynı dönem için, birden fazla toplu iş sözleşmesi yapılamaz ve uygulanamaz.

B. Grev hakkı ve lokavt

MADDE 54 - Toplu iş sözleşmesinin yapılması sırasında, uyuşmazlık çıkması halinde işçiler grev hakkına sahiptirler. Bu hakkın kullanılmasının ve işverenin lokavta başvurmasının usul ve şartları ile kapsam ve istisnaları kanunla düzenlenir.

Grev hakkı ve lokavt iyiniyet kurallarına aykırı tarzda, toplum zararına ve millî serveti tahrip edecek şekilde kullanılamaz.

Grev esnasında greve katılan işçilerin ve sendikanın kasıtlı veya kusurlu hareketleri sonucu, grev uygulanan işyerinde sebep oldukları maddî zarardan sendika sorumludur.

Grev ve lokavtın yasaklanabileceği veya ertelenebileceği haller ve işyerleri kanunla düzenlenir.

Grev ve lokavtın yasaklandığı hallerde veya ertelendiği durumlarda ertelemenin sonunda, uyuşmazlık Yüksek Hakem Kurulunca çözülür. Uyuşmazlığın her safhasında taraflar da anlaşarak Yüksek Hakem Kuruluna başvurabilir. Yüksek Hakem Kurulunun kararları kesindir ve toplu iş sözleşmesi hükmündedir.

Yüksek Hakem Kurulunun kuruluş ve görevleri kanunla düzenlenir.

Siyasî amaçlı grev ve lokavt, dayanışma grev ve lokavtı, genel grev ve lokavt, işyeri işgali, işi yavaşlatma, verim düşürme ve diğer direnişler yapılamaz.

Greve katılmayanların işyerinde çalışmaları, greve katılanlar tarafından hiçbir şekilde engellenemez.

VII. Ücrette adalet sağlanması

MADDE 55 - Ücret emeğin karşılığıdır.

Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır.

Asgari ücretin tespitinde ülkenin ekonomik ve sosyal durumu gözönünde bulundurulur.

VIII. Sağlık, çevre ve konut

A. Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması

MADDE 56 - Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.

Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.

Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.

Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.

Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.

B. Konut hakkı

MADDE 57 -Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.

IX. Gençlik ve spor

A. Gençliğin korunması

MADDE 58 - Devlet, istiklâl ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müsbet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetişme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır.

Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklarından ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.

B. Sporun geliştirilmesi

MADDE 59 - Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder.

Devlet başarılı sporcuyu korur.

X. Sosyal güvenlik hakları

A. Sosyal güvenlik hakkı

MADDE 60 - Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.

Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.

B. Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler

MADDE 61 - Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar.

Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.

Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir.

Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır.

Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.

C. Yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları

MADDE 62 - Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır.

XI. Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması

MADDE 63 - Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.

Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.

XII. Sanatın ve sanatçının korunması

MADDE 64 - Devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır.

XIII. Sosyal ve ekonomik hakların sınırı

MADDE 65 - Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek, malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİYASÎ HAKLAR VE ÖDEVLER

I. Türk vatandaşlığı

MADDE 66 - Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlığı kanunla düzenlenir.

Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.

Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz.

Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.

II. Seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakları

MADDE 67 - Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir.

Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır.

Yirmibir yaşını dolduran her Türk vatandaşı, seçme ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir.

Bu hakların kullanılması kanunla düzenlenir.

Silah altında bulunan er ve erbaşlarla, askerî öğrenciler, ceza ve tevkif evlerinde bulunan tutuklular ve hükümlüler oy kullanamazlar.

III. Siyasî partilerle ilgili hükümler

A. Parti kurma, partilere girme ve partilerden çıkma

MADDE 68 - Vatandaşlar, siyasî parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden çıkma hakkına sahiptir. Parti üyesi olabilmek için yirmibir yaşını ikmal etmek şarttır.

Siyasî partiler, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

Siyasî partiler, önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içinde faaliyetlerini sürdürürler.

Siyasî partilerin tüzük ve programları, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, millet egemenliğine, demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz.

Sınıf veya zümre egemenliği veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayan siyasî partiler kurulamaz.

Siyasî partiler, yurt dışında teşkilatlanıp faaliyette bulunamaz, kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri şekilde ayrıcalık yaratan kuruluşlar meydana getiremez, vakıf kuramazlar.

Hâkimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, öğrenciler ve Silahlı Kuvvetler mensupları siyasî partilere giremezler.

B. Siyasî partilerin uyacakları esaslar

MADDE 69 - Siyasî partiler, tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamazlar; Anayasanın 14 üncü maddesindeki sınırlamalar dışına çıkamazlar; çıkanlar temelli kapatılır.

Siyasî partiler, kendi siyasetlerini yürütmek ve güçlendirmek amacıyla dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları ile siyasî ilişki ve işbirliği içinde bulunamazlar. Bunlardan maddî yardım alamazlar.

Siyasî partilerin parti içi çalışmaları ve kararları, demokrasi esaslarına aykırı olamaz.

Siyasî partilerin malî denetimi Anayasa Mahkemesince yapılır.

Cumhuriyet Başsavcılığı, kurulan partilerin tüzük ve programlarının ve kurucularının hukukî durumlarının Anayasa ve kanun hükümlerine uygunluğunu, kuruluşlarını takiben ve öncelikle denetler; faaliyetlerini de takip eder.

Siyasî partilerin kapatılması, Cumhuriyet Başsavcılığının açacağı dava üzerine, Anayasa Mahkemesince karara bağlanır.

Temelli kapatılan siyasî partilerin kurucuları ile her kademedeki yöneticileri; yeni bir siyasî partinin kurucusu, yöneticisi ve denetçisi olamayacakları gibi, kapatılmış bir siyasî partinin mensuplarının üye çoğunluğunu teşkil edeceği yeni bir siyasî parti de kurulamaz.

Siyasî partiler, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, yabancı ülkelerdeki dernek ve gruplardan herhangi bir suretle aynı ve nakdî yardım alamazlar, bunlardan emir alamazlar ve bunların Türkiyenin bağımsızlığını ve ülke bütünlüğü aleyhindeki karar ve faaliyetlerine katılamazlar. Bu fıkra hükümlerine aykırı hareket eden siyasî partiler de temelli kapatılır.

Siyasî partilerin kuruluş ve faaliyetleri, denetleme ve kapatılmaları yukarıdaki esaslar dairesinde kanunla düzenlenir.

IV. Kamu hizmetlerine girme hakkı

A. Hizmete girme

MADDE 70 - Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir.

Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez.

B. Mal bildirimini

MADDE 71 - Kamu hizmetine girenlerin mal bildiriminde bulunmaları ve bu bildirimlerin tekrarlanma süreleri kanunla düzenlenir. Yasama ve yürütme organlarında görev alanlar, bundan istisna edilemez.

V. Vatan hizmeti

MADDE 72 - Vatan hizmeti, her Türkün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir.

VI. Vergi ödevi

MADDE 73 - Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mâli gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.

Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.

Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.

Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin muafık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Bakanlar Kuruluna verilebilir.

VII. Dilekçe hakkı

MADDE 74 - Vatandaşlar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir.

Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.

Bu hakkın kullanılma biçimi kanunla düzenlenir.

ÜÇÜNCÜ KISIM

CUMHURİYETİN TEMEL ORGANLARI

BİRİNCİ BÖLÜM

YASAMA

I. Türkiye Büyük Millet Meclisi

A. Kuruluşu

MADDE 75 - Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletçe genel oyla seçilen dört yüz milletvekilinden kuruludur.

B. Milletvekili seçilme yeterliliği

MADDE 76 - Otuz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir.

En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, ideolojik veya anarşik eylemlere katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler.

Hâkimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve milletvekili seçilemezler.

C. Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçim dönemi

MADDE 77 - Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçimleri beş yılda bir yapılır.

Meclis, bu süre dolmadan seçimin yenilenmesine karar verebileceği gibi, Anayasada belirtilen şartlar altında Cumhurbaşkanınca verilecek karara göre de seçimler yenilenir. Süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir.

Yenilenmesine karar verilen Meclisin yetkileri, yeni Meclisin seçilmesine kadar sürer.

D. Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin geriye bırakılması ve ara seçimleri

MADDE 78 - Savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse, Türkiye Büyük Millet Meclisi, seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasına karar verebilir.

Geri bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa, erteleme kararındaki usule göre bu işlem tekrarlanabilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinde boşalma olması halinde, ara seçime gidilir. Ara seçim, her seçim döneminde bir defa yapılır ve genel seçimden otuz ay geçmedikçe ara seçime gidilemez. Ancak, boşalan üyeliklerin sayısı, üye tamsayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına karar verilir.

Genel seçimlere bir yıl kala ara seçimi yapılamaz.

E. Seçimlerin genel yönetim ve denetimi

MADDE 79 - Seçimler, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılır.

Seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim konularıyla ilgili bütün yolsuzlukları, şikâyet ve itirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin seçim tutanaklarını kabul etme görevi Yüksek Seçim Kurulundur. Yüksek Seçim Kurulunun kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz.

Yüksek Seçim Kurulunun ve diğer seçim kurullarının görev ve yetkileri kanunla düzenlenir.

Yüksek Seçim Kurulu yedi asıl ve dört yedek üyeden oluşur. Üyelerin altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurullarınca kendi üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğunun gizli oyu ile seçilir. Bu üyeler, salt çoğunluk ve gizli oyla aralarından bir başkan ve bir başkanvekili seçerler.

Yüksek Seçim Kuruluna Yargıtay ve Danıştaydan seçilmiş üyeler arasından ad çekme ile ikişer yedek üye ayrılır. Yüksek Seçim Kurulu Başkanı ve Başkanvekili ad çekmeye girmezler.

Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların halkoyuna sunulması işlemlerinin genel yönetim ve denetimi de milletvekili seçimlerinde uygulanan hükümlere göre olur.

F. Üyelikle ilgili hükümler

1. Milletin temsili

MADDE 80 - Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçtikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün Milleti temsil ederler.

2. Andaçme

MADDE 81 - Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, göreve başlarken aşağıdaki şekilde andaçerler :

“Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma; hukukun üstünlüğüne, demokratik ve lâik Cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı kalacağıma; toplumun huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve Anayasaya sadakattan ayrılmayacağıma; büyük Türk milleti önünde namusum ve şerefim üzerine andaçerim.”

3. Üyelikle bağdaşmayan işler

MADDE 82 - Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Devlet ve diğer kamu tüzelkişilerinde ve bunlara bağlı kuruluşlarda; Devletin veya diğer kamu tüzelkişilerinin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak katıldığı teşebbüs ve ortaklıklarda; özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış kamu yararına çalışan derneklerin ve Devlettten yardım sağlayan ve vergi muafiyeti olan vakıfların, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalar ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar, vekili olamazlar, herhangi bir taahhüt işini doğrudan veya dolaylı olarak kabul edemezler, temsilcilik ve hakemlik yapamazlar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağlı resmî veya özel herhangi bir işle görevlendirilemezler. Bir üyenin belli konuda ve altı ayı aşmamak üzere Bakanlar Kurulunca verilecek geçici bir görevi kabul etmesi, Meclisin kararına bağlıdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ile bağdaşmayan diğer görev ve işler kanunla düzenlenir.

4. Yasama dokunulmazlığı

MADDE 83 - Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisce başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar.

Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14 üncü maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak, bu halde yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi hakkında, seçiminden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır; üyelik süresince zamanaşımı işlemez.

Tekrar seçilen milletvekili hakkında soruşturma ve kovuşturma, Meclisin yeniden dokunulmazlığını kaldırmasına bağlıdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisindeki siyasî parti gruplarınca, yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınmaz.

5. Üyelüğün düşmesi

MADDE 84 - İstifa eden, Türkiye Büyük Millet Meclisine seçilmeye engel bir suçtan dolayı hüküm giyen, kısıtlanan, partisinden istifa ederek; başka bir partiye giren veya seçim hükümetleri hariç Bakanlar Kurulunda görev alan, üyelikle bağdaşmayan bir hizmet kabul eden, Meclis çalışmalarına özürsüz olarak bir ay içinde toplam beş birleşim günü katılmayanların üyelüğünün düşmesine, üye tamsayısının salt çoğunluğu ile karar verilir.

Partisinden istifa eden milletvekili bir sonraki seçimde, istifa tarihinde mevcut herhangi bir partinin genel merkez organlarınca aday gösterilemez.

Anayasa Mahkemesinin kararında partinin kapatılmasına eylem ve sözleri ile sebebiyet verdiği belirtilen milletvekilinin üyelüğü ile temelli olarak kapatılan siyasî partinin, kapatılmasına ilişkin davanın açıldığı tarihte, parti üyesi olan diğer milletvekillerinin üyelüğü, kapatma kararının Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına tebliğ edildiği tarihte sona erer.

6. İptal istemi

MADDE 85 - Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya üyelüğün düştüğüne Meclisce karar verilmesi hallerinde, karar tarihinden başlayarak bir hafta içinde, ilgili üye veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden herhangi biri, bu kararın, Anayasa veya İçtüzük hükümlerine aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, iptal istemini onbeş gün içinde karara bağlar.

7. Ödenek ve yolluklar

MADDE 86 - Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin ödenek ve yollukları kanunla düzenlenir. Ödenegin aylık tutarı en yüksek Devlet memurunun almakta olduğu miktarı, yolluk da ödenek miktarının yarısını aşamaz.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine ödenecek ödenek ve yolluklar, kendilerine sosyal güvenlik kuruluşları tarafından bağlanan emekli aylığı ve benzeri ödemelerin kesilmesini gerektirmez.

Ödenek ve yollukların en çok üç aylığı önceden ödenebilir.

II. Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri

A. Genel olarak

MADDE 87 - Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek; Bakanlar Kuruluna belli konularda hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek; bütçe ve kesinhesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, Anayasanın 14 üncü maddesinde fiillerinden dolayı hüküm giyenler hariç olmak üzere, genel ve özel af ilânına, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir.

B. Kanunların teklif edilmesi ve görüşülmesi

MADDE 88- Kanun teklif etmeye Bakanlar Kurulu ve milletvekilleri yetkilidir.

Kanun tasarı ve tekliflerinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülme usul ve esasları İçtüzükle düzenlenir.

C. Kanunların Cumhurbaşkanınca yayımlanması

MADDE 89 - Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanunları onbeş gün içinde yayımlar.

Yayımlanmasını uygun bulmadığı kanunları, bir daha görüşülmek üzere, bu hususta gösterdiği gerekçe ile birlikte aynı süre içinde, Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir. Bütçe kanunları bu hükme tâbi değildir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, geri gönderilen kanunu aynen kabul ederse, kanun Cumhurbaşkanınca yayımlanır; Meclis, geri gönderilen kanunda yeni bir değişiklik yaparsa, Cumhurbaşkanı değiştirilen kanunu tekrar Meclise geri gönderebilir.

Anayasa değişikliklerine ilişkin hükümler saklıdır.

D. Milletlerarası anlaşmaları uygun bulma

MADDE 90 - Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak anlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

Ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan anlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu anlaşmalar,, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticarî, teknik veya idarî andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur; ancak, bu fıkraya göre yapılan ekonomik, ticarî veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren andlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz.

Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü andlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.

E. Kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verme

MADDE 91 - Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebilir. Ancak sıkıyönetim ve olağanüstü haller saklı kalmak üzere, Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasî haklar ve ödevler kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemez.

Yetki kanunu, çıkarılacak kanun hükmünde kararnamenin, amacını, kapsamını, ilkelerini, kullanma süresini ve süresi içinde birden fazla kararname çıkarılıp çıkarılmayacağını gösterir.

Bakanlar Kurulunun istifası, düşürülmesi veya yasama döneminin bitmesi, belli süre için verilmiş olan yetkinin sona ermesine sebep olmaz.

Kanun hükmünde kararnamenin, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından süre bitiminden önce onaylanması sırasında, yetkinin son bulunduğu veya süre bitimine kadar devam ettiği de belirtilir.

Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde, Cumhurbaşkanının Başkanlığında toplanan bakanlar Kurulunun kanun hükmünde kararname çıkarmasına ilişkin hükümler saklıdır.

Kanun hükmünde kararnameler, Resmî Gazetede yayımlandıkları gün yürürlüğe girerler. Ancak, kararnamede yürürlük tarihi olarak daha sonraki bir tarih de gösterilebilir.

Kararnameler, Resmî Gazetede yayımlandıkları gün Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur.

Yetki kanunları ve bunlara dayanan kanun hükmünde kararnameler, Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonları ve Genel Kurulunda öncelikle ve ivedilikle görüşülür.

Yayımlandıkları gün Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulmayan kararnameler bu tarihte, Türkiye Büyük Millet Meclisince reddedilen kararnameler bu kararın Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte, yürürlükten kalkar. Değiştirilerek kabul edilen kararnamelerin değiştirilmiş hükümleri, bu değişikliklerin Resmî Gazetede yayımlandığı gün yürürlüğe girer.

F. Savaş hali ilânı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme

MADDE 92 - Milletlerarası hukukun meşrû saydığı hallerde savaş hali ilânına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisindedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir.

III. Türkiye Büyük Millet Meclisinin faaliyetleri ile ilgili hükümler

A. Toplanma ve tatil

MADDE 93 - Türkiye Büyük Millet Meclisi, her yıl Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanır.

Meclis, bir yasama yılında en çok üç ay tatil yapabilir; ara verme veya tatil sırasında, doğrudan doğruya veya Bakanlar Kurulunun istemi üzerine, Cumhurbaşkanınca toplantıya çağrılır.

Meclis Başkanı da doğrudan doğruya veya üyelerin beşte birinin yazılı istemi üzerine, Meclisi toplantıya çağırır.

Ara verme veya tatil sırasında toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisinde, öncelikle bu toplantıyı gerektiren konu görüşülmeden ara verme veya tatile devam edilemez.

B. Başkanlık Divanı

MADDE 94. - Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanı, Meclis üyeleri arasından seçilen Meclis Başkanı, Başkanvekilleri, Kâtip üyeler ve İdare Amirlerinden oluşur.

Başkanlık Divanı, Meclisteki siyasî parti gruplarının üye sayısı oranında Divana katılmalarını sağlayacak şekilde kurulur. Siyasî parti grupları Başkanlık için aday gösteremezler.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı için, bir yasama döneminde iki seçim yapılır. İlk seçilenlerin görev süresi iki, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi üç yıldır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkan adayları, meclis üyeleri içinden, Meclisin toplandığı günden itibaren beş gün içinde, Başkanlık Divanına bildirilir. Başkan seçimi gizli oyla yapılır. İlk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan üye, Başkan seçilmiş olur. Başkan seçimi, aday gösterme süresinin bitiminden itibaren, on gün içinde tamamlanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanvekillerinin, Kâtip Üyelerinin ve İdare Amirlerinin adedi, seçim nisabı, oylama sayısı ve usulleri, Meclis İçtüzüğünde belirlenir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başkanvekilleri, üyesi buldukları siyasî partinin veya parti grubunun Meclis içinde veya dışındaki faaliyetlerine; görevlerinin gereği olan haller dışında, Meclis tartışmalarına katılamazlar; Başkan ve oturumu yöneten Başkanvekili oy kullanamazlar.

C. İçtüzük, siyasî parti grupları ve kolluk işleri

MADDE 95. - Türkiye Büyük Millet Meclisi, çalışmalarını, kendi yaptığı İçtüzük hükümlerine göre yürütür.

İçtüzük hükümleri, siyasî parti gruplarının, Meclisin bütün faaliyetlerine üye sayısı oranında katılmalarını sağlayacak yolda düzenlenir. Siyasî parti grupları, en az yirmi üyeden meydana gelir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin bütün bina, tesis, eklenti ve arazisinde kolluk ve yönetim hizmetleri Meclis Başkanlığı eliyle düzenlenir ve yürütülür. Emniyet ve diğer kolluk hizmetleri için yeteri kadar kuvvet ilgili makamlarca Meclis Başkanlığına tahsis edilir.

D. Toplantı ve karar yeter sayısı

MADDE 96. - Anayasada, başkaca bir hüküm yoksa, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz.

Bakanlar Kurulu üyeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinin katılmadıkları oturumlarında, kendileri yerine oy kullanmak üzere bir bakana yetki verebilirler. Ancak bir bakan kendi oyu ile birlikte en çok iki oy kullanabilir.

E. Görüşmelerin açıklığı ve yayımlanması

MADDE 97. - Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulundaki görüşmeler açıktır ve tutanak dergisinde tam olarak yayımlanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzük hükümlerine göre kapalı oturumlar yapabilir, bu oturumlardaki görüşmelerin yayımı Türkiye Büyük Millet Meclisi kararına bağlıdır.

Meclisteki açık görüşmelerin, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisce başkaca bir karar alınmadıkça, her türlü vasıta ile yayımı serbesttir.

IV. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme ve denetim yolları

A. Genel olarak

MADDE 98. - Türkiye Büyük Millet Meclisi soru, Meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve Meclis soruşturması yollarıyla denetleme yetkisini kullanır.

Soru, Bakanlar Kurulu adına, sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılmak üzere Başbakan veya bakanlardan bilgi istemekten ibarettir.

Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinilmek için yapılan incelemeden ibarettir.

Genel görüşme, toplumu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülmesidir.

Soru, Meclis araştırması ve genel görüşme ile ilgili önergelerin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile cevaplandırılma, görüşme ve araştırma yöntemleri Meclis İçtüzüğü ile düzenlenir.

B. Gensoru

MADDE 99. - Gensoru önergesi, bir siyasî parti grubu adına veya en az yirmi milletvekilinin imzasıyla verilir.

Gensoru önergesi, verilişinden sonraki üç gün içinde bastırılarak üyelere dağıtılır; dağıtılmasından itibaren on gün içinde gündeme alınıp alınmayacağı görüşülür. Bu görüşmede, ancak önerge sahiplerinden biri, siyasî parti grupları adına birer milletvekili, Bakanlar Kurulu adına Başbakan veya bir bakan konuşabilir.

Gündeme alma kararıyla birlikte, gensorunun görüşülme günü de belli edilir; ancak, gensorunun görüşülmesi, gündeme alma kararının verildiği tarihten başlayarak iki gün geçmedikçe yapılamaz ve yedi gündün sonraya bırakılamaz.

Gensoru görüşmeleri sırasında üyelerin veya grupların verecekleri gerekçeli güvensizlik önergeleri veya Bakanlar Kurulunun güven isteği, bir tam gün geçtikten sonra oylanır.

Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın düşürülebilmesi, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla olur; oylamada yalnız güvensizlik oyları sayılır.

Meclis çalışmalarının dengeli olarak yürütülmesi amacına ve yukarıdaki ilkelere uygun olmak kaydıyla gensoru ile ilgili diğer hususlar İçtüzükte belirlenir.

C. Meclis soruşturması

MADDE 100 - Başbakan veya bakanlar hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az onda birinin vereceği önerge ile, soruşturma açılması istenebilir. Meclis, bu istemi en geç bir ay içinde görüşür ve karara bağlar.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasî partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu

belirten raporunu iki ay içinde Meclise sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona iki aylık yeni ve kesin bir süre verilir.

Bu süre içinde raporun Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına teslimi zorunludur. Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımdan itibaren on gün içinde görüşülür ve gerek görüldüğü takdirde ilgilinin Yüce Divana sevkine karar verilir. Yüce Divana sevk kararı ancak üye tamsayısının salt çoğunluğuyla alınır.

Meclisteki siyasi parti gruplarında, Meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınmaz.

İKİNCİ BÖLÜM

YÜRÜTME

I. Cumhurbaşkanı

A. Nitelikleri ve tarafsızlığı

MADDE 101. - Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisince kırk yaşını doldurmuş ve yükseköğrenim yapmış kendi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları arasından yedi yıllık bir süre için seçilir.

Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından aday gösterilebilmesi, Meclis üye tamsayısının en az beşte birinin yazılı önerisiyle mümkündür.

Bir kimse, iki defa Cumhurbaşkanı seçilemez.

Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliği sona erer.

B. Seçimi

MADDE 102. - Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse hemen toplantıya çağrılır.

Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından otuz gün önce veya Cumhurbaşkanlığı makamının boşalmasından on gün sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine başlanır ve seçime başlama tarihinden itibaren otuz gün içinde sonuçlandırılır. Bu sürenin ilk on günü içinde adayların Meclis Başkanlık Divanına bildirilmesi ve kalan yirmi gün içinde de seçimin tamamlanması gerekir.

En az üçer gün ara ile yapılacak oylamaların ilk ikisinde üye tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir, üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Bu oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu sağlanmadığı takdirde üçüncü oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında dördüncü oylama yapılır, bu oylamada da üye tamsayısının salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde derhal Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri yenilenir.

Seçilen yeni Cumhurbaşkanı göreve başlayıncaya kadar görev süresi dolan Cumhurbaşkanının görevi devam eder.

C. Andiçmesi

MADDE 103. - Cumhurbaşkanı, görevine başlarken Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde aşağıdaki şekilde andiçer :

“Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma, Anayasaya, hukukun üstünlüğüne, demokrasiye, Atatürk ilke ve inkılaplarına ve lâik Cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağıma, milletin huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden yararlanması ülküsünden ayrılmayacağıma, Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini korumak, yüceltmek ve üzerime aldığım görevi tarafsızlıkla yerine getirmek için bütün gücümle çalışacağıma Büyük Türk Milleti ve tarih huzurunda, namusum ve şerefim üzerine andiçerim.”

D. Görev ve yetkileri

MADDE 104. - Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir.

Bu amaçlarla Anayasanın ilgili maddelerinde gösterilen şartlara uyarak yapacağı görev ve kullanacağı yetkiler şunlardır :

a) Yasama ile ilgili olanlar :

Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapmak,

Türkiye Büyük Millet Meclisini gerektiğinde toplantıya çağırarak,

Kanunları yayımlamak,

Kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri göndermek,

Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunmak,

Kanunların, kanun hükmündeki kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün, tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesi ile Anayasa Mahkemesinde iptal davası açmak,

Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine karar vermek,

b) Yürütme alanına ilişkin olanlar :
Başbakanı atamak ve istifasını kabul etmek,
Başbakanın teklifi üzerine bakanları atamak ve görevlerine son vermek,
Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırarak,
Yabancı devletlere Türk Devletinin temsilcilerini göndermek, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek,
Milletlerarası andlaşmaları onaylamak ve yayımlamak,
Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil etmek,
Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar vermek,
Genelkurmay Başkanını atamak,
Millî Güvenlik Kurulunu toplantıya çağırarak,
Millî Güvenlik Kuruluna Başkanlık etmek,
Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu kararıyla sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilân etmek ve kanun hükmünde kararname çıkarmak,
Kararnameleri imzalamak,
Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak,
Devlet Denetleme Kurulunun üyelerini ve Başkanını atamak,
Devlet Denetleme Kuruluna inceleme, araştırma ve denetleme yaptırtmak,
Yükseköğretim Kurulu üyelerini seçmek,
Üniversite rektörlerini seçmek,

c) Yargı ile ilgili olanlar :

Anayasa Mahkemesi üyelerini, Danıştay üyelerinin dörtte birini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilini, Askerî Yargıtay üyelerini, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerini seçmek.

Cumhurbaşkanı, ayrıca Anayasada ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır.

E. Sorumluluk ve sorumsuzluk hali

MADDE 105. - Cumhurbaşkanının, Anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır; bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakan sorumludur.

Cumhurbaşkanının resen imzaladığı kararlar ve emirler aleyhine Anayasa Mahkemesi dahil, yargı mercilerine başvurulamaz.

Cumhurbaşkanı, vatana ihanetten dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılır.

F. Cumhurbaşkanına vekillik etme

MADDE 106. - Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, görevine dönmesine kadar, ölüm, çekilme veya başka bir sebeple Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde de yenisi seçilinceye kadar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Cumhurbaşkanlığına vekillik eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.

G. Cumhurbaşkanını Genel Sekreterliği

MADDE 107. - Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin kuruluşu, teşkilat ve çalışma esasları, personel atama işlemleri Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenir.

H. Devlet Denetleme Kurulu

MADDE 108. - İdarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla, Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulan Devlet Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanının isteği üzerine, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında ve sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluşta, kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında, her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşlarında, kamuya yararlı derneklerle vakıflarda, her türlü inceleme, araştırma ve denetlemeleri yapar.

Silahlı Kuvvetler ve yargı organları, Devlet Denetleme Kurulunun görev alanı dışındadır.

Devlet Denetleme Kurulunun üyeleri ve üyeleri içinden Başkanı, kanunda belirlenen nitelikteki kişiler arasından, Cumhurbaşkanınca atanır.

Devlet Denetleme Kurulunun işleyişi, üyelerinin görev süresi ve diğer özlük işleri, kanunla düzenlenir.

II. Bakanlar Kurulu

A. Kuruluş

MADDE 109. - Bakanlar Kurulu, Başbakan ve bakanlardan kurulur.

Başbakan, Cumhurbaşkanınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından atanır.

Bakanlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya milletvekili seçilme yeterliğine sahip olanlar arasından Başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır; gerektiğinde Başbakanın önerisi üzerine Cumhurbaşkanınca görevlerine son verilir.

B. Göreve başlama ve güvenoyu

MADDE 110. - Bakanlar Kurulunun listesi tam olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise toplantıya çağrılır.

Bakanlar Kurulunun programı, kuruluşundan en geç bir hafta içinde Başbakan veya bir bakan tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisinde okunur ve güvenoyuna başvurulur. Güvenoyu için görüşmeler, programın okunmasından iki tam gün geçtikten sonra başlar ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçtikten sonra oylama yapılır.

C. Görev sırasında güvenoyu

MADDE 111. - Başbakan, gerekli görürse, Bakanlar Kurulunda görüştüğten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisinden güven isteyebilir.

Güven istemi, Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirilmesinden bir tam gün geçmedikçe görüşülemez ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçmedikçe oya konulamaz.

Güven istemi, ancak üye tamsayısının salt çoğunluğuyla reddedilebilir.

D. Görev ve siyasî sorumluluk

MADDE 112. - Başbakan, Bakanlar Kurulunun başkanı olarak, bakanlıklar arasında işbirliğini sağlar ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir. Bakanlar Kurulu, bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludur.

Her bakan, Başbakana karşı sorumlu olup ayrıca kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden de sorumludur.

Başbakan, bakanların görevlerinin Anayasa ve kanunlara uygun olarak yerine getirilmesini gözetmek ve düzeltici önlemleri almakla yükümlüdür.

Bakanlar Kurulu üyelerinden milletvekili olmayanlar; 81 inci maddede yazılı şekilde Millet Meclisi önünde andiçerler ve bakan sıfatını taşıdıkları sürece milletvekillerinin tabi oldukları kayıt ve şartlara uyarlar ve yasama dokunulmazlığına sahip bulunurlar. Bunlar Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri gibi ödenek ve yolluk alırlar.

E. Bakanlıkların kurulması ve bakanlar

MADDE 113. - Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri, yetkileri ve teşkilatı kanunla düzenlenir. Açık olan bakanlıklarla izinli veya özürlü olan bir bakana, diğeri bir bakan geçici olarak vekillik eder. Ancak, bir bakan birden fazlasına vekillik edemez.

Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile Yüce Divana verilen bir bakan bakanlıktan düşer. Başbakanın Yüce Divana sevki halinde hükümet istifa etmiş sayılır.

Herhangi bir sebeple boşalan bakanlığa en geç onbeş gün içinde atama yapılır.

F. Seçimlerde geçici Bakanlar Kurulu

MADDE 114. - Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerinden önce, Adalet, İçişleri ve Ulaştırma bakanları çekilir. Seçimin başlangıç tarihinden üç gün önce; seçim dönemi bitmeden seçimin yenilenmesine karar verilmesi halinde ise, bu karardan başlayarak beş gün içinde, bu bakanlıklara Türkiye Büyük Millet Meclisi içinden veya dışarıdan bağımsızlar Başbakanca atanır.

116 ncı madde gereğince seçimlerin yenilenmesine karar verildiğinde Bakanlar Kurulu çekilir ve Cumhurbaşkanı geçici Bakanlar Kurulunu kurmak üzere bir Başbakan atar.

Geçici Bakanlar Kuruluna, Adalet, İçişleri ve Ulaştırma bakanları Türkiye Büyük Millet Meclisindeki veya Meclis dışındaki bağımsızlardan olmak üzere, siyasî parti gruplarından, oranlarına göre üye alınır.

Siyasî parti gruplarından alınacak üye sayısını Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı tespit ederek Başbakana bildirir. Teklif edilen bakanlığı kabul etmeyen veya sonradan çekilen partililer yerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi içinden veya dışarıdan bağımsızlar atanır.

Geçici Bakanlar Kurulu, yenilenme kararının Resmî Gazetede ilânından itibaren beş gün içinde kurulur.

Geçici Bakanlar Kurulu için güvenoyuna başvurulmaz.

Geçici Bakanlar Kurulu seçim süresince ve yeni Meclis toplanıncaya kadar vazife görür.

G. Tüzükler

MADDE 115. - Bakanlar Kurulu, kanunun uygulanmasını göstermek veya emrettiği işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak ve Danıştayın incelemesinden geçirilmek şartıyla tüzükler çıkarabilir.

Tüzükler, Cumhurbaşkanınca imzalanır ve kanunlar gibi yayımlanır.

H. Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin Cumhurbaşkanınca yenilenmesi

MADDE 116. - Bakanlar Kurulunun, 110 uncu maddede belirtilen güvenoyunu alamaması ve 99 uncu veya 111 inci maddeler uyarınca güvensizlik oyuyla düşürülmesi hallerinde; kırkbeş gün içinde yeni Bakanlar Kurulu kurulamadığı veya kurulduğu halde güvenoyu alamadığı takdirde Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına danışarak, seçimlerin yenilenmesine karar verebilir.

Başbakanın güvensizlik oyu ile düşürülmeden istifa etmesi üzerine kırkbeş gün içinde veya yeni seçilen Türkiye Büyük Millet Meclisinde Başkanlık Divanı seçiminden sonra yine kırkbeş gün içinde Bakanlar Kurulunun kurulmaması hallerinde de Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına danışarak seçimlerin yenilenmesine karar verebilir.

Yenilenme kararı Resmî Gazetede yayımlanır ve seçime gidilir.

I. Millî Savunma

1. Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı

MADDE 117. - Başkomutanlık, Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevî varlığından ayrılamaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur.

Millî güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından, Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı, Bakanlar Kurulu sorumludur.

Genelkurmay Başkanı; Silahlı Kuvvetlerin komutanı olup, savaşta Başkomutanlık görevlerini Cumhurbaşkanı adına yerine getirir.

Genelkurmay Başkanı, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Cumhurbaşkanı atanır; görev ve yetkileri kanunla düzenlenir. Genelkurmay Başkanı, bu görev ve yetkilerinden dolayı Başbakana karşı sorumludur. Millî Savunma Bakanlığının, Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıkları ile görev ilişkileri ve yetki alanı kanunla düzenlenir.

2. Millî Güvenlik Kurulu

MADDE 118 - Millî Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanı başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Başbakan yardımcısı, Adalet, Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından kurulur.

Gündemin özelliğine göre Kurul toplantılarına ilgili bakan ve kişiler çağırılıp görüşleri alınabilir.

Millî Güvenlik Kurulu; Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonunun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir. Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır.

Millî Güvenlik Kurulunun gündemi; Başbakan ve Genelkurmay Başkanının önerileri dikkate alınarak Cumhurbaşkanı tarafından düzenlenir.

Cumhurbaşkanı katılmadığı zamanlar Millî Güvenlik Kurulu Başbakanın başkanlığında toplanır.

Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin teşkilatı ve görevleri kanunla düzenlenir.

III. Olağanüstü yönetim usulleri

A. Olağanüstü haller

1. Tabii afet ve ağır ekonomik bunalım sebebiyle olağanüstü hal ilânı

MADDE 119. - Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilân edebilir.

2. Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle olağanüstü hal ilânı

MADDE 120. - Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Millî Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilân edebilir.

3. Olağanüstü hallerle ilgili düzenleme

MADDE 121. - Anayasanın 119 ve 120 nci maddeleri uyarınca olağanüstü hal ilânına karar verilmesi durumunda, bu karar Resmî Gazetede yayımlanır ve hemen Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağırılır. Meclis, olağanüstü hal süresini değiştirebilir, Bakanlar Kurulunun istemi üzerine, her defasında dört ayı geçmemek üzere, süreyi uzatabilir veya olağanüstü hali kaldırabilir.

119 uncu madde uyarınca ilân edilen olağanüstü hallerde vatandaşlar için getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile olağanüstü hallerin her türü için ayrı ayrı geçerli olmak üzere, Anayasanın 15 inci maddesindeki ilkeler doğrultusunda temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlanacağı veya nasıl durdurulacağı, halin gerektirdiği tedbirlerin nasıl ve ne suretle alınacağı, kamu hizmeti görevlilerine ne gibi yetkiler verileceği, görevlilerin durumlarında ne gibi değişiklikler yapılacağı ve olağanüstü yönetim usulleri, Olağanüstü Hal Kanununda düzenlenir.

Olağanüstü hal süresince, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, kanun hükmünde kararname çıkarabilir. Bu kararname, Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur; bunların Meclisçe onaylanmasına ilişkin süre ve usul, İçtüzükte belirlenir.

B. Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali

MADDE 122. - Anayasanın tanıdığı hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik ve olağanüstü hal ilânını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması sebepleriyle, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Millî Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra, süresi altı ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde sıkıyönetim ilân edebilir. Bu karar, derhal Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse hemen toplantıya çağırılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi gerekli gördüğü takdirde sıkıyönetim süresini kısaltabilir, uzatabilir veya sıkıyönetimi kaldırabilir.

Sıkıyönetim süresinde, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu sıkıyönetim halinin gerekli kıldığı konularda kanun hükmünde kararname çıkarabilir.

Bu kararnameler Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Bunların Meclisce onaylanmasına ilişkin süre ve usul İçtüzükte belirlenir.

Sıkıyönetimin her defasında dört ayı aşmamak üzere uzatılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır. Savaş hallerinde bu dört aylık süre aranmaz.

Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hallerinde hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, idare ile olan ilişkileri, hürriyetlerin nasıl kısıtlanacağı veya durdurulacağı ve savaş veya savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi halinde vatandaşlar için getirilecek yükümlülükler kanunla düzenlenir.

Sıkıyönetim komutanları Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak görev yaparlar.

IV. İdare

A. İdarenin esasları

1. İdarenin bütünlüğü ve kamu tüzelkişiliği

MADDE 123. - İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir.

İdarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır.

Kamu tüzelkişiliği, ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur.

2. Yönetmelikler

MADDE 124. - Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzelkişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler. Hangi yönetmeliklerin Resmî Gazetede yayımlanacağı kanunda belirtilir.

B. Yargı yolu

MADDE 125 - İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.

Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askerî Şûranın kararları yargı denetimi dışındadır.

İdarî işlemlere karşı açılacak davalarda süre, yazılı bildirim tarihinden başlar.

Yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idarî eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı verilemez.

İdarî işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idarî işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar verilebilir.

Kanun, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinde ayrıca millî güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık nedenleri ile yürütmenin durdurulması kararı verilmesini sınırlayabilir.

İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.

C. İdarenin kuruluşu

1. Merkezî idare

MADDE 126 - Türkiye, merkezî idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır.

İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır.

Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezî idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir.

2. Mahallî idareler

MADDE 127. - Mahallî idareler; il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir.

Mahallî idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir.

Mahallî idarelerin seçimleri, 67 nci maddedeki esaslara göre beş yılda bir yapılır. Ancak, milletvekili genel veya ara seçiminden önceki veya sonraki bir yıl içinde yapılması gereken mahallî idareler organlarına veya

bu organların üyelerine ilişkin genel veya ara seçimler milletvekili genel veya ara seçimleriyle birlikte yapılır. Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir.

Mahallî idarelerin seçilmiş organlarının, organlık sıfatını kazanmalarına ilişkin itirazların çözümü ve kaybetmeleri, konusundaki denetim yargı yolu ile olur. Ancak, görevleri ile ilgili bir suç sebebi ile hakkında soruşturma veya kovuşturma açılan mahallî idare organları veya bu organların üyelerini, İçişleri Bakanı, geçici bir tedbir olarak, kesin hükme kadar uzaklaştırabilir.

Merkezî idare, mahallî idareler üzerinde, mahallî hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahallî ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idarî vesayet yetkisine sahiptir.

Mahallî idarelerin belirli kamu hizmetlerinin görülmesi amacı ile, kendi aralarında Bakanlar Kurulunun izni ile birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezî idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.

D. Kamu hizmeti görevlileriyle ilgili hükümler

1. Genel ilkeler

MADDE 128. - Devletin, kamu iktisadî teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği aslı ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür.

Memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir.

Üst kademe yöneticilerinin yetiştirilme usul ve esasları, kanunla özel olarak düzenlenir.

2. Görev ve sorumlulukları, disiplin kovuşturulmasında güvence

MADDE 129. - Memurlar ve diğer kamu görevlileri Anayasa ve kanunlara sadık kalarak faaliyette bulunmakla yükümlüdürler.

Memurlar ve diğer kamu görevlileri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları mensuplarına savunma hakkı tanınmadıkça disiplin cezası verilemez.

Uyarma ve kınama cezalarıyla ilgili olanlar hariç, disiplin kararları yargı denetimi dışında bırakılamaz.

Silahlı Kuvvetler mensupları ile hâkimler ve savcılar hakkındaki hükümler saklıdır.

Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir.

Memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü ceza kovuşturması açılması, kanunla belirlenen istisnalar dışında, kanunun gösterdiği idarî merciin iznine bağlıdır.

E. Yükseköğretim kurumları ve üst kuruluşları

1. Yükseköğretim kurumları

MADDE 130. - Çağdaş eğitim - öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile; ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim - öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur.

Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tâbi yükseköğretim kurumları kurulabilir.

Kanun, üniversitelerin ülke sathına dengeli bir biçimde yayılmasını gözetir.

Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez.

Üniversiteler ve bunlara bağlı birimler, Devletin gözetimi ve denetimi altında olup, güvenlik hizmetleri Devletçe sağlanır.

Kanunun belirlediği usul ve esaslara göre; rektörler Cumhurbaşkanınca, dekanlar ise Yükseköğretim Kurulunca seçilir ve atanır.

Üniversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları; Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılmazlar.

Üniversitelerin hazırladığı bütçeler; Yükseköğretim Kurulunca tetkik ve onaylandıktan sonra Millî Eğitim Bakanlığına sunulur ve genel ve katma bütçelerin bağlı olduğu esaslara uygun olarak işleme tâbi tutularak yürürlüğe konulur ve denetlenir.

Yükseköğretim kurumlarının kuruluş ve organları ile işleyişleri ve bunların seçimleri, görev, yetki ve sorumlulukları üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkını kullanma usulleri, öğretim elemanlarının görevleri, unvanları, atama, yükselme ve emeklilikleri, öğretim elemanı yetiştirme, üniversitelerin ve öğretim elemanlarının kamu kuruluşları ve diğer kurumlar ile ilişkileri, öğretim düzeyleri ve süreleri, yükseköğretime giriş, devam ve alınacak harçlar, Devletin yapacağı yardımlar ile ilgili ilkeler, disiplin ve ceza işleri, malî işler, özlük hakları, öğretim elemanlarının uyacakları koşullar, üniversitelerarası ihtiyaçlara göre

öğretim elemanlarının görevlendirilmesi, öğrenimin ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine göre yürütülmesi, Yükseköğretim Kuruluna ve üniversitelere Devletin sağladığı malî kaynakların kullanılması kanunla düzenlenir.

Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları, malî ve idarî konuları dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, Devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasada belirtilen hükümlere tâbidir.

2. Yükseköğretim üst kuruluşları

MADDE 131. - Yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim - öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek, bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak maksadı ile Yükseköğretim Kurulu kurulur.

Yükseköğretim Kurulu, üniversiteler, Bakanlar Kurulu ve Genelkurmay Başkanlığınca seçilen ve sayıları, nitelikleri ve seçilme usulleri kanunla belirlenen adaylar arasından rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik vermek sureti ile Cumhurbaşkanınca atanmış üyeler ve Cumhurbaşkanınca doğrudan doğruya seçilen üyelerden kurulur.

Kurulun teşkilatı, görev, yetki, sorumluluğu ve çalışma esasları kanunla düzenlenir.

3. Yükseköğretim kurumlarından özel hükümlere tâbi olanlar

MADDE 132. - Türk Silahlı Kuvvetleri ve emniyet teşkilatına bağlı yükseköğretim kurumları özel kanunlarının hükümlerine tâbidir.

F. Radyo ve televizyon idaresi ve kamuyla ilişkili haber ajansları

MADDE 133. - Radyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eli ile kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tüzelkişiliği halinde düzenlenir.

Kanun; Türk Devletinin varlık ve bağımsızlığını, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü, toplumun huzurunu, genel ahlâkı ve Anayasanın 2 nci maddesinde belirtilen Cumhuriyetin temel niteliklerini koruyacak tarzda yayın yapmasını düzenler ve Kurumun yönetim ve denetiminde, yönetim organlarının oluşturulmasında ve her türlü radyo ve televizyon yayınlarında tarafsızlık ilkesini gözetir.

Haber ve programların seçilmesi, işlenmesi, sunulması ve millî kültür ve eğitime yardımcı görevinin yerine getirilmesi, haberlerin doğruluğunun sağlanması esasları, organların seçimi, görev, yetki ve sorumlulukları kanunla düzenlenir.

Yukarıdaki ikinci fıkra hükümleri, kamu iktisadî teşebbüsü niteliği taşıyan veya Devlet yahut diğer kamu tüzelkişilerinden malî yardım gören haber ajansları hakkında da uygulanır.

G. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

MADDE 134. - Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılaplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak ve yayınlar yapmak amacıyla; Atatürk'ün manevî himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı; Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezinden oluşan, kamu tüzelkişiliğine sahip "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" kurulur.

Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu için Atatürk'ün vasiyetnamesinde belirtilen malî menfaatler saklı olup kendilerine tahsis edilir.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun; kuruluşu, organları, çalışma usulleri ve özlük işleri ile kuruluşuna dahil kurumlar üzerindeki yetkileri kanunla düzenlenir.

H. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları

MADDE 135. - Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları; belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, meslekî faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ile ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlâkını korumak maksadı ile kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzelkişilikleridir.

Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadî teşebbüslerinde aslî ve sürekli görevlerde çalışanların meslek kuruluşlarına girme mecburiyeti aranmaz.

Meslek kuruluşları, kuruluş amaçları dışında faaliyet gösteremezler; Siyasetle uğraşamazlar, siyasî partiler, sendikalar ve derneklerle ortak hareket edemezler.

Siyasî partiler, sendikalar, ve sendika üst kuruluşları; meslek kuruluşlarının ve üst kuruluşları organlarının seçimlerinde aday gösteremezler ve belirli adayların leh ve aleyh faaliyette bulunamazlar ve propaganda yapamazlar.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kanunda gösterildiği şekilde devletin idarî ve malî denetimine tâbidir.

Amaçları dışında faaliyet gösteren ve siyasetle uğraşan meslek kuruluşlarının sorumlu organlarının görevine, kanunun belirttiği mercin istemi üzerine, mahkeme kararıyla son verilir ve yerlerine yenileri seçtirilir.

Türk Devletinin varlık ve bağımsızlığını, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü, toplumun huzurunun korunması ve devletin Anayasada belirtilen temel niteliklerini tehdit edecek faaliyetlerin önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde mahallin en büyük mülkî amiri bu organları geçici olarak görevden uzaklaştırabilir.

Görevden uzaklaştırma kararı; üç gün içinde mahkemeye bildirilir. Mahkeme görevden uzaklaştırma kararının yerinde olup olmadığına en geç on gün içinde karar verir.

İ. Diyanet İşleri Başkanlığı

MADDE 136. - Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, lâiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.

J. Kanunsuz emir

MADDE 137. - Kamu hizmetlerinde herhangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse, üstünden aldığı emri, yönetmelik, tüzük, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir. Ancak, üstü emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilirse, emir yerine getirilir; bu halde, emri yerine getiren sorumlu olmaz.

Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez; yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz.

Askerî hizmetlerin görülmesi ve acele hallerde kamu düzeni ve kamu güvenliğinin korunması için kanunla gösterilen istisnalar saklıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YARGI

I. Genel hükümler

A. Mahkemelerin bağımsızlığı

MADDE 138. - Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler.

Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.

Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

B. Hâkimlik ve savcılık teminatı

MADDE 139. - Hâkimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz.

Meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar, görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar veya meslekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilenler hakkında kanundaki istisnalar saklıdır.

C. Hâkimlik ve savcılık mesleği

MADDE 140. - Hâkimler ve savcılar adli ve idarî yargı hâkim ve savcılar olarak görev yaparlar. Bu görevler meslekten hâkim ve savcılar eliyle yürütülür.

Hâkimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler.

Hâkim ve savcılarının nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

Hâkimler ve savcılar altmışbeş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler; Askerî hâkimlerin yaş haddi, yükselme ve emeklilikleri kanunda gösterilir.

Hâkimler ve savcılar, kanunda belirtilenlerden başka, resmî ve özel hiçbir görev alamazlar.

Hâkimler ve savcılar idarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdırlar.

Hâkim ve savcı olup da adalet hizmetindeki idarî görevlerde çalışanlar, hâkimler ve savcılar hakkındaki hükümlere tâbidirler. Bunlar, hâkimler ve savcılara ait esaslar dairesinde sınıflandırılır ve derecelendirilirler, hâkimlere ve savcılara tanınan her türlü haklardan yararlanırlar.

D. Duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması

MADDE 141. - Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir.

Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur.

Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.

Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir.

E. Mahkemelerin kuruluşu

MADDE 142. - Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.

F. Devlet Güvenlik Mahkemeleri

MADDE 143. - Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren suçlara bakmakla görevli Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulur.

Devlet Güvenlik Mahkemesinde bir Başkan, iki asıl ve bir yedek üye ile bir savcı ve yeteri kadar savcı yardımcısı bulunur.

Başkan, bir asıl ve bir yedek üye ile savcı, birinci sınıfa ayrılmış hâkim ve Cumhuriyet savcıları arasından; bir asıl ve bir yedek üye, birinci sınıf askerî hâkimler arasından; savcı yardımcılarını ise Cumhuriyet savcıları ve askerî hakimler arasında özel kanunlarında gösterilen usule göre atanır.

Devlet Güvenlik Mahkemesi başkan, üye ve yedek üyeleriyle savcı ve savcı yardımcılarını 4 yıl için atanırlar, süresi bitenler yeniden atanabilirler.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri kararlarının temyiz mercii Yargıtaydır.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin işleyişi, görev ve yetkileri ve yargılama usulleri ile ilgili diğer hükümler, kanunda gösterilir.

Devlet Güvenlik Mahkemesinin yargı çevresine giren bölgelerde sıkıyönetim ilân edilmesi halinde, bu bölgelerle sınırlı olmak üzere kanunla belirlenen esaslara göre Devlet Güvenlik Mahkemesi, Sıkıyönetim Askerî Mahkemesine dönüştürülebilir.

G. Hâkim ve savcılarının denetimi

MADDE 144. - Hâkim ve savcılarının görevlerini; kanun, tüzük, yönetmeliklere ve genelgelere (Hâkimler için idarî nitelikteki genelgelere) uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetleme; görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hal ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırma ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma, Adalet Bakanlığının izni ile adalet müfettişleri tarafından yapılır. Adalet Bakanı soruşturma ve inceleme işlemlerini, hakkında soruşturma ve inceleme yapılacak olandan daha kıdemli hâkim veya savcı eliyle de yaptırabilir.

H. Askerî yargı

MADDE 145. - Askerî yargı, askerî mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Bu mahkemeler, asker kişilerin; askerî olan suçları ile bunların asker kişileri aleyhine veya askerî mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler.

Askerî mahkemeler, asker olmayan kişilerin özel kanunda belirtilen askerî suçları ile kanunda gösterilen görevlerini ifa ettikleri sırada veya kanunda gösterilen askerî mahallerde askerlere karşı işledikleri suçlara da bakmakla görevlidirler.

Askerî mahkemelerin savaş veya sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili oldukları; kuruluşları ve gerektiğinde bu mahkemelerde adlî yargı hâkim ve savcılarının görevlendirilmeleri kanunla düzenlenir.

Askerî yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askerî hâkimlerin özlük işleri askerî savcılık görevlerini yapan askerî hâkimlerin mahkemesinde görevli buldukları komutanlık ile ilişkileri, mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı, askerlik hizmetinin gereklerine göre kanunla düzenlenir. Kanun, ayrıca askerî hâkimlerin yargı hizmeti dışındaki askerî hizmetler yönünden askerî hizmetlerin gereklerine göre teşkilatında görevli buldukları komutanlık ile olan ilişkilerini de gösterir.

II. Yüksek mahkemeler

A. Anayasa Mahkemesi

1. Kuruluşu

MADDE 146. - Anayasa Mahkemesi onbir asıl ve dört yedek üyeden kurulur.

Cumhurbaşkanı, iki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl ve bir yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; bir asıl üyeyi ise Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından; üç asıl ve bir yedek üyeyi üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçer.

Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatların Anayasa Mahkemesine asıl ve yedek üye seçilebilmeleri için, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim görmüş veya öğrenim kurumlarında en az onbeş yıl öğretim üyeliği veya kamu hizmetinde en az onbeş yıl fiilen çalışmış veya en az onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.

Anayasa Mahkemesi, asıl üyeleri arasından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, aslî görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.

2. Üyeliğin sona ermesi

MADDE 147. - Anayasa Mahkemesi üyeleri altmışbeş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar.

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde de, Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer.

3. Görev ve yetkileri

MADDE 148. - Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz.

Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı; Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. Şekil bakımından denetleme, Cumhurbaşkanınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin beşte biri tarafından istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz; def'i yoluyla da ileri sürülemez.

Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.

Yüce Divanda, savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili yapar.

Yüce Divan kararları kesindir.

Anayasa Mahkemesi, Anayasa ile verilen diğer görevleri de yerine getirir.

4. Çalışma ve yargılama usulü

MADDE 149. - Anayasa Mahkemesi, Başkan ve on üye ile toplanır, salt çoğunluk ile karar verir. Anayasa değişikliklerinde iptale karar verebilmesi için üçte iki oy çokluğu şarttır.

Şekil bozukluğuna dayalı iptal davaları Anayasa Mahkemesince öncelikle incelenip karara bağlanır.

Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usulleri kanunla; mahkemenin çalışma esasları ve üyeleri arasındaki işbölümü kendi yapacağı İçtüzükle düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinde inceler. Ancak, gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları çağırabilir.

5. İptal davası

MADDE 150. - Kanunların, kanun hükmündeki kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilme hakkı, Cumhurbaşkanına, iktidar ve anamuhalefet partisi Meclis grupları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir. İktidarda birden fazla siyasî partinin bulunması halinde, iktidar partilerinin dava açma hakkını en fazla üyeye sahip olan parti kullanır.

6. Dava açma süresi

MADDE 151. - Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı, iptali istenen kanun, kanun hükmünde kararname veya İçtüzüğü'nün Resmî Gazetede yayımlanmasından başlayarak altmış gün sonra düşer.

7. Anayasaya aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesi

MADDE 152. - Bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddî olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır.

Mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını ciddî görmezse bu iddia, temyiz merciince esas hükümlerle birlikte karara bağlanır.

Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verir ve açıklar. Bu süre içinde karar verilmezse mahkeme davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırır. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkeme buna uymak zorundadır.

Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmî Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz.

8. Anayasa Mahkemesinin kararları

MADDE 153. - Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz.

Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.

Kanun, kanun hükmünde kararname veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmî Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.

İptal kararının yürürlüğe girişinin ertelendiği durumlarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi, iptal kararının ortaya çıkardığı hukukî boşluğu dolduracak kanun tasarısı veya teklifini öncelikle görüşüp karara bağlar.

İptal kararları geriye yürümez.

Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.

B. Yargıtay

MADDE 154. - Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Yargıtay üyeleri, birinci sınıfa ayrılmış adli yargı hâkim ve Cumhuriyet savcıları ile bu meslekten sayılanlar arasından Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.

Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkanvekilleri ve daire başkanları kendi üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler; süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Cumhuriyet Başsavcivekili, Yargıtay Genel Kurulunun kendi üyeleri arasından gizli oyla belirleyeceği beşer aday arasından Cumhurbaşkanı tarafından dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, Başkan, başkanvekilleri, daire başkanları ve üyeleri ile Cumhuriyet Başsavcısı ve Cumhuriyet Başsavcivekilinin nitelikleri ve seçim usulleri, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

C. Danıştay

MADDE 155. - Danıştay, idarî mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idarî yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Danıştay, davaları görmek, Başbakan ve Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarıları hakkında düşüncesini bildirmek, tüzük tasarılarını ve imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerini incelemek, idarî uyuşmazlıkları çözümlenmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir.

Danıştay üyelerinin dörtte üçü, birinci sınıf idarî yargı hâkim ve savcıları ile bu meslekten sayılanlar arasından Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu; dörtte biri, nitelikleri kanunda belirtilen görevliler arasından Cumhurbaşkanı; tarafından seçilir.

Danıştay Başkanı, Başsavcı, başkanvekilleri ve daire başkanları, kendi üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Danıştayın, kuruluşu, işleyişi, Başkan, Başsavcı, başkanvekilleri, daire başkanları ile üyelerinin nitelikleri ve seçim usulleri, idarî yargının özelliği, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

D. Askerî Yargıtay

MADDE 156. - Askerî Yargıtay, askerî mahkemelerden verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Ayrıca, asker kişilerin kanunla gösterilen belli davalarına ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Askerî Yargıtay üyeleri birinci sınıf askerî hâkimler arasından Askerî Yargıtay Genel Kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla her boş yer için göstereceği üçer aday içinden Cumhurbaşkanı seçilir.

Askerî Yargıtay Başkanı, Başsavcısı, İkinci Başkanı ve daire başkanları Askerî Yargıtay üyeleri arasından rütbe ve kıdem sırasına göre atanırlar.

Askerî Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, mensuplarının disiplin ve özlük işleri, mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı ve askerlik hizmetlerinin gereklerine göre kanunla düzenlenir.

E. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi

MADDE 157. - Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, askerî olmayan makamlarca tesis edilmiş olsa bile, asker kişileri ilgilendiren ve askerî hizmete ilişkin idarî işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların yargı denetimini yapan ilk ve son derece mahkemesidir. Ancak, askerlik yükümlülüğünden doğan uyuşmazlıklarda ilgilinin asker kişi olması şartı aranmaz.

Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin askerî hâkim sınıfından olan üyeleri, mahkemenin bu sınıftan olan başkan ve üyeleri tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oy ile birinci sınıf askerî hâkimler arasından her boş yer için gösterilecek üç aday içinden; hâkim sınıfından olmayan üyeleri, rütbe ve nitelikleri kanunda gösterilen

subaylar arasından, Genelkurmay Başkanlığınca her boş yer için gösterilecek üç aday içinden Cumhurbaşkanınca seçilir.

Askerî hâkim sınıfından olmayan üyelerin görev süresi en fazla dört yıldır.

Mahkemenin Başkanı, Başsavcı ve daire başkanları hâkim sınıfından olanlar arasından rütbe ve kıdem sırasına göre atanırlar.

Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin kuruluşu, işleyişi, yargılama usulleri, mensuplarının disiplin ve özlük işleri, mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı ve askerlik hizmetlerinin gereklerine göre kanunla düzenlenir.

F. Uyuşmazlık Mahkemesi

MADDE 158. - Uyuşmazlık Mahkemesi, adli, idarî ve askerî yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlemeye yetkilidir.

Uyuşmazlık Mahkemesinin kuruluşu, üyelerinin nitelikleri ve seçimleri ile işleyişi kanunla düzenlenir. Bu mahkemenin Başkanlığını Anayasa Mahkemesince, kendi üyeleri arasından görevlendirilen üye yapar.

Diğer mahkemelerle, Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Anayasa Mahkemesinin kararı esas alınır.

III. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

MADDE 159. - Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar.

Kurulun Başkanı, Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabii üyesidir. Kurulun üç asıl ve üç yedek üyesi Yargıtay Genel Kurulunun, iki asıl ve iki yedek üyesi Danıştay Genel Kurulunun kendi üyeleri arasından, her üyelik için gösterecekleri üçer aday içinden Cumhurbaşkanınca, dört yıl için seçilir. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilirler. Kurul, seçimle gelen asıl üyeleri arasından bir başkanvekili seçer.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu; adli ve idarî yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapar. Adalet Bakanlığının, bir mahkemenin veya bir hâkimin veya savcının kadrosunun kaldırılması veya bir mahkemenin yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki tekliflerini karara bağlar. Ayrıca Anayasa ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirir.

Kurul kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz.

Kurulun görevlerini yerine getirmesi, seçim ve çalışma usulleriyle itirazların Kurul bünyesinde incelenmesi esasları kanunla düzenlenir.

Adalet Bakanlığının merkez kuruluşunda geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcılarının muvafakatlarını alarak atama yetkisi Adalet Bakanına aittir.

Adalet Bakanı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun ilk toplantısında onaya sunulmak üzere, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde hizmetin aksamaması için hâkim ve savcılarını geçici yetki ile görevlendirebilir.

IV. Sayıştay

MADDE 160. - Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerin bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir. Sayıştayın kesin hükümleri hakkında ilgililer yazılı bildirim tarihinden itibaren onbeş gün içinde bir kereye mahsus olmak üzere karar düzeltilmesi isteminde bulunabilirler. Bu kararlar dolayısıyla idarî yargı yoluna başvurulamaz.

Vergi, benzeri malî yükümlülükler ve ödevler hakkında Danıştay ile Sayıştay kararları arasındaki uyuşmazlıklarda Danıştay kararları esas alınır.

Sayıştayın kuruluşu, işleyişi, denetim usulleri, mensuplarının nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri ve diğer özlük işleri, Başkan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir.

Silahlı Kuvvetler elinde bulunan Devlet mallarının Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlenmesi usulleri, Millî Savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir.

DÖRDÜNCÜ KISIM

MALÎ VE EKONOMİK HÜKÜMLER

BİRİNCİ BÖLÜM

MALÎ HÜKÜMLER

I. Bütçe

A. Bütçenin hazırlanması ve uygulanması

MADDE 161. - Devletin ve kamu iktisadî teşebbüsleri dışındaki kamu tüzelkişilerinin harcamaları, yıllık bütçelerle yapılır.

Malî yıl başlangıcı ile genel ve katma bütçelerin nasıl hazırlanacağı ve uygulanacağı kanunla belirlenir.

Kanun, kalkınma planları ile ilgili yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler için özel süre ve usuller koyabilir.

Bütçe kanununa, bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz.

B. Bütçenin görüşülmesi

MADDE 162. - Bakanlar Kurulu, genel ve katma bütçe tasarıları ile millî bütçe tahminlerini gösteren raporu, malî yıl başından en az yetmişbeş gün önce, Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar.

Bütçe tasarıları ve rapor, kırk üyeden kurulu Bütçe Komisyonunda incelenir. Bu komisyonun kuruluşunda, iktidar grubuna veya gruplarına en az yirmibeş üye verilmek şartı ile, siyasi parti gruplarının ve bağımsızların oranlarına göre temsili göz önünde tutulur.

Bütçe Komisyonunun ellibeş gün içinde kabul edeceği metin, Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülür ve malî yıl başına kadar karara bağlanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Genel Kurulda, bakanlık ve daire bütçeleriyle katma bütçeler hakkında düşüncelerini, her bütçenin tümü üzerindeki görüşmeler sırasında açıklarlar; bölümler ve değişiklik önermeleri, üzerinde ayrıca görüşme yapılmaksızın okunur ve oya konur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, bütçe kanunu tasarılarının Genel Kurulda görüşülmesi sırasında, gider artırıcı veya gelirleri azaltıcı önerilerde bulunamazlar.

C. Bütçelerde değişiklik yapılabilme esasları

MADDE 163. - Genel ve katma bütçelerle verilen ödenek, harcanabilecek miktarın sınırını gösterir. Harcanabilecek miktar sınırının Bakanlar Kurulu kararıyla aşılabileceğine dair bütçelere hüküm konulamaz. Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname ile bütçede değişiklik yapmak yetkisi verilemez. Carî yıl bütçesindeki ödenek artışı öngören değişiklik tasarılarında ve carî ve ileriki yıl bütçelerine malî yük getirecek nitelikteki kanun tasarısı ve tekliflerinde, belirtilen giderleri karşılayabilecek malî kaynak gösterilmesi zorunludur.

D. Kesinhesap

MADDE 164. - Kesinhesap kanunu tasarıları, kanunda daha kısa bir süre kabul edilmemiş ise, ilgili oldukları malî yılın sonundan başlayarak, en geç yedi ay sonra, Bakanlar Kurulunca Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur. Sayıştay, genel uygunluk bildirimini, ilişkin olduğu kesinhesap kanunu tasarisının verilmesinden başlayarak en geç yetmişbeş gün içinde Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar.

Kesinhesap kanunu tasarısı, yeni yıl bütçe kanunu tasarısıyla birlikte Bütçe Komisyonu gündemine alınır. Bütçe Komisyonu, bütçe kanunu tasarısıyla kesinhesap kanunu tasarısını Genel Kurula birlikte sunar, Genel Kurul, kesinhesap kanunu tasarısını, yeni yıl bütçe kanunu tasarısıyla beraber görüşerek karara bağlar.

Kesinhesap kanunu tasarısı ve genel uygunluk bildiriminin Türkiye Büyük Millet Meclisine verilmiş olması, ilgili yıla ait Sayıştayca sonuçlandırılmamış denetim ve hesap yargılamasını önlemez ve bunların karara bağlandığı anlamına gelmez.

E. Kamu iktisadî teşebbüslerinin denetimi

MADDE 165. - Sermayesinin yarısından fazlası doğrudan doğruya veya dolaylı olarak Devlete ait olan kamu kuruluş ve ortaklıklarının Türkiye Büyük Millet Meclisince denetlenmesi esasları kanunla düzenlenir.

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK HÜKÜMLER

I. Planlama

MADDE 166. - Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayi ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevidir.

Planda millî tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdamı geliştirici tedbirler öngörülür; yatırımlarda toplum yararları ve gerekleri gözetilir; kaynakların verimli şekilde kullanılması hedef alınır. Kalkınma girişimleri, bu plana göre gerçekleştirilir.

Kalkınma planlarının hazırlanmasına, Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmasına, uygulanmasına, değiştirilmesine ve bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

II. Piyasaların denetimi ve dış ticaretin düzenlenmesi

MADDE 167. - Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemlerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır; piyasalarda fiilî veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler.

Dış ticaretin ülke ekonomisinin yararına olmak üzere düzenlenmesi amacıyla ithalat, ihracat ve diğer dış ticaret işlemleri üzerine vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek malî yükümlülükler koymaya ve bunları kaldırmaya kanunla Bakanlar Kuruluna yetki verilebilir.

III. Tabii servetlerin ve kaynakların aranması ve işletilmesi

MADDE 168. - Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzelkişilere devredebilir. Hangi tabii servet ve kaynağın arama ve işletmesinin, Devletin gerçek ve tüzelkişilerle ortak olarak veya doğrudan gerçek ve tüzelkişiler eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır. Bu durumda gerçek ve tüzelkişilerin uyması gereken şartlar ve Devletçe yapılacak gözetim, denetim usul ve esasları ve müeyyideler kanunda gösterilir.

IV. Ormanlar ve orman köylüsü

A. Ormanların korunması ve geliştirilmesi

MADDE 169. - Devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir.

Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kanuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zamanasını ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.

Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. Ormanların tahrip edilmesine yol açan siyasî propaganda yapılamaz; münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz. Ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar genel ve özel af kapsamına alınmaz.

Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler ile 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, şehir, kasaba ve köy yapısının toplu olarak bulunduğu yerler dışında, orman sınırlarında daraltma yapılamaz.

B. Orman köylüsünün korunması

MADDE 170. - Ormanlar içinde veya bitişiğindeki köyler halkının kalkındırılması, ormanların ve bütünlüğünün korunması bakımlarından, ormanın gözetilmesi ve işletilmesinde Devletle bu halkın işbirliğini sağlayıcı tedbirlerle, 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tamamen kaybetmiş yerlerin değerlendirilmesi; bilim ve fen bakımından orman olarak muhafazasında yarar görülmeyen yerlerin tespiti ve orman sınırları dışına çıkartılması; orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen bu yerlere yerleştirilmesi için Devlet eliyle anılan yerlerin ihya edilerek bu halkın yararlanmasına tahsisi kanunla düzenlenir.

Devlet, bu halkın işletme araç ve gereçleriyle diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırıcı tedbirleri alır.

Orman içinden nakledilen köyler halkına ait araziler, Devlet ormanı olarak derhal ağaçlandırılır.

V. Kooperatifçiliğin geliştirilmesi

MADDE 171. - Devlet, millî ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.

Kooperatifler, devletin her türlü kontrol ve denetimine tâbi olup, siyasetle uğraşamaz ve siyasî partilerle işbirliği yapamazlar.

VI. Tüketiciler ile esnaf ve sanatkârların korunması

A. Tüketicilerin korunması

MADDE 172. - Devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alır, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder.

B. Esnaf ve sanatkârların korunması

MADDE 173. - Devlet, esnaf ve sanatkârı koruyucu ve destekleyici tedbirleri alır.

BEŞİNCİ KISIM ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER

I. İnkılâp kanunlarının korunması

MADDE 174. - Anayasanın hiçbir hükmü, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliğini koruma amacını güden, aşağıda gösterilen inkılâp kanunlarının, Anayasanın halkoyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümlerinin, Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılabilir ve yorumlanamaz:

1. 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu;
2. 25 Teşrinisâni 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktisâsı Hakkında Kanun;
3. 30 Teşrinisâni 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlğasına Dair Kanun;
4. 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisıyla kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medenî nikâh esası ile aynı kanunun 110 uncu maddesi hükmü;
5. 20 Mayıs 1928 tarihli ve 1288 sayılı Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun;
6. 1 Teşrinisâni 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun;
7. 26 Teşrinisâni 1934 tarihli ve 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa Gibi Lâkap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun;
8. 3 Kânunuevvel 1934 tarihli ve 2596 sayılı Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun.

ALTINCI KISIM GEÇİCİ HÜKÜMLER

GEÇİCİ MADDE 1. - Anayasanın, halkoylaması sonucu, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olarak kabul edildiğinin usulünce ilânı ile birlikte, halkoylaması tarihindeki Millî Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanı sıfatını kazanarak, yedi yıllık bir dönem için, Anayasa ile Cumhurbaşkanıya tanınan görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır. 18 Eylül 1980 tarihinde Devlet Başkanı olarak içtiği and yürürlükte kalır. Yedi yıllık sürenin sonunda Cumhurbaşkanı seçimi Anayasada öngörülen hükümlere göre yapılır.

Cumhurbaşkanı, ilk genel seçimler sonucu Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanıp, Başkanlık Divanı oluşuncaya kadar, 12 Aralık 1980 gün ve 2356 sayılı Kanunla teşekkül etmiş olan Millî Güvenlik Konseyinin Başkanlığını da yürütür.

İlk milletvekili genel seçimleri sonunda Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanıp göreve başlayınca kadar geçecek süre içinde, Cumhurbaşkanlığının herhangi bir surette boşalması halinde, Millî Güvenlik Konseyinin en kıdemli üyesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanıp Anayasaya göre yeni Cumhurbaşkanını seçinceye kadar, Cumhurbaşkanına vekâlet eder ve O'nun Anayasadaki bütün görevlerini yerine getirir ve yetkilerini kullanır.

GEÇİCİ MADDE 2. - 12 Aralık 1980 gün ve 2356 sayılı Kanunla kuruluşu gösterilen Millî Güvenlik Konseyi, Anayasaya dayalı olarak hazırlanacak Siyasî Partiler Kanunu ile Seçim Kanununa göre yapılacak ilk genel seçimler sonucu Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanıp Başkanlık Divanını oluşturuncaya kadar 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun ve 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında kanunlara göre görevlerini devam ettirir.

Anayasanın kabulünden sonra 2356 sayılı Kanunun 3 üncü maddesindeki Millî Güvenlik Konseyi üyeliklerinden birisinin herhangi bir nedenle boşalması halinde doldurulması usulüne ilişkin hüküm uygulanmaz.

Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanıp göreve başladıktan sonra, Millî Güvenlik Konseyi, altı yıllık bir süre için Cumhurbaşkanlığı Konseyi haline dönüşür ve Millî Güvenlik Konseyi üyeleri, Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi sıfatını alırlar. Millî Güvenlik Konseyi üyesi olarak 18 Eylül 1980 tarihinde çıktıkları and yürürlükte kalır. Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyeleri, Anayasada Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin haiz buldukları özlük hakları ile dokunulmazlığına sahip olurlar. Altı yıllık süre sonunda Cumhurbaşkanlığı Konseyinin hukukî varlığı sona erer.

Cumhurbaşkanlığı Konseyinin görevleri şunlardır :

a) Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilerek Cumhurbaşkanlığına gönderilen, Anayasada yazılı temel hak ve hürriyetlere ve ödevlere, lâiklik ilkesine, Atatürk inkılâplarının, millî güvenliğin ve kamu düzeninin korunmasına, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna, milletlerarası andlaşmalara, dış ülkelere silahlı kuvvet gönderilmesine ve yabancı kuvvetlerin Türkiye'ye kabulüne, olağanüstü yönetime, sıkıyönetim ve savaş haline dair kanunlar ile Cumhurbaşkanınca gerekli görülen diğer kanunları Cumhurbaşkanına tanınan onbeş günlük sürenin ilk on günü içinde incelemek;

b) Cumhurbaşkanının istemi ve tespit edeceği süre içinde :

Milletvekili genel seçimlerinin yenilenmesine, olağanüstü yönetim yetkisinin kullanılmasına ve alınacak tedbirlere, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun yönetim ve gözetimine, gençliğin yetiştirilmesine ve Diyanet İşlerinin düzenlenmesine ilişkin konuları incelemek ve görüş bildirmek;

c) Cumhurbaşkanının istemine göre, iç ve dış güvenlik ile gerekli görülen diğer konularda inceleme ve araştırma yapmak ve sonuçlarını Cumhurbaşkanına sunmak.

GEÇİCİ MADDE 3. - Anayasaya göre yapılacak ilk milletvekili genel seçimi sonucunda Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanıp, Başkanlık Divanını oluşturması ile birlikte :

a) 27 Ekim 1980 gün ve 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun,

b) 12 Aralık 1980 gün ve 2356 sayılı Millî Güvenlik Konseyi Hakkında Kanun,

c) 29 Haziran 1981 gün ve 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanun,

Yürürlükten kalkar ve Millî Güvenlik Konseyi ile Danışma Meclisinin hukukî varlıkları sona erer.

GEÇİCİ MADDE 4. - 1) 16 Ekim 1981 tarih ve 2533 sayılı kanunla fes edilmiş bulunan siyasî partilerden;

11 Eylül 1980'den sonra gerek parti tüzelkişiliği, gerek bunların merkez yöneticilerinden veya Parlamento üyelerinden herhangi biri hakkında Türk Ceza Kanununun İkinci Kitabının birinci babında yer alan devletin şahsiyetine karşı işlenmiş cürümlerden herhangi biri ile ilgili olarak kamu davası açılmış olanlarla, 11 Eylül 1980 tarihinde iktidar partisi ve anamuhalefet partisi durumunda bulunan siyasî partilerin;

a) 1 Ocak 1980 ve daha sonraki tarihlerde; genel başkan, genel başkan yardımcıları veya vekilleri, genel sekreterleri bunların yardımcıları ve merkez yönetim kurulu veya benzeri organların üyeleri; Anayasanın halkoynaması sonucu kabulü tarihinden başlayarak on yıl süre ile siyasî parti kuramazlar; Anayasa hükümlerine dayalı olarak kurulacak siyasî partilere üye olamazlar, bu partiler tarafından veya bağımsız olarak milletvekili genel ve ara seçimlerinde, mahallî seçimlerde aday gösterilemezler ve aday olamazlar. Siyasî partilerle herhangi bir şekilde bağlantı kuramazlar ve siyasî partilerde fahrî olarak bile herhangi bir görev alamazlar.

b) 1 Ocak 1980 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde üye bulunan milletvekilleriyle senatörler, Anayasanın halkoynaması sonucu kabulü tarihinden başlamak üzere beş yıl süre ile siyasî parti kuramazlar, kurulacak siyasî partilerin merkez yönetim kurullarında veya benzeri organlarda görev alamazlar.

2) 1 Ocak 1980 tarihinde kontenjan senatörü veya Cumhuriyet Senatosunun tabii üyesi olanlar ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin bağımsız üyelerinden; haklarında Türk Ceza Kanununun İkinci Kitabının birinci babında yer alan Devletin şahsiyetine karşı işlenmiş cürümlerden herhangi biri ile kamu davası açılmış bulunanlar veya birinci fıkrada nitelendirilen siyasî partilerden birine girmiş olanlar birinci fıkranın (b) bendi hükümlerine tâbi olurlar.

GEÇİCİ MADDE 5. - Yapılacak ilk milletvekili genel seçimi sonucunun Yüksek Seçim Kurulunca ilânını takip eden onuncu gün, Türkiye Büyük Millet Meclisi Ankara'da, Türkiye Büyük Millet Meclisi binasında, saat 15.00'de kendiliğinden toplanır. Bu toplantıya en yaşlı Milletvekili Başkanlık eder. Bu toplantıda milletvekilleri andiçerler.

GEÇİCİ MADDE 6. - Anayasaya göre kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplantı ve çalışmaları için kendi içtüzükleri yapıncaya kadar, Millet Meclisinin 12 Eylül 1980 tarihinden önce yürürlükte olan içtüzüğünün, Anayasaya aykırı olmayan hükümleri uygulanır.

GEÇİCİ MADDE 7. - İlk milletvekili genel seçimi sonunda, Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanıp, yeni Bakanlar Kurulu kuruluncaya kadar, iş başında olan Bakanlar Kurulunun görevi devam eder.

GEÇİCİ MADDE 8. - Anayasa ile kabul edilmiş olan yeni organ, kurum ve kurulların kuruluş, görev, yetki ve işleyişleri ile ilgili kanunlarla, Anayasada konulması veya değiştirilmesi öngörülen diğer kanunlar, Anayasanın kabulünden başlayarak Kurucu Meclisin görev süresi içerisinde, bu süre içerisinde yetiştirilemeyenler, seçimle gelen Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk toplantısını izleyen bir yıl sonuna kadar çıkartılır.

GEÇİCİ MADDE 9. - İlk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanı kurulduktan sonra altı yıllık süre içinde yapılacak Anayasa değişikliklerini Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderebilir. Bu takdirde Türkiye Büyük Millet Meclisinin geri gönderilen Anayasa değişikliği hakkındaki kanunu, aynen kabul edip tekrar Cumhurbaşkanıya gönderebilmesi, üye tamsayısının dörtte üç çoğunluğunun oyu ile mümkün olabilir.

GEÇİCİ MADDE 10. - Mahallî idare seçimleri en geç Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk toplantısını izleyen bir yıl içinde yapılır.

GEÇİCİ MADDE 11. - Anayasanın halkoyu ile kabul edildiği tarihte Anayasa Mahkemesi asıl ve yedek üyesi olanların kadroları ile görevleri devam eder. Bunlardan Anayasa Mahkemesince belli görevlere seçilenlerin bu suretle kazanmış oldukları sıfatları saklı kalır.

Anayasa Mahkemesi asıl üye sayısı onbire ininceye kadar boşalan asıl üye kadrosuna, asıl ve yedek üye sayısı toplamı onbeşe ininceye kadar da boşalan yedek üye kadrosuna seçim yapılmaz. Anayasa Mahkemesinin yeni düzenlemeye intibakı sağlanıncaya kadar asıl üye sayısının onbirden, asıl ve yedek üye sayıları toplamının onbeşden aşağı düşmesi nedeniyle yapılacak seçimlerde bu Anayasanın kabul ettiği esasa ve sıraya uyulur.

Anayasa Mahkemesi asıl üye sayısı onbire ininceye kadar dava ve işlerde 22.4.1962 gün ve 44 sayılı Kanunun öngördüğü toplanma yeter sayısı uygulanır.

GEÇİCİ MADDE 12. - 13.5.1981 gün ve 2461 sayılı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanununun geçici 1 inci maddesi uyarınca Yargıtay ve Danıştaydan Kurulun asıl ve yedek üyeliğine; 1730 sayılı Yargıtay Kanununa 25.6.1981 gün ve 2483 sayılı Kanunla eklenen geçici madde uyarınca Cumhuriyet Başsavcılığı ile Cumhuriyet Başsavcivekilliğine; 6.1.1982 gün ve 2575 sayılı Danıştay Kanununun geçici 14 üncü maddesinin ikinci fıkrası uyarınca Danıştay Başkanlığına, Başsavcılığın, başkanvekilliklerine ve daire başkanlıklarına, Devlet Başkanınca seçilmiş bulunanlar, seçildikleri dönem için bu görevlerine devam ederler.

6.1.1982 gün ve 2576 sayılı Kanunun geçici maddelerinin idarî mahkemeler başkan ve üyeliklerine atamalara ilişkin hükümleri de saklıdır.

GEÇİCİ MADDE 13. - Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna Yargıtaydan seçilmesi gereken bir asıl ve bir yedek üyenin seçimleri Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihi izleyen yirmi gün içinde yapılır.

Seçilen üyeler göreve başlayıncaya kadar Kurul, toplantı yeter sayısını oluşturacak yedek üyenin katılmasıyla çalışmalarını yapar.

GEÇİCİ MADDE 14. - Sendikaların gelirlerini Devlet bankalarında muhafaza etmelerine ilişkin yükümlülükleri, Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç iki yıl içinde yerine getirilir.

GEÇİCİ MADDE 15. - 12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanını oluşturuncaya kadar geçecek süre içinde, yasama ve yürütme yetkilerini Türk milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulu Millî Güvenlik Konseyinin, bu Konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanunla görev ifa eden Danışma Meclisinin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezaî, malî veya hukukî sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz.

Bu karar ve tasarrufların idarece veya yetkili kılınmış organ, merci ve görevlilerce uygulanmasından dolayı, karar alanlar, tasarruflarda bulunanlar ve uygulayanlar hakkında da yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır.

Bu dönem içinde çıkarılan kanunlar, kanun hükmünde kararnameler ile 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun uyarınca alınan karar ve tasarrufların Anayasaya aykırılığı iddia edilemez.

GEÇİCİ MADDE 16. - Anayasanın halkoylamasına ilişkin oy verme kütüğünde ve sandık listesinde kaydı ve oy kullanma yeterliği bulunduğu halde hukukî veya fiilî herhangi bir mazereti olmaksızın halkoylamasına katılmayanlar, Anayasanın halkoylamasını takip eden beş yıl içinde yapılacak genel ve ara seçimleri ile mahallî seçimlere ve diğer halkoylamalarına katılamazlar, seçimlerde aday olamazlar.

YEDİNCİ KISIM
SON HÜKÜMLER

I. Anayasanın değiştirilmesi, seçimlere ve halkoylamasına katılma

MADDE 175. - Anayasanın değiştirilmesi Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri tarafından yazıyla teklif edilebilir. Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki teklifler Genel Kurulda iki defa görüşülür. Değiştirme teklifinin kabulü Meclisin üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun gizli oyuyla mümkündür.

Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin görüşülmesi ve kabulü, bu maddedeki kayıtlar dışında, kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkındaki hükümlere tâbidir.

Cumhurbaşkanı Anayasa değişikliklerine Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderdikten sonra, Meclis geri gönderilen kanunu aynen kabul ederse Cumhurbaşkanı bu Kanunu halkoyuna sunabilir.

II. Başlangıç ve kenar başlıklar

MADDE 176. - Anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkeleri belirten başlangıç kısmı, Anayasa metnine dahildir.

Madde kenar başlıkları, sadece ilgili oldukları maddelerin konusunu ve maddeler arasındaki sıralama ve bağlantıyı gösterir. Bu başlıklar, Anayasa metninden sayılmaz.

III. Anayasanın yürürlüğe girmesi

MADDE 177. - Bu Anayasa, halkoylaması sonucu kabul edilip Resmî Gazetede yayımlanması ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olur ve aşağıda gösterilen istisnalar ile bu istisnaların yürürlüğe girmesine ait hükümler dışında bütünüyle yürürlüğe girer.

a) İKİNCİ KISIM II. Bölümdeki; kişi hürriyeti ve güvenliği, basın ve yayımla ilgili hükümler, toplantı hak ve hürriyetleri,

III. Bölümdeki çalışma ile ilgili hükümler, toplu iş sözleşmesi, grev hakkı ve lokavt ile ilgili hükümler,

Bu hükümler yeni kanunları çıkarıldığında veya mevcut kanunlarda değişiklik yapıldığında ve her halde en geç Türkiye Büyük Millet Meclisi göreve başladığında yürürlüğe girer. Ancak bu hükümler yürürlüğe girinceye kadar mevcut kanunlar ve Millî Güvenlik Konseyinin bildiri ve kararları uygulanır.

b) İKİNCİ KISIM'daki; siyasi faaliyette bulunma hakları ile siyasi partilerle ilgili hükümler, bunlara dayalı olarak yeniden hazırlanacak Siyasî Partiler Kanununun;

Seçme ve seçilme hakkı ise yine bu hükümlere dayalı olarak hazırlanacak Seçim Kanununun;

Yayımlanması ile yürürlüğe girer.

c) ÜÇÜNCÜ KISIM'daki; yasama ile ilgili hükümler;

Bu hükümler ilk milletvekili genel seçimi sonucunun ilânı ile birlikte yürürlüğe girer. Ancak bu bölümdeki Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri, 29 Haziran 1981 gün ve 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanun hükümleri saklı kalmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi göreve başlayınca kadar Millî Güvenlik Konseyince yerine getirilir.

d) ÜÇÜNCÜ KISIM'daki; Cumhurbaşkanı başlığı altındaki görev ve yetkileri ile Devlet Denetleme Kurulu, Bakanlar Kurulu başlığı altındaki tüzükler, Millî Savunma, olağanüstü yönetim usulleri, idare başlığı altındaki mahallî idareler ile Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu hariç diğer hükümler ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri hariç yargıya ilişkin bütün hükümler Anayasanın halkoylaması sonucunda kabulünün Resmî Gazetede ilanı ile birlikte yürürlüğe girer. Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruluna ait yürürlüğe girmeyen hükümler Türkiye Büyük Millet Meclisinin göreve başlaması ile, mahallî idareler ile Devlet Güvenlik Mahkemelerine ilişkin hükümler ise ilgili kanunların yayımlanması ile yürürlüğe girer.

e) Anayasanın halkoylaması sonucu kabulünün ilânıyla birlikte yürürlüğe girecek hükümleri ve mevcut ve kurulacak kurum, kuruluş ve kurullar için yeniden kanun yapılması veya mevcut kanunlarda değişiklik yapılması gerekiyorsa bunlara ilişkin işlemler mevcut kanunların Anayasaya aykırı olmayan hükümleri veya doğrudan Anayasa hükümleri, Anayasanın 11 inci maddesi gereğince uygulanır.

f) Kesinhesap kanunu tasarılarının görüşülme usulünü düzenleyen 164 üncü maddenin ikinci fıkrası hükmü 1984 yılından itibaren uygulanmaya başlanır.

9/11/1982

TEZİN ÖZETİ

Bu çalışmada, 1876 yılından bugüne kadar Anayasa metinlerinin dilde geçirmiş olduğu değişimler ve gelişmeler karşılaştırma yöntemi kullanılarak gösterilmeye çalışıldı. Metinler imlâ, ses, yapı ve söz varlığı bakımından ele alındı. Metinlerin imlasında karşılaşılan farklılıklar ve söz varlığındaki değişimler ve gelişmeler, grafikler ve tablolar kullanılarak incelendi. Tez, *Giriş, İmlâ ve Ses Özellikleri, Kelime Grupları, Grafikler ve Tablolar, Sonuç Türk Anayasalarının Söz Varlığı ve Kaynaklar* bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde söz varlığında yaşanan değişimlere değinilmiş, 1945 yılında önerilen yeni terim ve kavramların dilde tutunma sebepleri üzerinde durulmuştur.

İmlâ ve Ses Özellikleri bölümünde metinler Arap ve Lâtin harfli olmak üzere ikiye ayrılmış, metinler arasında görülen imlâ farklılıkları ve sebepleri üzerinde durulmuştur.

Kelime Grupları bölümünde konu hakkında çeşitli bilim adamlarının görüşlerine yer verilmiş ve anayasa metinlerinden alınan örneklerle konu tamamlanmıştır.

Grafikler ve Tablolar bölümünde metinlerin söz varlığı üzerinde görülen gelişme ve değişimler grafikler ve tablolar yardımıyla gösterilmeye çalışılmıştır. Grafiklerde sayısal verilere; tablolarda ise söz varlığında görülen farklılıklara değinilmiştir.

Türk Anayasalarının Söz Varlığı bölümünde metinlerinde geçen terim ve kavramlar ele alınmış, geçtikleri anayasalar maddeleriyle birlikte parantez içinde belirtilmiştir.

Sonuç bölümünde elde edilen verilere dayanılarak varılan sonuçlara değinilmiştir.

Kaynaklar bölümünde kullanılan bütün kaynaklara yer verilmiştir.

SUMMARY

In this study, the constitution texts which had some changes and developments from 1876 till today, are tried to be illustrated by using comparison method. The texts in the respect with spelling, pronunciation, form, and vocabulary, are dealt with. The changes and developments in spelling of texts and vocabulary are evaluated by using graphics and tables.

The thesis is constituted of chapters of *Introduction, The Features Of Spelling And Pronunciation, The Groups Of Word, Graphics And Tables, The Vocabulary Of Turk Constitutions, Conclusion and References.*

In the chapter of **Introduction**, the changes in the vocabulary of constitution texts are dealt with. The reasons of getting firmly in the language of new terms and concepts which are proposed in 1945 are evaluated.

In the chapter of **The Features Of Spelling And Pronunciation**, the texts are separated into two groups which are called the text with Arabic and Latin alphabet.

The Groups Of Word, chapter includes ideas about the subject of different scientists. The examples which have been taken from the constitution texts, are added to this chapter.

In the chapter of **Graphics And Tables**, the developments and changes in the vocabulary are tried to be illustrated by using graphics and tables. In the graphics, the numerical data are dealt with. The vocabulary changes are evaluated in the tables.

In the chapter of **The Vocabulary Of Turk Constitutions**, the terms and concepts which passed in texts are dealt with. In the parenthesis, the texts of constitution and the paragraphs in which the terms and concepts passed, are pointed out.

In the **Conclusion** chapter, the results are illustrated by using the data which are gotten.

In the chapter of **References** all the source materials from which we benefited are listed here.